

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER VE BANKACILIK KRİZLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ziya Tunç ALOĞLU

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü
Ankara, Mart 2005

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER VE BANKACILIK KRİZLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Z. Tunç ALOĞLU

Danışman
Prof.Dr. Metin Kamil ERCAN

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü
Ankara, Mart 2005

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında değerli zamanını ayıran ve yapıcı eleştiri ve önerilerini benden esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Metin Kamil Ercan'a ve tezin hazırlanmasından son halinin oluşumuna kadarki her aşamasında değerli katkılarıyla ve bilgi birikimiyle beni yönlendiren Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürü İ. Hakkı Arslan ve Yatırım ve Finansman Araçları Müdürü Kadir Öz'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez çalışmalarım sırasında yardımlarını ve anlayışlarını esirgemeyen Müdürlük arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iv
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
KISALTMA LİSTESİ.....	x
EK LİSTESİ.....	xii
ÖZET.....	xiv
ABSTRACT.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER.....	4
1.1. Risk Kavramı.....	4
1.2. Bankaların Karşılaştığı Riskler.....	6
1.2.1. Likidite Riski.....	7
1.2.2. Kredi Riski.....	14
1.2.3. Faaliyet Riski.....	16
1.2.4. Operasyonel Riski.....	16
1.2.5. Faiz Oranı Riski.....	18
1.2.6. Döviz Kur Riski.....	21
1.2.7. Piyasa Riski.....	24
1.2.8. Ülke Riski.....	25
1.3. Riski Artıran Nedenler.....	27
1.3.1. Makro Ekonomik Nedenler.....	28
1.3.2. Mikro Ekonomik Nedenler.....	29
1.3.3. Mali Deregülasyonun Etkileri.....	33
1.3.4. Mali Yeniliklerin Bankacılık ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK KRİZLERİ	35
2.1. Genel Olarak Bankacılık Krizleri.....	38
2.1.1 Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	40
2.2. Bankacılık Krizlerinin Belirleyici Göstergeleri ve Etkileri.....	46
2.2.1. Mikro Temelli Göstergeler.....	46
2.2.2. Makroekonomik Temelli Göstergeler.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ KRİZLERİN FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	71
3.1. Topplulaştırılmış Finansal Tablolar Olarak Bankacılık Sektörü.....	71
3.1.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde ve Öncesinde Bankacılık Sektörü.....	74
3.1.2. Kriz Sonrası Bankacılık Sektörü.....	106
3.2. Riskler Açısından Finansal Tabloların Analizi.....	122
3.2.1. Likidite Riski.....	122
3.2.2. Kredi Riski.....	124
3.2.3. Faiz Riski.....	128
3.2.4. Kur Riski.....	130
3.2.5. Sermaye Yeterliliği.....	134
3.2.6. Karlılık.....	136
3.4. Türkiye'deki Krizler ile Dünya Ülkelerinde Yaşanan Krizlerin Karşılaştırılması.....	138
3.4. Krizler Sonrası Otoritelerce Yapılan Düzenlemeler.....	148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	155
KAYNAKÇA	167
EKLER	173

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1. Bankaların Kur Riski Senaryoları.....	23
Tablo 2.1.1980-1985 Döneminde Gelişmekte Olan Ülkelerde Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler.....	42
Tablo 2.2. Örnek Ülkelerde Bankacılık Krizleri Öncesi ve Sonrası Makroekonomik Durum.....	43
Tablo 2.3. Bankacılık Krizlerinin Göstergeleri ve Sonuçları.....	45
Tablo 3.1.1995-2002 Dönemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Gelişimi.....	72
Tablo 3.2. Mevduat Bankalarının Aktif Büyüklüklerinin Sektör İçindeki Yüzde Payları.....	76
Tablo 3.3. Kamu Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	77
Tablo 3.4. Kamu Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Toplam Aktifler İçindeki Yüzde Payları.....	78
Tablo 3.5. Özel Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	78
Tablo 3.6. Özel Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Toplam Aktifler İçindeki Yüzde Payları.....	79
Tablo 3.7. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	80

Tablo 3.8. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Aktiflerin Toplam Aktifler İçindeki Yüzde Payları.....	81
Tablo 3.9. Kamu Bankaları Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	82
Tablo 3.10. Kamu Bankaları Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Yüzde Payları.....	83
Tablo 3.11. Özel Bankalar Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	84
Tablo 3.12. Özel Bankalar Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Yüzde Payları.....	84
Tablo 3.13. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	85
Tablo 3.14. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Yüzde Payları.....	85
Tablo 3.15. Banka Grupları Bazında MDC'nin Gelişimi (Milyar TL).....	87
Tablo 3.16. Kamu Bankaları Grubu Bazında MDC'nin Alt Kalemlerinin Gelişimi ve MDC İçindeki Yüzde Payları (Aralık 1999 – Aralık 2002).....	88
Tablo 3.17. Özel Bankalar Grubu Bazında MDC'nin Alt Kalemlerinin Gelişimi ve MDC İçindeki Yüzde Payları (Aralık 1999 – Aralık 2002).....	89
Tablo 3.18. Yabancı Bankalar Grubu Bazında MDC'nin Alt Kalemlerinin Gelişimi ve MDC İçindeki Yüzde Payları Milyar TL).....	89
Tablo 3.19. Mevduat Bankaları Grubu Bazında MDC'nin Alt Kalemlerinin Gelişimi ve MDC İçindeki Yüzde Payları Milyar TL).....	90
Tablo 3.20. Mevduat Bankaları Grubu Bazında Toplam Kredilerin Sektör İçindeki Yüzde Payları.....	92

Tablo 3.21. Kamu ve Özel Bankalar Grubu Bazında TGA'nın Gelişimi (Milyar TL).....	94
Tablo 3.22. Yabancı ve Mevduat Bankaları Grubu Bazında TGA'nın Gelişimi (Milyar TL).....	95
Tablo 3.23. Banka Grupları Bazında Diğer Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	96
Tablo 3.24. Mevduat Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	96
Tablo 3.25. Mevduat Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasifler İçindeki Yüzde Payları.....	97
Tablo 3.26. Kamu Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	98
Tablo 3.27. Kamu Bankaları Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasifler İçindeki Yüzde Payları.....	98
Tablo 3.28. Özel Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	99
Tablo 3.29. Özel Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasifler İçindeki Yüzde Payları.....	99
Tablo 3.30. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	100
Tablo 3.31. Yabancı Bankalar Grubu Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasifler İçindeki Yüzde Payları.....	100
Tablo 3.32. Banka Grupları Bazında Mevduatların Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	102
Tablo 3.33. Banka Grupları Bazında Borçların Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	104
Tablo 3.34. Banka Grupları Bazında Özkaynakların Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	105

Tablo 3.35. Banka Grupları Bazında Diğer Pasiflerin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	106
Tablo 3.36. Banka Grupları Bazında Toplam Aktiflerin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	107
Tablo 3.37. Banka Grupları Bazında Seçilmiş Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	108
Tablo 3.38. Banka Grupları Bazında Seçilmiş Aktiflerin Toplam Aktifler İçindeki Yüzde Payları.....	109
Tablo 3.39. Banka Grupları Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	111
Tablo 3.40. Banka Grupları Bazında Likit ve Likide Yakın Aktiflerin Yüzde Payları.....	112
Tablo 3.41. Banka Grupları Bazında MDC'nin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları.....	113
Tablo 3.42. Banka Grupları Bazında MDC'nin Alt Kalemlerinin Gelişimi ve MDC İçindeki Yüzde Payları.....	114
Tablo 3.43. Banka Grupları Bazında Kredilerin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları.....	115
Tablo 3.44. Banka Grupları Bazında YP Kredi / Toplam Krediler Rasyosunun Gelişimi (Yüzde).....	116
Tablo 3.45. Banka Grupları Bazında TGA (Net), TGA (Brüt) Ve TGA Karşılıklarının Gelişimi (Milyar TL).....	116
Tablo 3.46. Banka Grupları Bazında Diğer Aktiflerin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları.....	117
Tablo 3.47. Banka Grupları Bazında Seçilmiş Pasiflerin Gelişimi (Milyar TL).....	118
Tablo 3.48. Banka Grupları Bazında Seçilmiş Pasiflerin Toplam Pasifler İçindeki Yüzde Payları.....	119

Tablo 3.49. Banka Grupları Bazında Toplam Mevduatların Gelişimi (Milyar TL).....	119
Tablo 3.50. Banka Grupları Bazında YP Mevduatı / Toplam Mevduat (Yüzde).....	120
Tablo 3.51. Banka Grupları Bazında Borçların Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	120
Tablo 3.52. Banka Grupları Bazında Özkaynakların Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	121
Tablo 3.53. Banka Grupları Bazında Diğer Pasiflerin Gelişimi ve Sektör İçindeki Yüzde Payları (Milyar TL).....	121

ÖZET

Bu çalışmada riskler ve bu risklerin bankacılık krizleri üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte, dünyada bankacılık krizi yaşamış belli başlı ülkelerde ve Türkiye’de son 10 yıllık dönemde yaşanan krizler bu çerçevede irdelenmektedir.

Bankacılık sektöründen kaynaklanan riskler likidite riski, kredi riski, faaliyet riski operasyonel risk, faiz oranı riski döviz kuru riski, piyasa riski ve ülke riskidir. Bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin nedenleri, mikro ekonomik nedenler, makro ekonomik nedenler, mali deregülasyonun etkileri ve mali yeniliklerin bankacılık ve ekonomi üzerindeki etkileridir. Gelişmiş ülkelerdeki kamu açıkları, sermaye fazlalıkları, gelişmekte olan ülkelerde ise yüksek dış borç gereksinimi, yüksek enflasyon, yüksek spekülasyon amaçlı para hareketleri artması gibi gelişmeler uluslararası piyasalarda belirsizliği artırmıştır. Bununla birlikte uluslararası piyasaların bütünleşmeye başlaması ve mali küreselleşme gibi gelişmeler de belirsizliği artırmıştır. Bu gelişmeler riskleri yaratan makro ekonomik nedenlerdir. Bankaların bilançolarında aktif pasif ve vade uyumsuzluğu risklerin mikro ekonomik nedenlerindedir. Mikro ekonomik nedenlerin başlıcaları sermaye yapısı, aktif kalitesi, kredi kalitesi, banka yönetiminin kalitesi, karlılık yapısı, likidite pozisyonu ve yabancı para pozisyonudur. Mali piyasalardaki belirsizlikler, asimetrik bilgi ve ters seçim faktörlerinin piyasada riski artırması mali deregülasyonun bankacılık sektörü ve riskler üzerindeki olumsuz etkisini artırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı risklerin bankacılık sektörü üzerindeki önemi artmaktadır.

Çalışmada, bankacılık krizlerinin öncü göstergeleri irdelenmektedir. Bu göstergeler mikro ve makro ekonomik bazlı göstergeler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Mikro bazlı göstergeler sermaye yeterliliği ile ilgili göstergeler, bankaların aktif kalitesi ve yönetim yapısının kalitesi, banka karlılığı, likidite, sektörün risklere olan duyarlılığı, devletin sektöre müdahalesi ve mevduat sigorta sistemine ilişkin göstergeler yer almaktadır. Makro ekonomik bazlı göstergeler ise; ekonomik büyüme, faiz ve döviz kurundaki değişimler,

enflasyon, sermaye hareketleri ve finansal serbestleşme, dış ticaret ve ödemeler dengesindeki değişimler, dışsal faktörler, uluslararası kuruluşların etkileri ve banka kredi ve varlık fiyatlarındaki değişimler gibi göstergeleri içermektedir.

Çalışmada, Türkiye'deki Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncelikle kamu, özel ve yabancı banka gruplarının bilançoları bakımından incelenmektedir. Çalışmada ayrıca likidite riski, kredi riski, faiz riski, kur riski ve karlılık rasyoları ve sermaye yeterlilik rasyoları kamu, özel ve yabancı banka gruplarında irdelenmektedir. Çalışmada Latin Amerika ülkelerinde, Asya ülkelerinde ve İskandinav ülkelerinde yaşanan krizler ele alınmakta ve Türkiye'deki krizler ile karşılaştırılmaktadır. Çalışmada üzerinde durulan ülkelerde yaşanan bankacılık krizleri iki temel göstergeden ve özellikle sistemik risklerden dolayı ortaya çıkmış, bulaşma ve yayılma etkileri ile tüm bölge ülkelerini etkisi altına almıştır. Bankacılık krizleri ile ilgi yapılan çalışmalar bu krizlerin tek bir nedene bağlı olmadığı birden çok nedenin etkileşiminden oluştuğu ve ülkeden ülkeye farklı nedenlerin olduğunu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yaşanan bankacılık krizleri sadece bankacılık sektörünü değil reel sektörü dolayısıyla ekonominin genelini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bankacılık sektöründe yer alan risklerle ilgili Türkiye'de krizlerden sonra yapılan düzenlemeler Kanun, Tebliğ ve Yönetmelikler'de yapılan düzenlemeler olup Basel Komitesi'nin getirdiği standartlara ve düzenlemelere uyum sağlanmıştır.

Bu çalışmada, bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin iyi yönetilmeyip kontrol edilemediğinde, bankacılık krizlerine neden olacağı ve bu bankacılık krizinin sadece bankacılık sektörünü değil ekonominin genelini olumsuz etkileyeceği sonucu çıkmaktadır. Bankacılık Komitesi tarafından uygulamaya konulan sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin Türkiye'de tam anlamıyla uygulanmasına yönelik çalışmaların başlanmış olması, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, faizlerin ve enflasyonun düşüş trendine girmesi, istikrarlı bir kur politikasının uygulanması ve büyümenin yeniden canlanması Türkiye açısından krizlerin önlenmesi açısından olumlu gelişmelerdir.

Anahtar Kelimeler: Risk, bankacılık krizi

ABSTRACT

In this study, risks and effects of risks on banking sector are examined. In this respect banking crises that occurred in the last ten years in the well-known countries of the world and Turkey are studied.

The risks arising from banking sector are liquidity risk, activity risk, operational risk, interest rate risk, exchange rate risk, market risk and country risk. The reasons of the risks arising from banking sector are micro economic reasons, macro economic reasons, financial deregulation and influences of financial innovations on banking and economy. The activities like public deficits and capital surplus in developed countries and high external debt requirement, high inflation, high speculative money transactions increased the uncertainty of international markets. And also process like integration of international markets and financial globalization increase the uncertainty. These are the macro economic reasons of risks. Micro economic reasons are the inconsistency of asset liability mismatch and maturity mismatch on the balance sheets of banks. The main factors of micro economic reasons are capital structure, asset quality, credit quality, quality of bank management, structure of income, liquidity positions and fix positions of banks. The factors of uncertainty of financial markets asymmetric information, and inverse selection increase the negative effects of financial deregulation on banking sector and risks. Because of these reasons the importance of risks in banking sector increases.

In this study, main indicators of banking crises are mentioned. Main indicators of banking crises can be separated into two groups as micro and macro prudential indicators. The indicators involving capital adequacy, asset quality of banks, quality of management structure, bank profitability, liquidity, the sensitivity of banking sector to the risks, intervention of the government to the sector, deposit insurance system are micro prudential indicators of banking crises. Economic growth, changes in interest rates an exchange rates, inflation financial liberalization, capital flows, external trade, changing

balance of payments, external factors, influences of international institutions, changes in asset prices are macro prudential indicators of banking crises.

In this study, November 2000 and February 2001 crises in Turkey are considered as the balance sheets of public, private and foreign banks. Also in this study, liquidity risk credit risk, interest rate risk, exchange rate risk, and profitability risks in public, private and foreign banks are mentioned. Crises in Latin America countries, Asia countries, Nordic Countries are considered and compared with the crises in Turkey.

Banking crises in the countries included in the study were occurred mainly due to systemic risks and they affected all the region countries through contagion diffusion. The studies about banking crises have shown that there is no single factor that causes banking crises. Instead, banking crises are the product of different causes and these crises vary from one country to country. Banking crises influence not only banking sector but also real economy negatively. The regulations about risks in banking sector, which was compliance with the Basle Committee's regulations and made after crises have been achieved by means of regulations in banking laws, supplementary communiqués and directives in Turkey.

This study shows that when the risks can't be managed and controlled effectively, banking crisis may occur and effects of crises may not be limited to the banking sector, but also the whole economy. The beginning of efforts to comply with the Basel Committee's regulations on capital adequacy, ongoing bank restructuring process, decline of interest rate and inflation, implementation of a stable exchange rate process policies and refreshment of economic growth are positive developments that contribute to prevent banking crises in Turkey.

Keywords: Risk, banking crisis

GİRİŞ

Bankalar, mali sistem içerisinde fon fazlası olan ekonomik aktörlerden aldığı fonları fon ihtiyacı olan ekonomik aktörlere aktaran ve güven duygusunun temel alındığı, ilk kurulduğu dönemlerden itibaren işlevlerini güven ve istikrar içinde yapan kurumlardır. Bankalar faaliyetlerini yürütürken güven ve istikrar ortamı ararlar. Bu güven ve istikrar ortamı hem bankanın faaliyet gösterdiği piyasaların hem de bankanın kendi mali yapısı açısından çok önemlidir.

Bankacılıkla ilgili riskler de bankacılığın doğumu ile ortaya çıkmakla beraber son 20-25 yıllık dönemde önemleri daha da artmıştır. Bankacılık açısından riskler sistemin doğasında olmakla birlikte risklerin kontrol edilememesi durumu hem para ve sermaye piyasalarını hem de bankacılık sistemini tehdit eder. Risklerin sistem açısından bir tehlike olması sadece risklerden kaynaklanmayabilir. Makro ekonomik aktörlerin güvenli ve istikrarlı bir şekilde çalışmaması, bu konu ile ilgili yasal düzenlemelerin zamanında ve yeterince yapılamaması, makro ve mikro ekonomik göstergelerdeki bozukluklar ve bazı dışsal faktörler nedeniyle riskler bankacılık sistemi dolayısıyla para ve sermaye piyasaları açısından tehlike oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünün içinde varolan riskler kontrol edilemediklerinde, bankacılık, döviz kuru ve likidite krizi gibi krizlere neden olabilir. Krizler tek bir ülkeyi etkileyebileceği gibi yayılma-bulaşma etkileri ile bölge ülkelerini hatta tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyebilir.

Yukarıda bahsedilen tüm nedenlerden dolayı, hem risklerin hem de bankacılık krizlerinin maliyetleri mali ve finansal sistem içerisinde güncelliğini korumaktadır. Son 20-25 yıllık dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan bankacılık krizleri ve bunların diğer ülkelere ve finansal sistemlere olan etkileri düşünülürse, bankacılık krizlerinin nedenlerini ve öncü göstergelerini irdelemek kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bankacılık sektöründen kaynaklanan riskler bankacılık krizlerinin sorunlarının temelini

oluşturmaktadır. Bankacılık krizlerinin finansal istikrar ve bankacılık sistemi üzerinde yaratacağı zararları azaltmak ya da önlemek açısından bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin ve bunlarının yönetiminin önemi büyük olmaktadır. 1980'lerin sonlarında Basel Komitesi'nin bu konudaki çalışmalara başlaması riskleri bankacılık sistemi ve finansal istikrar açısından daha da önemli bir konuma getirmiş bulunmaktadır.

Çalışmanın amacı, bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin bankacılık krizleri üzerindeki etkilerini açıklamak, Türkiye'de son dönemlerde yaşanan krizlerin nedenlerini belirlemek, bu konuda değerlendirme ve önerilerde bulunmaktır. Türkiye'de bankacılık sektörünün kırılganlığı ve sektörün yapısal sorunları düşünülürse, hem bankaların denetimi ve gözetiminden sorumlu olan BDDK'nın hem de TCMB'nin önemi artmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, risk kavramı tanımlandıktan sonra bankacılık sektöründen kaynaklanan riskler ve bu risklerin ölçüm yöntemleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, bankacılık sektörünün içinde varolan risklerin nedenleri ve bunların birbiriyle olan etkileşimi irdelenmektedir.

İkinci bölümde, genel olarak krizler üzerinde durulduktan sonra bankacılık krizleri, bu krizlerin nedenleri ve öncü göstergeleri ele alınmaktadır. Bankacılık krizlerinin nedenleri ve öncü göstergeleri ele alınırken bankacılık krizleri ile riskler arasındaki ilişki irdelenmektedir. Bankacılık sektöründe ortaya çıkan risklerin özellikle bankacılık krizlerini tetiklemesi risklerin bankacılık krizleri üzerindeki etkilerinin incelenmesini önemli hale getirmektedir. Bölümün son kısmında bankacılık krizlerinin başlıca etkilerine değinilmektedir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri mevduat toplayan bankaların bilançoları bazında irdelenmektedir. Kriz öncesi, krizde ve kriz sonrası dönemlerde bankacılık sektörü bilançosunun gelişimi ele alındıktan sonra bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin göstergesi olan rasyoların kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası dönemlerde gelişimi incelenmektedir. Çalışmanın bu kısmında Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bağlamında kredi riski, kur riski, faiz riski likidite riski, sermaye yeterliliği ve karlılık göstergeleri ele alınmaktadır. Çalışmanın bu

bölümünün son kısmında ise Asya ülkeleri, Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizler ile Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizler karşılaştırmakta ve Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında otoritelerce yapılan düzenlemeler kısaca anlatılmaktadır.

Dördüncü ve son bölüm olan sonuç ve öneriler kısmında, Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin nedenleri özetlendikten sonra krizlere karşı uygulanabilecek politikalar değerlendirilmekte ve önerilerde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER

Bu bölümde, risk kavramı üzerinde durulduktan sonra bankacılık sektörünün karşılaştığı temel riskler ve bu risklerin ölçüm yöntemleri üzerinde durulmaktadır.

1.1. Risk Kavramı

Mali piyasalardaki hızlı gelişme ve piyasalardaki değişimler sonucu bankacılık sektörü yapısal ve işlevsel yenilikler yapmak zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte ekonomide uygulanan deregülasyon politikaları, faizlerde sınırlandırmaların kaldırılması, kambiyo serbestleşmesi nedeniyle bankalar faaliyetlerini genişletmekte ve bankacılık sektöründe rekabet artmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda; bankaların üstlenmekte olduğu riskler hem nitelik hem de nicelik yönünden daha önemli hale gelmektedir.

Risk ile belirsizlik kavramları farklı kavramlar olmakla beraber her iki kavramın da gelecekteki sonuçların kesinlikle bilinemeyeceği durumları anlattığını düşünenler riski beklenen bir sonucun (getiri veya nakit akımlarının) belirsizlik derecesi olarak tanımlarlar. Diğer bir ifadeyle risk bir olayın veya olaylar setinin ortaya çıkma olasılığıdır. Risk sözcüğü, genel olarak negatif veya istenmeyen bir duruma karşılık gelmektedir (Karacan, 1996:16). Bundan dolayıdır ki risk, belirsizliğe karşı maruz durum olarak ifade edilmekte ve belirsizlik ve belirsizliğe maruz kalma olarak iki temel faktör ile tanımlanmaktadır (Anderson, 2001).

Eski pragmalara göre risk kaybetme olasılığı olarak tanımlanırken günümüzde risk, tek başına veya tekrarı durumunda o kuruluşun finansal gücünü zayıflatacak tehlikeye sokacak herhangi bir faaliyet sonucundan beklenmedik ve zarara sebep olan bir sapma olarak tanımlanmaktadır. Finans sektöründe ise risk bankaların varoluş nedenlerini ve stratejilerini

başarıyla yönetmelerini olumsuz şekilde etkileyecek herhangi bir olay olarak tanımlanmaktadır (Anderson, 2001).

Mali piyasalarda ise risk yerine “exposure” terimi kullanılmaktadır. Bu kavram, mevcut pozisyon sonucu ortaya çıkabilecek zarar ve kazançları içermekte ve riski hem negatif, hem de pozitif olarak tanımlamaktadır (Gültekin, 2001).

Risk kavramını, karlılık ile ilişkilendirenler, riski bir çok kaynağın karlılık üzerindeki olumsuz etkisi olarak tanımlamaktadırlar. BDDK'nın düzenlediği “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ise riski, bir işleme ilişkin parasal kaybın ortaya çıkması veya giderin ya da zararın vuku bulması nedeniyle ekonomik faydanın azalması ihtimali olarak tanımlamaktadır (BDDK, 2001a).

Riski belirsizlik kavramı ile ilişkilendirenler riski, belirsizliğe maruz kalma durumu olarak tanımlamaktadırlar. Buna göre risk iki temel faktöre bağlıdır. Bunlar belirsizlik ve belirsizliğe maruz kalmadır.

Risklerin bir çok nedeni olmakla beraber bankacılık sektöründe rekabetin artması, rekabetin artması ile birlikte bankaların daha çeşitli enstrümanlar kullanmaya başlaması ve bunun sonucunda da ortaya çıkan belirsizlikler risklerin ana nedenlerinden sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında, risk ile belirsizlik kavramları aynı kavramlar gibi görünse bile farklı kavramlardır. Çünkü risk durumunda gelecekteki olayların alternatif sonuçları bilindiği halde, belirsizlik durumunda böyle bir seçenek yoktur. Risk kavramı sonuçların ortaya çıkışına ilişkin objektif olasılık dağılımını içerdiği halde belirsizlik kavramı subjektif olasılık dağılımını kapsamaktadır.

Günümüzde Türk finans sektöründe riskleri ortaya çıkaran belirli faktörler vardır. 1) Artan rekabet. 2) Daralan marjlar. 3) Kredi portföy kalitesi (kurumsal zorluklar). 4) Kanuni düzenleme gereksinimleri. 5) Döviz kuru, faiz oranı ve hisse senedi değişkenliği. 6) Likidite pozisyonlarındaki büyük farklılıklar. 7) Şeffaflık. 8) Teknolojik ilerlemeler. 9) Finansal piyasaların küreselleşmesi (Anderson, 2001).

Riski ortaya çıkaran bu faktörler esasında dünyada risk kavramını bankacılık sektöründe önemli hale getiren nedenlerle örtüşmektedir. Bundan

dolayı, son yıllarda hem Türk bankacılık sektörü hem de diğer ülkelerin bankacılık sektörleri gelişen dünyada risk kavramı üzerinde ciddiyle durmaktadırlar. Bununla birlikte, teorik olarak riskin derecesi arttıkça beklenen getirinin de artması gerekir. Bu açıdan konuya bakıldığında bankacılık hizmetlerinde risk ve fırsat unsurları birlikte ortaya çıkmaktadır. Banka yönetimlerince kabul edilebilir sınırlar içinde tutulabilen ve etkin bir şekilde yönetilebilen risk unsurları, yerine getirilen aracılık ve dönüşüm hizmetlerinin nitelikleri gereği kârlılığı da beraberinde getirecektir.

1.2. Bankaların Karşılaştığı Riskler

Literatürde riskler kaynaklarına göre sınıflandırılmaktadır. Riskler ortaya çıkış nedenlerine göre sınıflandırıldığında sistemik riskler ve sistemik olmayan riskler olarak ikiye ayrılır. Sistemik riskler dendiğinde piyasanın kendi iç dinamikleri sonucu ortaya çıkan riskler anlaşılmaktadır. Sistemik olmayan riskler ise dış faktörler sonucu ortaya çıkan risklerdir.

Bankaların karşılaştığı riskler yönetilip yönetilemeyeceğine göre iki grupta toplanmaktadır: 1) Kontrol edilebilir riskler, 2) Kontrol edilemeyen riskler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kontrol edilebilen riskler, risk azaltıcı tekniklerin kullanılması veya riski doğuracak işlemlere ilişkin limitlerin uygulanması suretiyle bankanın zarara uğrama ihtimalinin azaltılmasının mümkün olduğu riskler olarak tanımlanmaktadır. Kontrol edilemeyen riskler ise, kontrol edilebilir risklerin zaman içinde değişebilirliğine bağlı olarak, herhangi bir risk ölçme ya da risk ölçme ve azaltma tekniği kullanmak veya limit uygulamak suretiyle gerçekleşme olasılığı önceden tahmin edilemeyen ve ortaya çıktığı anda gerçekleşen zarar riski olarak tanımlanmaktadır (BDDK, 2001a).

Risk beklenen getirilerden sapma olarak tanımlandığında temel olarak üç risk kavramı vardır: 1) Kredi riski: Sözleşme koşullarına göre kredi anlaşmalarındaki nakit akışlarında ortaya çıkan risktir. 2) Piyasa riski: Beklentilerden farklılaşan ticari enstrüman ve ürünlerin değerinde meydana gelecek değişimlerden ortaya çıkan risktir. 3) Operasyonel, davranışsal veya çevresel riskler: Sistemin ve kişilerin bekleneni karşılayamadığında veya içsel

ve dışsal etkenlerin beklenmedik şekilde değiştiğinde ortaya çıkan risklerdir (Anderson, 2001).

Riskler finansal ve finansal olmayan, statik ve dinamik, temel bazlı ve spesifik, yalın ve spekulatif riskler olarak farklı ayrımlara tabi tutulabilir. Diğer bir görüşe göre ise riskler; kredi riski, likidite riski, piyasa riski (faiz, kur ve menkul kıymet riski), operasyonel risk ve sistemik risk olarak beşe ayrılmaktadır.

Ayrıntılı olarak ayrıma tabi tutulduğunda riskler 13 farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bu ayrımdaki risklerin bir kısmı literatürde başka bir riskin içindedir. Ayrıca bu ayrımdaki risklerin birbiriyle olan karşılıklı ilişkilerinden dolayı bunları bağımsız bir risk türü olarak düşünmek yanlış olacaktır.

Bu çalışmada riskler 8 farklı kategoride incelenmektedir:

1) Likidite riski 2) Kredi riski 3) Faaliyet riski 4) Operasyonel riski (Yasal risk, suiistimal riski, ahlaki risk ve itibar riski) 5) Faiz oranı riski 6) Döviz kuru riski 7) Piyasa riski 8) lke riski

Çalışmanın bundan sonraki kısmında bu riskler ve ölüm yöntemleri üzerinde durulmaktadır.

1.2.1. Likidite Riski

Genelde likidite, bir bankada oluşan nakit fazlasını veya gerektiğinde yükümlülüklerini ya da diğer müşterilerinin taleplerini makul maliyetlerle karşılayabilme gücü olarak tanımlanabilmektedir. Likidite riski ise, bir bankanın bugün ve gelecekte yükümlülüklerini karşılayamamaktan dolayı gelirinde ve sermaye düzeyinde ortaya çıkma olasılığı olan kayıpları ifade etmektedir. Bu nedenle risk ile getiri arasında çok yakın bir korelasyon vardır. Risk arttıķa getiri artmaktadır. Yüksek getiri peşinde koşan bir banka için bu olay bankanın temerrüde düşmesine, ödeme gücülüğü çekmesine, likidite sıkıntısına girmesi hatta iflasına bile yol açabilmektedir (nsal, 2001).

Likidite riski basit olarak nakit çıkışlarını zamanında ve eksiksiz karşılayacak düzeyde nakit mevcudiyetine ve nakit yaratabilme kabiliyetine sahip olamaması durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda likidite riski iki ana başlıkta değerlendirilir. Bunlar piyasaya ilişkin likidite riski ve

bankayı fonlamaya ilişkin likidite riskidir. Piyasaya ilişkin likidite riski dendiğinde, bankanın piyasaya gerektiği gibi girememesi, bazı ürünlerdeki sıkı piyasa yapısı ve piyasalarda oluşan engeller nedeniyle pozisyonlarını uygun bir fiyatta, yeterli tutarlarda ve hızlı olarak kapatamaması veya pozisyonlardan çıkamaması durumunda ortaya çıkan zarar ihtimali anlaşılır. Fonlamaya ilişkin likidite riski ise nakit giriş ve çıkışlarındaki düzensizlikler ve vadeye bağlı nakit akımı uyumsuzlukları nedeniyle fonlama maliyetini makul bir maliyet ile potansiyel olarak yerine getirememe ihtimalini ifade eder (Anderson, 2001).

Likidite riski, likitleşen bir banka bilançosunun maliyetinden kaynaklanan bir risk türüdür ve piyasaların tam likiditeden uzak olduğu durumlarda ortaya çıkar. Likidite riski bankanın yükümlülüklerindeki azalmayı iyi düzenleyememesi ya da aktiflerindeki artışı karşılayacak şekilde yeterli kaynak buldurumaması nedeniyle de ortaya çıkar (TBB, 1997). Bankalar kendi özel koşulları ya da makro ekonomik koşullardaki ani değişiklikler neticesinde yükümlülüklerini yerine getiremez duruma gelebilirler. Likidite sıkıntısı çeken bir banka kısa sürede yükümlülüklerini artırarak ya da aktiflerini makul maliyetlerde nakde çevirerek ihtiyacı olan fonu sağlayamayabilir. Bu nedenle bankalar çeşitli fon kaynaklarına ve yükümlülüklerinin farklı vade dağılımına sahip olmalı ve yeterli miktarda likidite buldurmalıdır (Ünsal, 2001). Likidite riski bankanın mevduat sahiplerinin ani mevduat çekilişleri yaptığı durumlarda da ortaya çıkar. Bankanın bilançosunun hem aktifini hem de pasifini olumsuz etkiler. Likidite riski ile karşılaşan banka ya bu eksik likiditeyi fonlayacak fon ödünç alır ya da aktiflerindeki varlıkları elinden çıkarmaya çalışır. Bankanın yeni bir borç alması olumsuz ekonomik şartlarda faiz riskini de ortaya çıkarabilir. Bununla birlikte bankanın fon sağlayamaması durumunda elindeki varlıkları satması bankanın aktif pasif dengesi üzerinde önemli etkilere sebep olur. Ayrıca bankanın karşılaştığı likidite riskinin büyük boyutlara ulaşması yani aktifinde yeterince varlık bulduramaması da bankanın diğer risklerle yüzyüze gelme olasılığını artırmaktadır. Bankanın likit halde olamaması bankanın iflasına neden olabilir. Bu nedenle likidite riski tehlikeli bir risktir. Likidite riski, kısa vadeli varlıkların değerinin kısa vadeli yükümlülüklerle ve ani çıkışlara yeterli

olmaması durumudur. Likidite riski fonlamanın artması yani fonlama maliyetinin artması anlamına da gelmektedir. Bu da bankanın diğer risklerle karşılaşmasına neden olabilir (Bessis, 2002).

Likidite riski bankanın yükümlülüklerini vadesi geldiğinde ve çok fazla maliyete katlanmadan karşılayamamasından kaynaklanan risktir. Banka yönetimi borçlu olduğu ekonomik aktörlerin ve bankadan borç alanların muhtemel taleplerini kabul edilebilir bir maliyetle karşılayabileceğinden emin olmalıdır. Likidite riski dinamikleri bir bankanın fon temin ettiği piyasalara, bilançosuna ve mali yapısına göre farklılık arz etse de muhtemel likidite problemlerinin en yaygın işaretleri arasında fon maliyetlerinin yükselmesi, rating notunda düşüş, limitlerin veya uygun koşullarda uzun vadeli fon temin etme imkanlarının daralmasıdır.

Bankaların karşılaştıkları likidite riskinin iki önemli nedeni vardır (Ünsal, 2001) :

1- Bankanın bilançosundaki aktif-pasif arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar veya dengesizlikler likidite riskinin birincil nedenlerinden biridir. Bankanın aktif-pasif uyumsuzluğunda esas itibariyle pasif yapısında meydana gelen olumsuz değişimler (ani mevduat çekilişleri, öngörülme-yen pasif azalışları, vb.) rol oynamakla beraber, aktif kalemlerde yaşanan ani değişimler (aktif kalitesinin bozulması, geri dönmeyen kredilerin artması, vb.) gibi hususlar da önemlidir.

2- Bankanın piyasalarda yaşanan değişiklikleri ve gelişimleri doğru tahmin edememesi veya sağlıklı izleyememesi sonucunda, bankanın likiditesinde yaşanan olumsuz gelişmeler bankanın geleceği konusunda önemli riskler oluşturur.

Bir bankanın ne kadar likit kaynağa ihtiyaç duyduğu da önemli bir husustur. Aşırı likit olmanın gelir azaltıcı etkisi ve az likit olmanın olası sakıncaları bilinmektedir. Amerika'da bankaların likidite riski değerlendirilirken bankaların belirli dönemler itibariyle farklı senaryolara göre likidite ihtiyaçlarının ne olacağını içeren öngörülerini yapmaları istenmektedir (Alternatif Finansman Senaryoları). Bir bankanın ne zaman likidite krizi ile

karşı karşıya kalacağını tahmin etmek pek mümkün değildir; ancak bazı bilanço kalemleri izlenerek bu konuda ipucu yakalanabilir (Ünsal, 2001).

Bir bankanın likiditesini sağlayabilmesi için en önemli kaynak bankanın aktifidir. Çünkü bir bankanın varlıkları gerçekten kontrol edebildiği ve yönetebildiği ölçüde güvenilir bir kaynaktır. Bankanın likidite için diğer kaynağı ise toptan veya perakende fonlar (daha geniş tanımı ile gerçek ve tüzel kişilerden sağlanan mevduat ve fonlar) ile yurtdışından temin edilen menkul kıymetleştirme ve sendikasyon kredileridir.

Banka aktifinde likiditeyi destekleyecek varlıkların başlıcaları para piyasaları ile bankalara yapılan plasmanlardır. Hem tutar olarak hem de günlük işlemlerde kullanım gereği gözönüne alındığında banka aktifindeki nakit varlıkların dikkate alınması gerekir. Nitekim ABD uygulaması, sadece nakit ve efektif deposunun likit değer olarak dikkate alınması yönündedir. Öte yandan, banka portföyünde yer alan menkul kıymetler portföyünün de, olağan koşullar altında piyasalarda nakde dönüştürme olasılığı yüksek bir varlık olarak değerlendirilmesi mümkündür. Tabii ki bu durum, söz konusu varlıkların satılabilir durumda olmasına bağlıdır. Ülkemiz uygulamasında, kriz dönemlerinde bu varlıkların likidite ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı (piyasa derinliğinin olmamasına bağlı olarak satılamadığı için) ve önemli ölçüde faiz riski içerdiği gözlenmiştir. Bu bakımdan özellikle devlet kağıtlarının likiditeye katkısı, piyasa koşullarına bağlı olarak değişebilmektedir. Ayrıca, ülkenin ekonomik koşulları gereği ortaya çıkabilecek kur riski ve faiz riski dolayısıyla, önemli ölçüde zarara uğraması da ihtimal dahilindedir.

Bankaların likidite ihtiyaçlarını, aktifi belirli bölümlere ayırarak yükümlülüklerine uygun hale getirmek yerine fonlama ile sağlaması; bu fonları mevcut nakit ihtiyaçlarına göre belirleme gibi bir avantajın yanında, fonlamanın vadesinin sabitlenmesi ve vade uzatımının mümkün bulunması halinde, likidite riskinin azaltılmasını da sağlayabilmektedir. Bankaların pasiflerine bakıldığında, fon yapısının ne tür müşterilerden oluştuğu önem arz etmektedir. Bu anlamda, geniş bir tabana yayılan ve büyük montanları içermeyen bir mevduat yapısının piyasadaki değişikliklere daha az duyarlı ve daha istikrarlı olduğu, mevduat güvencesinin de bu tür mevduat için önemli

bir güvence teşkil ettiği ve bankaların mali durumları ile ilgili en az bilgiye sahip olan bu kesimin, bankaların olası olumsuz durumları karşısında daha duyarsız kaldıkları söylenebilir. Öte yandan, bu yapının tersi olarak, genelde büyük montanlı bireysel veya kurumsal fonlamaya dayalı bir kaynak yapısına sahip bankaların piyasalardaki gelişmelere çok hassas olduğu ve bu kaynaklarda yaşanan olası çıkışların bankaları ciddi nakit sıkışıklığı ile karşı karşıya bıraktığı görülmektedir. Söz konusu durumun, banka aktiflerinin doğrudan fonlanması amacını taşıdığı ve pasifte olmamakla birlikte gayrinakdi bir yükümlülük taşıyan işlemlerin de banka açısından dikkate değer bir likidite sorununa neden olduğunu belirtmek gerekir. Bu tür fonların genelde daha kısa olması ve TMSF kapsamı dışında yer almasına bağlı olarak, bu tür fonlar bankada ve piyasalarda yaşanabilecek olumsuz gelişmelere daha ani ve sert reaksiyon gösterebilmektedirler. Bu fonların çıkışının engellenmesi, yeni bir kaynak bulunması ve mevcut kaynakların risk priminin ödenerek daha yüksek faiz verilerek sağlanabileceğinden, bankanın maliyetlerini ve karlılığını etkileyecek bir role sahiptir. Bu anlamda, fonların ürün, kişi, sektör ve coğrafi bazda dağılımı önem arz etmektedir. Öte yandan, eğer bankanın kredi değerliliği veya mali gücü hakkında şüpheler ortaya çıkmışsa, bu durum bankanın kaynak yapısında ve maliyetlerinde kendini gösterecektir. Nitekim, bu durumda ilk olarak mali kuruluşların bu bankalarla ilişkilerini kestikleri, riski ve yüksek kazancı seven büyük montanlı bireysel ve kurumsal müşterilerin çok kısa vadeli olarak fonlarını bankada tutmaya devam ettikleri görülmektedir. Ülkemiz uygulamasında, mevduatın vadeden önce bozulması yasal olarak mümkün değilse de, bankaların güven müessesesi olmaları nedeniyle ve bunun yanında ortaya çıkabilecek olumsuz intibaları önlemek adına, bankalar bu tür talepleri karşılamak durumunda kalmaktadırlar. Yukarıda belirtilen tüm bu gelişmelerin bankanın aktif yapısına göre gelişme göstereceğini de unutmamak gerekir. ABD’de 1990-91 krizinde batan bankalarla ilgili yapılan araştırmalarda, bankanın mali durumu bozuldukça; mali piyasalardan sağlanan fonlarını çektikleri, daha sonra orta ve küçük ölçekli bankalar ile söz konusu banka sahiplerinin grupları ve teminat altına alınmış alacaklılar ile küçük yatırımcıların geldiği tespit edilmiştir (Ünsal, 2001).

Likidite riskine bankanın mevduat çekilişlerini ve fonlarını yenileyememesi yani ani nakit çıkışlarını telafi edememesi ya da fonlayamaması neden olabilir. Ayrıca bankanın kullandığı kredilerinin geri dönmemesi, batık kredi haline gelmesi ya da bu kredi yükümlülüğünün zamanında tam olarak yerine gelmemesi nedeniyle banka hem kredi riski ile hem de likidite riski ile karşı karşıya kalabilir. Bankanın likidite riskine maruz kalmasının bir nedeni ise şarta bağlı olan borçların geri ödenmemesi ve bankanın kendi faaliyet alanlarını fon sağlayamaması nedeniyle, genişletememesidir (Gültekin, 2001).

Banka, portföyünde bulundurduğu nakit fonları reel faizlerin yüksek olduğu ortamlarda değerlendirememesi nedeniyle alternatif maliyetler oluşmakta bu da bankaya ek bir yük getirmektedir. Bu nedenle banka likidite riskine karşı elde bulunduracağı nakit kaynak tutarının optimal miktarını belirlemek durumundadır. Fakat, bir ekonomide geleceğe ilişkin tahmin yapılmasının güçlüğü ve beklentilerin sürekli değişkenlik göstermesi bankanın bu işi yapmasını zorlaştırmaktadır.

Likidite riski nedeniyle bankalar mevduat sahiplerinin ve bankaya borç veren diğer kişilerin ani ve yoğun bir biçimde fonlarını bankalardan çekmesini engellemek için bu mevduat ve fon sahiplerine yüksek faizler sunmakta bu da bankanın yüksek maliyetlerle karşılaşmasına yol açmaktadır.

Bu nedenle güven, sağlık ve istikrar koşullarını sağlamak için işlevlerini sürdüren bankaların nakit taleplerini zamanında karşılaması hem banka hem de sistem açısından önem taşımaktadır. Bir bankada görülen likidite zafiyeti nedeniyle ortaya çıkan risk sistem içerisinde yer alan diğer bankalara da kolaylıkla sirayet edebilmektedir.

Bankaların ve finansal kuruluşların potansiyel likidite riskini değerlendirirken bazı göstergeleri dikkate almaları gerekmektedir. Bunlar: 1) Borçların tasarruf mevduatına oranı 2) Kısa vadeli yükümlülüklerin toplam aktiflere oranı 3) Likit değerler toplamı 4) Kurumsal fonlara (bankalar mevduatı ve alınan krediler) olan bağımlılık

Bankaların likidite riskini ölçebilmeleri açısından dört önemli enstrüman vardır. Bunlar: 1) Likidite Rasyoları 2) Nakit Akım Tabloları 3) Alternatif Finansman Senaryoları (Bankanın farklı senaryolar altında ortaya çıkabilecek olası likidite ihtiyacı) 4) Nakit Akışı Tahmini Bankanın likiditesinin herhangi bir anda nasıl bir görünüm arzettiği rasyolar yardımıyla izlenmektedir (Kaval, 2000). Farklı iki dönemin rasyolarının karşılaştırılması suretiyle bankanın likiditesinin ne yönde geliştiği hakkında yorum yapılabilir. Banka gözetim birimlerince çeşitli rasyolar kullanılmaktadır. Bunlar: 1) Nakit Değerler / Vadesiz Mevduat : Bu rasyo en dar kapsamlı olan likidite rasyosudur. Her an çekişe konu olabilecek mevduata karşılık ne kadar hazır değer bulunduğunu gösterir. 2) Likit ve Likide Yakın Değerler / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar: Bu rasyo üç ay içinde vadesi gelen veya ödenmesi gereken borçlara ne ölçüde hazırlıklı olduğunu gösterir. Görüldüğü gibi payında borç ödemede hemen kullanılabilir varlıklar ile kolayca paraya çevrilebilir varlıklar yer almaktadır. Paydasında ise genellikle 3 ay gibi bir sürede ödeme yapılması beklenen borçlar yer almaktadır. Dolayısıyla oran 1'e yaklaştıkça ve 1'in üzerine çıktığı sürece borçları ödemeye yeterli likit varlığın olduğu kabul edilmektedir. 3) Likit ve Likide Yakın Değerler / Ortalama Toplam Aktifler: Rasyo, ortalama olarak aktiflerin ne kadarlık kısmının likit ve likide yakın değerlere bağlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, rasyosunun değeri yükseldikçe likiditenin arttığı düşünülür. Ancak likidite arttıkça genelde getiri oranının düşmesi beklenir. Çünkü likit varlıkların getirisi, normal faiz dönemlerinde uzun vadeliye göre daha düşüktür. Dolayısıyla, rasyonun değeri küçüldükçe, daha az getirili aktiflerin payının azaldığı, getirili aktiflerin payının arttığı düşüncesi ile karlılık açısından olumlu olarak algılanır. 4) Likit Ağırlıklı Aktifler / (Yabancı Kaynaklar + Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler) 5) Vadesiz Mevduat / 1 Aylık Mevduat / 3 Aylık Mevduat / Toplam Mevduat ve Vadesiz Mevduat / 1 Aylık Mevduat / 3 Aylık Mevduat / Toplam Pasif: Bu rasyolar; mevduatın vade bandları içinde kalan tutarlarının toplam mevduat ve toplam borçlar içindeki payları göstermektedir. Mevduatın ne denli hızlı ve yavaş ödendiği hakkında yaklaşık bilgi vermektedir. Hız arttıkça likit değerlere gereksinim artmaktadır. 6) Krediler/ Toplam Mevduat = Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı: Bu rasyo kredilerin mevduatla karşılanma oranını göstermektedir. Rasyo ne denli

yüksek ise mevduattan krediye dönüşüm o denli yüksek demektir. Eğer rasyonun değeri 1'in üzerinde ise kredilerin finansmanında diğer kaynaklardan da yararlanıldığını göstermektedir. 7) Krediler/Stabil (Sürekli) Fonlar: Bir rasyolar likidite durumunu ortaya koyabilir ve likiditeyi koruyan limitler yaratmakta kullanılabilir (Ünsal, 2001).

Diğer bir risk ölçüm enstrümanı Nakit Akım Tablosu olup likidite riskinin ölçümü bağlamında özellikle bankanın finansal kırılganlık yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Diğer enstrüman ise Alternatif Finansman Senaryolarıdır. Bir AFS finansman ihtiyaçlarını ve finansman kaynaklarını piyasa senaryoları altında, yüksek aktif büyümeleri veya hızlı borç erozyonu da dahil olmak üzere tahmin eden bir nakit akışı tahminidir. AFS yönetimin bir likidite ya da mali kriz anında ortaya çıkabilecek bilanço değişikliklerine ilişkin en iyi tahminlerini temsil etmelidir. AFS, banka mali sorunlar içinde olsa da, onun fon kullanımlarını karşılamak için fon kaynakları bulabileceğini göstererek günlük likidite riskini kontrol etmesine yardımcı olabilir.

Diğer bir likidite riski ölçme enstrümanı ise nakit akışı tahminleridir. Banka yönetimi bankanın nakit akışını anladıktan sonra, makul likidite seviyesini tahmin edebilir.

1.2.2. Kredi Riski

Bankaların en temel ve önemli faaliyetlerinden biri kredi vermektir. Bu nedenle banka yöneticilerinin kredi verirken ödünç alanın kredi durumunu yani kredibilite düzeyini dikkate alıp kredi işlemi hakkında doğru karar verebilmesi hem bankanın bilanço yapısı hem de geleceğini etkilemektedir. Bu bakımdan bankacılık sektörünün karşılaştığı en önemli risklerden biridir. Bu bakımdan kredi riski ödünç alan tarafın yapılan anlaşmaya uymaması durumu olarak tanımlanabilir. Bu açıdan kredi riski sadece kredi işlemlerinde değil bilanço dışı işlemlerde (garanti ve kabuller, menkul kıymet yatırımları vb.) de ortaya çıkabilmektedir (TBB, 1997).

Kredi riski, finansal piyasalarda en eski form olmakla beraber geçmişi Milattan Önce 1800 Babylon zamanına kadar gider. Kredi riski borç alanın taahhüdünü yerine getirememesi sonucu oluşan mutlak zarar ve

eldeki işlem maliyeti olarak tanımlanmakta ve kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır: a) Özsel Risk b) Maruziyet Riski c) Yoğunlaşma Riski (Anderson, 2001).

Kredi riskinin çeşitli tanımlamaları yapılmakla beraber en çok kabul gören tanımlardan biri ise şudur: Kredi riski, banka müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak, yükümlülüğünü kısmen ya da tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın karşılaştığı durumu ifade eder (BDDK 2001a). Kredi riski, en basit anlamıyla, bir bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına uygun biçimde yükümlülüklerini karşılayamama olasılığıdır. Kredi risk yönetiminin amacı, uygun parametreler içinde bankanın maruz kalabileceği riskleri yöneterek, bankanın risk ayarlı getirisini maksimize etmektir. Bankalar ayrıca kredi risklerinin diğer risklerle ilişkisini de göz önünde bulundurmalıdır. Kredi riskinin etkin şekilde yönetimi, risk yönetiminde kapsamlı bir yaklaşımın önemli unsurlarından birisidir (TBB, 1999a).

Bankalar açısından kredi riskinin nedeni krediler olmakla beraber, bankanın faaliyetlerine bağlı olarak bilanço ve bilanço dışı hesaplardaki diğer etmenlerde kredi riskine sebep olabilir. Bu etmenlere interbank işlemleri, kabuller, ticaret finansmanı, döviz işlemleri, swap işlemleri, bonolar, opsiyonlar, vadeli işlemler, garanti ve kefaletler örnek gösterilebilir (TBB, 1999a).

Literatürde kredi riskinde müşterinin bankayla yapmış olduğu anlaşmadaki yükümlülüklerini temerrüde düşmeden ya da düştüğü andaki risk olarak bilinmektedir. Bu kötüleşme temerrüde düşme olmayıp temerrüde düşme ihtimalinin artmasıdır. Kredi riski, az sayıda önemli müşterinin temerrüde düşebilecek büyük kayıplarla karşılaşmasından sonra önemli hale gelmeye başlamıştır. Kredi riskleri genelde risk dereceleri ile değerlendirilir. Riskin 2 boyutu vardır: 1) Risk miktarı (riskten dolayı kaybın miktarı). 2) Riskin kalitesi derecelerle ölçülür. Bu dereceler içsel (bankanın kendisi) ya da dışsal (derecelendirme kuruluşlarının verdiği dereceler) olabilir. Riskin kalitesi temerrüde düşme ihtimali olan riskin temerrüde düşme ihtimalini kantitatif etme sürecidir. Bankanın elinde derece, sınıflar ve bu müşterinin eski bilgileri olmakla beraber bu kayıp hakkında karar veremeyebilir. Çünkü bu kayıp

garantiye bağlı olabileceği gibi üçüncü tarafa ya da iflastan sonra varlıkların likiditelerine bağlı olabilir Bu bakımdan kredi riski bankacılık sektörünün karşılaştığı hem en eski hem de çok boyutlu risklerdendir (Bessis, 2002).

Bir finansal kuruluşun kredi riskini ölçmek ve kredinin geriye ödeme gücünü saptamak için krediyi alanın geri ödememe riskinin ölçülmesi gerekir. Genelde finansal kuruluşların kredi riski ve geri ödememe riskini ölçmekte kullanılan yöntemler ve modeller birbirine çok benzemektedir. Geri ödememe risk modelleri üç grup model olarak ele alınmaktadır. Bu modeller: :Kalitatif modeller, Kredi skorlaması (derecelendirilmesi) modeli ve Newer modelleridir (Saunders, 1999).

1.2.3. Faaliyet Riski

Faaliyet riski, kurum içi kontrollerdeki aksamalar ve şirket yönetimindeki hatalardan kaynaklanan risk olarak tanımlanmaktadır. İç kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekarlıkların gözden kaçmasına yol açabileceği için bu risk bankanın zararda olmasının nedenlerinden biri de olabilir (TBB, 1997). Faaliyet riski, bankaların yöneticilerinin hataları ve yetersizliklerinden dolayı zarara maruz kalma riskidir. Bu risk bankaların faaliyetlerini etkin bir biçimde yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkar. Banka teknolojik gelişmeleri izlemeyerek, hizmet sunmada rekabet gücünü yitirebilir ya da banka yöneticileri aktif-pasif vade uyumunu gözardı ederek gereksiz şubeler açarak, yeterince bilgi sahibi olmadıkları alanlara girerek, siyasal etkilere karşı korunmayarak veya maliyet analizi yapmadan yeni ürünler geliştirerek bankayı zarara uğratabilirler.

1.2.4. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman koşullara uygun hareket edilememesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıpları ya da zarara uğrama ihtimalini göstermektedir.

Operasyonel riskin içinde teknoloji riski, suiistimal riski, yasal risk, ahlaki risk ve itibar riski de yer almaktadır. Operasyonel risk, bankanın bilgi sistemlerinin raporlama sistemlerinin içsel risk izleme kurallarının kötüleşmesi sonucu maruz kalınan risk türüdür (Anderson, 2001). Operasyonel riskler, kanuni ve hukuki düzenleme ve ayarlamalarının yapılmaması, sistem hataları, prosedür ve kontrollerin eksik olması, bilgi ağındaki hata ve noksanlar, kullanıcı hataları, hile, dolandırıcılık, afetler, yasa ve düzenlemelerdeki değişikliklere uyum sağlayamama sonucu ortaya çıkarmaktadır (Saunders, 1999) .

Operasyonel riskin içinde yer alan yasal risk, yetersiz ya da yanlış bilgi döküman nedeniyle alacakların değer kaybederek geri dönmesi ya da yükümlülüklerinin beklenenin üzerinde gerçekleşmesi durumlarını ifade eder (TBB, 1997). Yasal düzenleme risklerinin temelinde yatan sorun, düzenlemelerin sık sık değiştirilerek belirsizlik ve değişkenlik ortamı oluşturmasıdır. Mevcut düzenlemelere göre oluşturulmuş banka portföyleri ve finansman dengeleri, yasal düzenlemelerin değiştirilmesi ile bozulabilir ve bankalar risklere ve zararlara maruz kalabilir.

Suiistimal riskleri banka yöneticilerinin, çalışanlarının, müşterilerinin veya üçüncü kişilerin iyi niyet kurallarına aykırı olarak hile, sahtekarlık, içeriden öğrenme (insider trading), soygun, hırsızlık, dolandırıcılık, bilgi sızdırma, teknoloji çalma gibi yöntemlerle bankaları zarara uğratmalarından kaynaklanan operasyonel risk türüdür.

Günümüzde bankaların değişik alanlarda faaliyetlerini yoğunlaştırmaları ve elektronik bankacılık uygulamalarının yaygınlaşması, suiistimal risklerinin gerçekleşme olasılığını artırmıştır.

Ahlaki risk, banka hissedarları ve/veya yöneticilerinin ahlaki değerlere aykırı eylem ve işlemleri ile bankayı zarara uğratma riskidir. İtibar riski operasyonel risk türü olmakla beraber bir bankanın faaliyetlerindeki başarısızlıklar ya da mevcut yasal düzenlemelere uygun davranılmaması neticesinde bankaya duyulan güvenin azalması veya itibarının zedelenmesi ile ortaya çıkabilecek kaybı ifade etmektedir.

1.2.5. Faiz Riski

Faiz riski, faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin, bir bankanın mali yapısında yarattığı etki olarak tanımlanmaktadır. Yani faiz riski, faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar ihtimalini ifade eder (BDDK, 2001a; BDDK, 2003). Bu tanımdaki ters yönlü hareketler sadece faiz oranlarının artması ya da azalması anlamına gelmemektedir. Faiz riski dendiğinde faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın finansal yani pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kaldığı risktir (TBB, 1997).

Bununla birlikte faiz riskini bankanın gelirleri ile ilişkilendiren tanıma göre faiz riski, faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle gelirlerdeki azalma riskidir. Bu ekonomik koşullarda banka faiz riski ile karşı karşıya kalabilmektedir (Bessis, 2002).

Faiz riski ile karşılaşan banka varlık ve yükümlülük arasında vade uyumsuzluğu ile karşı karşıya kalabilir. Yani faiz riski sadece faiz oranlarındaki hareketlerden değil bankanın bilançosundaki varlık ve yükümlülük kalemlerinin vade uyumsuzluklarından da kaynaklanabilir. Örneğin bir bankanın yükümlülüklerinin vadesinin 1 yıl ve fonlama maliyetinin ise yüzde 9 olduğunu, varlıkların ise vadesinin 2 yıl ve fonlama maliyetinin ise yüzde 10 olması bankanın 2.ci yılda elde edeceği karı belli değildir. Faiz oranları değişmiyorsa banka 2.ci yılda da yüzde 1 kar elde eder. Eğer faiz oranı artarsa örneğin banka ikinci yılda borcu yüzde 11'e çıkarsa bankanın karı negatife dönüşebilecektir. Sonuç olarak bir banka yükümlülüklerine göre daha fazla varlık elinde bulunduruyorsa yeniden fonlama riski ile karşı karşıya kalabilir. Aynı şekilde bir banka varlıklarına göre daha fazla yükümlülük taşıyorsa ve faiz oranları düşüyorsa banka yeniden yatırım yapma (reinvestment) riski ile karşı karşıya gelebilir (Saunders, 1999).

Bankacılıkta faiz riski doğal kabul edilmekle beraber bankanın karı artabilir. Ancak aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit oluşturabilir. Bu tehlike faiz oranlarındaki değişmelerinin, bankanın faize duyarlı gelirlerini ve faaliyet giderlerini değiştirmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Faiz oranlarının değişmesi banka varlıklarını, yükümlülüklerini ve

bilanço dışı işlemlerini etkiler. Çünkü faiz oranları değiştikçe gelecekteki nakit akımlarının bugünkü değeri değişebilmektedir.

Faiz riskinin nedenleri farklı farklıdır. Faiz riski; vade farklılıkları nedeniyle riskin yeniden fiyatlandırılması sonucu bilanço kalemlerinin yeniden fiyatlandırılması şeklinde olabileceği gibi verim eğrisindeki değişmelerden ya da temel faiz riski aynı fiyatlandırma özelliklerine sahip farklı enstrümanlara uygulanan faiz oranlarının ayarlanmasında yapılan hatalı korelasyonlardan da kaynaklanabilir. Faiz riskinin nedenleri çok çeşitli olmakla beraber temelde 4 tane neden vardır. Bunlar şunlardır (TBB, 1997):

1) Yeniden Fiyatlandırma Riski: Finansal araçlar gibi bankalar da faiz riskiyle birçok şekilde karşılaşmaktadır. Faiz riskinin en çok tartışılan şekli olan yeniden fiyatlandırma riski, vadelerden (sabit orandan) ve bankanın varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının yeniden fiyatlandırılmasından (dalgalı orandan) kaynaklanan risk türüdür. Yeniden fiyatlandırmanın yol açtığı faiz oranlarındaki değişme bankanın gelirlerinde ve temel ekonomik değeri üzerinde büyük önem taşımaktadır. Uzun dönemli sabit orandan bir krediyi kısa dönemli bir mevduatla fonlayan bir bankanın, faiz oranları yükseldiği taktirde hem pozisyondan kaynaklanan gelecekteki gelirinde hem de kendi değerinde azalma meydana gelecektir. Bu düşüşlerin nedeni, kredilerin vadesi boyunca, nakit çıkışlarının sabit oluşudur. Fakat fonlamada ödenen faiz değişkendir ve kısa dönemli mevduatın vadesi dolduktan sonra da yükselir.

2) Gelir Eğrisi Riski: Fiyatlandırmalardaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişmelerin bankanın gelirlerinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmasıyla ortaya çıkar. Örneğin, 10 yıllık vadesi olan ve 5 yıllık devlet kağıtlarıyla hedge edilen devlet tahvillerinin temel ekonomik değeri, pozisyon, eğri üzerinde birbirine paralel hareketlerle hedge edilse de, gelir eğrisi dikleştikçe, hızla düşer

3) Temel Risk: Diğer bir önemli faiz riski de, benzer fiyatlandırma şekilleriyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan ya da geri

ödemeler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan risktir. Faiz oranları değiştiğinde, bu farklılıklar benzer vadeleri olan varlıklar, yükümlülükler ve bilanço dışı pozisyonlar arasında yer alan nakit akışlarında ve kazançlarda beklenmedik değişmelere hız kazandırabilir.

4) Opsiyon Riski: Opsiyon, sahibine herhangi bir tarihten itibaren belli süre içinde, belirli bir faiz üzerinden borçlanma ya da borç verme hakkıdır. Döviz opsiyonlarında olduğu gibi, burada da opsiyonu edinen opsiyon satıcısına bir prim ödenmektedir. Faiz oranları da borsa dışında ve içinde işlem gören opsiyonlar olarak ayrılabilirler. Yani borsa ve tezgah üstü piyasalar (OTC over time counter) olarak iki farklı piyasada alınıp satılırlar. Sabit faiz düzeninin, yerini değişken faize bırakmasıyla faiz riski ortaya çıkmıştır. Faiz opsiyonları, bu riski ortadan kaldırmak için geliştirilmiş türev ürünlerdendir. Özellikle bankalararası rekabette önemli bir avantaj oluşturduğundan, bankaların sıklıkla baş vurduğu bir opsiyon türüdür. Faiz opsiyonları ile ileriye yönelik faiz riski ortadan kaldırılarak, kar potansiyeli korunabilmektedir. Faiz opsiyonları riskten korunma yanında spekülasyon amacıyla da kullanılabilir.

Bankalar faiz oranı genelde üç yöntemle ölçerler. Bunlar: 1) Yeniden Fiyatlandırma, 2) Vade Modeli 3) Süre (Duration) Modelidir (Saunders, 1999).

Yeniden fiyatlandırma modeli bir finansal kuruluşun aktiflerinden kaynaklanan faiz gelirleri ile pasiflerinden kaynaklanan faiz giderleri (yükümlülükleri için ödenen faiz miktarı ya da faiz gideri) arasındaki yeniden fiyatlandırma gapının defter değeri olarak nakit akımları analizi olarak tanımlanabilir. Yeniden fiyatlandırma gap modeli gelecekteki bir zamanda faiz oranları yeniden fiyatlanması ya da değişmesi durumunda faize duyarlı varlıklardaki ve faize duyarlı yükümlülükler arasındaki farktır. Yeniden fiyatlandırma gap analizinde bankalar her vade diliminde varlıkların ve yükümlülüklerin faiz duyarlılıklarına bakarak gapları hesaplanmaktadır. Vade Modelinde 3 koşul geçerlidir. Bunlar: 1) Faiz oranlarındaki artış (azalış) olduğunda varlık ve yükümlülüklerin piyasa fiyatlarında azalış (artış) olacaktır. 2) Sabit faizli varlık ve yükümlülükleri vade süresi uzadıkça faiz oranındaki artış daha büyük azalışa neden olur. 3) Faiz oranları arttıkça daha

uzun vadeli menkul kıymetlerin piyasa değerleri azalan oranda artacaktır. Süre analizi modeli faiz riskini ölçme bakımından vade modelinden hem daha etkili hem de daha bütünseldir (Günay, 1997). Çünkü bu model de varlık ve yükümlülüklerinin vadeleri dahil vade boyunca tüm nakit akımları hesaplanmakta ve faiz oranı riskinin ölçümünde rol oynamaktadır. Duration (süre) modelinden üç tane sonuç çıkmaktadır (Aydın, 2000). Bunlar: 1) Süre analizi modelinde duration sabit getirili (faiz oranı):varlık ya da yükümlülüğün vadesi ile artmakla beraber duration azalan oranda artmaktadır. 2) Duration azaldıkça gelir (getiri) artar. 3) Kuponlu ya da faiz ödemeli bir menkul kıymetin (security) faiz oranı ne kadar yüksekse duration o kadar düşüktür.

1.2.6. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, Bretton-Woods Sistemi'nden dalgalı kur sistemine geçiş ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte bankalar açısından en çok üzerinde durulması gereken risk türlerinden birisi haline gelmiştir. Bankaların uluslararası faaliyetlerinin artmasıyla yabancı para cinsinden işlemlerin hacmi gittikçe büyümüştür.

Reel döviz kurunun uzun vadedeki belirleyicisi çeşitli varsayımlar altında- satın alma gücü paritesidir. Bu yaklaşıma göre reel döviz kuru, iki ülke arasındaki enflasyon farkı kadar değişim gösterir. Eğer bir ülke, parasını enflasyon artışı kadar devalüasyona tabi tutmazsa reel kur düşer, başka bir deyişle ülke parası değer kazanır. Bu durum ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratacağından yerli para üzerindeki devalüasyon baskısı artmaya başlar. Diğer taraftan reel faizler, reel kurdaki değişim ve ülke risk primi toplamının üzerinde kaldığı sürece ülkeye sıcak para olarak adlandırılan, kısa vadeli spekülasyon amaçlı döviz girişleri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte böylesi bir ekonomide yabancı sermaye girişlerinin yanı sıra yerli finansal aktörler de (özellikle bankalar) yabancı para cinsinden borçlanarak yüksek faizli yerli finansal araçlara yatırım yapmaktadırlar. Başka bir deyişle bankaların bilançolarında açık pozisyonu (short position) ifade eden bir risk ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan krizle birlikte ani yabancı sermaye kaçıışı ve dövize yoğun talep, sonuçta yüzde 100'ün üzerinde devalüasyon yaşanmasına ve sözkonusu

devalüasyona açık pozisyonda yakalanan bir çok bankanın büyük kur farkı zararına maruz kalmasına sebep olmuştur (Gültekin, 2001).

Döviz kuru riski, en basit şekilde bankaların taşıdıkları pozisyonlara bağlı olarak yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması ya da kaybetmesi durumunda ortaya çıkan bir piyasa riski türü olarak tanımlanır. Döviz kuru riski bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımlarının operasyonel ve finansal kar getirdiğinden, bu yatırımlara yoğunlaşması sonucunda döviz kuru riski ortaya çıkmıştır. Döviz kuru riskinin ortaya çıkmasının bir başka nedeni ise bankaların portföylerinde bulundurduğu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerini çeşitli enstrümanlara dağıtmamasıdır. Bankanın döviz kuru riski ile karşılaşması sonucunda faiz oranı riski ve geri ödememe riski de ortaya çıkar. Döviz kuru riski bankanın varlık ve yükümlülüklerinde farklı miktarlarda yabancı para cinsinden enstrüman taşımaları nedeniyle de olabilir. Örneğin bir bankanın aktiflerinde 100 milyon dolar yabancı para cinsinden varlık pasifinde de 80 milyon dolar yükümlülük olduğunu varsayalım. Burada banka tek para cinsinden varlık ve yükümlülük taşımaktadır. Ayrıca durumu daha basitleştirmek amacıyla bankanın yabancı aktif ve pasiflerinin aynı vade yapısına sahip olduğunu varsayalım. Bu durumda doların TL karşısında değer kazanması bankanın bilançosu açısından olumlu gelişmedir. Mevcut döviz kurunda banka yabancı varlıkları yabancı yükümlülüklerden fazla olmakta ve döviz kurunda dolar lehine değişmesi bu olumlu etkiyi artırmaktadır. Aynı koşullarda fakat bankanın yabancı para cinsinden varlıklarının yabancı para cinsinden yükümlülüklerinden az olması durumunda banka zarar etmektedir. Bu iki örnekte de bankanın portföyünde bulundurduğu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri aynı vade yapısına sahiptir. Bankanın farklı vade yapılarında ve farklı para cinslerinde varlık ve yükümlülüklerinin olması döviz kuru riskinin hesaplamasını daha karmaşık hale getirmektedir (Saunders, 1999).

Sonuç olarak bankalar ve diğer finansal aktörlerin taşıdığı kur riski sonucu ortaya çıkabilecek durumlar çeşitli senaryoların ışığı altında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Gültekin, 2001).

TABLO 1.1. BANKANIN KUR RİSKİ SENARYOLARI

	Açık Pozisyon (Short Position)	Fazla Pozisyon (Long Position)	0 ^o Pozisyon
Devalüasyon	Zarar	Kâr	-
Revalüasyon	Kâr	Zarar	-

Tarihi Simülasyon yöntemi ile VAR hesaplaması yapılırken dolar kurundaki her iki yöndeki aşırı hareketler risk unsuru olarak algılanmasıdır. Döviz kuru riski hesaplanırken iki yönlü VAR hesaplanırken, faiz riski, hisse senedi riski gibi risk türleri için tek yönlü VAR hesaplanmaktadır. Çünkü, bu enstrümanlarda bankanın uzun pozisyonunun olduğu düşünülmemekte ve faizin yükselmesi ya da hisse senedi değerinin düşmesinin banka açısından risk yaratacağı varsayılmaktadır. Bunun yanında, kur riskinin hesaplanmasında çift yönlü VAR dikkate alınmaktadır. Doların TL karşısında değer kaybetmesi de, kazanması da bankanın taşıdığı yabancı para pozisyonuna göre bir risk unsuru olarak ortaya çıkabilir. Tarihi Simülasyon yöntemi esas itibariyle geçmişin bugünü ve yarını belirleyeceği varsayımından hareket eden ve finansal getirilerle ilgili herhangi bir parametrik dağılım ön koşulu olmayan bir yöntemdir (Linsmeier ve Pearson, 1996; Sahaia ve Andrew, 1997; Saunders, 1999).

Döviz kuru riskinin ölçülmesinde diğer bir yöntem ise bankanın riske maruz kaldığında net risk tutarının bankanın portföyündeki döviz pozisyonları dikkate alınarak hesaplanan yöntemdir. (Net risk=(Döviz cinsinden aktifler-Döviz cinsinden Pasifler)+(Döviz satışı-Döviz alışı)

Döviz riskinin ölçülmesine ilişkin bir diğer yöntem ise döviz kuru volatilitesinin baz alındığı yöntemdir. Ülke parası cinsinden net kur riski, döviz kurundaki volatilitenin arttıkça artar. Döviz kurundaki volatilitenin artması ülkenin döviz arz ve talebini etkiler. Döviz kuru, bir malın fiyatı gibidir. o mala olan talep arttıkça o malın fiyatı artar talebi azaldıkça fiyatı azalır. Döviz olan talep arttıkça ya da arz azaldıkça o döviz o ülkenin parası lehine değişir. Aynı şekilde dövize olan talebin azalması ya da arzın artması kurun o ülke parası lehine artması sonucunu doğurur.

1.2.7. Piyasa Riski

Piyasa riski bankanın bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda bankalarca tutulan pozisyonlarda finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve döviz kuru riskinden dolayı zarar etme ihtimali olarak tanımlanır. Bu tanımdan da görüleceği gibi piyasa riskinin içinde faiz riski döviz kuru riski, hisse senedi pozisyon riski ve emtia fiyatları riskini içine alır. Genel anlamda piyasa riski dendiğinde ise, mevcut bir varlık veya yükümlülüğün ileriki bir tarihteki piyasa değerinin belirsizliği olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan piyasa riski bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin en geniş kapsamlısıdır .

Günümüzde büyük ölçekli ticari bankalar, yatırım bankaları ve sigorta şirketleri çeşitli piyasa risk modelleri geliştirmiştir. Bu modeller gelişirken ki bu modeller içsel modellerdir, çeşitli yaklaşımlar gelişmiştir. Çalışmada bu yaklaşımlardan üçünün üzerinde durulmaktadır. Bunlar: 1) Riskmetriks Modeli 2) Tarihi Simülasyon 3) Monte Carlo Simülasyonu (Saunders, 1999)

Piyasa riski ölçüm yöntemlerinden biri olan Riskmetriks modeli piyasanın mevcut koşulların değiştiği zaman finansal kuruluşun ya da bankanın potansiyel kayıplarının hesaplanmasıdır. Bundan dolayıdır ki finansal kuruluşlar yarın piyasa koşullarının olumsuz olması durumunda potansiyel kayıpları hesaplamak ister. Buna göre piyasa riski, olumsuz piyasa koşullarında potansiyel kayıpların hesaplanması işlemidir. Piyasa riski bir finansal kuruluşun risk koşulları durumunda günlük geliri ile ilgilidir.

Tarihi Simülasyon Yönteminde portföyün riskini hesaplamak için standart sapma ve korelasyonu hesaplamaya gerek yoktur. Ayrıca bu yöntemle son 500 günün verileri ile riske maruz kalındığında portföyün en kötü durumlarını görebilmektedir. Bu yöntemin olumsuz yanı ise, yüzde 5 olasılıkla VAR bulunurken en fazla geçmiş 500 günün verileri kullanılması ve daha eski verileri kullanmak mümkün olmamasıdır. Bununla beraber geçmiş dönem verileri kullanılırken geçmiş dönemlerdeki ekonomik yapıdaki (kur

politikasındaki değişiklik gibi) değişiklikler gibi unsurlar dikkate alınmamaktadır(Karatepe, 2001; Karatepe, 2002).

Bu modelin olumsuz yanlarından etkilenmemek için iki yaklaşım vardır. Bunlardan biri, tarihi simülasyon yönteminde geçmiş gözlemleri ağırlıklandırmak olup; bu yöntemde bugüne daha yakın geçmiş gözlemlere daha ağırlık verilmektedir. İkinci yöntem ise Monte Carlo Simülasyon Yöntemidir (Aydın, 2000; Duman, 2000).

Sınırlı gözlem sorununu gidermek amacıyla bu yöntem giderilmiştir. Monte Carlo Simülasyonu Yöntemi ile finansal kuruluşun maruz kaldığı piyasa riskinin ölçülmesi için en başta döviz kurundaki değişikliklerinin tarihi varyans- kovaryans matrisinin hesaplanması gerekir. Bu matrisin A ve A' olarak iki simetrik matris olarak ayrıldığıdır. Bu iki matris aynı olmakla beraber matrisin içindeki rakamlar tersidir. Daha sonraki aşamada A' matrisin rassal sayılardan oluşan z vektörü ile çarpılarak senaryolar oluşturulmaya çalışılır. Var tarihi simülasyondaki aşamalardan geçerek hesaplanır. Sadece bu yöntemde ki fark 10000 en kötü durumdan 500. üncü en kötü durum VAR olarak alınır. (Uysal 1999)

1.2.8. Ülke Riski

Ülke riski genel olarak uluslararası kredi işlemlerine, kredi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğünü tamamen ya da kısmen yerine getirememesi anlamına gelir. Yani ülke riski, bir ülkenin çeşitli nedenlerden dolayı iç ve dış yükümlülüklerini yerine getirememesi veya getirmemesi ve ülkenin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bütün risklerin toplamı olarak tanımlanabilir.

Ülke riskinin ortaya çıkmasına neden olan etkenler şöyle sıralanabilmektedir. Siyasi koşullar (savaş, işgal, isyan, iç barışın tehdit altında olması, yönetim sorunu), sosyal koşullar (sosyal dengesizlikler, dinsel ve etnik kutuplaşma) ve ekonomik koşullar (enflasyon, durgunluk ve buhran, ödemeler dengesi açıkları).

Dış yatırımcılardan en önemlilerinden biri bankalardır. Bankalar ülke riskini ölçerken, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarını inceleyen analizler sonucu ülke riski endeksleri yayınlarlar. Ayrıca Moody's, Standart

and Poor's gibi derecelendirme (rating) kuruluşları tarafından da ülke riski derecelendirmesi yapılmaktadır. Ülke analizinde siyasal rejim, yasal düzenlemeler, ülkenin üye olduğu uluslararası örgütlenmeler ve bu örgütlerle ilişkileri, büyüme, döviz rezervi, ödemeler dengesi, enflasyon oranı, ithalat-ihracat dengesi, dış borçlar, borç yükü, nüfus, istihdam, gelir dağılımı gibi ekonomik, siyasal ve sosyal değişkenler önemli rol oynamakta ve yer tutmaktadırlar.

Bankalar ve finansal kuruluşlar ülke riskini ölçmede kantitatif modellerden kalitatif modellere kadar çeşitli modeller kullanmaktadırlar. Bu yöntemlerin bir kısmı içsel değerlendirmeler bir kısmı da dışsal değerlendirmelerdir.

Dışsal hesaplama modelleri euromoney hesaplama indeksi, Kurumsal Yatırım indeksi olup; içsel hesaplama modelleri istatistiksel modeller, borç servis oranı ithalat oranı, yatırım oranı ihracat getiri varyansı ve yerli para arzı büyüme oranıdır. Dışsal hesaplama modellerinin en önemlileri Euromoney Endeksi ve Kurumsal Yatırım Endeksi'dir. Euro Money Endeksi, 1979 yılında yayımlanan Euromoney endeksi, LIBOR üzerinden ülke borcu için konu olan miktar ve vadeye göre ayarlanmış ödenmesi gereken Euro piyasalarındaki faiz oranındaki spreaddir. Bu indeks ülke risk problemlerini belirtmedeki göreceli önemini anlamalarına göre tarafsız olarak ağırlıklandırılan ekonomik ve politik faktörlerden oluşan büyük miktardaki .sayılara göre oluşturulan bir endekstir.

Kurumsal Yatırım Endeksi, Genelde iki yılda bir çıkarılır. Bu endeks çoğunlukla çokuluslu bankaların kredi memurlarının yoklamalarına dayanır. Bu kişiler ülkeler hakkında tarafsız olarak ülkelerin verdikleri kredilerinin kalitelerine yargısal notlar vermektedirler.1980'e kadar bu not 10 üzerinden veriliyorken bu tarihten sonra bu notlar 100 üzerinden verilmeye başlanmıştır. Bir ülkenin 100 üzerinden sıfır not alması o ülkenin temerrüde düştüğünü gösterirken 100 üzerinden 100 alması ise temerrüde düşme olasılığının olmadığını gösterir.

İçsel hesaplama modelleri istatistiksel modeller, borç servis oranı ithalat oranı, yatırım oranı ihracat getiri varyansı ve yerli para arzı büyüme oranıdır.

İstatistiksel modeller, içsel kredi risk skorlama modellerinde olduğu gibi her ülke için belirlenen anahtar ekonomik göstergelere dayanmaktadır. Bankalardaki ve finansal kurumlardaki analistler ülke yeniden planlanmasının (rescheduling) olasılığını açıklamada önemli olacak mikro ve makro bazda veriler gösterirler. Sonra analizi yapan kişiler borçlarını yeniden yapılandıran ve yapılandırmayan ülkeler arasında iyi bir ayırım yapmakta etkili olabilecek verileri görebilmek için yeniden yapılandırılmış ve yeniden yapılandırılmamış ülkelerdeki geçmiş dönem dataalarını kullanırlar. Bu analiz yapanlar için yeniden yapılandırmayı açıklamada anahtar veri setlerinin oluşturulmasında ve bu verilerin göreceli önemini göstermede grup ağırlıklarının belirlenmesinde yardımcı olur. Analiz yapanlar çoğunlukla bunun için 40'dan daha çok sayıda veri seti toplarlar.

Borç servis oranı borçlardaki faiz ve amortisman tutarlarının ihracata bölünmesi ile bulunan bir orandır. Kuvvetli dövizlerden olan borçların geri ödenmesi ile ihracat gelirleri arasındaki ilişki arttıkça o ülkenin borçlarını yeniden yapılandırma olasılığı da artar. Dolayısıyla borç servis oranı ile borçların yeniden yapılandırılması olasılığı arasındaki ilişki pozitifdir.

1.3. Riski Artıran Nedenler

Bankaların ve mali piyasaların yeniden yapılanmasına yol açan etkenler riskleri de artırmaktadır. 1960'lı ve 1970'li yıllardaki dünya ekonomilerinde hüküm süren büyümeye yönelik banka stratejilerinin sonucu olarak risk, coğrafi, sektörel ve firma bazında kredi yoğunlaşmasından kaynaklanmaktaydı. Risk kavramının içeriği ve derecesi, bankacılığın ve mali piyasaların küreselleşmesi ve yeniden yapılanması sonucunda giderek karmaşık ve kapsamlı bir yapıya bürünmeleriyle birlikte değişmiştir. Genelde bankaların kredi riski, aktiflerin niteliği ve iç kontrol sistemleri üzerinde yoğunlaşmışken, mali piyasalardaki değişim süreci piyasa risklerinin önemini oldukça arttırmıştır (Grenodier. ve Hall, 1995).

Diğer taraftan, kredi riskini sınırlandırmak için uygulanan bazı risk tabanlı sermaye düzenlemeleri ve belirlenen standartlar bankaların portföylerinin yeniden belirlenmesine neden olmuştur. Yeni mali ürün ve tekniklerinin gelişmesi banka portföylerini faiz şoklarına daha duyarlı hale getirmektedir. Bankaların ihtiyatlılık ilkeleri çerçevesinde bazı uygulama kuralları aşınmaya uğramış ve bu durum banka bilançolarının bozulmasına ve bankaların aktif kalitelerinin düşmesine yol açmıştır. Bunlar (Gültekin, 2001):

- 1) Türev ürünlerde olduğu gibi fazla bilinmeyen yeni faaliyet alanlarında işlem yapılması,
- 2) Bankaların kredi müşterilerinin aynı şoklara maruz kalmaları ve teminatların işlevsiz hale gelmesi,
- 3) Diğer ülkelerdeki yan kuruluşların veya iştiraklerin yeterince denetlenememesi ve iç kontrol sisteminin yetersizliği,
- 4) Verilen kredilerin aynı faaliyet alanında az sayıda müşteri üzerinde ya da coğrafi bölgede yoğunlaşması (risk temerküzü),
- 5) Aktif-pasif yönetiminin ve bilançodaki dengelerin gözardı edilmesi,
- 6) Sistemik riskin global krizler nedeniyle ulusal olmaktan çıkıp uluslararası hale gelmesi.

1.3.1. Makro Ekonomik Nedenler¹

Bretton-Woods Sisteminin ortadan kalkması ile sabit kur uygulaması da son bulmuş ve dalgalı kur uygulamasına geçiş, döviz kurlarında sürekli olarak değişiklikleri gündeme getirmiştir. Bu durumda, ulusal devletlerin kur ve sermaye hareketlerini belirleyebilme ve kontrol işlevleri piyasaya devredilmiş, mali sistem piyasalar tarafından yönlendirilmeye başlanmıştır.

1970'li yıllar ile dünya ekonomik krizler ve istikrarsız ortamı ile karşı karşıya kalmış bu da dünya ekonomisini daha da kötüleştirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki kamu açıkları ve sermaye fazlalıkları, gelişmekte olan ülkelerin artan dış borç gereksinimleri ve borç sorunları, spekülasyon amaçlı para

¹ "Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği" BDDK Yetki Etüdü Raporu Enis Gültekin çalışmasından yararlanılmıştır.

hareketlerinin büyük hacimlere ulaşması gibi gelişmeler, uluslararası düzeyde belirsizlikleri artırmıştır. Bu bağlamda Meksika Krizi, Üçüncü Dünya Borç Krizi, 1987'deki Kara Pazartesi, ABD'deki tasarruf ve kredi kurumları krizi, Japonya'daki ekonomik şişme, Avrupa parasal sistemindeki kriz, 1997 Asya Krizi, Şubat 2001 Türkiye Krizi, türev ürünler ve para piyasalarında ortaya çıkan sarsıntılar, belirsizlik ve dolayısıyla risk unsurlarını arttırmıştır. Kaynakların etkin tahsisine engel olan enflasyonun bir çok ülkede kronik hale gelmesi, mali küreselleşme sonucu ulusal piyasaların dış piyasalarla bütünleşmesi ve daha duyarlı bir yapıya bürünmesi gibi etkenler, bu gelişmeleri daha da derinleştirmektedir. Yerleşik olmayanların ellerindeki hisse senetlerinin tutarının piyasa toplamının yüzde 25'ine ulaştığı ve toplam piyasa işlemleri içerisinde yabancıların payının yüzde 70'e yükseldiği, Meksika ve benzer özellikler taşıyan Türkiye'nin yaşadığı krizler küresel mali piyasa ile bütünleşmenin (integration) ciddi riskler taşıdığını ve maliyetinin çok fazla olabileceğini göstermiştir.

1.3.2. Mikro Ekonomik Nedenler²

Bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin ortaya çıkmasının mikro ekonomik nedenleri çok olmakla beraber genelde bankaların bilançolarında aktif pasif ve vade uyumunu sağlayamamaları ve bankanın gerektiği gibi yönetilememesinden dolayı ortaya çıkar. Riskleri ortaya çıkaran başlıca mikro ekonomik nedenler şunlardır: 1) Bankanın sermaye yapısı. 2) Bankanın aktif kalitesi. 3) Kredi kalitesi. 4) Banka yönetiminin kalitesi 5) Bankanın karlılık yapısı 6) Bankanın likidite pozisyonu 7) Bankanın yabancı para pozisyonu

Bankaların sermaye yapısının en önemli göstergeleri sermaye yeterliliği rasyosu ve ödenmiş sermayeden net tahsili gecikmiş alacakların (TGA) çıkarılmasından sonraki kısmın toplam aktiflere bölünmesi ile bulunan orandır. Bununla beraber TGA/toplam aktifler rasyosu da önemli bir göstergedir. Bankanın aktif kalitesi hakkında bilgi veren göstergelerin başında krediler gelir. Burada önemli olan sadece kredilerin ya da karların artması değildir, kredilerin kalitesi, kredilerin kullandırıldığı sektörler ve kredilerin geriye dönme olasılığı önemlidir (Lakers, 1999). Bankaların

---

² Bu bölüm için Evans, Leone, Gill ve Hilbers, 2000 ss 5-12'den faydalanılmıştır

verdikleri kredilerin kalitesinde kredilerin verildiği sektörler de önemlidir. Bankaların ya da finansal kuruluşların kredi portföylerinin dağılımı o bankanın ya da finansal kuruluşun kredi kalitesi dolayısıyla aktif kalitesi açısından önemlidir. Bankaların kredilerinin herhangi bir sektör, kişi, grup, coğrafi bölgeye ya da faaliyet alanına yoğunlaşması bankacılık sektörünün risklilik düzeyi açısından kırılganlık göstergelerindedir. Bankanın risklilik düzeyini incelerken o bankanın bir sektöre ya da alana yoğunlaşmış kredilerin toplam kredilere oranını ve kredi verilen sektörün genel yapısını incelemek gerekmektedir. Bu oranın artması bankacılık sektörünün risklilik düzeyinin artması anlamına gelir. Kar getirmeyen alanlara açılan krediler öncelikle kredi yoğunlaşmasına neden olmakta daha sonra da kredilerin geri dönme olasılıklarını azaltmaktadır. Kredilerin geri dönme olasılığının azalması sektörde ya da o bankanın bilançosunda geri dönmeyen kredilerin ve dolayısıyla batık kredilerin toplam krediler içindeki payını artırmaktadır. Bu durumda bankanın bilançosundaki tahsili gecikmiş alacaklar kalemi bankacılık krizlerinin göstergelerinden biri olacaktır. Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranının artması kredi portföyünün kalitesinde bir bozulmaya yani nakit akımında bir olumsuzluğa ve aktif kalitesinde bir bozukluğa neden olur. Bankaların karlılığının düşmesi bankaları daha riskli alanlara yatırım yapmaya itebilir. Bankalar yabancı para cinsinden de kredi verirler. Bankacılık sektörünün risklilik düzeyinin artması ve bununda bankacılık krizlerine yol açması yabancı para cinsinden verilen kredilerdeki artışlardan sonra meydana gelmiştir. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar kur riskini kredi alana yüklerken kredi veren banka da kur riskine maruz kalan müşteriden dolayı kredinin geriye dönmeme riski ile karşı karşıya kalır. Bu nedenle bankaların yabancı para cinsinden verdiği kredilerin toplam kredilere oranı da riskleri artıran önemli bir göstergedir. Bankacılıkta riskleri artıran diğer bir gösterge ise zarar etmiş kamu kurumlarına verilen kredilerin toplam kredilere oranıdır. Bu oranın artması bankanın kredi riskine maruz kaldığını göstermektedir. Bankacılıkta riski artıran diğer bir neden ise risk ağırlıklı aktiflerin toplam aktiflere oranıdır. Bu oran bankanın aktifinin risk yapısını gösterir ve bu oran eğer düşük ise yatırımların geleneksel ve devletin finansmanına yönelik olduğu sonucu ortaya çıkar. Bankaların kendi gruplarına kullandığı krediler ve bu kredilerin toplam krediler içindeki

payının artması firmanın ya da grubun ödeme güçlüğüne girmesine neden olur. Bu da verilen kredinin geri ödenmemesine neden olabilir.

Banka yönetiminin kalitesi de banka performansı ile yakından ilgilidir. Bankanın performansı açısından yönetimin kalitesi nitel bir ölçüt olmakla beraber bazı nicel ölçütlerde vardır. Harcamaların toplam gelire oranının yüksek olması bankanın faaliyetleri ile tam anlamı ile uğraşmadığı sonucunu verir. Bu durum yöneticinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır ve karı azaltıcı etki yapar. Diğer bir gösterge personel başına düşen gelirdir. Bu gelirin düşmesi ya da trendinin düşme eğiliminde olması olumsuz etki yaratır. Diğer bir oran banka sayılarıdır. Bankacılık sektöründe faaliyette olan banka sayısındaki artış normal olması durumunda rekabet ortamını gösterir ama bu artış hızı yüksekse bankacılık izninin daha kolay verildiği ve yöneticilerin kaliteye önem vermediğini gösterir. Banka yöneticilerinin kaliteye önem vermemesi de riski artıran diğer bir unsurdur.

Bankanın karlılık göstergeleri risklilik düzeyi hakkında bilgi verebilir. Bankanın gelir ve giderleri karlılık göstergelerinden en önemlilerindendir. Karlılık göstergelerinden biri net karın ortalama toplam aktiflere oranıdır ve bu oranın düşmesi ya da düşme trendine girmesi bankanın karlılığının yani ödeme gücünün azaldığını bize gösterir. Bankanın ödeme gücünün azalması da bankanın riskliliğinin yüksek olduğunu gösterir.

Mevduatların M2'ye oranı da riski artıran önemli bir göstergedir. Bu gösterge bankacılık sektörünün güven kaybına uğrayıp uğramadığı ya da sektördeki likidite sorununu işaret eder. Kredinin mevduata oranı bir gösterge olup, bu oranın artması likidite riskinin habercisidir. Bu oran sektördeki bankaların mevduatı krediye dönüştürme oranını gösterir. Bankaların risk alanlara kredi vermesi ya da teminatların riskli olması da sektörün likiditesi açısından önemlidir. Bankaların kredi verdiği sektörler ya da bu sektörlerle ilişkin varlıkların fiyatlarındaki dalgalanmalar da likidite riskinin önemli göstergelerindendir.

Bir bankanın likiditesinin diğer göstergesi vade yapılarıdır. Bu bakımdan likit varlıkların toplam varlıklara oranı, likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ve kredilerin toplam aktifler içindeki payı vade

uyumsuzlukları ve likidite riski açısından önemli oranlar ve göstergelerdir. Banka bilançolarının pasif kısmında yer alan mevduatlarının vade dağılımı da önemli bir faktördür. Ayrıca bankanın likiditesine bakarken aktif ve pasifindeki kalemlerin vade yapılarını karşılıklı olarak ele almak ve incelemek bankanın risklilik düzeyi hakkında bize bilgi verebilmektedir. Kredi ve mevduatların karşılıklı vade dağılımları bankanın likiditesi açısından önemli birer göstergedir.

Bankacılık sektöründe riski artıran diğer bir gösterge ise banka bilançolarındaki faiz uyumsuzluklarıdır. Bankaların bilançolarındaki faiz uyumsuzlukları bankaların faiz riskini artırır. Genelde bankaların aktif ve pasifleri sabit faizlidir. Bankaların sabit faizli aktifleri, sabit faizli pasiflerinden daha uzun vadeli (pozitif açık) ise faiz oranlarındaki bir artışa; sabit faizli pasifleri, sabit faizli aktiflerinden daha uzun vadeli (negatif açık) ise faiz düşüşüne karşı duyarlı olacak ve bankanın faiz riski ile karşı karşıya gelmesine neden olabilecektir.

Bankaların risklilik düzeyini artıran diğer göstergeler ise yabancı para cinsinden varlıklar/toplam varlıklar, yabancı para cinsinden yükümlülükler / toplam yükümlülükler, yabancı para cinsinden olan varlıkların yabancı para cinsinden olan yükümlülüklerine oranı ve yabancı para aktif ve pasifleri ile yerli para aktif ve pasifleri arasındaki vade ve faiz yapılarına ilişkin göstergelerdir (Gökhan, 2002). Bankaların açık pozisyonda ya da vade uyumsuzluğu yaşaması, kısa vadeli döviz borçlanmasının olmaması, sermaye çıkışlarına ve kur dalgalanmalarına karşı bankacılık sektörünü duyarlı hale getirir. Bankaların yurtiçine verdiği yabancı para cinsinde krediler ile yabancı para cinsinden olan yükümlülüklerinin örneğin mevduatın karşılıklı olarak gelişimi ve birbirine oranı kur riskinin bankacılık sektörünü etkilemesi açısından önemlidir.

Bankaları, yatırımcıları ve sektörü risklilik açısından olumsuz etkileyen bir diğer gösterge de bankaların portföylerinde bulundurduğu enstrümanların fiyatlarındaki dalgalanmalardır. Örneğin bankaların döviz tevdiat hesaplarına verdikleri faizin piyasa faizinden düşük olması ya da bankaların kredi müşterilerine verdikleri kredinin faizinin piyasadakinden ya da piyasa ortalamasından düşük olmasıdır. Bu durumda banka veya sektör

en başta faiz riski ile karşılaşabilir. Ayrıca faiz oranlarındaki volatiliteden dolayı likidite sıkışıklığına girebilir.

Bankaların risklilik düzeyi kurulu bulunduğu ülkelerin ekonomik durumuna yani o ülkenin kredi notuna da bağlıdır. Ülke kredi notları ya da bankalara verilen kredi notları sadece bankayı değil tüm ülkedeki kredi kurumlarını, finans kurumlarını ve bankaları bağlar ve o bankadan kredi alan ya da borçlusu olan firmalar hakkında bilgi verir.

1.3.3. Mali Deregülasyonun Etkileri

Finansal liberalizasyon veya serbestleşme etkin kaynak tahsisini ve rekabetçi yapıyı bozduğu varsayılan her türlü gözetim ve denetim düzenlemelerinden (regülasyon) piyasaları arındırma süreci (deregülasyon) olarak tanımlanmaktadır. Fakat, piyasaların özellikle de mali piyasaların etkin ve tam rekabetçi olduğu tartışmalıdır. Bu tartışmaların başında bilgi dağılımının mükemmel olmadığı, asimetrik bilgi dağılımı olarak adlandırılan aksak bir yapının var olduğu teorisi gelmektedir. Asimetrik bilgi, mali piyasalarda karar almak için bilgiyi taraflardan birinin bilmesine karşın, karşı tarafın bilgi sahibi olmaması veya eksik bilgi sahibi olması durumunu ifade etmektedir. Bilgi eksikliği mali piyasalarda ters seçim (adverse selection) ve ahlaki risk (moral hazard) sorunlarını gündeme getirmektedir. Ters (hatalı) seçim fon arz edenlerin fon talep edenler hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından veya gerçekçi bir değerlendirme yapamamasından kaynaklanmaktadır. Ahlaki risk ise fon aktarımı gerçekleştirildikten sonra, fon arz edenlerin, fon kullanan tarafın faaliyetlerini izleyememesi ve fonu kullanan tarafın kötü niyetli olmasından kaynaklanmaktadır.

Mali piyasalardaki belirsizlik ve risk ortamının varlığı, deregülasyon uygulamaları sonucunda daha da artmıştır. Deregülasyon rekabetinin yaşandığı ülkelerde mali kurumlar iç ve dış şoklara karşı çok daha duyarlı bir yapıya sürüklenmiştir. Özellikle bankacılıkta rekabetin boyutunu ve hızını artıran deregülasyon uygulamaları toplanan fonların marjinal maliyetini arttırmış, plasmanların marjinal getirilerini ise azaltmıştır. Kâr marjı oldukça daralan bankalar daha riskli alanlara yönelmiş, bu da beraberinde banka iflasları dahil bir çok sorunu ortaya çıkarmıştır.

1.3.4. Mali Yeniliklerin Bankacılık ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Mali sektörde yaşanan kurumsal ve işlevsel yenilikler bankacılık sektöründeki belirsizlikleri artırarak daha riskli ortamlar yaratmakta bu da ekonomiyi etkilemektedir.

Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, deregülasyon uygulamaları ve küreselleşme, kriz ortamını sürekli olarak desteklemektedir. Sektörde artan rekabet koşulları bankaları, devamlı olarak yeni ve karmaşık ürünleri piyasaya sürmeye itmektedir. Yeni ürün pazarlarındaki fiyatlar ve hizmet sunmadaki zorluklar, yanlış uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Sonradan sektöre giren bankalar, bu piyasalara daha önceden giren bankaların sahip olduğu risk-getiri düzeylerinde rekabet edebilmek amacıyla daha riskli portföylere yönelmişlerdir. Ayrıca yeni piyasalarda daha sık ortaya çıkan asimetrik bilgi, bankaları kolayca yanlış yatırım kararları almaya sürükleyebilmiştir.

Banka portföylerinin yapılarındaki hızlı değişim, piyasada yaşanan değişikliklere bağlı olarak portföy değerlerini de etkileyerek kurumları yeni risklerle karşı karşıya bırakmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK KRİZLERİ

Dünyada, bankacılık sistemlerinin para ve finansal krizlerinin merkezinde olması ve diğer sektörlerle olan ilişkisi nedeniyle sistemik risk ve bulaşma riski taşımasından dolayı finans sektörünün temelini bankalar ve uluslararası bankacılık sistemleri oluşturmaktadır. 1980'li yılların başından itibaren tüm dünyada birçok bankacılık krizi yaşanmış globalleşen dünyanın etkisiyle de bu krizler arka arkaya bir çok ülkeyi etkilemiştir. Bu krizler tüm ülkeleri etkilemekle beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki etkileri hem daha çok olmuş, hem de dikkate değerdir. Sözü edilen krizler, daha çok Latin Amerika ülkeleri, Güneydoğu Asya ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya ve Türkiye'de etkili olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde genel olarak bankacılık krizleri, nedenleri, etkileri üzerinde durulmakta ve bankacılık krizlerinin temel göstergeleri ele alınmaktadır.

Mishkin, 1997 yılında yaptığı çalışmada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bankaların finansal sistemde önemli bir rol oynadığını ve bankacılık sektöründeki sorunların finansal istikrarsızlığın kaynağı olduğunu söylemiştir. Mishkin yaptığı bu çalışma ile gelişmekte olan ülkelerde banka bilançolarındaki bozulmaların finansal krizin habercisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Mishkin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin ortaya çıkış sebepleri ile yayılma şekillerinin birbirine benzediğini söylemiştir. Dünyada yaşanan finansal istikrarsızlığın temelini Fredrick Mishkin yaptığı çalışmada dört nedene bağlamıştır. Bunlar faiz oranlarındaki artış, banka bilançolarının bozulması, Menkul Kıymet Borsalarının çöküşü ve belirsizliklerdeki artıştır. Finansal krizlerin ortaya çıkmasında rol oynayan bu durumlar ters seçim ve ahlaki bozulma sorunlarını da birlikte getirir (Mishkin, 1997).

Finansal krizler konusunda Schwartz (1986) tarafından yapılan çalışmada reel kriz yalancı kriz ayrımı yapılmaktadır. Schwartz ABD'de 1933,

İngiltere’de 1866 yılından bu yana bir finansal krizin yaşanmadığını söylemektedir. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan ve finansal kriz olarak tanımlandırılan krizlerin (hisse senetleri, gayrimenkul ve emtia fiyatlarının düşmesi; ulusal para kurunun değer yitirmesi; büyük ölçekte ve finansal olmayan bir firmanın, bir yerel yönetimin, bir finansal endüstrinin ya da borçlu ülkelerin ödeme güçlüğüne düşmesi) yalancı krizler olduğunu belirtmektedir. Schwartz genel olarak krizleri iki unsura bağlamıştır. Bunlardan birincisi, bir bankanın ödeme gücünü ya da likiditesini yitirmesi olup bu krizler için ne yeterli ne de zorunlu koşuldur. İkinci unsur, para stokunun görece olarak büyük, ani ve beklenmeyen biçimde düşmesini hem zamanlama hem de büyüklük açısından önlemede merkez bankalarının başarısızlığı olup bu unsur bir kriz için yeterli koşuldur (Karacan, 1996).

Bardo (1986) finansal krizin unsurlarını şöyle sıralamıştır:³

1) Ekonomik ortamda bir değişme korkusunun eşlik ettiği bekleyişlerdeki yaygın bir değişme gelecekteki reel olaylara dayanacağı gibi parasal olaylara da dayanabilir.

2) Bazı finansal kurumların ödeme gücünü yitirebilmesi korkusu, finansal kurumun kötü yönetiminden olabileceği gibi öngörü yetersizliğinden kırılğan bir borçlanma yapısından kaynaklanabilir.

3) Reel ve likit olmayan varlıkları likit hale dönüştürebilme çabaları faiz oranlarını yükseltip, varlık fiyatlarını düşürmesi ve dolayısıyla likidite krizini ortaya çıkarır.

4) Varlıkların zorunlu satışları nedeniyle sağlam bankaların ve diğer finansal kurumların portföylerinin değerinin düşmesi ve dolayısıyla bunların ödeme güçlerinde zayıflığın ortaya çıkmasına neden olur.

5) Banka ve diğer finansal kurumların ödeme güçlüklerinden dolayı bunlara yapılabilecek hücum ve ani çekişlerden dolayı güçlükler yaşarlar.

6) Banka paniği para arzının düşmesine neden olur. Mevduat/emisyon oranı düşer ve bankalar likidite durumlarını düzeltmek için aldıkları

---

³ M.D. Bardo; Financial Crises, Stock Market Crashes and The Money Supply:Some International Evidence, 1870-1933, "F. Capie-G.E.Wood ed; Financial Crises and The World Bank System, Macmillan 1986" adlı eserden yararlanılmıştır.

kredileri azaltarak mevduat / rezerv oranını düşürürler yada rezerv / mevduat oranını yükseltirler.

7) Banka paniği nedeniyle düşen para arzı, hem reel ekonomik faaliyetleri hem de fiyatlar genel seviyesini düşürür.

8) Karlar ve servetlerin düşmesi iflasları artırır.

9) Likiditede mevcut olan problem ile varlık fiyatlarındaki düşme ve fiyatlar düzeyindeki düşme borç krizini ortaya çıkarır. Fiyatlardaki düşmenin kredi teminatlarını firmaların, hanehalklarının, bankaların net servetlerini düşürmesi anlamına gelen bir Fisherian borç-deflasyon sürecinin mevcut olma olasılığı geniş çaplı iflaslara bankalara ani hücumlara ve para arzının daralmasına sebep olur.

Finansal krizler, dış borç krizleri banka krizleri ve para krizleri olarak üç tanedir. Dış borç krizleri bir ekonomide kamu kesiminin ve özel kesimin dış borçlarını ödeyememesi durumunda ortaya çıkar. Banka krizleri banka iflasları ya da banka yetersizliklerinin bankaların yükümlülüklerini yerine getirmede bir engel teşkil etmesi veya kamu otoritesinin böyle bir durumun ortaya çıkmasını engellemek amacıyla müdahale etmek durumunda kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Banka krizleri önlenemez bir duruma geldiğinde sistemi bütünüyle rahatsız ve tehdit eden bir sistemik finansal krize dönüşecektir. Para krizleri ise bir ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değeri hakkında yapılan spekülatif saldırıların, yerli paranın aşırı volatil olması ve bunun da Merkez Bankasının rezervlerini eritmesi sonunda ortaya çıkar (Uyar, 2003).

Literatürde para krizleri ile bankacılık krizlerinin ortak noktaları olmakla beraber belirgin farklılıkları da vardır. Bankacılık krizleri para krizlerine nazaran daha uzun sürmektedir. Para krizleri ortalama 1,5 yılda, bankacılık krizleri ise ortalama 3 yılda sona ermektedir.

Bu bölümde bankacılık krizleri üzerinde durulmakta ve bankacılık krizlerinin genel bir tanımı, nedenleri, etkileri ve temel göstergeleri hakkında inceleme yapılmaktadır.

2.1. Genel Olarak Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizlerini eski ve yeni tip krizler olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1980'lerde borç krizleri ve bankacılık krizleri var iken 1950 ile 1980 arasında devalüasyonla sonuçlanan ödemeler dengesi krizleri yaşanmıştır. Eski tip krizler devalüasyonla ya da döviz rezervlerindeki azalışlara neden olan para krizleridir. Yeni tip krizler ise 1980'den sonra yaşanmaya başlanan borç ödeme güçlüklerine neden olan borç krizleri ve bankacılık krizleridir. Eski tip krizler, çoğunlukla devlet harcamalarından kaynaklanan bütçe açıkları ya da dış ödemelerden kaynaklanan ödeme güçlüklerinden dolayı ortaya çıkan krizlerdir. Para krizleri daha sık yaşanmakla beraber oluşumu bankacılık krizlerine göre daha yavaş olmaktadır. Fakat finans sektörü açısından dışa açılmış ekonomilerde görülen yeni tip bilanço krizleri, daha uzun sürmekte ve etkisi daha fazla olmaktadır. Yeni tip krizler özellikle daha fazla üretim kaybına neden olmaları, daha uzun sürmeleri, daha geniş bir kesimi etkilemeleri (sistemik risk) ve yayılma hızı (bulaşma etkisi) bakımından eski tip krizlerden farklılık göstermektedir (Kaufman, 2000; Saraç, 2002).

Yeni tip krizler yani bankacılık krizleri genellikle, bankaları yükümlülüklerini yerine getirmeyip ertelemeye zorlanan banka başarısızlıkları ve banka iflasları durumunda, mevduatların kendilerine ödenmeyeceği algı ve korkusu nedeniyle mudilerin bir yada daha fazla bankadan kaçışları ve/veya panikleri durumunda, veya hükümetlerin bu durumu önlemek için kurtarma ve kamulaştırma operasyonlarıyla müdahale ettiği durumlarda veya geniş ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı halinde ortaya çıkabilir (Gurkan, 1998). Yeni tip krizlerde kamu sabit kur politikasını sürdürmek istemektedir ve izlenilen sabit kur politikası nedeniyle katlanılmış bir maliyet olacaktır ve bu maliyet sabit kurdan çıkmayı zorlaştıracaktır. Yeni tip krizlerde iktisadi birimlerin devalüasyon beklentileri faizleri yükselterek kurun çökmesine neden olabilmektedir. Artan faizler fiyatlar yolu ile öncelikle enflasyona ve kamu bütçelerinin bozulmasına neden olarak kur politikasının sürdürülmesini engelleyebilmektedir. Yeni tip krizler iki şekilde olmaktadır. Bunlar döviz krizleri ve bankacılık krizleridir. Döviz krizleri genelde sabit kura dayalı dezenflasyon politikaları sonucunda ortaya çıkar Döviz kuru çıpasına

dayanan bu sistemde enflasyon konusunda olumlu gelişme ile birlikte, yerli paranın değer kazanması sonucu, cari işlemler dengesindeki açık büyür.

Bankaların birbiriyle olan ilişkileri nedeniyle her hangi birinde ortaya çıkan problem, çok kısa sürede tüm sisteme dağılabilmekte ve kriz haline dönüşüp tüm sistemi etkileyebilmektedir. Bundan dolayıdır ki; bankacılık krizlerinin yayılma ve bulaşma etkileri fazladır.

Yeni tip krizler, genelde bilançolardaki kredibilite problemleri ve ülkedeki döviz kuru ile ilgilidir. Bu bilançolar özel ve kamu bankalarının bilançolarıdır. Yeni tip krizler yani bankacılık krizleri bilanço ya da döviz kurundaki istikrarsızlıktan ortaya çıkabilir. Döviz kurundaki istikrarsızlık ülkeden sermaye kaçışlarına neden olduğunda kriz artmaktadır. Bundan dolayı, yeni tip krizler bilançolarda yaşanan problemlere ve döviz kurundaki istikrarsızlığa endekslenmiştir. Bilançoya bağlı sorunlar çeşitli olmakla beraber genelde, aktif kalitesindeki düşüklük, aktif ve pasif yani fonlar ve plasmanlar arasındaki vade uyumsuzluğu ve açık pozisyon tutmakla ilgilidir. Bankacılık krizleri temelde bir ya da bir kaç bankanın borçlarını ödeyememesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bankacılık krizleri bankaların aktif ve pasifindeki vade uyumsuzluklarından başlamakta bu likidite sorununa neden olmakta, sonuçta devalüasyon olduğu taktirde ülkeden sermaye kaçışı yaşanmaktadır. Ülkeden sermaye çıkışı (kaçışı) rezervlerdeki azalmaya neden olmakta bu da nakit sıkışıklığına sebep olmaktadır. Buna göre, bankacılık krizleri olarak adlandırılan yeni tip krizler cari açıklara neden olan eski tip krizlere göre etkisi daha büyüktür (Saraç, 2002).

Eski tip krizler genellikle kaynakların sınırlı hale gelip ekonominin küçülmesi ile ortaya çıkar ve talebin kısılması gibi veya ticarete sınırlar getirilmesi gibi çözümlerle çare aranır. Bu çözümler uzun vadede çare olmadığı için devalüasyona gidilir. Bu tip krizlerde kısa vadeli yabancı sermaye bulunursa ülke içindeki sermaye miktarında geçici süreli bir iyileşme sağlanmasına rağmen bu sermaye verimlilik artışı sağlamadan büyümeye yönelirse enflasyon devalüasyon süreci yaşanmış olur. Yabancı sermayenin büyüme üstünde ve cari işlemler üzerinde kalıcı bir olumlu etki yapabilmesi için sermayenin verimliliğinde artış olması gerekir. Sermayenin verimliliğinde artışın olmaması yabancı sermayenin geriye dönmemesi

sorununu gündeme getirir. Bu yabancı sermaye borç niteliğinde olmasından dolayı geri ödenmesi için yeni bir kaynağın temini gerekir ya da reel ücret ve fiyatlarda düşüş olması gerekir (Dornbush, 2001).

Sonuç olarak eski tip kriz olarak adlandırılan para krizleri, yeni tip kriz olarak adlandırılan bankacılık krizlerinden farklı olmasına rağmen sabit ve yarı sabit döviz kuru politikalarında birbirini etkilemektedir (Kaufman, 1999). Kaminsky ve Reinhart'ın bu konuda 1996 yılında yaptıkları çalışmalar sonucunda bankacılık krizlerinin para krizlerinin nedeni olduğu fakat para krizlerinin ise nispeten daha az bankacılık krizlerine neden olduğu ortaya çıkmıştır (Kaminsky ve diğerleri 1996).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bankacılık krizlerinin nedenleri ele alınmaktadır. Bu bölümde ilk olarak bankacılık krizlerinin nedenleri konusunda yapılan çalışmalar verilmekte daha sonra bu çalışmalar sonucunda bankacılık krizlerinin belli başlı nedenleri anlatılmaktadır.

2.1.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Banka krizleri ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda genelde mikro iktisadi göstergelere bakılmıştır. Bu mikro iktisadi göstergeler, sermaye yeterliliği, varlıkların kalitesi, yönetim kalitesi, likidite ve piyasa riskine duyarlılık gibi değişkenler ile CAMELS derecelendirme göstergeleridir. Bu çalışmalarda para ve enflasyon riskine maruz kalma derecesinin belirlenmesi için; yabancı para ve kısa vadeli borçlanmanın, finansal kırılganlığı daha iyi belirleyebilmek için ise para tabanı, döviz rezervi döviz kurunun önemi vurgulanmaya başlanmıştır (Evans ve diğerleri, 2000).

Mishkin yaptığı çalışmada finansal krizleri dört nedene bağlamıştır. Bu nedenler hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkeler için geçerli olup gelişmiş ülkelerde ters seçim ve ahlaki bozulma problemleri ekonomik faaliyetleri daraltıp, bankacılık krizlerine neden olurken, gelişmekte olan ülkelerde bu problemlerin artması ilk olarak döviz kurlarını yükselmekte daha sonrada bankacılık krizlerine neden olmaktadır.

Demirgüç Kunt ve Detragiache'nin yaptıkları çalışmalarında 1980'den bu yana sistemik bankacılık sektörü krizlerinin meydana geldiğini vurgulamışlardır (Demirgüç ve Detragiache, Eylül 1997). Çalışmalarında

1980'den sonra görülen sistemik bankacılık krizlerinin nedenleri ve bu krizlerin arkasında yatan kriterleri araştırmak üzere 1980-1994 yılları arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke verileri kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, krizlerin büyümenin yavaşladığı ve enflasyon oranının yüksek olduğu yani makro ekonomik yapının zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıktığı bankacılık krizlerinin yüksek reel faiz oranları ile paralel gittiği sonucu çıkmıştır. Bankacılık krizlerinin arkasında yatan tek neden makro ekonomik koşullardaki zayıflıklar olmayıp demeler dengesi krizlerine olan duyarlılık, ticaret hadlerindeki azalma, ve özel sektörün kredilerinin payının da rol oynadığı yapılan bu çalışmalarda görülmüştür. Bankacılık krizlerine neden olan sektördeki kırılganlığın arkasında mevduatlara verilen güvence de rol oynamaktadır. Ayrıca hukuki bir alt yapıya sahip olmayan ülkeler de bankacılık krizi açısından risk altındadır. Hutchison ve Mc Dill (1999) yazdıkları makalelerde bankacılık krizi yaşamış gelişmiş ve gelişmekte olan 65 ülke verisi kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı Japonya'da yaşanan bankacılık krizlerinin (makro ekonomik yapısı diğer ülkelere göre daha güçlü) nedenlerini irdelemeye çalışmaktır. Bu çalışmanın sonucunda varlık fiyatlarındaki ani azalış ve ahlaki tehlikelerden dolayı bankacılık krizlerinin yaşandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında reel faiz oranları ve hisse senetleri fiyatlarının güvenilir, istatistiksel bir gösterge olduğu bu çalışma ile kanıtlanmıştır. Yapılan bu çalışmada bankacılık krizlerinin arkasında yatan unsurlarından olan merkez bankasının bağımsızlığı, mevduatlara verilen güvence, ve ahlaki tehlike üzerinde de dikkatle durulmuştur. Sonuç olarak Japonya'da yaşanan bankacılık krizlerinin en önemli nedeni yukarıda da belirtildiği gibi ahlaki tehlikedir.

Hardy ve Pazarbaşıoğlu'nun (1999) yaptığı çalışmada ciddi bir bankacılık krizleri yaşamamış ülkelerin de dahil olduğu 50 ülke verilerini kullanarak bankacılık krizlerinin gerisinde yeralan makro ekonomik göstergeler incelenmiştir. Bu alışma sonucunda bankacılık krizi yaşamış tüm ülkelerde ki bankacılık krizlerinin nedenlerinin birbirinden farklı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Hardy ve Pazarbaşıoğlu bu çalışma ile bundan

önceki çalışmaları ülkeler arasında bir ayrıma gidilmeden tüm ülkeler için aynı metodolojinin kullanıldığını eleştirmektedirler.

Bankacılık krizleri ilgili A. D. Kunt ve E. Detragiache'in yaptıkları ampirik çalışmada düşük GSYİH büyümesi ile bankacılık krizleri arasında yüksek bir ilişki bulmuş ve bu sonucu sistemik bankacılık krizlerinin kaynağının reel sektör olduğu şeklinde yorumlamışlardır (Kunt, Detragiache, 1998). Kaminsky ve Reinhart'ın, 23 krizi aylık veriler ile incelediği çalışmasına göre, kriz başlamadan ortalama 8 ay önce GSYİH tepe noktasına ulaşmaktadır (Kaminsky, Reinhart, 1996). Bu durum kriz başlamadan önce GSMH'nin düştüğünü göstermektedir. Fakat her GSYİH düşüşü krizle sonuçlanmadığına göre ve finansal yapının zayıflamasının GSYİH'da düşüşe yol açma ihtimalinin varlığını da göz önünde bulundurarak ilişkinin yönü konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

TABLO 2.1: 1980-1985 DÖNEMİNDE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SEÇİLMİŞ MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER

Ülkeler	GSYİH (yüzde)	Enflasyon (yüzde)	Banka Mevduatı ¹	Özel Kesime Banka Kredisi ²
Hindistan	2.2	4.1	3.4	4.6
Hong Kong	3.4	3.5	7.9	6.9
Kore	3.5	7.2	5.3	5.6
Singapur	3.3	2.6	5.7	4.6
Tayvan	2.4	5.5	6.4	8.7
Endonezya	2.0	3.1	7.8	20.1
Malezya	3.0	2.4	8.8	8.4
Tayland	2.7	4.6	6.6	6.5
Arjantin	5.5	860.0	23.5	34.4
Brezilya	3.7	767.6	20.7	32.8
Şili	5.8	7.5	20.9	21.8
Kolombiya	1.5	3.9	9.0	9.1
Meksika	4.2	39.4	33.2	22.1
Venezüella	4.9	21.9	12.7	16.0
ABD	2.1	3.1	4.4	3.4
Japonya	1.8	2.0	2.5	2.5
Almanya	1.8	1.9	5.4	3.1

1:Yıllık yüzde değişmelerinin standart sapması olarak hesaplanmıştır. 2:Nominal GSYİH'nin bir yüzdesi olarak
Kaynak:M. Goldstein, P. Turner, "Banking Crisis in Emerging Economies:Origins and Policy Options", BIS
Economic Papers, No:46 October, 1996; s.12

Bankacılık krizleri hakkında Caprio ve Klingebiel'in 1996'da yaptığı çalışmaları gelişmekte olan ülkelerin yüzde 75'inin bankacılık krizleri öncesinde cari hadlerde en az yüzde 10'luk bir düşüş yaşandığını göstermektedir. Resel döviz kuru değişmeleri de bankaların döviz kuru riskini artırarak bankacılık krizi olasılığını artırmaktadır. Döviz kurundaki ani

tırmanışın açık pozisyondaki bankaları zora sokarken döviz yükümlülüklerini döviz varlıkları ile dengelemiş olan bankalar bu riski müşterilerine yaktıklarından kredi riski ile karşılaşmaktadırlar (Caprio ve Klingebiel, 1996).

Tablo 2.2.'de 1980-1986 yılları arasında bankacılık krizleri ile karşılaşan 7 ülkenin kriz öncesi ve sonrası makro ekonomik parametreleri gösterilmektedir. Bu tabloda hem iç hem de dış makro ekonomik parametrelerin bankacılık krizlerini etkilediği görülmektedir.

TABLO 2.2. ÖRNEK ÜLKELERDE BANKACILIK KRİZLERİ ÖNCESİ VE SONRASI MAKROEKONOMİK DURUM

Göstergeler /Ülkeler	Arjantin (1980-82)	Şili (1981-82)	Uruguay (1982-85)	Filipinler (1983-86)	Tayland (1984-86)	İspanya (1978-83)	Melezya (1985-86)
GSYİH'da reel büyüme önce	3.,1	8.1	4.8	4.6	5.4	4.8	7.0
GSYİH'da reel büyüme sonra	-3.6	-3.4	-4.2	-2.0	4.1	1.0	0.1
Enflasyon önce	170.3	36.2	51.6	14.7	7.2	15.2	3.8
Enflasyon sonra	121.5	18.8	47.6	19.7	1.7	15.3	0.5
Cari açık/GSMH önce	1.5	-6.6	-4.7	-6.0	-5.8	-1.8	-9.0
Cari açık/GSMH sonra	-3.9	-9.9	2.2	-2.2	-4.6	-1.3	-1.2
Yatırım Oranı önce	12.8	15.0	16.0	25.9	22.7	26.2	35.7
Yatırım Oranı sonra	19.0	14.9	10.6	20.5	20.5	21.8	26.4
Ticaret Hadleri önce	88.9	97.5	102.1	98.1	87.6	118.0	82.9
Ticaret Hadleri sonra	99.8	87.4	92.7	86.4	82.8	99.3	72.1
Reel Döviz Kurları önce	65.0	90.4	90.9	101.3	105.8	99.2	113.9
Reel Döviz Kurları sonra	81.2	103.8	81.4	88.3	95.8	86.3	101.5

Kaynak: V. Sundarajan, T.J.T. Balina, "Issue In Recent Banking Crises", ed V. Sundarajan, T.J.T. Balina Banking Crises:Causes and Issues IMF 1991; s. 9

Sundarajan ve Balino ile Kaminsky ve Reinhart'ın yaptığı çalışmalar, bankacılık krizleri öncesi güçlü bir ekonomik büyümenin yaşandığını ve krizden kısa bir süre önce GSYİH'nin tepe yaptığını göstererek, Kaminsky ve Kindlberger'in finansal kriz teorilerine destek vermektedir. Ayrıca bu çalışmalar politik istikrarsızlıkların da bankacılık krizlerine neden olabileceğini göstermektedir.

Hermosillo (1999) çalışmasında bankacılık krizinin öncü göstergelerinden biri olan yayılma riski ve ahlaki risk konularının bankacılık

krizlerinde etkili olduğunu söylemiştir. Gonzalez-Hermosillo yaptığı çalışmada Amerika, Meksika ve Kolombiya’da yaşanan bankacılık krizlerini incelemiş, kullandığı veriler (yaklaşık 4000 veri) sonucunda bankaların iflas etmeden önce tahsil edilemeyen kredi alacaklarının süratli bir şekilde arttığını ve sermaye yeterlilik rasyosunun ise düştüğünü görmüştür. Sonuç olarak yapılan bu çalışma ile banka iflasları ya da bankacılık krizlerinin öncü göstergelerinden biri de tahsil edilemeyen kredi alacakları ve sermaye yeterliliği rasyosudur. Gonzalez-Hermosillo bankacılık sistemin kırılabilirliğinin bir göstergesi olarak “coverage ratio” olarak tanımlanan oranı kullanmıştır. Bu oran (ödenmiş sermaye + kredi karşılıkları-tahsil edilemeyen kredi alacakları)/toplam aktifler olup, bu rasyo yardımı ile tahsil edilmeyen kredi alacakları/toplam aktifler rasyoları aynı olan bankalardan hangisinin mali durumunun kötü ya da iyi olduğu görülebilmektedir. Yapılan bu çalışmada (Meksika ve Kolombiya bankaları için bu sınır yüzde 1,5 iken Amerikan bankaları için ise yüzde 0). seçilen ülkelerin her biri için bir sınır belirlenmiştir (İpeker, 2002).

Kaminsky’nin 1999 yılında yaptığı çalışma bankacılık ve para krizlerini açıklamakta ve bu çalışma ile krizlerin belirleyici göstergelerini içeren literatür taraması yapmıştır. Bu literatür taraması sonucu Kaminsky krizlerin belirli göstergelerini çıkarmıştır. Bu göstergeler tablo 2.4.’te gösterilmektedir. Bu göstergelere göre krizlerin çıkış nedenlerinin başında sürmekte olan ekonomik problemler gelmektedir. Tek bir gösterge ya da şok kriz çıkmasında yeterli olmamaktadır. Buna göre, Asya ülkelerine uygulanan erken uyarı sistemi, bu ülkelerin sağlıklı olmadığını ve krizlerden 18 ay önce krizin ilk işaretlerinin görülmeye başladığını göstermektedir.

TABLO 2.3: BANKACILIK KRİZLERİNİN GÖSTERGELERİ VE SONUÇLARI

Bulgular	Göstergeler	Hareketi	Yorumlar
Aşırı Borçlanma Dönemleri	M2 çoğaltanı Yurtdışı Krediler/GSYİH Finansal Liberalizasyon	+ +	Bankacılık krizleri ve ödemeler dengesi krizleri (para krizleri) ile hızlı kredi büyümesi arasında finansal sistemin liberalizasyonu ve sermaye hareketlerindeki sınırlamaların kaldırılması sonrasında bir ilişki vardır.
Banka İflasları	Banka Mevduatları	-	Banka iflaslarından sonra bankacılık ve ödemeler dengesi krizleri ortaya çıkabilmektedir. (Goldfajn Valdes, 1995)
Para Politikaları	Aşırı M1 Büyüklüğü	+	Gevşek para politikaları ödemeler dengesi krizlerine zemin hazırlayabilir. (Krugman, 1979) Devalüasyon bankacılık sektörünü bozduğu ölçüde bankacılık krizlerini de başlatabilir.
Cari İşlemler Dengesi Problemi	İhracat İthalat Ticaret Hadleri Reel Döviz Kurları	- + - -	Reel döviz kurunun aşırı derecede değerlenmesi ve ticaretin zayıf olması ödemeler dengesi krizlerinin bir parçasıdır. Bu etkenler dış piyasalarda rekabet gücünü azaltıp dış ticaretin durgunluğa, reel sektör şirketlerinin iflaslarına ve kredi kalitesinin bozulmasına neden olabilmelerinden dolayı bankacılık sektörüne kırılganlık getireceklerdir. Bu bağlamda, ihracat, ticaret hadleri ve reel döviz kuru üzerinde negatif şoklar ile ithalattaki pozitif şoklar finansal krizlerin göstergeleri olarak yorumlanabilir.
Sermaye Hareketleri Problemleri	Rezervler M2/Rezervler Reel Faiz Oranı Farkı (yurtiçi-yurtdışı) Yurtdışı Reel Faiz Oranları Dış Borç Sermaye Çıkışları Kısa Vadeli Dış Borçlar	- + + + + + +	Uluslararası faiz oranlarının yüksek olması sermaye çıkışlarına neden olacağı için ödemeler dengesi krizlerine zemin hazırlayabilir. Ülkelerin dış borç stoklarının yüksek olduğu durumlarda ve sermaye çıkışlarının artması durumunda yani borçların ödenebilirliği konusunda kesinlik yoksa, sermaye hesaplarındaki sorunlar daha şiddetli olmaktadır. Dış borçların kısa vadede yoğunlaşması ülkelerin dışsal şoklara olan kırılganlığını artıracaktır. Kamisky ve Reinhart'ın 1996 yılında yapmış oldukları çalışmada da görüldüğü gibi ödemeler dengesi krizleri bankacılık krizlerini derinleştirebilmektedir..
Büyümenin Yavaşlaması	Üretim Yurtiçi Reel Faiz Oranları Kredi Mevduat Oranı Hisse Senetleri Fiyatı	- + + -	Durgunluk yada aktiflerdeki balon şişkinliğinin immesinin ardından finansal krizler gelmektedir. (Calomiris ve Klingebel, Eylül 2003). Yüksek reel faiz oranları ekonomik daralmaya ve bankacılığın kırılgan olmasına yol açan likidite krizlerinin bir göstergesi olabilir. Riskli alanlara (gayrimenkul, kredi kartları ve tüketici kredileri gibi) kredi verilmesi veya teminatlarının riskli olması nedeniyle kredi/mevduat oranlarındaki artış ise kredi kalitesinde bozulma olabileceğini gösterebilir.

Kaynak: Kaminsky, Aralık 1999

Kaminsky çalışmasının sonunda bankacılık krizlerinin tahmininin para krizlerinin tahmininden daha zor olduğunu söylemiştir. Sermaye hareketlerinin ve ulusal finans sektörünün liberalleşmesi ile ilgili göstergelerin banka problemlerini tahmin etmede en iyi göstergeler olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle kredi ve borsa hareketlerini yansıtacak olan M2 para çoğaltanı, yurtiçi krediler/GSYİH oranı, hisse senetleri fiyatları, finansal

liberalizasyonun boyutu ve yurtiçi faiz oranları gibi göstergelerin banka krizlerini tahmin etmede daha etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, banka krizleri para krizlerini de arkasından getirdiği için bu tüm değişkenlerin ikiz kriz tahminlerinde kullanılması faydalı olacaktır. Ayrıca, beklenenin tersine mevduat sigortası olsun veya olmasın, mevduat çekilişlerinin banka krizlerini tahmin etmede iyi bir gösterge olmadığı sonucuna varılmaktadır.

2.2. Bankacılık Krizlerinin Belirleyici Göstergeleri ve Etkileri

Bankalar yapıları itibariyle sistemik risk taşırlar. Yani sistemde varolan ya da yeni ortaya çıkan bir bozukluk veya dengesizlik kritik bir düzeye ulaştığında bankacılık sektöründe sorun ortaya çıkar ve kontrol altına alınmadığı takdirde tüm ekonominin dengelerini bozar ve bir krize dönüşür.

Sistemik risk ülkenin gelişmişlik düzeyi ya da büyüklüğüne göre değişebilir. Banka krizi olasılığı her zaman her ülke için mevcuttur. Bankacılık sektöründe yaşanan krizleri tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Krizlerin nedenleri her ülkede farklı olduğu gibi alınan önlemler ve bu önlemlerin ekonomi ve bankacılık sistemi üzerindeki etkileri ülkeler arasında farklılık gösterir.

Genel olarak bankacılık krizlerinin nedenlerini açıklayan iki tür gösterge vardır. Bunlar mikro temelli göstergeler ve makro ekonomik temelli göstergelerdir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında bu nedenler üzerinde durulmaktadır.

2.2.1. Mikro Temelli Göstergeler⁴

Bankacılık krizlerinin nedenlerini oluşturan mikro temelli göstergeleri CAMELS derecelendirme göstergeleri olup bu göstergelere iki gösterge (bankalara devlet müdahalesi ve mevduatlara güvence verilmesi) daha eklenebilir. Buna göre, bir bankanın ya da finansal kuruluşun sağlamlığını yansıtan göstergeler sekiz tanedir.

1) Sermaye Yeterliliği ile İlgili Göstergeler

Son yıllarda bankacılık krizleri ve bankacılık sektöründeki sorunlardan ve belirsizliklerden kaynaklanabilecek risklere güvence

⁴Bu bölüm için Evans, Leone, Gill ve Hilbers, 2000 ss 5-12'den faydalanılmıştır.

oluşturması açısından banka sermayesi ve banka sermaye yeterliliği önemlidir.

Sistemik risk taşıyan bir çok ülkede bankaların sermaye yeterliliği şartlarını düzenleyen yasal alt yapının olmadığı görülmüştür. Bu eksiklik bankacılık yapmaya gücü olmayan kuruluşların sisteme rahatça girebilmesi ve sermaye yeterliliği olmayan bankacılık sektörünün tamamını tehlikeye sokmasına neden olmaktadır. Bu durum hem sektörü zayıflatarak krize yolaçmakta hem de oluşabilecek kriz durumunda sektörün likidite sorunu ile karşılaşmasına neden olmaktadır (Erdoğan, 2002). Bu nedenlerden dolayı Basel Bankacılık Denetleme Komitesi, bir ülkedeki bankacılık sisteminin zayıflığının ulusal ve uluslararası istikrarı tehlikeye sokabilmesi açısından bankacılık sektöründe etkin bir düzenleme yapmış ve sermaye yeterlilik rasyosunun minimum yüzde 8 olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Komite Sermaye yeterlilik rasyosunu etkileyen riskler konusunda düzenlemeler yapmakta ve bu düzenlemeleri yürürlüğe sokmaktadır (Uyar, 2003).

Bankacılık krizlerinin nedenlerini açıklayan mikro temelli göstergelerden olan sermaye yeterliliği ile ilgili göstergeler sadece sermaye yeterliliği rasyosu değildir. Diğer bir gösterge, "coverage ratio" olarak bilinen ödenmiş sermayeden net tahsili gecikmiş alacakların (TGA) çıkarılmasından sonraki kısmın toplam aktiflere bölünmesi ile bulunan oranıdır. Bu rasyo, aynı TGA/toplam aktifler rasyosuna sahip iki bankadan sermayesi güçlü yada riskli krediler için daha fazla sermaye ayırmış bankayı ayırmada yardım eder (Evans, Leone, Gill ve Hilbers, 2000)

Sermayenin kalitesi de bankanın sermaye yeterliliği konusunda bize bilgi verir. Bununla birlikte sektörü banka grupları açısından inceleyerek hem en büyük üç bankanın sermaye yeterlilik oranlarına hem de sermaye yeterlilik oranlarını tutturamayan bankaları birlikte izlemek ve incelemek gerekmektedir.

2) Aktif Kalitesi

Bankaların sermaye yeterlilik rasyosunun ve ödeme kapasitesinin gücü bankaların aktif kalitesine ilişkin rasyolarının güvenilirliği ile yakından

ilgilidir. Bankacılık sektörüne ve diğer sektörlere kredi veren kurum bankalardır. Bankaların aktif kalitesi banka bilançoları ile ilgili olup bunu etkileyen en önemli unsur kredilerdir. Kredilerin GSYİH'ye oranı bankanın yada finansal kuruluşun yapısı hakkında bilgi verir. Örneğin, Tayland ve Malezya'da olduğu gibi kredilerin getirisi olmayan alanlarda kullanılması kredilerin geri dönüşleri açısından sorunlar yaratmıştır.

Bir ekonominin büyümesi, kredilerin artması ve bankaların karlarının artması her şeyin yolunda gittiğini göstermez. Çünkü burada önemli olan sadece kredilerin ya da karların artması değildir, kredilerin kalitesi, kredilerin kullandırıldığı sektörler ve kredilerin geriye dönme olasılığı önemlidir (Lakers, 1999). Kredilerin kalitesinde kredilerin verildiği sektörler de önemlidir. Bankaların ya da finansal kuruluşların kredi portföylerinin dağılımı o bankanın ya da finansal kuruluşun kredi kalitesi dolayısıyla aktif kalitesi açısından önemlidir. Bankaların kredilerinin herhangi bir sektör, kişi, grup, coğrafi bölgeye ya da faaliyet alanına yoğunlaşması bankacılık sektörünün kırılmalık göstergelerindedir. Bu nedenden dolayı bir bankanın aktif kalitesini incelerken o bankanın bir sektöre ya da alana yoğunlaşmış kredilerin toplam kredilere oranını izlemek gerekmektedir. Bu oranın artması bankacılığın kırılmalığı açısından olumsuz bir göstergedir (Saraç, 2002).

Bankaların yabancı para cinsinden verdiği krediler de kredi kalitesi açısından önemlidir. Bankalar gerektiğinde yabancı bankalara, gruplara ya da müşterilerine yabancı para cinsinden de kredi vermektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar kur riskini kredi alana yüklerken kredi veren banka da kur riskine maruz kalan müşteriden dolayı kredinin geriye dönmeme riski ile karşı karşıya kalır. Bu nedenle bankaların yabancı para cinsinden verdiği kredilerin toplam kredilere oranı da önemli bir göstergedir. Bir bankanın verdiği kredinin zamanında geri dönmemesi durumunda bankanın bilançosundaki tahsili gecikmiş alacaklar kalemi bankacılık krizlerinin göstergelerinden biri olacaktır. Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranının artması kredi portföyünün kalitesinde bir bozulmaya yani nakit akımında bir olumsuzluğa ve aktif kalitesinde bir bozukluğa neden olur. Bu oranın artması karlılığı da olumsuz etkiler ve ödeme güçlüğü sorunu ortaya

çıkartır. Bununla beraber provizyon sonrası TGA'nın toplam kredilere oranı ve TGA'nın sermayeye oranı da kredi kalitesi açısından önemlidir.

Krizleri tetikleyen ya da krizlerin nedenini oluşturan unsurlardan biri de zarar etmiş kamu kurumlarına verilen kredilerin toplam kredilere oranıdır. Aktif kalitesini gösteren diğer bir gösterge ise risk ağırlıklı aktiflerin toplam aktiflere oranıdır. Bu oran bankanın aktifinin risk yapısını gösterir ve bu oran eğer düşük ise yatırımların geleneksel ve devletin finansmanına yönelik olduğu sonucu ortaya çıkar. Bankaların kredi yoğunlaşmasının diğer bir göstergesi bankaların kendi gruplarına kullandığı krediler ve bu kredilerin toplam krediler içindeki yeridir. Bir çok bankada bu tür krediler yüksek olup, kredibilitesine yada ödeme gücüne bakılmadan verilen krediler firmanın ya da grubun ödeme güçlüğüne girmesine neden olur. Bu bakımdan bankaların bağlı bulunduğu grup ve firmalara verdiği kredilerin toplam kredilere oranını izlemek gerekir.

Bankanın aktif kalitesini belirleyen göstergelerden diğeri ise toplam aktiflerin sermayeye oranıdır. Bir bankanın toplam aktifler/sermaye oranı arttıkça bankanın katlanmak zorunda olduğu yük artmakta ve zincir ya da bulaşma etkisi artmaktadır.

Bankaların aktif kalitesi açısından kredi alan kuruluşlar da önemlidir. Bankaların portföylerindeki kredilerin kalitesi ile kredi alan kuruluşlar arasında birebir ilişki vardır. Teknolojik gelişmeler ve dünya piyasalarındaki gelişmeler tüketimi ve yatırımı tetikler bu da büyümeyi artırır. Bu gelişmeler kolay kredi verme koşullarını getirir. Bu tür gelişmeler borç/gelir veya borç/sermaye oranlarının artması borçlananların bilançolarını genişletir. Aşırı borçlanma ekonomiyi şoklara duyarlı hale getirir (Laker, 1999).

3) Yönetimin Yapısı ve Kalitesi

Bankanın yönetimi, mali piyasalardaki gelişmeleri iyi izlemeli ve analiz yapabilmelidir. Yönetim piyasanın gelişimine göre doğru kararlar verebilmeli ve istikrarlı stratejiler izlemelidir.

Ayrıca banka ve yönetimi şeffaf bir yapıya sahip olmalıdır. Genelde yeterli yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle bankacılık sisteminde mevduat sahipleri ve hissedarlar doğru ve yeterli bilgiye sahip değildirler.

Yetersiz ya da yanlış bilgi yanlış karların alınmasına neden olmakta bu da hem müşteriler hem de banka açısından olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bununla beraber ülkelerin muhasebe standartların aynı olmaması banka hakkında bilgi edinme ve inceleme olasılığını azaltmaktadır.

Banka yönetiminin kalitesi de banka performansı ile yakından ilgilidir. Bankanın performansı açısından yönetimin kalitesi nitel bir ölçüt olmakla beraber bazı nicel ölçütlerde vardır. Harcamaların toplam gelire oranının yüksek olması bankanın faaliyetleri ile tam anlamı ile uğraşmadığı sonucunu verir. Bu durum yöneticinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır ve karı azaltıcı etki yapar. Diğer bir gösterge personel başına düşen gelirdir. Bu gelirin düşmesi ya da trendinin düşme eğiliminde olması olumsuz etki yaratır. Diğer bir oran banka sayılarıdır. Bankacılık sektöründe faaliyette olan banka sayısındaki artış normal olması durumunda rekabet ortamını gösterir ama bu artış hızı yüksekse bankacılık izninin daha kolay verildiği ve yöneticilerin kaliteye önem vermediğini gösterir. Banka yönetimin kalitesini ölçebilecek diğer unsur ise suiistimal riski ve operasyonel risktir. (Karacan, 2000).

Suiistimallerin en önemlileri işbirliği yapılan kişilere açılan kredilerdir. Bu yolla kredilerin geri dönmeme riski artar, ayrıca kredi riski de artar. Bu iki riskin artması bankacılık krizlerinin ortaya çıkması açısından önemli göstergelerdir.

4) Banka Karlılığı

Bankanın gelir ve giderleri karlılık göstergelerinden en önemlilerindedir. Karlılık göstergelerinden biri net karın ortalama toplam aktiflere oranıdır ve bu oranın düşmesi ya da düşme trendine girmesi bankanın karlılığının yani ödeme gücünün azaldığını bize gösterir.

Banka karlılığı ile ilgili diğer bir gösterge gelir ve giderlerin toplam kara veya ortalama toplam aktiflere oranıdır. Banka karlılığının sürekliliği hakkında bankanın tüm faiz ve faiz dışı gelir ve giderleri önemli birer göstergedir.

Banka karlılığını etkileyen yapısal göstergeler bankanın uzun dönem karlılığı hakkında bilgi verir. Bankanın müşteri ağının küçük olması ya da

mevduat ve kredilere verilen faiz oranlarının fazla olması, bankanın rekabet gücü hakkında olumsuz sonuçlar doğurur.

Banka karlılığını belirlemede diğer bir gösterge net karın ortalama sermayeye oranıdır. Bu oranın yüksek olması karın yüksek olduğunu gösterebileceği gibi sermayenin yetersiz olduğunu da gösterebilir. Bu bakımdan bu rasyo yorumlanırken dikkatli olunması gerekir.

Yukarıda belirtilen bankanın cari karlılığını etkileyen göstergelerinin azalma eğiliminde olması banka karlılığı hakkında olumsuz bir izlenim verirken karların olağanüstü artışlar göstermesi bankanın gereğinden fazla risk aldığı ve bankanın karlı olduğu gibi güvenilir olmadığı sonucunu doğurur.

5) Likidite

Bankacılık krizlerinin mikro temelli göstergelerinden biri de bankanın likiditesidir. Bankanın borcunu geriye ödeyip ödeyememesi bankanın likiditesi ile birebir ilişki halindedir. Bankanın borcunu geriye ödeyebilmesi ise bankacılık krizlerinin nedenlerinin başında gelir. Bu bakımdan bankacılık krizlerinin nedenleri incelenirken likidite göstergelerine bakmakla bu göstergelere vade uyumsuzluklarını da katmak gerekmektedir.

Merkez bankası kredilerinin seyri likidite göstergelerinden biridir. Bankaların merkez bankasından kullandığı kredilerin bankaların toplam yükümlülüklerine oranı artıyorsa likidite sorunu vardır ve bu sorun artmaktadır. İnterbank piyasasında bankalar birbirlerini görmediklerinden dolayı riskli bankalara karşı alınabilecek olumsuz bir tavır faizleri yükseltebilmektedir. Bu gelişimde bazı bankalara kredi verilmemesi veya likiditesini düzeltmek amacıyla borç verilmemesi sorununu ortaya çıkarır.

Mevduatların M2'ye oranı da önemli bir göstergedir. Bu gösterge bankacılık sektörünün güven kaybına uğrayıp uğramadığı ya da sektördeki likidite sorununu işaret eder. Kredinin mevduata oranı bir gösterge olup, bu oranın artması likidite riskinin habercisidir. Bu oran sektördeki bankaların mevduatı krediye dönüştürme oranını gösterir. Bankaların risk alanlara kredi vermesi ya da teminatların riskli olması da sektörün likiditesi açısından önemlidir. Bankaların kredi verdiği sektörler ya da bu sektörlerle ilişkin

varlıkların fiyatlarındaki dalgalanmalar da likidite riskinin önemli göstergelerindendir.

Bir bankanın likiditesinin diğer göstergesi vade yapılarıdır. Bu bakımdan likit varlıkların toplam varlıklara oranı, likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ve kredilerin toplam aktifler içindeki payı vade uyumsuzlukları ve likidite riski açısından önemli oranlar ve göstergelerdir. Banka bilançolarının pasif kısmında yer alan mevduatlarının vade dağılımı da önemli bir faktördür. Ayrıca bankanın likiditesine bakarken aktif ve pasifindeki kalemlerin vade yapılarını karşılıklı olarak ele almak ve incelemek gerekmektedir. Örneğin daha önce de belirtildiği gibi kredi / mevduat oranı ne kadar önemli bir gösterge ise kredi ve mevduatlarının karşılıklı vade yapıları da en az o kadar önemli birer göstergedir.

Yukarıda belirtilen likit varlıkların toplam varlıklara oranının artması, likit varlık/kısa vadeli yükümlülüklerle oranının artması ve kredi/toplam aktiflere oranının azalması bankanın likiditesi ve likidite riski açısından olumlu gelişmelerdir.

6) Bankaların Risklere Olan Duyarlılığı

Bankalar faaliyetleri gereği kar amaçlı kuruluşlardır. Bundan dolayı yüklendikleri yükümlülükler karşısında daha fazla getirili yerlere fonlama yapmak durumundadır. Yani bankaların fonları ile plasmanları arasında ya da aktifleri ile pasifleri arasında kar marjının olması gerekmektedir. Kar marjı olmadığı takdirde o banka zaten faaliyetini sürdürülemez. Bu nedenden dolayı bankalar faaliyetleri gereği ve kar amacı gütmelerinden dolayı bazı risklerle ister istemez karşılaşmak durumundadırlar. Çalışmanın ilk bölümünde bu riskler ile ilgili geniş ölçüde bilgi verilmektedir. Fakat bir risk tanımı verilecek olursa riski firmanın nakit akımlarının volatilitesi veya standart sapması olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımlama finans alanı için geçerli bir risk tanımıdır. Burada ise, bankacılık krizlerinin belki de önemli göstergelerinden biri olan riskler ile krizler arasında bağlantı kurulmaktadır (Karabulut, 2002).

Bankaların karşılaştıkları en önemli risk kredi riskidir. Banka faaliyetleri gereği kredi riski ile karşılaşmak durumundadır. Ama banka portföy çeşitlendirilmesi yolu ile kredi riskini azaltabilir. Bununla birlikte ne

kadar krediler ya da portföy çeşitlendirilirse çeşitlendirilsin yine de kredi riskine maruz kalma olasılığı vardır. Bundan dolayı bankalar portföy çeşitlendirilmesi ile birlikte aktif ve pasif kısmın yapısına ve niteliğine de dikkat etmek zorundadırlar. Yukarıda da açıklandığı gibi bankaların grup firmalarına verdiği kredilerin toplam kredilere ya da banka sermayesine oranını sınırlandırılması da mümkündür.

Bankacılık krizlerine neden olan diğer risk türü ise likidite riskidir. Daha öncede belirtildiği gibi likidite riski bankaların aktif ve pasifindeki vade uyumsuzluklarından kaynaklanmaktadır. Bu risk ile ilgili göstergeler hakkında daha önce bilgi verilmektedir. Bankaların likidite riskinde korunmasına ilişkin düzenleyici otoriteler bazı düzenlemeler yapmaktadır. Örneğin bankaların nakit ve nakit olmayan varlıkların tutarı belirli şekillerde sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamalara iyi örnek zorunlu karşılıklarla ilgili düzenlemeler verilebilir. Bankalar likidite sorunlarını piyasadan borçlanarak giderebilirler. Ama bu da hem o bankanın borçlanma kapasitesine hem de o bankanın borç ödeme gücüne yani kredibilitesine bağlıdır. Bankaların karşılaştıkları likidite ile ilgili sıkıntının arkasında önemli sorunlar yoksa yani likidite sorunu vade uyumsuzluğundan kaynaklanmıyorsa banka piyasadan rahatça borçlanır.

Diğer bir risk türü faiz oranı riskidir. Faiz oranı riski banka bilançolarındaki faiz uyumsuzluklarından kaynaklanır. Faiz riski, ani faiz değişikliklerinde banka aktifi ve pasifinde faiz açısından bir uyumsuzluk baş gösterdiğinde ortaya çıkar. Genelde bankaların aktif ve pasifleri sabit faizlidir. Bankaların sabit faizli aktifleri, sabit faizli pasiflerinden daha uzun vadeli (pozitif açık) ise faiz oranlarındaki bir artışa; sabit faizli pasifleri, sabit faizli aktiflerinden daha uzun vadeli (negatif açık) ise faiz düşüşüne karşı duyarlı olacaktır (Bessis, 2002).

Banka krizlerinin nedenlerinde önemli bir yer tutan diğer bir risk türü ise kur riskidir. Bir bankanın yabancı para yükümlülükleri yabancı para varlıklarından daha fazla ise, banka açık (short position) pozisyonda; tam tersi durumda ise banka kapalı (long position) pozisyonundadır. Bankaların kur riski ile ilgili göstergeleri yabancı para cinsinden varlıklar/toplam varlıklar, yabancı para cinsinden yükümlülükler / toplam yükümlülükler, yabancı para cinsinden olan varlıkların yabancı para cinsinden olan yükümlülüklerine oranı

ve yabancı para aktif ve pasifleri ile yerli para aktif ve pasifleri arasındaki vade ve faiz yapılarına ilişkin göstergelerdir (Karabulut, 2002).

Bankaların açık pozisyonda ya da vade uyumsuzluğu yaşamaması, kısa vadeli döviz borçlanmasının olmaması, sermaye çıkışlarına ve kur dalgalanmalarına karşı bankacılık sektörünü duyarlı hale getirir. Bankaların yurtiçine verdiği yabancı para cinsinde krediler ile yabancı para cinsinden olan yükümlülüklerinin örneğin mevduatın karşılıklı olarak gelişimi ve birbirine oranı kur riskinin bankacılık sektörünü etkilemesi açısından önemlidir.

Bankaları, yatırımcıları ve sektörü olumsuz etkileyen bir diğer gösterge de bankaların portföylerinde bulundurduğu enstrümanların fiyatlarındaki dalgalanmalardır. Örneğin bankaların döviz tevdiat hesaplarına verdikleri faizin piyasa faizinden düşük olması ya da bankaların kredi müşterilerine verdikleri kredinin faizinin piyasadakinden ya da piyasa ortalamasından düşük olmasıdır. Bu durumda banka veya sektör en başta faiz riski ile karşılaşabilir. Ayrıca faiz oranlarındaki volatiliteden dolayı likidite sıkışıklığına girebilir.

Banka ve ülke riski de önemli bir göstergedir. Bu riskler bankanın bulunduğu ülkenin ekonomik durumuna yani o ülkenin kredi notuna bağlıdır. Ülke kredi notları ya da bankalara verilen kredi notları sadece bankayı değil tüm ülkedeki kredi kurumlarını, finans kurumlarını ve bankaları bağlar ve o bankadan kredi alan ya da borçlusu olan firmalar hakkında bilgi verir. Ama, kredi derecelendirme kuruluşları bankaların sadece yayınlanmış verilerini kullandıkları için, Asya krizinde gösterdiği gibi kredi notlarının piyasa kırılabilirliğinin iyi bir göstergesi olduğu söylenemez

7) Bankalara Devlet Müdahalesi

Banka krizlerinin bir göstergesi ise bankalara yapılan devlet müdahaleleri ve kamu bankalarının sektördeki yeridir. Kriz yaşamış çoğu ülkede bankalara devlet müdahaleleri yapılmıştır. Ayrıca aynı ülkelerde kamu bankalarının sayıları oldukça fazladır. Bu göstergeler bankalar ve sektör açısından olumsuz bir durumdur.

Kamu bankalarının verdiği krediler özel bankaların verdiği kredilere göre daha fazla devlete yönelir. Bazı kamu bankaları ise ülkedeki belirli

sektörleri finanse etmeleri için kurulmuştur. Kamu bankaları kredi verirken kredi portföylerini detaylı olarak incelemekte ve verdiği kredilerin geri dönme olasılığı da o kadar düşük olmaktadır. Bu tür bankalar kar amaçlı çalışmaktan çok; devletin açıklarını kapatmakla meşgul olurlar.

Devlet kamu bankalarına olduğu kadar özel bankalara da müdahale etmektedir. Bu müdahale bankaları portföylerinde kamu kağıdı bulundurma zorunluluğu getirme, zorunlu karşılıkları artırma, belli sektör ve kişilere kredi açılması bakımından yönlendirmek, şeklinde olabilmektedir. Bu müdahaleler zayıf sektörleri güçlendirmek için yapılabileceği gibi, hükümet politikaları doğrultusunda kredi ve vade kolaylıkları ile ülkede belli sektörlerin daha da geliştirmesine yönelik de olabilir. Ancak sözkonusu müdahaleler sektörün piyasa koşulları içerisinde hareketini ve dolayısıyla etkin çalışmasını engellemektedir (Uyar, 2003).

8) Mevduata Verilen Güvenceler

Mevduat sigortası devletin bankacılık sektörüne müdahale araçlarından birisidir. Mevduat sigortasının kapsamının geniş tutulması bankalar arasında rekabet ve maliyet ve fiyat ilişkisini zedeler.

Mevduat sigorta sisteminin bulunmaması sisteme karşı güvensizliği artırabilir. Mevduatlara güvence verilmesi ise mevduat sahiplerinin paralarını yatıracakları bankaların seçiminde ve banka yöneticilerinin kararlarını izlemeyi önemsiz hale getirir. Bankalar portföylerindeki mevduat güvence altında olması nedeniyle fon toplamada ve fonları plase etmede daha seçici davranmayabilirler ve daha riskli alanlara yatırım yapabilirler. Bu da hem o bankayı hem de sektörü riskli hale getirir.

Mevduat güvencesinin sınırı arttıkça bankalar daha riskli alanlara fonlarını plase etmeye başlarlar ve ahlaki çöküntü sorunu ortaya çıkar. 1990'ların başında İskandinav ülkelerinde, 1995'de Meksika'da ve 1994'de Türkiye'de yaşanan krizler sonrası mevduat güvencesi sınırsız hale getirilmiştir. Bazı durumlarda kriz anında bankalara hücumu azaltmak ya da engellemek amacıyla mevduat güvencesini artırdıkları görülmektedir. Ama bu da bankalar arasındaki rekabeti engellemektedir.

2.2.2. Makroekonomik Temelli Göstergeler

1) Büyüme

Büyümenin düşük olması ya da azalması ekonomide durgunluğun ve daralmanın en önemli işaretlerindedir. Ekonomik faaliyetlerdeki daralmalar bankacılık krizlerinin yaşanma olasılığını artırmaktadır.

Ayrıca büyüme oranlarındaki oynaklıklarda banka krizlerinin önemli nedenlerindedir. Latin Amerika'daki büyüme oranlarındaki dalgalanmanın geçmiş 20 yıllık dönemde gelişmiş ülkelerden daha fazla olduğu görülmüştür. Latin Amerika ülkelerinde (Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Venezüella) 1980-1995 dönemlerinde GSYİH'nin oynaklığı ortalama yüzde 4.3 civarında iken ABD, Japonya, ve Almanya'nın ortalama yüzde 1.9 olarak hesaplanmıştır (Karacan, 2000).

Bankaların kredi kullandırdıkları ya da yatırım yaptıkları sektörlerde durgunluk olması, bankacılık sektörünün portföy kalitesinin bozulmasına ve karlılığın azalmasına neden olacağı için sistemi olumsuz etkileyecektir. Özellikle geçiş dönemlerinde devlet kurumlarının tam gelişmemesi, ilgili oldukları sektörlerde durgunlukları dolayısıyla finans sisteminde sorunlara neden olmuştur (Hardy ve Pazarbaşıoğlu, 2003).

Büyüme dönemlerinde kredi talepleri artmakta veya banka kredilerin artması büyümeyi artırıcı etki yapmakta, küçülme dönemlerinde ise tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Kriz dönemlerinde kredilerin büyümedeki gerilemeye nazaran daha fazla azaldığı görülmektedir. Güven Sak tarafından yapılan bir çalışmada 1988-2001 yılları arasında üç aylık veriler kullanılarak Türkiye'de banka kredileri ve büyüme arasındaki etkileşim incelenmiştir. Bu çalışma ile kredilerdeki reel değişme ile büyüme oranı arasında bir ilişki bulunmuştur. Buna rağmen kredilerdeki iniş ve çıkışların büyümeye göre daha sık olduğu bu çalışmada ortaya çıkmıştır.

Ekonomik küçülmenin yaşandığı yıllar sektöründe daraldığı ve karlılığında azaldığı görülmektedir. Büyüme dönemlerinin de bankalar açısından riski azaltmayacak artırabilecektir.

Özellikle yüksek enflasyon problemi yaşayan ülkelerde ekonomik büyüme dönemlerinde bankalar, kredilendirecekleri firmaların analizlerini

yaparken şirket karlılıklarına aldanabilirler. Firmaların reel karları düşük olduğu halde enflasyon nedeniyle rakamlar yüksek görünebilir ve analizde firmalar karlı olarak kabul edilebilir. Ayrıca bankalar firmalara ödeme güçlerinin üstünde kredi açabilir.

Büyümenin istikrarlı olmadığı ülkelerde firma karlılıkları değişken olur ve bu da firmaların ödeme güçlerini etkiler. Arjantin gibi büyüme oranları istikrarlı olmayan ülkede büyüme döneminde kredi kullanan firmalar, hemen ardından yaşanan ekonomik daralma nedeniyle borçlarını geri ödeyememişler ve alacaklarını tahsil edemeyen bankalar ise yeni kredi kullandıramamışlardır.

Firmaların kredi taleplerinin yoğun olabileceği büyüme dönemlerinde bankalar firmalara aşırı miktarda kredi vermeme konusunda dikkatli olmalı, mali analizlerin dikkatli yapılmasına önem vermelidir. Bazen firmalar birden fazla bankadan işletme ve yatırım kredi kullanarak daha fazla kredi almak isterler. Likit varlıkların çok üstünde borçlanan firmalar aldıkları kredileri getiri getirebilecek alanlarda kullanmazlar ise bu kredileri geriye ödeme güçlüğü ile karşılaşırlar ve bu da bankaları dolayısıyla bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Bankalar bu gelişmeden dolayı ödeme güçlüğü çekerler. Bu durumda bankalar daha yüksek faizle mevduat toplamaya başlarlar. Bankalar tahsil edemediği kredilerden dolayı maruz kaldığı ödeme güçlüğüne aşabilme amacıyla böyle yapmaktadır. Ama bankalar kredileri de tahsil edemez ise yüksek faizle topladıkları mevduatı geriye ödeyemezler ve çeşitli güçlüklerle karşılaşırlar.

2) Faiz Oranları ve Döviz Kurlarındaki Değişmeler

Faiz oranlarındaki hızlı bir artış kısa vadeli fonları uzun vadeli kredilere çevirmeye aracılık eden bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Ayrıca, uluslararası faiz hadlerindeki ve bunun sonucu olarak sermaye hareketlerindeki değişmelerde bankacılık krizlerine neden olabilir.

Faiz oranlarındaki değişim sonucunda karlılığın azalması veya ülkeye duyulan güvenin kaybolması neticesinde beklenmedik bir şekilde sermaye çıkışı yaşanabilir. Bu durum ani mevduat çekilişlerine yol açarak bankaları zor durumda bırakabilir.

Bankaların kaynaklarının ve plasmanlarının vade ve likidite özelliklerinde farklılıklar olması bankaların faiz riski ile karşılaşmasına neden olur. Bu durumda faiz oranlarındaki her hangi bir değişiklik, varlık ya da yükümlülüklerin daha düşük ya da daha yüksek faiz oranı ile iskonto edilmesine ve dolayısıyla varlık ve yükümlülüklerin şimdiki değerlerinin değişmesine neden olur. Vade uyumsuzluğu ne kadar büyük ise bankanın faiz riskine maruz kalması o kadar kolay olur. Bankanın varlıklarının daha uzun, yükümlülüklerin ise daha kısa vadeli olması yeniden finansman riskini doğurur. Bu risk, bankanın uzun vadeli varlıklarını finanse etmek amacıyla kısa vadeli borçlarını yenilemek ya da var olan borçlarını uzatmak için katlanmak zorunda kalabileceği maliyet riskini ifade etmektedir. Varlıklarının yükümlülüklerine oranla daha kısa olmasından kaynaklanan risk ise yeniden yatırım riski olup yeni yaratılan plasmanların getirilerinin maliyetlerinden daha az olması sonucu çıkabilecek risktir.

Uluslararası faiz oranlarındaki oynaklıklar sadece yükselen piyasaların borçlanma maliyetini değil aynı zamanda yatırımın göreceli çekiciliğini de etkiler. Yurtiçi faiz oranlarının yükselmesi sermaye girişlerine neden olur ve bankaların mevduatlarının ve riskli kredilerinin şişmesine neden olur. Güvenin yitirmesinin bir sonucu olarak veya yurtdışı faizlerin artması ile sermaye çıkışları olduğunda ise banka mevduatlarının çekilişlerinin banka varlıklarının zararına satılmasına yol açabilir.

Döviz kuru rejimleri, spekülatif ataklara karşı bankaların duyarlılığını artırabilmekte, bankaların aktif ve pasiflerinin gerçek değerlerini değiştirebilmekte ve merkez bankalarının zor durumdaki bankalara karşı nihai borç verme rolünü etkileyebilmektedir. Bu durum bankacılık krizinin yayılma etkisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

Gelişmiş ya da az gelişmiş, 95 ülkenin son 20 yıllık ekonomik verilerinin araştırması sonucunda makro ekonomik, mali ve dışsal temel değişkenler veri kabul edilmek şartı ile sabit kur politikaları kriz çıkarma olasılığını azalttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak krize maruz kaldıklarında sabit kur politikasının uygulandığı ülkelerin diğer rejimleri uygulayan ülkelere göre çok daha fazla maliyet ödedikleri sonucu çıkmaktadır (T.C. Ziraat Bankası, 2000; T.C. Ziraat Bankası, 1999).

Döviz kuru riski ise, özellikle 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin çöküşü ve sabit kur sisteminin terk edilmesi ile bankaları tehdit etmeye başlamıştır. 1970'lerin ortasında bazı Amerikan ve Avrupa bankaları döviz kuru riski nedeniyle zarara uğramaları ya da iflas etmeleri buna örnek gösterilebilir. Ayrıca 1980'lerde mali sistemde yaşanan globalleşme ve sermaye hareketlerindeki sınırlarını kalkması bankaların yabancı para cinsinden işlemlerinin artmasına neden olmuştur. Yabancı paraların her birinin değer kazanması ya da değer kaybetmesinin yanında değişkenlerinin de artması döviz kuru riskini bankalar ve mali sektör açısından önemli hale getirmiştir. Bu arada, döviz risk yönetimi, sadece varlık ve yükümlülüklerindeki döviz işlemlerinin toplamında bir denge oluşturmakla sağlanabilecek bir yönetim olmayıp, yabancı para türlerine göre de dikkate alınması gerekmektedir (Saraç, 2003).

Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, sabit kur uygulamalarının sürdürülebilmesinin büyüme hızında dalgalanmalara neden olduğu rastlanmaktadır. Yavaş ilerleyen sabit kur rejimleri bankacılık sektörünü dışsal şoklara karşı kırılganlığını artırıcı etki yapmaktadır. Örneğin sabit kur rejimi altında dışsal şoklar ödemeler dengesinde açık verilmesine, para arzının azalmasına ve yerel faizlerin yükselmesine neden olur (Niyazi, 2002).

Sabit bir kur rejiminde merkez bankaları döviz kuru hedefini tutturabilmesi için sisteme döviz sağlayabilecek yeterlilikte rezerve sahip olmasının yanı sıra, mali durumu iyi, ancak likit olmayan bankalara kolaylık sağlamak amacıyla sisteme verdiği likiditenin döviz kuru rejiminin gereklerine zarar vermemesini de sağlamak zorundadır. Türkiye ve Arjantin'de de bu durumlar yaşanmıştır.

1970'ler ve 1980'lerde pek çok gelişmekte olan ülke döviz kurunu temel alan istikrar politikaları uygulamışlardır. Bu yöntem genellikle enflasyonu düşürmek konusunda başarılı olmuştur. Ancak yerel paranın ciddi oranda değer kazanması ve piyasaların esnek kura geçiş yönündeki baskıları sonucunda yapılan devalüasyonlar ekonomiye büyük maliyetler getirmiştir.

Reel döviz kurundaki oynaklık ise bankaları aktif ve pasifleri arasında para türü ya da vade uyumsuzluğu varsa doğrudan döviz kuru

riskine maruz bırakabileceği gibi, banka borçlularının ödeme gücünü azaltması nedeniyle de dolaylı olarak da etkileyebilir. Son 20 yılda gelişen 22 Latin Amerika ülkesinin reel döviz kurlarındaki dalgalanmaların gelişmiş ülkelerin kurlarındaki dalgalanmalardan iki katı kadar yüksek olduğu belirlenmiştir. Ani ve yüksek döviz kuru değerlenmesinin bir bankacılık krizini takip ettiği, çünkü döviz kurlarının yükselmesi ile ithal mala dayalı üretim yapanların karlarının azalması ve reel sektörde yaratacakları bunalım ya da dövizle borçlananların yükümlülüklerinin artmasının kriz başlatan nedenler olduğu tespit edilmiştir.

3) Arz ve Talepteki Değişmeler

Bankalar arz ve talepteki ani değişmelere duyarlıdırlar. Tasarruf sahiplerinin paralarını bankalarda değerlendirmeme eğiliminin ortaya çıkması sonucu nakit girişlerinin azalması bankaların kredi kullandırma tutarlarında da bir azalmaya neden olacaktır. Bu gelişme de diğer tüm sektörleri ve dolayısıyla ekonominin bütününe etkileyecektir. Bankalara olan güvenin azalması ya da makro ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle mevduat çekişlerinin yaşanması da benzer bir şekilde bankaları zor durumda bırakacaktır. Bankalar karlarını sürdürebilmek için ellerindeki fonları değerlendirmek durumundadırlar ve mudilerin mevduat çekişlerini karşılayabilecek düzeyde likit kalmak durumundadırlar. Fakat bankaların fazla likit olmaları portföylerinde atıl para olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle bankalar karlılığı engellemeyecek ancak mevduat sahiplerinin istedikleri zaman tasarruflarını çekebilecekleri kadar likit olmalıdırlar. Genelde iyi bir nakit yönetimi politikası ile bu dengeyi sağlamak mümkün olsa da kriz durumlarında oldukça zordur. Zira belirsizliklerin olduğu ekonomilerde beklentilerin üstünde mevduat çekme talebi olabilir. Kriz durumunda bir bankanın bu talebi karşılayamaması durumunda tek o bankanın mali durumu kötüleşirken krizlerin bulaşma ve yayılma etkilerinden dolayı diğer bankalar da ve dolayısıyla bankacılık sektörü de bundan olumsuz etkilenir. Bu da sektörde riski artırır.

4) Enflasyon Oranı

Enflasyonist dönemlerde bankaların kaynaklarının artan bir bölümünü menkul kıymetlere ve özellikle devlet iç borçlanma senetlerine plase ettikleri görülmektedir. Bu nedenle yüksek enflasyonun bankaların asıl işlevlerini yerine getirmeyi engellediği söylenebilir. Çünkü reel gelirin yüksek olması ve riskin olmaması nedeniyle bankalar kredi olarak kullanılabilecekleri fonları kamu kağıtlarına yatırırlar. Enflasyonun sektör üzerindeki en önemli etkilerinden biri de nakit bulundurmanın yüksek maliyetidir. Gerek bankaların kaynak maliyetlerinin gerekse de kredi kullanım maliyetlerinin yüksekliği likit kalmanın maliyetini artırmaktadır. Bu nedenle bankalar yasal karşılıklar dışında nakitte kalmamaya çalışırlar. Bu durum zaman zaman bankaların likidite sıkışıklığına uğramasına neden olur.

Enflasyonist dönemlerde faizlerin yüksekliği nedeni ile kredi arzı ve talebinin daraldığı görülmektedir. Çünkü bankaların kaynak maliyeti yüksektir ve kredi kullanılabilecek yerine daha az riskli ve getirisi yüksek olan menkul değerlere yöneleceklerdir. Bu dönemlerde ekonomide istikrarsızlık nedeni ile reel kesimin yatırım yapma eğiliminde olmaması kredi talebini azaltır. Ayrıca, faizlerin yüksekliği kredilerin geri dönme riskini artıracığından bankalar daha temkinli davranmak durumundadırlar.

Yüksek enflasyonun yarattığı diğer bir sorun ise, enflasyon döneminde bankaların sermaye yapılarının giderek zayıflamasıdır. Bankaların, özkaynakları nakit girişi sağlamayan yeniden değerlendirme değer artış fonu sayesinde yapay olarak artar. Böylece özkaynakların kendi içindeki dağılımı bozulurken kaydi artış bankaları mali yönden ne kadar zayıf kaldıklarının görünmesini engeller. Bu yüzden banka bilançoları da şeffaf olamaz.

Enflasyonun düşmesinin olumlu etkisinden biri kaynak kullanım maliyetlerinin azalmasıdır. Bu gelişme menkul kıymetlerin içinde yer alan kamu kağıtlarının oranını azaltırken bankaların kredi verme eğilimini artıracaktır. Bankaların mali fonları kredilere yönelmesi rekabeti artırarak faizleri düşürerek kar marjını azaltacaktır. Bu gelişmeler makro ekonomik konjoktüre adapte olamayan bankaların sistemden çıkmasına neden

olacaktır. Bununla beraber, bankaların daha çok kredi kullandırması reel sektörün yatırımlarının artmasına neden olacak. Bu da büyümeyi ve istihdamı olumlu yönde etkileyecektir.

Enflasyonun ve faizlerin düşmesinin bir etkisi de şudur: Bankalar enflasyonun olduğu dönemlerde yüksek faiz veren yüksek getirili yerlere plasman yapıyordu. Enflasyonun düşmesi ile bu avantaj ortadan kalkacaktır ve bankalararası rekabet artarak ve bankaların karları eski duruma göre azalacaktır. Bankalar fonları kamu kağıtlarına yatıramayacağından dolayı bu fonlar kredilere gidecektir. Kredi hacminde enflasyonun düşmesi ve faizlerin düşmesi nedeni ile artacaktır. Rekabetteki artış, mali yapısı güçlü bankalara avantaj yaratırken, güçsüz olanların sermaye yetersizliği nedeniyle hareket gücü sınırlanacak, rekabete uyum sağlayamamalarına neden olacaktır (Uyar, 2003).

5) Finansal Alandaki Gelişmeler ve Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi

Finansal alandaki gelişmeler ve sermaye hareketlerinin serbest olması bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkiler. Bir bankacılık sistemi ne kadar liberalleşmiş ise o denli hassas ve duyarlı bir yapıya sahip olur. Bundan dolayı krizlerin yayılma etkisi yoğundur.

Gelişmekte olan ülkeler için finansal liberalizasyon uzun vadede fayda sağlamaktadır. Fakat bu reformlar bankalara yeni riskler getirir. Bu yüzden yeterli önlemler alınmaz ise bir bankacılık krizi tehlikesi ile karşılaşılırlar. Liberalizasyon genelde bazı sektörlerin aşırı büyümesini kolaylaştırmakta, gerekli yasal düzenlemelerin ve kurumların olmayışı niteliksiz girişimcilerin mali sektöre girmesine olanak sağlamaktadır. Bankacılık sektöründe liberalizasyon sürecinde banka lisansları ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle sektördeki banka sayılarında artış olmakta bu da piyasadaki rekabeti artırmaktadır (T.C. Ziraat Bankası, 2000). Türkiye’de mali sistemde 1980’lerde yaşanan liberalizasyon ile banka sayısı artmış ve bankalar arasındaki rekabetin faiz artırımları ile sonuçlanması nedeni ile 1982 krizi patlak vermiştir. Finansal liberalizasyon sürecine girerken yeterli denetimin ve kurumsal yapının oluşturulamaması bu

krizin en önemli nedenlerindendir. Arjantin’de de finansal liberalizasyonun ardından sisteme girişin kolaylaşması kısa zamanda çok sayıda küçük bankanın ortaya çıkmasına yolaçmış ve rekabetin artması bankacılık sektörünü krizlere daha duyarlı hale getirmiştir. Kaminsky ve Reinhart bu konuda yapmış oldukları çalışmada incelemiş oldukları 25 ülkenin 18’inde finansal sektörün krizden önceki 5 yıl içinde serbestleşmeye gittiği sonucunu çıkartmaktadırlar.

Liberalleşme piyasalara özgürlük getirmekle beraber liberalizasyondan önce gerekli yasal düzenlemelerin ve kurumların oluşturulmaması sorun yaratmaktadır. Bu da piyasada ahlaki risk ve ters seçim sorununu ortaya çıkarır. Ayrıca faiz oranları üzerindeki sınırlamalarının kaldırılmasının ardından otoritelerin faizleri etkileyecek parasal kontrol araçlarına sahip olmada yetersiz kalmaları ve ülke içi faiz oranlarının zaman içerisinde uluslararası oranlara otomatik olarak yaklaşacağı inancıyla müdahale etmede çekingen kalmaları da gerektiğinde otoritelerin faize müdahale gücünü azaltır.

Finansal serbestleşme ile sermaye hareketleri serbest hale gelecek bu da bankaları etkileyecektir. Sermayenin rahat bir şekilde dolaşması nedeniyle bankacılık sektöründe likidite artarken bu artan likidite kredileri artırmaya rağmen gerekli tetkikleri yapmadan verilen bu krediler bankalar için geriye ödenmeme riskini doğurur. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucu bankaların yurtdışından yabancı kaynak teminine imkan sağlanmış olacaktır. Bankaların kontrolsüz bir şekilde yurt dışından borçlanması ve bunları yurt içinde kısa vadeli enstrümanlara plase etmesi bankacılık sektöründe aktif pasif uyumsuzluğuna neden olabilmekte bu da sektörü bankacılık krizine sürükleyebilmektedir. Ayrıca artan likiditenin doğru yerlere plasman yapılıp yapılmaması da burada önemlidir. Geriye dönmeyen kredilerin ya da tahsili gecikmiş alacakların artması bankalar açısından bir risk unsurudur. Bunun tam tersi durumda yani piyasaya güvenin kaybolması ve sermaye çıkışı ya da sermayenin yeterli düzeyde piyasaya gelmemesi bankacılık sektöründe likidite sorununu doğurur. Likit olmayan bankalar ani çekişlerde sorun yaşarlar. Ayrıca likit olmayan bankalar bu likidite eksikliğini gidermek için yüksek faizlere ve risklere maruz kalır.

6) Kredi Varlık Fiyatlarındaki Değişmeler

Kredilerin GSYİH'ye oranının hızla artması kredi genişlemesinin bir belirtisi olup şiddetli bankacılık krizlerinin nedenleri arasında yer alır. Banka kredilerinin bu denli hızla artması, genelde kredi başvurularının özenle incelenememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle yükselen piyasalarda gayrimenkul karşılığı kullanılan krediler ve diğer tüketici kredilerinin ve döviz kredilerinin artması kredileri şişiren etkenlerdir. 2000 yılı istikrar programı çerçevesinde uygulanmaya başlanan önceden açıklanan sabit kur politikası nedeniyle kredi faizlerindeki ani düşüşten ve öngörülebilir sabit kurlardan dolayı bankaların özellikle yabancı para cinsinden kullandığı kredilerin toplam krediler içindeki paylarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu yükseliş Mart 2001'e kadar sürmüştü ve o dönemden sonra kurların serbest bırakılması nedeniyle düşme eğilimine girmiştir. Bununla beraber, 1999 yılından itibaren uygulanan istikrar politikasının bir sonucu olarak toplam kredilerin toplam aktiflere oranında da (özellikle özel ve kamu bankalarında) Şubat 2001'e kadar artış yaşanmış kriz sonrası (özellikle Eylül 2001 sonrası) toplam kredilerin toplam aktifler içindeki payı düşüş eğilimine girmiştir.

Yapılan ampirik çalışmalar sonucunda yükselen ekonomilerdeki kredi genişlemesinin bankacılık krizlerine neden olduğu daha kuvvetli bir şekilde kanıtlanırken, gelişmiş ülkelerde ikisi arasındaki bağlantının çok açık olmadığı anlaşılmıştır. Evans, Leone, Gill ve Hilbers'in (2000) yayınlarında belirttikleri gibi, Caprio, Klingebel 1996 yılında yaptıkları çalışmada Latin Amerika dışında kredilerde genişlemenin ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu tespit edilmiştir. Kaminsky ve Reinhart ise hisse senetleri fiyatlarındaki ani ve şiddetli düşüşlerin bankacılık krizlerini daha iyi belirlediğini bulmuşlardır. Venezüella bankacılık krizi hisse senedi piyasasındaki fiyat hareketlerinin başlattığı bir kriz örneğidir. Gayrimenkul fiyatlarındaki şişkinliğin ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede bir çok bankacılık krizinin ardından geldiği görülmüştür.

Genişletici para politikaları sonrasında borsa ve emlak piyasalarında canlanma olur. Bu canlanma fiyatların aşırı şekilde yükselmesine neden olur. Bununla beraber, borsa ve emlak piyasasındaki canlanma kredileri artırır.

Bankalar daha kolay kredi vermeye başlaması sektörde rekabeti artırır, bu da bankaların daha çok risk almalarına neden olur. Bu gelişmeler gayrimenkul fiyatlarını daha çok yükseltir. Otoritelerin (hükümetler) kredi varlık fiyatlarındaki artışı önlemek için yapabileceği sınırlamalar kredi varlıklarının fiyatında ani bir düşüşe neden olur. Bu da bankaların kullandığı kredilerin geri dönmemesine yani takipteki kredilerin artmasına neden olur. Kredi varlık fiyatlarındaki ani düşüş kredi kalitesinin düşmesine sebep olmakta hisse senetleri fiyatlarındaki düşüş ise bankaların sermaye yapısını olumsuz etkilemekte ve sonuç olarak ekonomi daralmaya ve durgunluğa girer. Bu da finansal sistemi olumsuz etkiler. Japonya'da yaşanan bankacılık krizi buna örnek verilebilir.

7) Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesindeki Değişmeler

Merkez bankasındaki ve bankacılık sistemindeki döviz rezervlerinin kısa vadeli borçlar (döviz ve ulusal para borçları ile kamu ve özel sektör borçlarının toplamı) oranının düşük olması sistemin kırılganlığının bir göstergesi olarak yorumlanır. Ayrıca kısa vadeli dış borçların merkez bankası rezervlerine oranının (1'den büyük olması) likidite riskinin olduğunu gösterir. Burada borcun vade yapısı da önemlidir (Ünsal, 2001).

Bir ülkeye giren sermaye girişi tüketim ve yatırım patlamasını finanse ederek ulusal paranın değerlenmesine ve cari işlemler açıklarına neden olur. Cari işlemler açığının GSYİH içindeki payının artması, varlık fiyatlarının düşmesine ve kredi genişlemesine neden olan genellikle büyük sermaye girişleri ile bağlantılıdır. Büyük miktarlardaki cari açıklar özellikle kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse ediliyorsa, likiditeyi daraltıp para krizlerine yol açan kırılganlıklara neden olurlar. Çünkü yabancı yatırımcıların cari açığın sürdürülemeyeceğine ilişkin beklentileri arttığı takdirde hızla yatırımlarını çekmeleri finansal krizleri kaçınılmaz kılacaktır.

Bankaların aracılık ettikleri kısa dönemli sermaye girişleri sıcak para olarak adlandırılır. Sıcak paranın en önemli özelliği ülkeden çabuk çıkmasıdır. Ülkeden çabuk çıkmasından dolayı sıcak para ekonomiyi şoklara karşı duyarlı hale getirir. Bu nedenle net dış borcun GSYİH'ye oranı, para çeşitliliği ve vade yapısı finansal krizlerin önemli göstergelerindedir. Yabancı

para ağırlıklı olarak borçlanan bir bankacılık sektörü devalüasyona ve yatırımcılarının güvenine aşırı hassas hale gelir (Laker, 1999). Yabancı sermayenin kompozisyonu da potansiyel kırılmanın iyi bir göstergesidir. Eğer düşük yatırım oranlarının olduğu bir ülkede, cari işlemler açığı fazla ise o ülke finansal krizlere daha duyarlı hale gelir. Dış ticaret hadlerindeki gelişmeler de ülkedeki bankacılık krizlerini etkiler. (Saraç, 2003).

8) Yayılma-Bulaşma Etkisi

Ülkelerin finans sistemleri, sermaye piyasaları ve uluslararası ticaret kanalları sürekli olarak birbiriyle ilişki halindedir ve çeşitli şekillerde birbirlerini etkileyebilirler. Bundan dolayı, A ülkesinde çıkan sorunlar B ülkesini farklı açılardan etkileyebilir. Eğer bir finansal kuruluşun pozisyon açığı yüksekse ve bu finansal kuruluş bir ülkede önemli kayıplara uğrarsa başka piyasalardaki pozisyonunu azaltma yoluna gitmek zorunda kalır. Bu bulaşma etkisini hızlandırır. Bununla beraber ülkelerin döviz kurları, hisse senetleri fiyatları ve faiz oranları arasında bir ilişkinin olması bulaşma etkisini artırıcı unsurlardan sayılır.

9) Diğer Faktörler

Bankacılık krizlerini etkileyen ve bu krizlerin göstergesi olan diğer faktörlerin içinde yasal düzenlemeler ile ilgili riskler ve uluslararası mali sistemin yönlendirmeleri yer almaktadır. (Arın, 1998).

Bankacılık krizlerinin öncü göstergelerinden olan bu mikro ve makro ekonomik temelli göstergeler bankacılık krizlerinin etkin göstergeleri olup; bankacılık sektörünün ve finansal yapının istikrarlı ve sağlam olması için bu göstergelerin tamamının dikkatle incelenmesi ve hiçbirinin gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Krizlerin etkileri çoğu zaman değişik biçimlerde ve birbirine bağlı sonuçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir krizin en önemli etkilerinden birisi bankaya yönelik hücumdur. Bunu bankaların mevduat çekişlerini karşılamak için varlıklarını zararına satışları yolu ile elden çıkarmaları izler. Eğer sistemde ortaya çıkan bu gelişmeler tek tek riskler olarak ortaya çıkıyorsa, son kredi verme işlevi devreye girerse kriz yayılmadan sonuçlanabilir veya

mevduatın sigortalanmış olması bir krizin doğmasını baştan önleyebilir. Eğer kriz yaygınlaşırsa bir bankadan ya da bazı bankalardan çekilen mevduat, güvenli olduğu kabul edilen diğer bankaya yönelir. Genelde sisteme olan güven sarsılmış ise bu kez fonlar bankalardan çekilerek önce kaliteye, daha sonra ise nakde yönelir. Bütün bu gelişmelerin ardından çok sayıda banka iflasın eşiğine gelir ve/veya iflas ederler. Diğer yandan açıkta bulunan bankalar ise olumsuz etkilere maruz kalırlar. Kredi portföyünün kalitesi bozulacağı gibi özellikle faiz oranlarının yükselmesi nedeniyle gelir gider dengelerini olumsuz etkiler.

Kriz dönemlerinde mevduat üzerinde sigortanın olmayışı ya da sigorta oranının düşüklüğü tasarruf sahiplerinin bankaların rezervlerinin mevduat taleplerini karşılamayacağını düşünmelerine neden olabilir. Mevduat sahipleri kriz nedeniyle paniğe kapılıp mevduatlarını çekemeyeceklerini düşünerek bankalara hücum ederler. Bu panik, mali durumu olumsuz olan tek bir bankaya olabileceği gibi birden çok bankaya da sıçrayabilir.

Bankalar yaşanan banka paniklerinde mevduat çekiliş taleplerini karşılayabilmek için bazı varlıklarını kısa süre içerisinde elden çıkarmak isteyebilirler. Bu dönemlerde hızlı hareket etme mecburiyetindeki bankalar bu varlıkları gerçek değerlerinin çok altında satarlar.

Banka paniklerinde çekilen mevduatlar ya yine mevduat olarak güvenli kabul edilen diğer bankaya yatırılır ve bu durumda bankacılıkta toplam mevduat değişmez, ya da menkul kıymet alımına yönelir ya da tamamen sistem dışına çıkar ve nakit olarak elde tutulur. Tüm bankalarda güven ortamı kaybolmadığı sürece banka paniği yaygın hale gelmez. Tek ya da bir kaç bankada bu durum varsa, yalnızca mevduat kaçıışı yaşanan bankalarda likidite sorunu yaşanır. Sistemin tamamı etkilenmeyebilir.

Mevduatlara sigorta verilmemiş ise ya da bir sınır varsa ya da bu sınır düşük ise, bir kriz anında banka hücumları ciddi bir sorun olarak ortaya çıkabilir. Bu durumda mevduat daha güvenli kabul edilen bankalara yönelecektir. Bu ise çoğunlukla küçük bankalardan büyük bankalara olur. Kriz dönemlerinde bankalar yüksek riskli net varlığı düşük borçlulara açılan

kredileri azaltır, plasmanları sınırlar, kredi portföyünü küçültür ve güvenli menkul kıymetlerin alımına yönelirler.

Krizlerin ortaya çıkması ve yayılması ile bankalara olan güvenin yitirilmesiyle ve mevduat sahiplerinin nakit çıkışlarının artması ile para arzında azalma görülür. Bu harcamaları azaltır ve bütün ekonomi bundan etkilenir.

Kriz dönemlerinde bankalardan mevduat çekilişleri ile nakde yöneliş başlar. Bu nakde yöneliş sadece ulusal paraya olmaz. Mevduat sahipleri bankalardan çektikleri paralarını yabancı paraya ya da daha güvenilir menkul kıymetlere yönlendirebilirler. Yabancı paralara yöneliş o ülkede yerli paraya olan güveni azaltır ve bu durum o ülkede enflasyonist bir sürecin hüküm sürdüğünün bir göstergesidir. Bu gelişme yabancı paraya olan talebi artırır. Döviz kuru bu talep karşısında yerli para aleyhine gelişme gösterir. Bu durumun ani ve hızlı olması dövizin fiyatının da volatil olmasına neden olur. Bu gelişme ülkede dolarizasyon problemini doğurur.

Bu gelişmeler krizin yayılma ve bulaşma etkisi ile diğer ülkelere de yayılabilir. Bu durumda üzerinde durulması gereken kavram yayılma etkisidir. Genelde bankacılık sektöründe diğer sektörlere göre krizlerin yayılma etkisi daha belirgindir

Krizler ülkeden ülkeye çeşitli şekillerde yayılabilir. Bu kanallardan biri ülkelerin birbirleri ile olan ticari bağlarıdır. Birbiri ile ticari bağları olan ülkelere birinin devalüasyon yapması, diğer ülkeleri de rekabet edebilirliği sağlamak için devalüasyona zorlayabilir. Buradaki geçiş etkisi sadece ülkeler arasındaki ticaretin genişliği değil, rakip olmalarına da bağlıdır. Ticari bağların dışında, finansal piyasaların karşılıklı bağıllığı; ortak kreditorlerden borçlanma veya kreditorlerin portföylerinin karşılıklı bağımlı olması da yayılma etkisini sağlayan unsurlardandır. Borç verenler, her piyasa hakkında bilgiye sahip olmadıkları ve yeni bilgi de maliyetli olduğu için bir ülkedeki borçlular ödemelerini yerine getiremediklerinde, diğer ülkelerdeki borçlarını da geriye çağırabilir. Bu gelişme bankaların (kriz yaşayan) kredi portföylerini de azaltabileceği gibi kredilerinin geri dönüşlerini de hızlandırır. Bankalar ödeme

güçlüğü yaşadıkları zaman verdiği kredileri geri çekmek isterler. Bu, sürü psikolojisi altında tüm piyasaya yayılır (Gürkan, 1998).

Kriz yaşayan ülkelerde bankaların mevduatlarındaki ani çekiş para arzını düşürür. Para arzındaki azalış yayılma etkisi ile reel sektörü olumsuz etkiler. Bu nedenden dolayı en çabuk yayılan krizler bankacılık krizleridir.

Kriz yaşayan ya da finansal güçlük içinde bulunan bankalar kredilerini azalttıkları için daha yüksek getiri elde etmek için menkul kıymetlere yönelirler. Risksiz fakat bir o kadar da getirisi düşük olan menkul kıymetlere olan talebin azalması o menkul kıymetin fiyatını artırır, bu gelişmede menkul kıymetin getirisi düşer. Bunun aksine getirisi yüksek fakat daha riskli menkul kıymetler talebi arttıkça faizleri yükseltir. Yukarıda anlatılan etkilerden dolayı bankacılık krizlerinde yayılma etkisi çok önemlidir.

Sundarajan ve Balino 1991 yılında yaptığı çalışmalarda krizlerin yayılma nedenlerini sıralamıştır. Buna göre banka krizlerinin yayılma etkisi, kredilerin piyasa değerlerinin tam olarak bilinmemesinden dolayı güçlü olur. Bankalar kriz yaşadıklarında varlıklarını satarak düşürürken aynı anda pasiflerinde bir azalma yaşanmamaktadır. Bu da yayılmaya neden olur. Mevduatlarda ilk çekme hakkını kullanan mevduat sahibine kriz anında banka ödeme gücüne girerse ilk ödeme o mevduat sahibine yapılır. Krizlerde bankaların mevduatları mevduatı çekme maliyetine rağmen yine sürer. Çünkü genelde mevduat sahiplerinin kriz dönemlerinde bankalardan mevduatlarını çekmek için katlandıkları ya da razı oldukları maliyet (faiz kaybı) çekmediklerinde oluşabilecek mevduatın ana parasında meydana gelebilecek değer kaybından daha düşüktür. Bu yüzden kriz dönemlerinde mevduat sahipleri hem sürü psikolojisinin etkisi ile hem de yaşanan belirsizlik ve korku nedeni ile mevduatlarını çekme konusunda tereddütte kalmazlar. Bu da yayılma etkisini tetikler.

Kaufman'ın 1994 yılında yaptığı çalışmada bankacılık krizinin bir etkisi olan yayılma sürecinin beş faktörden bir ya da bir kaçına bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu faktörler şunlardır: 1) Bankacılık krizleri diğer sektörlerdeki krizlere göre daha hızlı yayılır. 2) Bankacılık krizleri endüstri içinde daha geniş olarak yayılır. 3) Bankacılık krizleri çok sayıda iflasa neden

olur. 4) Bankacılık krizlerinde iflas etmiş olan bankalardan alacaklı olanlar daha büyük zararlara katlanmış olurlar. 5) Bankacılık krizleri endüstri dışına yayılır ve bir bütün olarak finansal sistem ile makro ekonomide önemli tahribatlara neden olur.

Davis 1992 yılında yaptığı çalışmada finansal krizlerin ve kırılmalıkların ekonomi üzerindeki etkilerini 7 maddede toplamıştır. Bunlar: Diğer şirketler üzerindeki etkileri kamu harcamaları üzerindeki etkileri, ekonomi politikasına etkileri, tasarruf ve yatırım üzerindeki devresel etkileri, mali sistem kanalıyla işleyen etkiler, uzun süreli ekonomik performans üzerindeki etkileri ve varlık fiyatları üzerindeki etkileridir. Bunun yanında bankacılık sisteminde ortaya çıkabilecek bir krizin etkilerini şöyle sıralamak mümkündür. 1) Emisyonda artış. 2) Kredi hacminin daralması. 3) Faizlerin yükselmesi. 4) Harcama ve talebin düşmesi. 5) Diğer sektörlerdeki üretim ve istihdamın azalması. 6) Tasarruf ve yatırımın azalması. 7) Kamu maliyesinin olumsuz etkilenmesine neden olacaktır (Davis, 1992).

Gibson'ın 1995 yılında yaptığı çalışmada mükemmel sermaye piyasalarının bulunduğu varsayımı altında finansal yapının reel ekonomik değişkenler açısından önemli olmadığını söyleyen Modigliani-Miller teoreminin geçerli olması halinde finans sektörünün reel ekonomiyi etkilemeyeceğini ve bankacılık sektöründeki bir krizin yatırım, üretim ve istihdam gibi büyüklükleri etkilemeyeceği sonucuna varmıştır. Buna rağmen gerçek hayatta ne finans sektörü ve de sermaye piyasaları mükemmel değildir. Piyasalarda eksik bilgi sorunu vardır, bankalarda bu sorunu gidermek amacıyla faaliyet sürdürürler. Eğer piyasadaki bilgi eksikliği önemli ise krizler (bankacılık) bankaların aracılık işlevine sekte vurur, bu da piyasadaki kredi akışını engelleyerek reel ekonomiyi olumsuz etkiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ KRİZLERİN FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türk ekonomisinin ve finansal sistemin temel taşı olan bankacılık sektörü değişik aşamalardan geçerek şimdiye kadar gelmiştir. Bu süreç boyunca, ekonomi; kapalı ekonomiden açık ekonomiye, planlı ekonomiden karma ekonomiye oradan da açık ekonomiye geçmiştir. Bu değişiklikler ve gelişmeler bankacılık sektörünü de etkilemiş, bankacılık sektörü de gelişerek şimdiye kadar gelmiştir. Fakat bu gelişme boyunca bankacılık sektörü çeşitli sıkıntılar yaşamış, bunlardan bazıları ekonomiyi de etkileyerek büyük krizlere yol açmıştır. Özellikle son 20-25 yılda ekonomide yaşanan deregülasyon çalışmaları, siyasi istikrarın devamlı olmaması, hem finansal sistemin hem de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde yapısal düzenlemelerde ve sistemin yapısındaki eksikliklerden dolayı bankacılık sisteminin kırılganlığını artırmış ve sonuç olarak 3 büyük kriz yaşanmıştır.

Bu bölümde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin mevduat toplayan bankaların bilançoları üzerindeki etkileri ele alınmakta ve yaşanan bu iki krizin bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerle olan ilişkisi irdelenmektedir. Ayrıca, ilgili bölümde Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve İskandinav ülkelerinde yaşanan krizler Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle karşılaştırılarak incelenmektedir. Bu bölümün son kısmında ise Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında Türk bankacılık sektöründe risklerle ilgili düzenlemeler ele alınmaktadır.

3.1. Toplulaştırılmış Finansal Tablolar Olarak Bankacılık Sektörü

Türk bankacılık sektöründe yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini incelemeyen krizlerden önce bankacılık sektöründeki banka, şube ve personel sayılarına banka grupları bazında gelişimine bakmakta yarar vardır. 1998 yılında bankacılık sektöründe toplam banka sayısı 75, şube sayısı ise 7.370’e ulaşmıştır. Bu dönemde banka bilançolarının büyümesi,

banka şube ve personel sayılarındaki artış, teknolojik gelişmelerle beraber bankaların günlük hayata daha çok girmesine rağmen banka denetimi-gözetimi konusunda bu tarihe kadar herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. 1995-1998 döneminde özel bankaların personel sayısı önemli miktarda artış göstermiştir. (personel sayısı 63.010'dan 86.066'ya çıkmış) Banka denetiminin olmaması nedeniyle bu büyüme kontrolsüz olmuş bu da bankalarda operasyonel riski artırmıştır. Bu dönemin diğer bir önemi ise; bankaların denetiminin olmaması nedeniyle sağlıklı ve sürdürülebilir kazanç elde etme amacından uzaklaşması ve bankaların çoğunlukla kendi firmalarına kaynak aktarmasına neden olmasıdır.

TABLO 3.1: 1995-2002 DÖNEMİ BANKA, ŞUBE, PERSONEL SAYILARI

Banka Sayısı	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
Kamu B.	5	5	5	4	4	4	3	3
Özel B.	32	33	36	38	31	28	22	20
Yabancı B.	18	18	18	18	19	18	15	15
Kalk ve Yat B.	13	13	13	15	19	18	15	14
TMSF	-	-	-	-	8	11	6	4
Toplam	68	69	72	75	81	79	61	56
Şube Sayısı								
Kamu B.	2.875	2.886	2.915	2.832	2.865	2.834	2.725	2.024
Özel B.	3.240	3.429	3.764	4.393	3.960	3.783	3.523	3.543
Yabancı B.	104	104	116	115	121	117	233	207
Kalk ve Yat B	22	23	24	30	31	30	19	19
TMSF					714	1073	408	363
Toplam	6.241	6.442	6.819	7.370	7.691	7.837	6.908	6.156
Personel S.								
Kamu B.	72.699	70.284	69.218	71.072	72.007	70.191	56.108	46.783
Özel B.	63.010	68.592	76.601	86.066	76.386	70.954	64.380	64.737
Yabancı B.	2.985	3.170	3.799	4.051	4.185	3.805	5.395	4.980
Kalk ve Yat B.	6.099	6.107	5.246	5.303	5.430	5.556	5.221	4.869
TMSF					15.980	19.895	6.391	7.963
Toplam	144.793	148.153	154.864	166.492	173.988	170.401	137.495	129.330

Kaynak:www.tbb.org.tr

1999 yılına gelindiğinde 4, 2000 ve 2001 yılında ise sektörde 3 kamu bankası faaliyet göstermekteydi. Özel bankaların sayısı 1995-1998 döneminde artış trendindeyken, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle özel banka sayısı 1999 yılında 31'e 2000'de 28'e 2001'de ise 22'ye düşmüştür. 1995-1998 döneminde yabancı bankaların sayısında bir değişim görülmemiştir. 1999'da yabancı banka sayısı 19'a çıkmış fakat yaşanan iki bankacılık krizinin etkisi ile yabancı bankaların sayısı da 2000'den sonra azalma eğilimine girmiştir. 2000 yılında yabancı bankaların sayısı 18 iken, 2001'de ve 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla 15'e düşmüştür. 1999 yılından itibaren sektördeki bazı bankalar yaşadıkları sorunlar nedeniyle TMSF'ye devredilmiştir. 1999 yılında fon bünyesinde 8, 2000 yılında 11, 2001 yılında 6

ve 2002 yılı Eylül ayı itibariyle 4 banka bulunmaktadır. 1999 yılından itibaren şube sayılarına bakıldığında; kamu bankaların şube sayısı azaldığı görülür. 1999 yılında bu sayı 2.865, 2001'de 2.725 ve 2002 yılı Eylül ayı itibariyle de 2.024'tür. Özel bankaların şube sayılarındaki azalış daha az olmuştur. 1999 yılında özel banka şube sayısı 3.960, 2001'de 3.523 2002 yılı Eylül ayı itibariyle de 2.543 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu ve özel bankaların şube sayıları 1999 yılından itibaren azalırken, yabancı bankaların şube sayıları artmış ve 1999 yılında bu sayı 121 iken, 2001 yılında 233, 2002 yılı Eylül ayı itibariyle de bu sayı 207'ye gerilemiştir. Fona devredilen şube sayıları en çok 1.073 ile 2000 yılında gerçekleşmiş onu 1999 yılında 714 takip etmiştir. 2001 yılı ile fona devredilen banka sayısında azalma görülmektedir. 2002 yılı Eylül ayı itibariyle fon bünyesine devredilen şube sayısı 363'tür. 1999 sonrası yaşanan krizlerin en çarpıcı sonucu banka personel sayılarında görülmektedir. Kamu bankalarında çalışan personel sayısı 1999'da 72.007 iken, iki bankacılık krizi sonrası bu sayı 2002 yılı Eylül ayı itibariyle 46.783'e düşmüştür. Özel bankalarda bu dönemde personel sayısındaki azalış daha düşük olmakla beraber 1999 yılında özel bankaların personel sayısı 76.386'den 2002 yılı Eylül ayı itibariyle bu sayı 64.737'ye düşmüştür. Aynı dönemde yabancı bankaların sayısının artması nedeniyle bu bankaların personel sayısında da artış görülmüştür. Toplam bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı krizden önce 1999 yılında 173.988 iken, krizden sonra 129.330'a düşmüştür. Sektördeki banka sayısı (kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1999 yılında 81 iken, krizden sonra bu sayı 56'ya düşmüştür. Bunların 4'ü fon bankası, 14'ü kalkınma ve yatırım bankası, 15'i yabancı banka, 20'si özel banka ve 3'ü ise kamu bankasıdır. İlgili dönemde özel banka sayısı da 38'den 31'e düşmüştür.

3.1.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde ve Öncesinde Bankacılık Sektörü⁵

Çalışmanın bu kısmında Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar ve mevduat bankalar bazında bankacılık sektörünün aktif ve pasifleri incelenmektedir. Bu kısmın amacı; Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde mevduat toplayan bankalar bazında bankacılık sektörünün gelişimini incelemek ve krizlerin bilanço üzerindeki etkilerini irdelemektir.

A) Aktif Yapısı

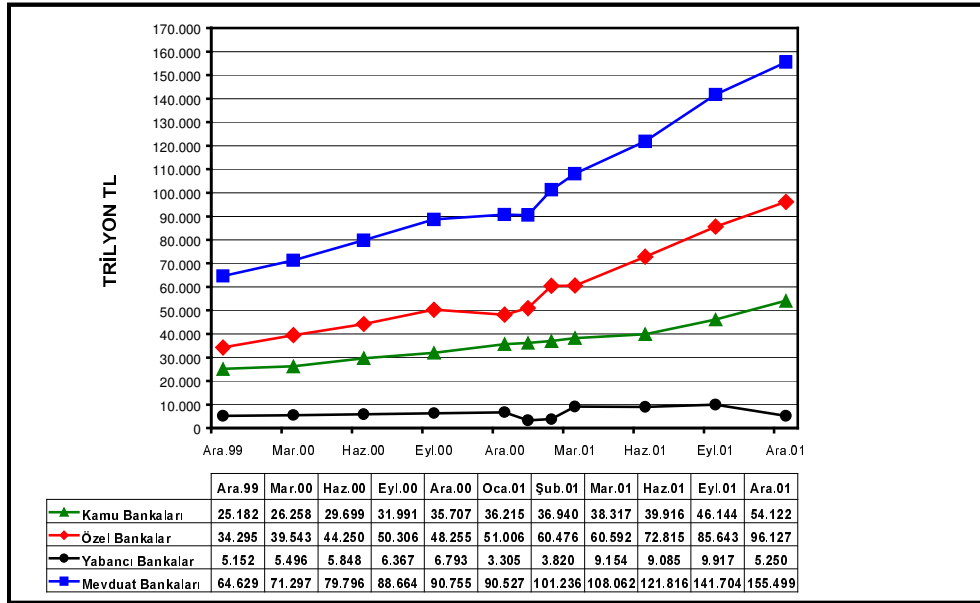
Kasım 2000 krizinden önce bankacılık sektörünün aktif yapısına bakıldığında; 1999 yılı sonu itibariyle mevduat toplayan bankaların aktif toplamının 64.6 katrilyon TL düzeyinde olduğu görülür. Kasım 2000 krizi sonrası mevduat toplayan bankaların bilanço büyüklüğünde artış olmuş ve Aralık 2000 döneminde 90.7 katrilyon TL olan mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü Eylül 2001 döneminde 141.7 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aralık 2000-Eylül 2001 dönemleri arasında mevduat toplayan bankaların aktif toplamındaki en büyük artış Mart 2001-Eylül 2001 dönemleri arasında yaşanmış, Şubat 2001 krizi boyunca aktif toplamdaki artış düşük düzeyde kalmıştır. 2000 yılı boyunca özel ve kamu bankalarının aktif büyüklükleri artış eğilimine girmiş ve bu artış Kasım 2000 krizine kadar sürmüştür.

Aralık 1999 – Mart 2001 dönemleri arasında kamu bankalarının toplam aktiflerinin mevduat toplayan bankaların toplam aktifi içindeki payı yüzde 36 - 39 arasında seyrederken, Mart 2001'den sonra oran yüzde 32'ye düşmüş ve 2001 yılı itibariyle oran yüzde 34.8 olmuştur. Kamu bankalarının aktif toplamı Aralık 1999'da 25.1 katrilyon TL iken, Aralık 2001 döneminde 35.7 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle kamu bankalarının aktif toplamında 2001 yılının başında düşüş yaşanmış Mart 2001 döneminden sonra tekrar artış eğilimine girmiştir. Şubat 2001'de kamu bankalarının bilanço büyüklüğü

⁵ Bu çalışmanın bilanço analizi ve risk kısmında, Aralık 1999, Ocak 2001 ve Şubat 2001 dönemi kamu, özel, yabancı ve mevduat bankalarının bilanço verileri TCMB Gözetim Müdürlüğü verilerinden sağlanmıştır .Diğer dönemlere ilişkin bilanço verileri ise BDDK'dan sağlanmıştır.

36.9 katrilyon iken Haziran 2001'de 39.9 katrilyon TL ve Aralık 2001 döneminde 54 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

Mevduat toplayan bankaların aktif büyüklüğünde en büyük pay özel bankalarıdır. Özel bankalarının aktif büyüklüğünün sektör içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 53.1 iken, 2000 yılının aynı döneminde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi özel bankaların toplam aktiflerinin mevduat toplayan bankaların toplam aktif içindeki payı Ocak 2001'de yüzde 56.3 ve Aralık 2001'de ise yüzde 61.8'e yükselmiştir. Bunun en önemli nedeni yabancı bankalarının payındaki azalmadır. Özel bankaların aktif büyüklüğü kamu bankalarının ki gibi Aralık 1999-Eylül 2000 dönemlerinde artış göstermiş ve aktif toplamı 34.2 katrilyon TL'den 50.3 katrilyon TL'ye çıkmıştır. Kasım 2000 krizinin en büyük etkisi özel bankaların aktif büyüklüğünde görülmüş olup; özel bankaların aktif büyüklüğü Aralık 2000'de 48 katrilyon TL'ye düşmüştür.

Grafik 3.1.Banka Grupları Bazında Toplam Aktiflerin Gelişimi

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi, Şubat 2001 krizinden sonra özel bankaların bilanço büyüklüğündeki hızlı yükselişi göze çarpmaktadır.

TABLO 3.2. MEVDUAT BANKALARININ AKTİF BÜYÜKLÜKLERİNİN SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Toplam Aktifler	Kamu Bankaları	Özel Bankalar	Yab. Bankalar
Ara.99	39.0	53.1	8.0
Mar.00	36.8	55.5	7.7
Haz.00	37.2	55.5	7.3
Eyl.00	36.1	56.7	7.2
Ara.00	39.3	53.2	7.5
Oca.01	40.0	56.3	3.7
Şub.01	36.5	59.7	3.8
Mar.01	35.5	56.1	8.5
Haz.01	32.8	59.,8	7.5
Eyl.01	32.6	60.4	7.0
Ara.01	34.8	61.8	3.4

Kaynak: BDDK

Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında yabancı bankaların aktif büyüklüğünde kriz dönemleri haricinde önemli bir değişim yaşanmamış olup, Aralık 2000-Mart 2001 dönemlerinde yabancı banka grubunun aktif büyüklüğünde düşüş görülmüştür. Yabancı bankaların aktif büyüklüğündeki (kriz döneminde) bu ani düşüş mevduat bankaları içindeki payına da yansımıştır. Yabancı bankaların, mevduat bankalarının aktif büyüklüğü içindeki payı Aralık 2000'de yüzde 7.5 iken, Ocak 2001 ve Şubat 2001 dönemlerinde oran sırasıyla yüzde 3.7 ve yüzde 3.8'e gerilemiştir.

Kamu bankaları grubu bazında seçilmiş aktif kalemlerin toplam aktifler içindeki en büyük payı likit ve likide yakın aktifler almaktadır. Likit ve likide yakın aktifler nakit değerler, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, bankalardan alacaklar, menkul değerler cüzdanı ve zorunlu karşılıkların toplamından oluşmaktadır. Likit ve likide yakın aktiflerden olan menkul değerler cüzdanı devlet borçlanma senetleri ve diğer menkul kıymetlerin toplamı olup, bunun içinde likit olmadığından bağlı menkul değerler mevcut değildir. Seçilmiş aktif kalemlerden biri olan likit ve likide yakın aktifler Haziran 2001 ve Eylül 2001 dönemlerinde kamu bankalarına aktarılan DİBS'ler nedeniyle artış göstermiştir.

TABLO 3.3. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)⁶

Kamu B	Likit ve Likide Yakın Aktifler ⁷	Krediler	TGA (Net)	BMD ⁸	Diğer Aktifler
Ara.99	6.238.969	5.724.624	396.311	44.306	10.573.250
Mar.00	6.261.683	6.249.584	391.869	52.827	10.716.255
Haz.00	7.382.344	6.914.563	542.155	223.359	11.291.787
Eyl.00	7.360.473	7.728.430	746.380	335.095	11.945.361
Ara.00	6.996.709	8.756.921	803.182	993.675	15.798.013
Oca.01	10.542.736	8.931.169	680.620	1.009.779	11.722.905
Şub.01	7.795.658	9.170.084	704.685	1.153.018	13.349.979
Mar.01	9.209.099	9.342.848	794.363	1.319.753	11.883.322
Haz.01	23.069.356	8.136.685	664.303	1.326.022	932.261
Eyl.01	29.429.257	8.158.183	1.683.249	1.203.278	818.354
Ara.01	12.000.803	7.509.610	1.667.275	25.969.046	1.027.167

Kaynak: BDDK

Seçilmiş aktif kalemlerden biri olan bağı menkul değerler Haziran 2000'den sonra hızlı bir artış trendine girmiştir. Haziran 2000 döneminde bağı menkul değerler 223 trilyon TL'den Aralık 2000 döneminde 993 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bağı menkul değerler 2001 yılı boyunca bu artışını sürdürmüştür. Eylül 2001'de 1 katrilyon TL iken 2001 yılının sonunda 25 katrilyon TL düzeyine gelmiştir. Kamu bankalarında bağı menkul değerlerin 2001 yılının son çeyreğindeki artışının nedeni ise şudur: Aralık 2001'e kadar kamu ve TMSF bankalarına aktarılan özel tertip devlet tahvillerinin devlet borçlanma senetleri içinde muhasebeleştirilirken bu dönemden sonra bu özel tertip tahvillerin bağı menkul değerlerde muhasebeleştirilmesine başlanmıştır. Bundan dolayı bağı menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı, Eylül 2000-Eylül 2001 dönemleri arasında yüzde 1-3.4 arasında değişirken yukarıda da belirtilen nedenden dolayı bağı menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı Aralık 2001'de yüzde 48'e yükselmiştir.

Kamu bankalarının görev zararlarından dolayı diğer aktiflerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001 krizine kadar yüzde 35-45 arasında değerler alırken, Haziran 2001 döneminde bu oran yüzde 2.1'e düşmüştür.

⁶ TGA:Tahsili gecikmiş alacaklar, BMD: Bağı menkul değerler

⁷ Bu çalışmada likit ve likide yakın aktifler, nakit değerler, Merkez Bankasından alacaklar, bankalardan alacaklar, bankalararası para piyasalarından alacaklar, menkul değerler cüzdanı ve zorunlu karşılıkların toplamından oluşmaktadır. Likit ve likide yakın aktiflerde yer alan menkul değerler cüzdanı, devlet borçlanma senetleri, diğer menkul kıymetlerden oluşmaktadır ve bunun içinde bağı menkul değerler yoktur.

⁸ BMD: Bağı menkul değerler

**TABLO 3.4. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA
SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN TOPLAM AKTİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI**

Kamu B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.99	25	23	2	0.2	42
Mar.00	24	24	1	0.2	41
Haz.00	25	23	2	0.8	38
Eyl.00	23	24	2	1.0	37
Ara.00	20	25	2	2.8	44
Oca.01	29	25	2	2.8	32
Şub.01	21	25	2	3.1	36
Mar.01	24	24	2	3.4	31
Haz.01	58	20	2	3.3	2
Eyl.01	64	18	4	2.6	2
Ara.01	22	14	3	48	2

Kaynak: BDDK 53

Özel bankalar bazında likit ve likide yakın aktifler Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında Aralık 2000 ve Mart 2001 dönemleri hariç sürekli artış içindedir. Krediler de buna benzer bir gelişim göstermiştir. Krediler kalemi Aralık 2000 ve Şubat 2001 dönemleri arasındaki durgunluk haricinde Eylül 2001'e kadar artmış, 2001 yılının son çeyreğinde 20.9 katrilyon TL'ye gerilemiştir. Özel bankalar grubundaki bağlı menkul değerler, Aralık 1999 döneminde 1.9 katrilyon TL iken; 2000 yılının aynı döneminde 3.8 katrilyon TL'ye çıkmıştır. Şubat 2001 krizinden sonra da bağlı menkul değerlerin artışı sürmüştü ve Aralık 15 katrilyon TL düzeyine ulaşmıştır.

**TABLO 3.5. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA
SEÇİLMİŞ AKTİF KALEMLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)⁹**

Özel B	Likit ve Likide Yakın Aktifler ¹⁰	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.99	14.905.979	11.318.490	166.052	1.551.073	616.289
Mar.00	17.115.306	13.150.806	171.758	1.788.574	977.888
Haz.00	18.481.535	15.684.210	205.546	2.380.740	817.532
Eyl.00	19.085.833	18.330.227	206.104	3.536.482	927.928
Ara.00	17.861.536	17.814.630	314.932	3.885.398	847.157
Oca.01	19.192.508	18.659.448	321.412	3.846.558	905.860
Şub.01	22.186.377	20.638.794	417.152	6.014.230	1.060.287
Mar.01	21.167.630	20.792.128	407.913	7.290.942	1.320.715
Haz.01	25.970.531	24.776.243	655.627	8.699.772	1.039.470
Eyl.01	30.107.785	28.716.671	787.695	10.698.430	1.167.022
Ara.01	35.577.473	20.994.770	5.510.965	15.360.658	1.753.081

Kaynak: BDDK

⁹ TGA: Tahsili gecikmiş alacaklar, BMD: Bağlı menkul değerler

¹⁰ Bu çalışmada likit ve likide yakın aktifler, nakit değerler, Merkez Bankasından alacaklar, bankalardan alacaklar, bankalararası para piyasalarından alacaklar, menkul değerler cüzdanı ve zorunlu karşılıkların toplamından oluşmaktadır. Likit ve likide yakın aktiflerde yer alan menkul değerler cüzdanı, devlet borçlanma senetleri, diğer menkul kıymetlerden oluşmaktadır ve bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur.

Özel bankalar grubu bazında seçilmiş aktif kalemlere bakıldığında ağırlığını likit ve likide yakın aktifler oluşturmaktadır. Likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999 – Aralık 2001 dönemlerinde yüzde 35'in altına düşmemiştir. Özel bankalar bazında toplam aktiflerdeki ikinci önemli kalem kredilerdir. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı Ocak 2001 döneminde en yüksek değeri aldıktan sonra düşmeye başlamıştır. Özel bankaların likit ve likide yakın aktiflerinin toplam aktifler içindeki payının ilgili dönemler arasında yüksek olmasının bir nedeni özel banka grubunun krizlerden sonra likit kalma isteğinin düşmemesi olabilir. Bağlı menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001 krizine kadar maksimum yüzde 5 iken, bu oran bağlı menkul değerlerdeki artışa paralel olarak Şubat 2001 krizinden sonra hızlı bir şekilde artmaya başlamış ve 2001 yılının son çeyreğinde yüzde 16 düzeyine çıkmıştır. Kriz dönemine yaklaştıkça kredilerin toplam aktifler içinde aldığı payın azalması dikkat çekicidir. Kredilerin aktif büyüklük içindeki payının azalmasının arkasında yaşanan kriz nedeniyle ekonomide yaşanan daralma, reel sektörün küçülmesi ve bankacılık sektöründe yaşanan kriz yatmaktadır.

TABLO 3.6. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİF KALEMLERİN TOPLAM AKTİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Özel B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.99	43	33	0	5	2
Mar.00	43	33	0	5	2
Haz.00	42	35	0	5	2
Eyl.00	38	36	0	7	2
Ara.00	37	37	1	8	2
Oca.01	38	37	1	8	2
Şub.01	37	34	1	10	2
Mar.01	35	34	1	12	2
Haz.01	36	34	1	12	1
Eyl.01	35	34	1	13	1
Ara.01	37	22	6	16	2

Kaynak: BDDK

Seçilmiş toplam aktifler içinde likit ve likide yakın aktiflerden sonra ikinci büyük paya sahip olan kalem kredilerdir. Yabancı bankaların kullandığı krediler Aralık 1999'da 748 trilyon TL iken, Aralık 2000'de 1.1 katrilyon TL'ye yükselmiştir. 2001 yılının ilk iki ayında düşüş gösteren krediler Şubat 2001'den sonra toparlanmış, 2001 yılının Eylül dönemine kadar

yükseliş trendini sürdürmüştür. 2001 yılının son çeyreğinde kredilerde gerileme yaşanmıştır.

TABLO 3.7. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)¹¹

Yabancı B	Likit ve Likide Yakın Aktifler ¹²	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.99	3.628.677	748.873	4.810	42.687	81.611
Mar.00	3.745.017	960.205	5.777	59.961	108.162
Haz.00	3.746.522	1.037.588	6.905	385.492	59.478
Eyl.00	4.285.101	1.071.271	5.874	388.748	85.538
Ara.00	4.469.140	1.106.578	5.708	528.738	100.313
Oca.01	2.342.580	461.194	7.282	158.565	67.369
Şub.01	2.489.392	439.896	7.123	168.209	91.591
Mar.01	5.656.244	1.380.472	14.638	848.864	155.693
Haz.01	5.317.922	1.518.040	32.226	1.089.945	165.172
Eyl.01	4.483.856	1.820.414	24.690	2.014.048	415.882
Ara.01	2.415.424	1.325.066	18.641	714.948	262.212

Kaynak: BDDK

Yabancı bankalar bazında bağlı menkul değerlerin Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında gelişimine bakıldığında; istikrarlı bir gelişme göstermediği dikkat çekmektedir. Bağlı menkul değerler Aralık 2000'de 528 trilyon TL'ye yükselmiştir. 2001 yılının ilk çeyreğinden itibaren artmaya başlamış, Eylül 2001'de 2 katrilyon TL'ye yükseldikten sonra ilgili yılı 714 trilyon TL düzeyinde kapatmıştır.

Yabancı bankalar bazında likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 70 iken, 2001 yılından itibaren ve özellikle Şubat 2001 krizinden sonra oran yüzde 45'e kadar gerilemiştir. Bağlı menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı da bağlı menkul değerlere paralel bir gelişim göstermiştir. Aralık 2001'de bağlı menkul kıymetlerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 8 iken, bu oran Şubat 2001 krizinde yüzde 4'e düşmüş ve Eylül 2001'de ise yüzde 20'ye yükselmiştir. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001 krizi öncesi yüzde 15'in üzerindeyken, Şubat 2001'de oran yüzde 11'e düştükten sonra tekrar yüzde 15'in üstüne çıkmıştır.

¹¹ TGA:Tahsili gecikmiş alacaklar, BMD: Bağlı menkul değerler

¹² Bu çalışmada likit ve likide yakın aktifler, nakit değerler, Merkez Bankasından alacaklar, bankalardan alacaklar, bankalararası para piyasalarından alacaklar, menkul değerler cüzdanı ve zorunlu karşılıkların toplamından oluşmaktadır. Likit ve likide yakın aktiflerde yer alan menkul değerler cüzdanı, devlet borçlanma senetleri, diğer menkul kıymetlerden oluşmaktadır ve bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur.

TABLO 3.8. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN TOPLAM AKTİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Yabancı B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.99	70	15	0	1	2
Mar.00	68	17	0	1	2
Haz.00	64	18	0	7	1
Eyl.00	67	17	0	6	1
Ara.00	66	16	0	8	1
Oca.01	71	14	0	5	2
Şub.01	65	12	0	4	2
Mar.01	62	15	0	9	2
Haz.01	59	17	0	12	2
Eyl.01	45	18	0	20	4
Ara.01	46	25	0	14	5

Kaynak: BDDK

1) Seçilmiş Aktif Kalemler

a) Likit ve Likide Yakın Aktifler¹³

Kamu bankalarının likit ve likide yakın aktifler içindeki en büyük pay menkul değerler cüzdanıdır. Likit ve likide yakın aktifler nakitler, bankalardan alacaklar, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, zorunlu karşılıklar ve menkul değerler cüzdanının toplamından oluşmakla beraber bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur. Menkul değerler cüzdanı Aralık 2000 döneminde 2.1 katrilyon TL'ye gerilemiş, Şubat 2001 krizi sonrası ve özellikle Haziran 2001'den sonra ciddi bir artış göstermiştir. Menkul değerler cüzdanındaki bu artış yılın son çeyreğinde azalışa dönüşmüştür. Kamu bankalarındaki menkul kıymetlerin 2001 yılının son çeyreğinde 20.9 katrilyon TL'den 2.9 katrilyon TL'ye gerilemesinin sebebi şudur: Aralık 2001'e kadar kamu ve TMSF bankalarına aktarılan özel tertip devlet tahvillerinin devlet borçlanma senetleri içinde muhasebeleştirilirken bu dönemden sonra bu özel tertip tahvillerin bağlı menkul değerlerde muhasebeleştirilmesine başlanmıştır. Menkul değerler cüzdanının likit ve likide yakın aktifler içindeki payı da bu gelişime paralellik göstermiştir. Haziran 2001 döneminde menkul değerler cüzdanının likit ve likide yakın aktifler içindeki payı yüzde 74'e yükseldikten sonra yılın sonunda oran yüzde 24.6'ya gerilemiştir. Kamu bankaları grubu bazında likit

¹³ MB'dan A.: Merkez Bankasından alacaklar, BPP İşl. A. : Bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, Bankalardan A.: Bankalardan alacaklar, MDC: Menkul değerler cüzdanı ve ZK: Zorunlu Karşılıklar

ve likide yakın aktifler içinde menkul değerler cüzdanından sonra en büyük payı alan bankalardan alacaklar kalemidir.

Kamu bankaları bazında bankalardan alacaklar Aralık 2000 döneminde 1.4 katrilyon TL iken, Haziran 2000 ve Eylül 2000 dönemlerinde sırasıyla 2.4 ve 2.7 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Bankalardan alacaklar 2001 yılının başında 2 katrilyon TL'nin altına düştükten sonra 2001 yılının sonuna kadar artış trendi göstermiş ve 2001 yılının son dönemini 5 katrilyon TL seviyesinde kapatmıştır

TABLO 3.9. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)¹⁴

Kamu Bankaları	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	411.957	403.768	47.026	1.488.297	2.704.357	1.183.564
Mar.00	371.141	484.146	69.939	1.715.573	2.350.972	1.269.912
Haz.00	392.838	601.538	157.079	2.417.318	2.424.760	1.388.811
Eyl.00	406.937	384.523	87.850	2.730.922	2.254.457	1.495.784
Ara.00	388.454	606.441	108.278	2.103.265	2.197.418	1.592.853
Oca.01	492.599	449.199	94.858	1.807.554	6.424.334	1.274.192
Şub.01	484.816	424.500	97.718	2.096.690	3.344.601	1.347.333
Mar.01	407.223	730.495	107.434	2.441.501	3.990.621	1.531.825
Haz.01	496.148	582.816	307.461	2.936.142	17.064.861	1.681.928
Eyl.01	607.600	508.552	485.628	4.813.377	20.962.786	2.051.314
Ara.01	728.923	601.024	409.824	5.095.822	2.951.501	2.213.709

Kaynak: BDDK

Bankalardan alacakların likit ve likide yakın aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 23 iken, Eylül 2000'de yüzde 37'ye yükselmiştir. Aralık 2000 ve Şubat 2001 dönemleri arasında istikrarsız olan bankalardan alacakların likit ve likide yakın aktifler içindeki payı 2001 yılının ilk iki çeyreğinde düşüş gösterirken sonraki iki çeyrekte artmış ve Aralık 2002 döneminde yüzde 42.5 değerini almıştır.

Kamu bankaları bazında zorunlu karşılıkların likit ve likide yakın aktifler içindeki payı Aralık 2000 döneminde en yüksek değerini almış, 2001 yılının son çeyreği haricinde düşüş gösterse de son dönemde yüzde 18'e yükselmiştir. Nakit değerlerin likit ve likide yakın aktifler içindeki payı Aralık 1999 Aralık 2001 dönemleri arasında yüzde 2.1 - 6.5 arasında gerçekleşmiştir.

¹⁴ Bu çalışmada, likit ve likide yakın aktifler nakit değerler, bankalardan alacaklar, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, zorunlu karşılıklar ve menkul değerler cüzdanının toplamından oluşmaktadır. Menkul değerler cüzdanı ise devlet borçlanma senetleri ve diğer menkul değerlerin toplamı olup; bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur.

TABLO 3.10. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİF KALEMLERİN YÜZDE PAYLARI

Kamu Bankaları	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	6.6	6.5	0.8	23.9	43.3	19.0
Mar.00	5.9	7.7	1.1	27.4	37.5	20.3
Haz.00	5.3	8.1	2.1	32.7	32.8	18.8
Eyl.00	5.5	5.2	1.2	37.1	30.6	20.3
Ara.00	5.6	8.7	1.5	30.1	31.4	22.8
Oca.01	4.7	4.3	0.9	17.1	60.9	12.1
Şub.01	6.2	5.4	1.3	26.9	42.9	17.3
Mar.01	4.4	7.9	1.2	26.5	43.3	16.6
Haz.01	2.2	2.5	1.3	12.7	74.0	7.3
Eyl.01	2.1	1.7	1.7	16.4	71.2	7.0
Ara.01	6.1	5.0	3.4	42.5	24.6	18.4

Kaynak: BDDK

Özel bankalar bazında menkul değerler cüzdanı Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında 4 – 10 katrilyon TL arasında dalgalı bir gelişim göstermiştir. Menkul değerler cüzdanının likit ve likide yakın aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 46 iken, Aralık 2000'de yüzde 26.7'ye gerilemiştir. 2001 yılının başında yüzde 31.7'ye yükselse de 2001 yılının ilk yarısında düşmüş son iki çeyrekte ise tekrar yükselmeye başlamıştır. Özel bankalar grubu bazında likit ve likide yakın aktifler içinde menkul değerler cüzdanından sonra ikinci büyük paya sahip kalem olan bankalardan alacaklar Aralık 1999'da 5.1 katrilyon TL (likit ve likide yakın aktifler içindeki payı yüzde 34.3) seviyesinde iken Aralık 2000'de 9 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aralık 2000'de bankalardan alacaklar kaleminin likit ve likide yakın aktifler içindeki payı yüzde 50'ye yükselmiştir. 2001 yılının ilk çeyreğinde 8.9 katrilyon TL'ye düşen bankalardan alacaklar Haziran 2001 döneminde en yüksek düzeyi olan 11.3 katrilyon TL'ye ulaşmıştır.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi bankalararası para piyasası işlemlerinden alacakların likit ve likide yakın aktifler içindeki payı Şubat 2001'e kadar düşük düzeylerde seyretmiş, Şubat 2001 krizi ile beraber bankaların likit kalma isteklerinin artmasından dolayı yükselmeye başlamıştır. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında Merkez Bankasından alacaklar ve zorunlu karşılıklar kalemleri miktar bazında artış gösterse de likit ve likide yakın aktifler içindeki payında önemli bir hareket görülmemiştir.

TABLO 3.11. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN GELİŞİMİ (Milyar TL)¹⁵

Özel Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	519.796	366.268	401.275	5.112.641	6.862.896	1.643.103
Mar.00	390.635	410.993	648.814	6.701.011	7.023.135	1.940.718
Haz.00	459.074	438.792	700.619	7.643.394	7.097.434	2.142.222
Eyl.00	438.952	432.158	767.273	8.932.015	6.121.622	2.393.813
Ara.00	538.688	441.066	823.182	9.062.069	4.774.289	2.222.242
Oca.01	419.470	562.311	971.555	8.900.074	6.088.731	2.250.367
Şub.01	757.606	720.893	2.780.597	9.545.897	5.711.949	2.669.435
Mar.01	625.060	1.034.014	3.886.850	8.811.582	4.078.412	2.731.712
Haz.01	700.920	951.392	5.078.185	11.309.763	4.260.618	3.669.653
Eyl.01	772.748	857.609	4.566.708	11.090.989	7.858.064	4.961.667
Ara.01	1.646.332	1.447.474	6.666.334	10.493.754	9.983.094	5.340.485

Kaynak: BDDK

TABLO 3.12. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN YÜZDE PAYLARI

Özel Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan Alacaklar	BPP.İşl. Alacaklar	Bankalardan Alacaklar	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	3.5	2.5	2.7	34.3	46.0	11.0
Mar.00	2.3	2.4	3.8	39.2	41.0	11.3
Haz.00	2.5	2.4	3.8	41.4	38.4	11.6
Eyl.00	2.3	2.3	4.0	46.8	32.1	12.5
Ara.00	3.0	2.5	4.6	50.7	26.7	12.4
Oca.01	2.2	2.9	5.1	46.4	31.7	11.7
Şub.01	3.4	3.2	12.5	43.0	25.7	12.0
Mar.01	3.0	4.9	18.4	41.6	19.3	12.9
Haz.01	2.7	3.7	19.6	43.5	16.4	14.1
Eyl.01	2.6	2.8	15.2	36.8	26.1	16.5
Ara.01	4.6	4.1	18.7	29.5	28.1	15.0

Kaynak: BDDK

Yabancı bankalar grubu bazında Aralık 1999 dönemi itibariyle likit ve likide yakın aktifler içinde en yüksek pay menkul değerler cüzdanınındır. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında menkul değerler cüzdanının likit ve likide yakın aktifler içindeki payı düşerken, bankalardan borçlar kaleminin likit ve likide yakın aktifler içindeki payı yükselmiştir.

Buna karşın menkul değerler cüzdanından sonra en büyük payı alan bankalardan alacaklar kalemi aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi Eylül 2000 ve Mart 2001 dönemlerindeki artışlar dışında önemli bir değişiklik göstermemiştir.

¹⁵ Bu çalışmada, likit ve likide yakın aktifler değerler, nakit değerler, bankalardan alacaklar, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, zorunlu karşılıklar ve menkul değerler cüzdanının toplamından oluşmaktadır. Menkul değerler cüzdanı ise devlet borçlanma senetleri ve diğer menkul değerlerin toplamı olup; bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur.

TABLO 3.13. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN GELİŞİMİ (Milyar TL)¹⁶

Yabancı Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	19.001	173.982	136.141	1.422.488	1.759.867	117.198
Mar.00	13.562	130.791	186.878	1.717.264	1.571.990	124.532
Haz.00	19.389	151.881	290.875	1.973.279	1.177.181	133.917
Eyl.00	15.522	132.514	263.008	2.463.282	1.276.898	133.877
Ara.00	18.419	183.118	588.915	2.413.807	1.131.461	133.420
Oca.01	3.452	123.059	404.368	1.104.988	661.614	45.099
Şub.01	24.144	93.596	614.077	1.371.790	337.421	48.364
Mar.01	42.154	161.205	1.148.948	3.065.068	1.027.257	211.612
Haz.01	40.769	231.150	839.931	3.546.789	374.434	284.849
Eyl.01	37.803	149.006	638.430	2.909.258	359.277	390.082
Ara.01	74.559	99.766	565.978	989.688	476.088	209.344

Kaynak: BDDK

Bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar miktar bazında incelendiğinde, Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında istikrarlı bir seyir izlemediği görülmektedir. Buna rağmen likit ve likide yakın aktifler içindeki payının Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında yükseliş trendine girmiş ve Aralık 2001 döneminde yüzde 23.4 düzeyine ulaşmıştır. Bu da yabancı bankaların özellikle Şubat krizi ve sonrasında likit kalma isteğinde olduğunu göstermektedir.

TABLO 3.14. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN YÜZDE PAYLARI

Yabancı Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.99	0.5	4.8	3.8	39.2	48.5	3.2
Mar.00	0.4	3.5	5.0	45.9	42.0	3.3
Haz.00	0.5	4.1	7.8	52.7	31.4	3.6
Eyl.00	0.4	3.1	6.1	57.5	29.8	3.1
Ara.00	0.4	4.1	13.2	54.0	25.3	3.0
Oca.01	0.1	5.3	17.3	47.2	28.2	1.9
Şub.01	1.0	3.8	24.7	55.1	13.6	1.9
Mar.01	0.7	2.9	20.3	54.2	18.2	3.7
Haz.01	0.8	4.3	15.8	66.7	7.0	5.4
Eyl.01	0.8	3.3	14.2	64.9	8.0	8.7
Ara.01	3.1	4.1	23.4	41.0	19.7	8.7

Kaynak: BDDK

Yabancı bankalar grubu bazında nakit değerler kaleminde Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında özellikle Şubat 2001'den sonra hızlı bir artış görülmüştür. Zorunlu karşılıkların likit ve likide yakın aktifler içindeki payı özellikle 2001 yılının başından itibaren artmaya başlamıştır.

¹⁶ Bu çalışmada, likit ve likide yakın aktifler nakit değerler, bankalardan alacaklar, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, zorunlu karşılıklar ve menkul değerler cüzdanının toplamından oluşmaktadır. Menkul değerler cüzdanı ise devlet borçlenma senetleri ve diğer menkul kıymetlerin toplamı olup; bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur.

c) Menkul Değerler Cüzdanı¹⁷

Aralık 1999 sonu itibariyle mevduat toplayan bankaların MDC portföyü 12.9 katrilyon TL iken, 2000 yılı sonu itibariyle portföy 13.5 katrilyon TL'ye yükselmesine rağmen menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999 döneminde yüzde 20 olmuş, 2000 yılı sonunda oran yüzde 15'e gerilemiştir. Söz konusu gelişmenin nedeni, 2000 yılı başında uygulamaya başlanan istikrar programının etkisiyle Hazine'nin yurtiçi piyasalardan itfasının altında borçlanması, faiz oranlarının hızla düşüşü neticesinde kamu kağıtlarının cazibesinin azalması ve yılın son çeyreğinde bankaların repo yolu ile sağladıkları kaynaklardaki hızlı artıştır. Bununla beraber Mayıs 2000'de Hazine Müsteşarlığı'nın Haziran ayından geçerli olmak üzere uygulamaya koyduğu menkul kıymetlerin değerlendirme esaslarını düzenleyen ve teminata verilen menkul kıymetlerin bağlı menkul kıymetler hesabında muhasebeleştirilmesini içeren değişiklik, menkul kıymetler cüzdanının toplam aktifler içerisindeki payının azalmasında etkili olmuştur. Bu nedenlerden dolayı kamu bankaları grubundaki menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 10.7'den Aralık 2000 döneminde yüzde 9'a, özel bankalar grubundaki menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 25'ten Aralık 2000'de yüzde 18'e ve yabancı bankalar grubundaki menkul değerler cüzdanının toplam aktifleri içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 35'ten Aralık 2000'de yüzde 24'e gerilemiştir. Aşağıdaki tabloda kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar ve mevduat toplayan bankalar bazında menkul değerler cüzdanının Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasındaki gelişimi yer almaktadır. Aralık 1999'da kamu, özel ve yabancı bankalar gruplarındaki menkul değerler portföyü sırasıyla 2.7 katrilyon TL, 8.4 katrilyon TL ve 1.8 katrilyon TL iken, 2000 yılının sonunda menkul değerler portföyleri sırasıyla 3.6 katrilyon TL, 8.6 katrilyon TL ve 1.6 katrilyon TL'dir.

2001 yılının başında kamu ve fon bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında verilen özel tertip devlet iç borçlanma senetlerinin de etkisiyle önemli ölçüde artan mevduat toplayan bankaların

---

¹⁷ Menkul değerler cüzdanı devlet borçlanma senetleri, diğer menkul kıymetler ve bağlı menkul değerlerin toplamından oluşmaktadır.

menkul değerler portföyü 2000 yılının son çeyreğinde 43 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Banka grupları itibariyle menkul değerler portföyünün gelişiminin yeraldığı aşağıdaki tabloya bakıldığında kamu bankalarının portföyündeki menkul değerlerin Haziran 2001 yılında daha öncede bahsedilen nedenlerden dolayı artış gösterdiği görülmektedir.

Özel bankalar grubunda Aralık 1999'dan başlamak üzere artan menkul kıymetler portföyü Eylül 2000'den sonra azalma eğilimine girmiş bu eğilim Ocak 2001'e kadar sürmüştür. Bunun nedeni bankacılık sektöründe yaşanan Kasım 2000 krizi öncesi özellikle yabancıların ve bununla beraber özel bankalarında portföylerindeki menkul değerleri ellerinden çıkarmalarıdır. Yabancı bankaların menkul değerler portföyü özellikle Şubat 2001 krizinde ciddi düşüşler yaşamıştır

TABLO 3.15. BANKA GRUPLARI BAZINDA MDC'NİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

MDC	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.
Ara.99	2.748.663	8.413.969	1.802.554	12.965.186
Mar.00	2.403.799	8.811.709	1.631.951	12.847.459
Haz.00	2.648.119	9.478.174	1.562.673	13.688.966
Eyl.00	2.589.552	9.658.104	1.665.646	13.913.302
Ara.00	3.191.093	8.659.687	1.660.199	13.510.979
Oca.01	7.434.113	9.935.289	820.179	18.189.581
Şub.01	4.497.619	11.726.179	505.630	16.729.428
Mar.01	5.310.374	11.369.354	1.876.121	18.555.849
Haz.01	18.390.883	12.960.390	1.464.379	32.815.652
Eyl.01	22.166.064	18.556.494	2.373.325	43.095.883
Ara.01	28.920.547	25.343.752	1.191.036	55.455.335

Kaynak: BDDK

Kamu bankaları grubu bazında menkul değerler cüzdanının içeriğine bakıldığında; yüzde 97'si devlet borçlanma senetlerinden oluştuğu görülmektedir. Bağlı menkul değerlerin menkul değerler içindeki payı Aralık 1999 itibariyle yüzde 2'dir. Devlet iç borçlanma senetlerinin menkul değerler cüzdanındaki payı Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında düşerken bağlı menkul değerlerin payı yüzde 2'den yüzde 31'e yükselmiştir.

Kasım 2000 krizi ile devlet borçlanma senetlerinin menkul değerler cüzdanı içindeki payı 2000 yılı sonu itibariyle yüzde 68'e gerilemiştir. Şubat 2001 krizinden sonra ise hızlı bir şekilde artmış ve Eylül 2001 dönemi itibariyle yüzde 94'e yükselmiştir. Aralık 2001'e gelindiğinde devlet borçlanma

senetlerinin payı yüzde 94'ten yüzde 10'a gerilemiş, bağlı menkul değerlerin payı ise yüzde 5'ten yüzde 90'a yükselmiştir

TABLO 3.16. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA MDC'NİN ALT KALEMLERİNİN GELİŞİMİ VE MDC İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)¹⁸

Kamu B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.99	2.748.663	2.675.037	29.320	44.306	97	1	2
Mar.00	2.403.799	2.293.400	57.572	52.827	95	2	2
Haz.00	2.648.119	2.335.067	89.693	223.359	88	3	8
Eyl.00	2.589.552	2.155.557	98.900	335.095	83	4	13
Ara.00	3.191.093	2.161.367	36.051	993.675	68	1	31
Oca.01	7.434.113	6.389.397	34.937	1.009.779	86	0	14
Şub.01	4.497.619	3.305.508	39.093	1.153.018	73	1	26
Mar.01	5.310.374	3.945.538	45.083	1.319.753	74	1	25
Haz.01	18.390.883	17.042.033	22.828	1.326.022	93	0	7
Eyl.01	22.166.064	20.936.574	26.212	1.203.278	94	0	5
Ara.01	28.920.547	2.929.306	22.195	25.969.046	10	0	90

Kaynak: BDDK

Miktarsal açıdan bakıldığında bağlı menkul değerlerin Eylül 2000 ve Aralık 2001 dönemlerinde ciddi artışlar görülmüş Aralık 2001'de ise devlet borçlanma senetleri 20 katrilyon TL'den 2.9 katrilyon TL ye gerilemiştir.

Özel bankalar grubu bazında menkul değerler cüzdanının içeriği incelendiğinde Aralık 1999 döneminde devlet borçlanma senetlerinin menkul kıymetler portföyündeki payının yüzde 57, diğer menkul kıymetlerin payının yüzde 25 ve bağlı menkul değerlerin payının ise yüzde 18 olduğu görülmektedir. Aralık 2000'de bu oranlar devlet borçlanma senetlerinin aleyhine diğer menkul kıymetlerin ve bağlı menkul değerlerin lehine gelişmiştir. Bağlı menkul değerlerin menkul değerler cüzdanı içindeki payı 2000 yılı boyunca artmasına rağmen Ocak 2001'de oran yüzde 39'a gerilemiştir. Fakat Şubat 2001 krizinden sonra bağlı menkul değerlerin menkul değerler cüzdanı içindeki payı artmış ve Haziran 2001 yılında yüzde 67 düzeyine gelmiştir. Bunun nedeni, özel bankaların takas işlemi sonucunda almış oldukları devlet iç borçlanma senetlerinin bağlı menkul değerler içinde yer almasıdır. Bundan dolayıdır ki; Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında devlet iç borçlanma senetlerinin menkul değerler cüzdanı içindeki payı düşerken bağlı menkul değerlerin payı artmıştır.

¹⁸ MDC: Menkul değerler cüzdanı, DBS: Devlet borçlanma senetleri, DMK: Diğer menkul kıymetler, BMD: Bağlı menkul değerler

TABLO 3.17. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA MDC'NİN ALT KALEMLERİNİN GELİŞİMİ VE MDC İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)¹⁹

Özel Bankalar	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.99	8.413.969	4.763.644	2.099.252	1.551.073	57	25	18
Mar.00	8.811.709	4.909.215	2.113.920	1.788.574	56	24	20
Haz.00	9.478.174	4.575.772	2.521.662	2.380.740	48	27	25
Eyl.00	9.658.104	3.826.223	2.295.399	3.536.482	40	24	37
Ara.00	8.659.687	2.506.007	2.268.282	3.885.398	29	26	45
Oca.01	9.935.289	4.578.149	1.510.582	3.846.558	46	15	39
Şub.01	11.726.179	4.300.105	1.411.844	6.014.230	37	12	51
Mar.01	11.369.354	2.180.437	1.897.975	7.290.942	19	17	64
Haz.01	12.960.390	2.975.102	1.285.516	8.699.772	23	10	67
Eyl.01	18.556.494	6.327.607	1.530.457	10.698.430	34	8	58
Ara.01	25.343.752	8.806.104	1.176.990	15.360.658	35	5	61

Kaynak: BDDK

Yabancı bankalar grubu bazında devlet borçlanma senetlerinin menkul değerler portföyündeki payı Mart 2000'de yüzde 71 iken, DBS'lerin miktarsal olarak azalması sonucunda menkul değerler cüzdanı içindeki payı da 2000 yılının ortalarında yüzde 52'ye düşmüştür. Aynı dönemde bağlı menkul değerlerin payı artış göstermiş ve Haziran 2000'de yüzde 25'e gelmiştir. 2001 yılının başından ve özellikle Şubat 2001 krizi ile beraber diğer menkul kıymetler hızlı bir şekilde azalmıştır. Bunun yanında bağlı menkul değerler artmıştır.

TABLO 3.18. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA MDC'NİN ALT KALEMLERİNİN GELİŞİMİ VE MDC İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)²⁰

Yabancı Bankalar	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.99	1.802.554	1.142.163	617.704	42.687	63	34	2
Mar.00	1.631.951	1.162.403	409.587	59.961	71	25	4
Haz.00	1.562.673	804.853	372.328	385.492	52	24	25
Eyl.00	1.665.646	962.296	314.602	388.748	58	19	23
Ara.00	1.660.199	987.293	144.168	528.738	59	9	32
Oca.01	820.179	624.359	37.255	158.565	76	5	19
Şub.01	505.630	301.769	35.652	168.209	60	7	33
Mar.01	1.876.121	982.502	44.755	848.864	52	2	45
Haz.01	1.464.379	327.622	46.812	1.089.945	22	3	74
Eyl.01	2.373.325	356.420	2.857	2.014.048	15	0	85
Ara.01	1.191.036	473.006	3.082	714.948	40	0	60

Kaynak: BDDK

Bu gelişmeler bağlamında 2001 yılı içinde diğer menkul kıymetlerin payı sıfıra kadar düşmüş, devlet borçlanma senetlerinin payı gerilemiş ve bağlı menkul değerlerin payı ise artmıştır. Genel olarak yabancı bankalar grubu bazında menkul değerler cüzdanı Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında dalgalı bir gelişim göstermiştir.

¹⁹ MDC: Menkul değerler cüzdanı, DBS: Devlet borçlanma senetleri, DMK: Diğer menkul kıymetler, BMD: Bağlı menkul değerler

²⁰ MDC: Menkul değerler cüzdanı, DBS: Devlet borçlanma senetleri, DMK: Diğer menkul kıymetler, BMD: Bağlı menkul değerler

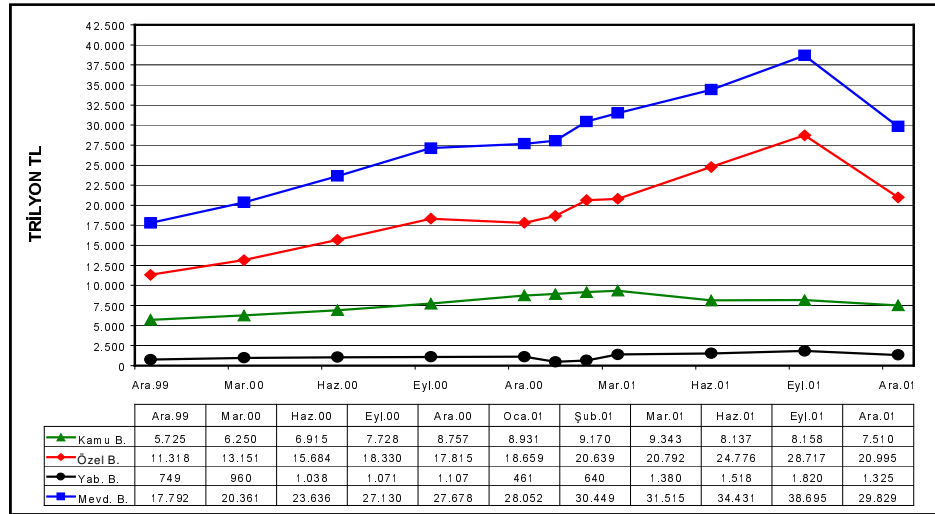
Mevduat bankaları bazında menkul değerler cüzdanının içeriğinde özel ve yabancı bankalar grubundakine paralel bir değişim yaşanmıştır. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında devlet borçlanma senetlerinin ve diğer menkul kıymetlerin menkul değerler cüzdanı içindeki payı düşerken bağlı menkul değerlerin payı artmıştır.

TABLO 3.19. MEVDUAT BANKALARI GRUBU BAZINDA MDC'NİN ALT KALEMLERİNİN GELİŞİMİ VE MDC İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Mevduat B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.99	12.965.186	8.580.844	2.746.276	1.638.066	66	21	13
Mar.00	12.847.459	8.365.018	2.581.079	1.901.362	65	20	15
Haz.00	13.688.966	7.715.692	2.983.683	2.989.591	56	22	22
Eyl.00	13.913.302	6.944.076	2.708.901	4.260.325	50	19	31
Ara.00	13.510.979	5.654.667	2.448.501	5.407.811	42	18	40
Oca.01	18.189.581	11.591.905	1.582.774	5.014.902	64	9	28
Şub.01	16.729.428	7.907.382	1.486.589	7.335.457	47	9	44
Mar.01	18.555.849	7.108.477	1.987.813	9.459.559	38	11	51
Haz.01	32.815.652	20.344.757	1.355.156	11.115.739	62	4	34
Eyl.01	43.095.883	27.620.601	1.559.526	13.915.756	64	4	32
Ara.01	55.455.335	12.208.416	1.202.267	42.044.652	22	2	76

Kaynak: BDDK

c) Krediler

Grafik 3.2. Banka Grupları Bazında Kredilerin Gelişimi

Mevduat toplayan bankalar bazında kredilere bakıldığında, kredilerin toplam aktifler içinde en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Kredilerin toplam aktifler içinde aldığı pay Aralık 1999-Ocak 2001 dönemleri arasında artarken (Aralık 1999'da yüzde 27.5 Ocak 2001'de yüzde 31) Şubat 2001 krizi ile beraber bankacılık sektöründe kredilerin düşüşe başlaması ile toplam aktifler içindeki payı Aralık 2001'de yüzde 19'a gerilemiştir. Kredilerin

toplam krediler içindeki payına banka grupları bazında bakıldığında yabancı bankalar haricinde kamu ve özel bankalarda mevduat bankalarındaki gelişime paralel bir gelişme göstermiştir. Yabancı bankalarda ise kredilerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001'e kadar önemli bir değişiklik göstermemiş krizden sonra artış eğilimine girmiştir.

Toplam aktifler içinde en çok paya sahip olan krediler kalemi banka grupları bazında incelendiğinde şu önemli noktalar göze çarpmaktadır: 1) 2000 yılında uygulamaya başlanan istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektöründe faizlerin düşüşü kredilere artış yönünde yansımıştır. Kamu bankalarının kullandığı krediler Aralık 1999'dan itibaren (Aralık 1999'da 5.7 katrilyon TL, Mart 2001'de 9.3 katrilyon TL) artmaya başlamıştır. Kredilerdeki bu artış Şubat 2001'e kadar sürmüştür ve Şubat 2001 krizi sonucunda azalma eğilimi göstermiş sonraki dönemlerde de bu düşüş sürmüştür ve Aralık 2001 döneminde 7.5 katrilyon TL'ye gerilemiştir. 2) Bankacılık sektörünün toplam kredileri içinde en büyük paya sahip olan özel bankalarda ise kamu bankalarından daha farklı bir gelişim görülmüştür. Aralık 1999 döneminde özel bankaların verdiği krediler 11.3 katrilyon TL iken Şubat 2001'de bu tutar 20.6 katrilyon TL'ye Haziran 2001'de 24.7 katrilyon TL'ye ve Eylül 2001 döneminde ise 28.7 katrilyon TL'ye kadar yükselmiştir. Aralık 1999-Eylül 2001 dönemleri arasında artış eğilimini sürdüren özel bankaların krediler kalemi 2001 yılının son çeyreğinde 20.3 katrilyon TL'ye gerilemiştir. Özel bankaların kredilerinin bankacılık sektörü içindeki payı da 2001 yılının üçüncü çeyreğine kadar yükselmiş son çeyrekte oran yüzde 70 düzeyine gerilemiştir. 3) Yabancı bankaların verdikleri krediler Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında hafif bir artış gösterse de dönem içinde bankacılık sektörü içinden aldığı payda önemli bir değişiklik olmamıştır.

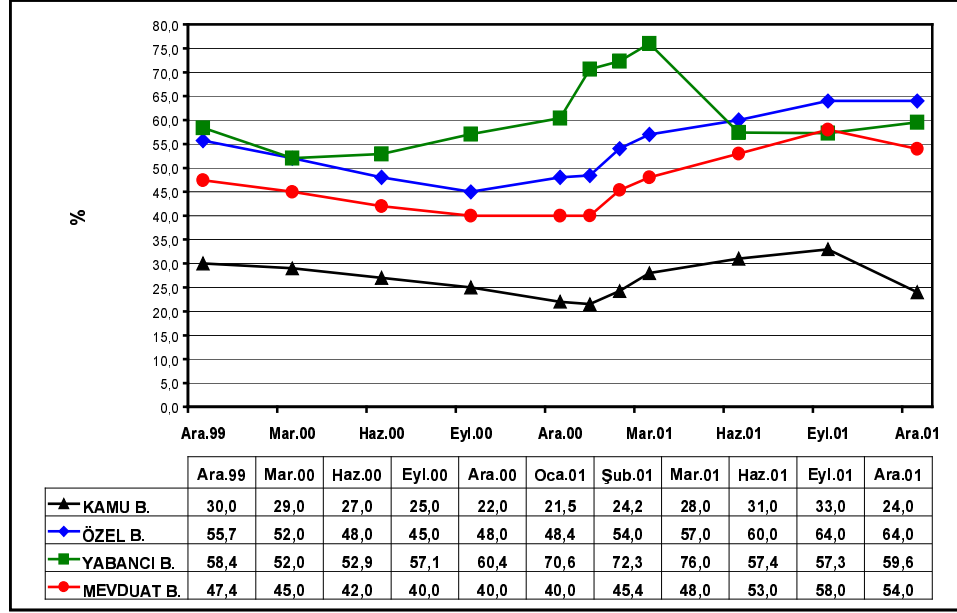
Kredilerin TL YP kompozisyonuna bakıldığında, ağırlıklı olarak özel ve yabancı bankaların çoğunlukla YP, kamu bankalarının TL kredi ağırlıklı olduğu aşağıdaki grafikte görülmektedir. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemlerini kapsayan aşağıdaki grafikte de yer aldığı gibi kamu bankalarının Şubat 2001 krizine kadar YP kredilerinin toplam krediler içindeki payında azalış olmuş, krizden sonra Eylül 2001'e kadar oran artış eğilimine girmiştir.

TABLO 3.20. MEVDUAT BANKALARI GRUBU BAZINDA TOPLAM KREDİLERİN SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Yüzde PAY	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	32.2	63.6	4.2
Mar.00	30.7	64.6	4.7
Haz.00	29.3	66.4	4.4
Eyl.00	28.5	67.6	3.9
Ara.00	31.6	64.4	4.0
Oca.01	31.8	66.5	1.6
Şub.01	30.3	68.2	1.5
Mar.01	29.6	66.0	4.4
Haz.01	23.6	72.0	4.4
Eyl.01	21.1	74.2	4.7
Ara.01	25.2	70.4	4.4

Kaynak: BDDK

Aralık 1999 öneminden itibaren özel bankaların YP kredilerinin toplam kredilerden aldığı pay Şubat 2001 krizine kadar düşüş gösterirken, Şubat 2001 krizinden Eylül 2001'e kadar ki dönemde artış eğilimine girmiştir. Yabancı bankalar grubu bazında YP kredilerin toplam krediler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 58 iken, Aralık 2000 döneminde yüzde 40'a gerilediği görülmektedir. Şubat 2001 krizinden sonra yabancı bankalar grubu bazında YP kredilerin toplam krediler içinden aldığı pay artmaya başlamıştır. Genel olarak bankacılık sektöründe banka grupları bazında YP kredilerin toplam krediler içindeki payının Şubat 2001 krizinden sonra artış eğilimine girmesinin arkasında Şubat 2001 krizi nedeniyle serbest kur geçilmesi sonucu kurların yükselmesi ile beraber YP kredilerinin TL cinsinden değerinin yükselmesi yatmaktadır.

Grafik 3.3. Banka Grupları Bazında YP Krediler/Toplam Krediler Oranının Gelişimi

d) Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA)

Bankacılık sektöründe mevduat toplayan bankalar bazında tahsili gecikmiş alacaklar (net) 567 trilyon TL iken, Kasım 2000 krizinin etkisiyle 1.1 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aynı şekilde mevduat toplayan bankaların tahsili gecikmiş alacaklar (brüt) kalemi de Aralık 1999'da 1 katrilyon TL iken Aralık 2000 döneminde 2.3 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aralık 2000'den sonra Şubat 2001 krizinin etkisiyle tahsili gecikmiş alacaklar (net) ve tahsili gecikmiş alacaklar (brüt) kalemlerinde önemli artışlar meydana gelmiş ve kredilerin takibe dönüşme oranı artmıştır. Mevduat toplayan bankaların tahsili gecikmiş alacakları (net) ve tahsili gecikmiş alacaklar (brüt) Ocak 2001'de sırasıyla 1 katrilyon ve 2.3 katrilyon TL iken, Şubat 2001 krizinin olumsuz etkisiyle tutarlar sırasıyla 2001 yılının sonunda 7.1 katrilyon TL'ye ve 12 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aynı gelişme tahsili gecikmiş alacaklar karşılığı kaleminde de görülmüştür.

**TABLO 3.21 KAMU VE ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA TGA'NIN GELİŞİMİ
(MİLYAR TL)**

Milyar TL DÖNEMLER	Kamu B.			Özel B.		
	TGA (Net)	TGA (Brüt)	Karşılıklar	TGA (Net)	TGA (Brüt)	Karşılıklar
Ara.99	396.311	611.060	214.749	166.052	433.256	267.204
Mar.00	391.869	618.748	226.879	171.758	447.729	275.971
Haz.00	542.155	801.351	259.196	205.546	504.546	299.000
Eyl.00	746.380	1.031.103	284.723	206.104	553.289	347.185
Ara.00	803.182	1.152.761	349.579	314.932	1.157.283	842.351
Oca.01	680.620	1.190.101	509.481	321.412	1.190.899	869.487
Şub.01	704.685	1.230.836	526.151	417.152	1.233.080	815.928
Mar.01	794.363	1.385.006	590.643	407.913	853.085	445.172
Haz.01	664.303	2.058.426	1.394.123	655.627	1.235.321	579.694
Eyl.01	1.683.249	3.423.848	1.740.599	787.695	1.410.333	622.638
Ara.01	1.667.275	4.469.087	2.801.812	5.510.965	7.991.866	2.480.901

Kaynak: BDDK

TGA'ların gelişimine banka grupları bazında bakıldığında; kamu bankalarında TGA'lar Aralık 1999'da 396 milyar TL iken, Aralık 2000'de nominal yüzde 102 artarak 803 milyar TL'ye yükseldiği, brüt TGA Aralık 1999'da 611 trilyon TL iken nominal yüzde 88.6 artarak Aralık 2000'de 1.15 katrilyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Kamu bankalarının TGA(net) kaleminde en önemli gelişme Eylül 2001'de yaşanmış ve bu dönemde net TGA 1.6 katrilyon TL'ye kadar yükselmiştir. Aynı gelişme brüt TGA'da da görülmüştür. Şubat 2001 krizi ile beraber faizlerin artması ve geri dönmeyen kredilerin artması batık kredileri artırmış bu da öncelikle TGA'ları sonra da karşılıkları artırmıştır. TGA karşılıkları da Mart 2001'den sonra hızla artarak Eylül 2001'de 1.7 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

Özel bankaların net TGA'sı Aralık 1999'da 166 trilyon TL iken Aralık 2000'de nominal yüzde 89.7 artarak 166 trilyon TL'den 315 trilyon TL'ye yükselmiş ve brüt TGA ise aynı dönemlerde nominal yüzde 167 artarak Aralık 1999'da 267 trilyon TL'den 2000 yılı sonunda 1.15 katrilyon TL'ye yükselmiştir. 2001 yılının ilk üç çeyreğinde hem net TGA hem de brüt TGA geçen yılın aynı dönemine göre artış gösterse de net TGA ve brüt TGA'daki yüksek artış 2001 yılının sonunda yaşanmıştır. Bunun nedeni daha öncede bahsedildiği gibi Şubat 2001 krizinin sonucu olarak faizlerin artması ile reel sektörün kredileri geriye ödeyememesi ve batık kredilerdeki artıştır. Şubat 2001 krizi ile beraber kredilerin geriye ödenememesi sonucunda yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi özellikle 2001 yılının son çeyreğinde tahsili gecikmiş alacaklar artmıştır.

TABLO 3.22 YABANCI VE MEVDUAT BANKALARI GRUBU BAZINDA TGA'NIN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Milyar TL DÖNEMLER	Yabancı B.			Mevduat B.		
	TGA (Net)	TGA (Brüt)	Karşılıklar	TGA (Net)	TGA (Brüt)	Karşılıklar
Ara.99	4.810	17.621	12.811	567.173	1.061.937	494.764
Mar.00	5.777	20.802	15.025	569.404	1.087.279	517.875
Haz.00	6.905	27.233	20.328	754.606	1.333.130	578.524
Eyl.00	5.874	30.552	24.678	958.358	1.614.944	656.586
Ara.00	5.708	28.419	22.711	1.123.822	2.338.463	1.214.641
Oca.01	7.282	17.404	10.122	1.009.314	2.398.404	1.389.090
Şub.01	7.123	17.658	10.535	1.128.960	2.481.574	1.352.614
Mar.01	14.638	42.248	27.610	1.216.914	2.280.339	1.063.425
Haz.01	32.226	69.206	36.980	1.352.156	3.362.953	2.010.797
Eyl.01	24.690	87.288	62.598	2.495.634	4.921.469	2.425.835
Ara.01	18.641	77.616	58.975	7.196.881	12.538.569	5.341.688

Kaynak: BDDK

Yabancı bankalarda ise net TGA Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında 4.8 trilyon TL'den nominal yüzde 18.7 artarak 5.7 trilyon TL'ye, brüt TGA ise aynı dönemde 17 trilyon TL'den nominal yüzde 61.3 artarak 28.4 trilyon TL'ye yükselmiştir. Kasım 2000 krizinin ardından gelen Şubat 2001 krizi diğer banka gruplarında olduğu gibi yabancı bankaların tahsili gecikmiş alacakları (hem net hem brüt) Aralık 2001 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 2 katından daha fazla artmıştır. Yabancı bankalar grubu bazında net tahsili gecikmiş alacaklar ve brüt tahsili gecikmiş alacaklar Aralık 2000'de sırasıyla 5.7 katrilyon TL ve 28.4 katrilyon TL iken 2001 yılının aynı döneminde ilgili kalemler sırasıyla 18.8 katrilyon TL'ye ve 77.6 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

e) Diğer Aktifler

Aralık 1999-Haziran 2001 dönemleri arasında mevduat toplayan bankaların toplam diğer aktiflerinin yaklaşık yüzde 92'si kamu bankalarında olup bu tutarın 2000 yılı itibariyle yüzde 96'sı özel görev hesaplarından oluşmaktadır. 2001 yıl Haziran ayında Hazine'nin özel tertip tahvil ihracı yoluyla kamu bankalarının bu tür alacaklarını tasfiye etmesi sonucunda Haziran 2001 döneminden itibaren kamu bankaları bazında diğer aktifler önemli bir düşüş göstermiş ve yine bu nedenden dolayı kamu bankalarının diğer aktiflerinin mevduat toplayan bankaların diğer aktifleri içindeki payı Haziran 2001 döneminde yüzde 43'e Aralık 2001'de ise yüzde 33.8'e düşmüştür.

TABLO 3.23. BANKA GRUPLARI BAZINDA DİĞER AKTİFLERİNİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Dİğer Aktifler	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	10.573.250	616.289	81.611	11.271.150	93.8	5.5	0.7
Mar.00	10.716.255	977.888	108.162	11.802.305	90.8	8.3	0.9
Haz.00	11.291.787	817.532	59.478	12.168.797	92.8	6.7	0.5
Eyl.00	11.945.361	927.928	85.538	12.958.827	92.2	7.2	0.7
Ara.00	15.798.013	847.157	100.313	16.745.483	94.3	5.1	0.6
Oca.01	11.722.905	905.860	67.369	12.696.134	92.3	7.1	0.5
Şub.01	13.349.979	1.060.287	91.591	14.501.857	92.1	7.3	0.6
Mar.01	11.883.322	1.320.715	155.693	13.359.730	88.9	9.9	1.2
Haz.01	932.261	1.039.470	165.172	2.136.903	43.6	48.6	7.7
Eyl.01	818.354	1.167.022	415.882	2.401.258	34.1	48.6	17.3
Ara.01	1.027.167	1.753.081	262.212	3.042.460	33.8	57.6	8.6

Kaynak: BDDK

Mevduat toplayan bankaların toplam diğ er aktifleri de bu nedenden dolayı Haziran 2001 döneminde 2.1 katrilyon TL'ye düş müştür. Özel bankaların diğ er aktiflerinin mevduat toplayan bankaların toplam diğ er aktifler içindeki payı Haziran 2001'den önce yüzde 5.5-9.9 arasında değ erler alırken; Haziran 2001 döneminde yüzde 48.6'ya Aralık 2001'de ise yüzde 57.6'ya yükselmiştir.

B) Pasif Yapısı

TABLO 3.24. MEVDUAT BANKALARI GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİF KALEMLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Mevduat B.	Mevduat	Borçlar ²¹	Özkaynak	Diğ er Pasifler	Toplam Pasifler
Ara.99	38.215.865	13.051.581	6.123.009	1.100.066	64.628.647
Mar.00	40.538.439	15.887.648	7.278.246	1.657.803	71.297.092
Haz.00	44.708.235	19.164.629	8.346.207	2.027.780	79.796.401
Eyl.00	48.450.276	22.439.708	9.841.698	1.805.304	88.664.249
Ara.00	51.003.796	22.170.931	8.423.466	1.827.862	90.754.823
Oca.01	51.230.653	21.447.697	8.469.993	2.111.970	90.526.529
Şub.01	57.937.090	24.874.536	7.264.211	2.548.852	101.235.948
Mar.01	62.831.846	25.591.699	9.037.393	2.567.686	108.062.475
Haz.01	75.880.959	23.826.510	10.722.123	2.616.138	121.815.573
Eyl.01	94.054.704	22.099.326	13.465.072	3.084.103	141.703.877
Ara.01	106.732.517	23.462.843	13.500.824	2.794.010	155.499.327

Kaynak: BDDK

Mevduat bankaları grubu bazında toplam pasifler içerisinde en büyük pay mevduatlarıdır. İkinci önemli kalem ise borçlar kalemidir. Mevduatların toplam pasifler içerisindeki payının gelişimine bakıldığında; mevduatların payının Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesinde düşüş

²¹ Borçlar: Merkez Bankası'na Borçlar, Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Borçlar ve Bankalara Borçların toplamından oluşmaktadır.

eğilimine girdiği ve Mart 2001'den sonra oranın artmaya başladığı görülmektedir.

Kamu bankaları bazında seçilmiş pasif kalemler incelendiğinde toplam pasifler içinde en çok payı mevduatların aldığı görülmektedir. Mevduatların toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında yüzde 72-66 düzeyleri arasında değişmiştir. Kamu bankalarının toplam pasifleri içinde ikinci büyük kalem borçlar kalemidir.

TABLO 3.25. MEVDUAT BANKALARI GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİFLERİN TOPLAM PASİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Mevduat B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.99	59	20	9	2
Mar.00	57	22	10	2
Haz.00	56	24	10	3
Eyl.00	55	25	11	2
Ara.00	56	24	9	2
Oca.01	57	24	9	2
Şub.01	57	25	7	3
Mar.01	58	24	8	2
Haz.01	62	20	9	2
Eyl.01	66	16	10	2
Ara.01	69	15	9	2

Kaynak: BDDK

Borçlar Merkez Bankası'na borçlar kalemi, bankalararası para piyasası işlemlerinden borçlar ve bankalara borçların toplamından oluşmaktadır. Borçların toplam pasifler içindeki payının gelişimine bakıldığında; Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri boyunca yüzde 16-15 düzeylerinde olduğu görülmektedir. Borçların toplam pasifler içindeki payının yüksek olması veya bu oranın artması bankaların likidite sıkıntısı içine girdiğini göstermektedir. Özellikle Kasım 2000 krizi öncesi bu oran artış eğilimine girmiştir.

TABLO 3.26. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİF KALEMLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Kamu B.	Mevduat	Borçlar ²²	Özkaynak	Diğer Pasifler	Toplam Pasifler
Ara.99	18.181.505	1.717.037	1.031.478	605.758	25.182.229
Mar.00	18.099.504	2.721.765	1.150.170	925.711	26.258.208
Haz.00	19.932.059	4.219.690	1.191.662	1.004.965	29.698.819
Eyl.00	21.474.129	4.655.572	1.177.034	868.025	31.991.409
Ara.00	23.483.108	5.573.820	1.093.340	735.495	35.706.805
Oca.01	23.874.079	5.522.103	1.044.985	998.305	36.215.148
Şub.01	24.795.429	5.518.007	696.689	1.113.338	36.939.745
Mar.01	26.801.606	4.891.896	821.943	1.073.979	38.316.767
Haz.01	28.192.895	2.937.824	2.263.175	793.421	39.915.679
Eyl.01	32.852.107	2.639.600	4.160.916	758.795	46.144.122
Ara.01	37.257.560	5.662.282	4.776.205	734.182	54.121.967

Kaynak: BDDK

Bankaların en önemli kalemi olan özkaynaklar kaleminin kamu bankaları bazında toplam pasifler içindeki gelişimine bakıldığında, Haziran 2001'den sonraki dönemler hariç maksimum yüzde 4 düzeyinde olduğu görülmektedir. Seçilmiş pasif kalemlerden sonuncusu ise diğer pasifler olup, Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında diğer pasiflerin toplam pasifler içindeki payında önemli bir değişiklik yaşanmamıştır.

TABLO 3.27. KAMU BANKALARI GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİFLERİN TOPLAM PASİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Kamu B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.99	72	7	4	2
Mar.00	69	10	4	4
Haz.00	67	14	4	3
Eyl.00	67	15	4	3
Ara.00	66	16	3	2
Oca.01	66	15	3	3
Şub.01	67	15	2	3
Mar.01	70	13	2	3
Haz.01	71	7	6	2
Eyl.01	71	6	9	2
Ara.01	69	10	9	1

Kaynak: BDDK

Özel bankalar grubu bazında seçilmiş pasif kalemlerin toplam pasifler içindeki dağılımına bakıldığında, mevduatların ağırlıklı olduğu görülmektedir.

²² Borçlar: Merkez Bankası'na Borçlar, Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Borçlar ve Bankalara Borçların toplamından oluşmaktadır

**TABLO 3.28. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİFLERİN GELİŞİMİ
(MİLYAR TL)**

Özel B.	Mevduat	Borçlar ²³	Özkaynak	Diğer Pasifler	Toplam Pasifler
Ara.99	18.633.173	8.623.151	4.472.014	434.828	34.294.527
Mar.00	21.388.095	9.875.943	5.450.670	649.627	39.542.748
Haz.00	23.613.513	11.411.156	6.423.902	936.062	44.249.861
Eyl.00	25.787.199	13.718.167	7.906.587	868.669	50.305.903
Ara.00	26.058.610	12.418.916	6.628.041	993.885	48.255.368
Oca.01	26.889.492	13.719.369	7.052.327	1.059.997	51.006.378
Şub.01	32.427.970	17.161.578	6.118.756	1.376.482	60.476.456
Mar.01	33.698.330	15.464.722	7.402.685	1.343.821	60.591.803
Haz.01	44.645.150	16.539.906	7.576.892	1.644.344	72.814.562
Eyl.01	57.426.621	15.372.363	8.362.106	1.926.392	85.643.016
Ara.01	67.223.028	16.502.811	7.540.218	1.996.097	96.127.099

Kaynak: BDDK

Mevduatların Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında gelişiminde 2001 yılındaki ve özellikle Şubat 2001 krizi sonrası mevduatların artış eğilimi dikkat çekicidir. Toplam pasifler içerisindeki ikinci büyük kalem borçlar kalemidir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında, borçların 2000 yılının başından itibaren artış eğilimine girdiği ve Şubat 2001 krizinde tepe noktasına ulaştığı görülmektedir.

**TABLO 3.29. ÖZEL BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİF KALEMLERİN
YÜZDE PAYLARI**

Özel B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.99	54	25	13	1
Mar.00	54	25	14	2
Haz.00	53	26	15	2
Eyl.00	51	27	16	2
Ara.00	54	26	14	2
Oca.01	53	27	14	2
Şub.01	54	28	10	2
Mar.01	56	26	12	2
Haz.01	61	23	10	2
Eyl.01	67	18	10	2
Ara.01	70	17	8	2

Kaynak: BDDK

Özel bankaların özkaynaklarına bakıldığında, Aralık 2000 ve Şubat 2001 dönemlerinde düşüş gösterdiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni hem Kasım 2000 ve hem de Şubat 2001 krizlerinin özel bankaların özkaynaklarında olumsuz bir etkiye neden olmasıdır. Buna rağmen özkaynakların toplam pasifler içerisindeki payı Kasım 2000 ve Şubat 2001

²³ Borçlar: Merkez Bankası'na Borçlar, Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Borçlar ve Bankalara Borçların toplamından oluşmaktadır

krizleri döneminde (yüzde15-16) oldukça yüksektir. Diğer pasifler Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında yükselse de toplam pasifler içindeki payı değişmemiştir.

Yabancı bankalar grubunun diğer banka gruplarından en önemli farkı toplam pasiflerin içerisinde Borçların aldığı yüksek paydır. Borçlar kaleminin içinde de bankalara Borçlar önemli bir yer tutmaktadır. Borçlar kalemi Kasım 2000 krizi öncesinde artmaya başlamış, Ocak 2001'de maksimum noktaya ulaştıktan sonra düşüşe geçmiştir.

TABLO 3.30. YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİFLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Yabancı B.	Mevduat	Borçlar ²⁴	Özkaynak	Diğer Pasifler	Toplam Pasifler
Ara.99	1.401.187	2.711.393	619.517	59.480	5.151.891
Mar.00	1.050.840	3.289.940	677.406	82.465	5.496.136
Haz.00	1.162.663	3.533.783	730.643	86.753	5.847.721
Eyl.00	1.188.948	4.065.969	758.077	68.610	6.366.937
Ara.00	1.462.078	4.178.195	702.085	98.482	6.792.650
Oca.01	467.082	2.206.225	372.681	53.668	3.305.003
Şub.01	713.691	2.194.951	448.766	59.032	3.819.747
Mar.01	2.331.910	5.235.081	812.765	149.886	9.153.905
Haz.01	3.042.914	4.348.780	882.056	178.373	9.085.332
Eyl.01	3.775.976	4.087.363	942.050	398.916	9.916.739
Ara.01	2.251.929	1.297.750	1.184.401	63.731	5.250.261

Kaynak: BDDK

TABLO 3.31 YABANCI BANKALAR GRUBU BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİFLERİN TOPLAM PASİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Yabancı B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.99	27	53	12	1
Mar.00	19	60	12	2
Haz.00	20	60	12	1
Eyl.00	19	64	12	1
Ara.00	22	62	10	1
Oca.01	14	67	11	2
Şub.01	19	57	12	2
Mar.01	25	57	9	2
Haz.01	33	48	10	2
Eyl.01	38	41	9	4
Ara.01	43	25	23	1

Kaynak: BDDK

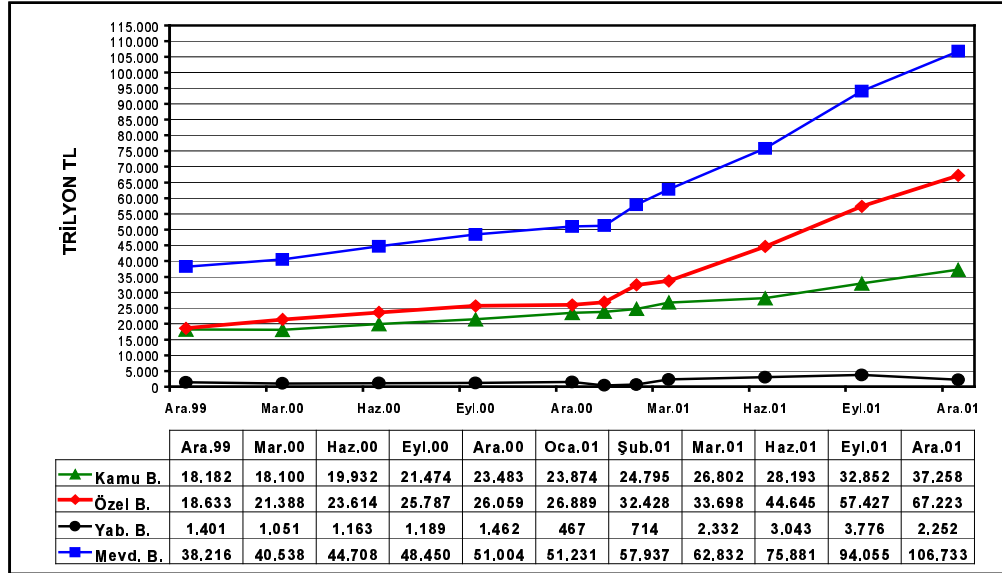
Yabancı bankalar grubunda diğer önemli kalem mevduatlar olup; mevduatların toplam pasifler içindeki payının özellikle Şubat 2001 krizinden sonra arttığı görülmektedir. Diğer pasifler kaleminin toplam pasifler içindeki

²⁴ Borçlar: Merkez Bankası'na Borçlar, Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Borçlar ve Bankalara Borçların toplamından oluşmaktadır

payında Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında önemli bir değişiklik olmamıştır.

1) Seçilmiş Pasif Kalemlerin Gelişimi

a) Mevduat

Grafik 3.4. Banka Grupları Bazında Mevduatların Gelişimi

Bankaların önemli fon kaynaklarından biri olan mevduatların gelişimine bakıldığında, mevduat toplayan bankaların toplam mevduatının Şubat 2001'e kadar normal artış seyrini sürdürdüğü görülmektedir. Şubat 2001 krizinden sonra özellikle TL faizlerindeki hızlı yükseliş mevduat miktarlarına yansımış ve mevduat toplayan bankaların toplam mevduatı Şubat 2001 krizinden sonra hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır. Bu artış 2001 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Mevduat toplayan bankaların toplam mevduatındaki Şubat 2001'den sonraki artışın en önemli nedeni aynı dönemde özel bankaların mevduatlarının mevduat bankalarının mevduatına paralel bir şekilde artmış olmasıdır. Kamu bankalarının mevduatlarındaki Şubat 2001'den sonraki artış özel bankalardan daha yavaş olmuştur. Yabancı bankaların mevduatında Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında Şubat 2001'den sonraki hafif bir artış dışında her hangi bir değişim yaşanmamıştır. Eylül 2000-Mart 2001 dönemlerinde mevduatlarda önemli bir değişiklik olmamakla beraber Şubat 2001 krizinden sonra 2001 yılı boyunca arttığı görülmektedir. Aralık 2001'de ise hafif bir düşüş yaşanmıştır.

Kamu, özel ve yabancı bankaların mevduatlarının mevduat bankalarının toplam mevduatları içindeki payına bakıldığında, en yüksek payı özel bankaların aldığı görülmektedir. Özel bankaların mevduatının mevduat bankaları içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 48.8 iken, bu oran özellikle Şubat 2001 krizinden sonraki dönemlerde artış göstermiş ve Aralık 2001'de oran yüzde 63'e yükselmiştir. Kamu bankalarının mevduatının mevduat bankalarının toplam mevduatı içindeki payı Kasım 2001 ve Şubat 2001 krizleri arasında meydana gelen ufak artışlar dışında düşüş trendinde olduğu görülmektedir. Aralık 1999'da kamu bankalarının mevduatının toplam mevduat içindeki payı yüzde 47.6 iken, Aralık 2001'de oran yüzde 34'e gerilemiştir. Yabancı bankaların mevduatının toplam mevduat içindeki payı ise Aralık 1999-Aralık 2002 dönemlerinde dalgalı bir seyir göstermiş olmasına rağmen Aralık 2001 döneminde yabancı bankaların mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1999 yılının aynı döneminden farklı değildir.

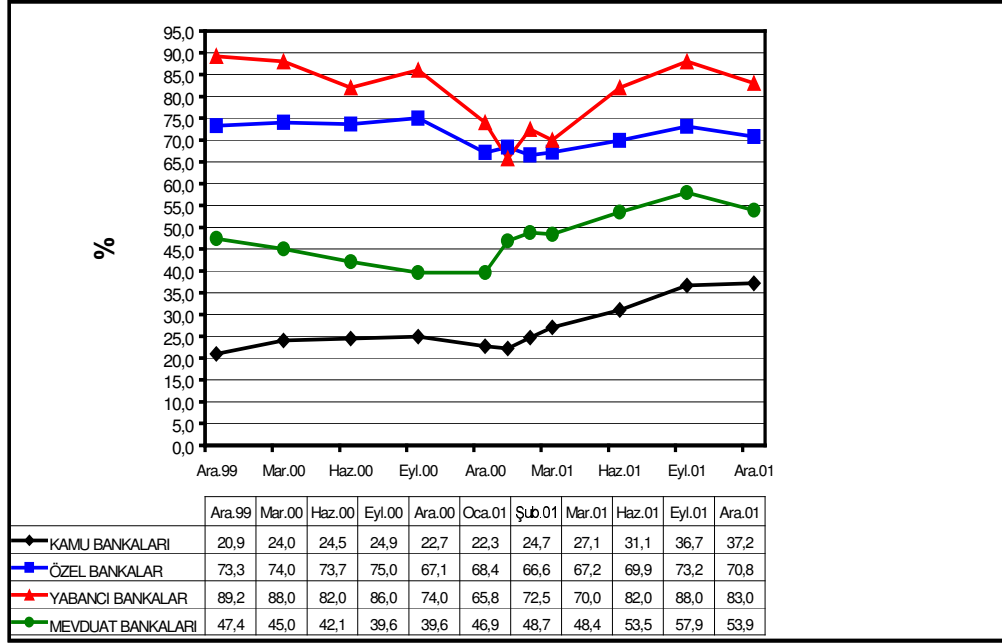
TABLO 3.32. BANKA GRUPLARI BAZINDA MEVDUATLARIN GELİŞİMİ VE TOPLAM İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Mevduat	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.99	18.181.505	18.633.173	1.401.187	38.215.865	47.6	48.8	3.7
Mar.00	18.099.504	21.388.095	1.050.840	40.538.439	44.6	52.8	2.6
Haz.00	19.932.059	23.613.513	1.162.663	44.708.235	44.6	52.8	2.6
Eyl.00	21.474.129	25.787.199	1.188.948	48.450.276	44.3	53.2	2.5
Ara.00	23.483.108	26.058.610	1.462.078	51.003.796	46.0	51.1	2.9
Oca.01	23.874.079	26.889.492	467.082	51.230.653	46.6	52.5	0.9
Şub.01	24.795.429	32.427.970	713.691	57.937.090	42.8	56.0	1.2
Mar.01	26.801.606	33.698.330	2.331.910	62.831.846	42.7	53.6	3.7
Haz.01	28.192.895	44.645.150	3.042.914	75.880.959	37.2	58.8	4.0
Eyl.01	32.852.107	57.426.621	3.775.976	94.054.704	34.9	61.1	4.0
Ara.01	37.257.560	67.223.028	2.251.929	106.732.517	34.9	63.0	2.1

Kaynak:BDDK

Banka grupları bazında bankaların TL YP mevduat yapıları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Özel ve yabancı bankaların YP mevduat/toplam mevduat oranının gelişimi Kasım 2001 ve Şubat 2001 krizleri arasındaki dönem hariç paralellik arz etmektedir. TMSF bünyesindeki bankalar ve yatırım ve kalkınma bankaları hariç sektördeki mevduatın en büyük payına sahip olan özel bankalar grubunun mevduat portföyünün önemli bir kısmı YP cinsindedir.

YP mevduatların toplam mevduatlar içindeki payı özel bankalar bazında Eylül 2001'e kadar yatay bir seyir izledikten sonra Şubat 2001 krizinden sonra tekrar artmaya başlamıştır. Bu artış trendi Eylül 2001'e kadar sürmüştü ve 2001 yılını oran hafif bir düşüşle kapatmıştır.

Grafik 3.5. Banka Grupları Bazında YP Mevduat/Toplam Mevduat Oranının Gelişimi

Sektörde YP mevduatının toplam mevduat içindeki payı en yüksek olan banka grubu yabancı bankalardır. Mevduatının ortalama yüzde 70-80'i YP olan yabancı bankaların yabancı para mevduatlarının toplam mevduatlar içindeki payı Aralık 1999-Şubat Aralık 2000 dönemleri arasında hızlı bir şekilde azalmıştır. 2001 yılının ilk üç çeyreğinde yabancı bankaların YP mevduatlarının payı artmış son çeyrekte ise azalmıştır. Özel bankaların YP mevduatının toplam mevduat içindeki payı yabancı bankalarda olduğu kadar olmasa da Aralık 1999-Aralık 2000 dönemlerinde gerilemiştir. Özel bankalar bazında YP kredilerin payı Şubat 2001 krizinde hafif bir dalgalanmadan sonra yabancı bankalarda olduğu gibi artmaya başlamıştır. Aralık 2001'de ise hafif bir düşüş göstermiştir.

b) Borçlar

Bankacılık sektörünün ikinci büyük fon kaynağını oluşturan Borçlar kalemi Merkez Bankasından borçlar, bankalararası para piyasası işlemlerinden borçlar ve bankalardan borçlar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır. Bu fon kaynağının banka grupları içinde en büyüğü özel bankalardır. Özel bankaların borçlar kalemi TMSF bankaları ve yatırım ve kalkınma bankaları hariç sektörün toplam borçlarının ortalama yüzde 60'ını oluşturmaktadır. Özel bankaların borçlarının mevduat bankaları içindeki payı Aralık 1999-Şubat 2001 dönemlerinde artış göstermiş olup, Şubat 2001 krizi ile beraber ortaya çıkan likidite sıkıntısı ile oran yüzde 69'a kadar yükselmiştir. Özel bankaların borçlar kaleminin miktarsal gelişimine bakıldığında, (tamamına yakını bankalara borçlardan oluşmaktadır) 2000 yılının son çeyreğinde sektörde ortaya çıkan likidite sıkıntısı nedeniyle 2001 yılı boyunca hızlı bir şekilde artış kaydettiği görülmektedir.

TABLO 3.33. BANKA GRUPLARI BAZINDA BORÇLARIN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Borçlar	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.99	1.717.037	8.623.151	2.711.393	13.051.581	13.2	66.1	20.8
Mar.00	2.721.765	9.875.943	3.289.940	15.887.648	17.1	62.2	20.7
Haz.00	4.219.690	11.411.156	3.533.783	19.164.629	22.0	59.5	18.4
Eyl.00	4.655.572	13.718.167	4.065.969	22.439.708	20.7	61.1	18.1
Ara.00	5.573.820	12.418.916	4.178.195	22.170.931	25.1	56.0	18.8
Oca.01	5.522.103	13.719.369	2.206.225	21.447.697	25.7	64.0	10.3
Şub.01	5.518.007	17.161.578	2.194.951	24.874.536	22.2	69.0	8.8
Mar.01	4.891.896	15.464.722	5.235.081	25.591.699	19.1	60.4	20.5
Haz.01	2.937.824	16.539.906	4.348.780	23.826.	12.3	69.4	18.3
Eyl.01	2.639.600	15.372.363	4.087.363	22.099.326	11.9	69.6	18.5
Ara.01	5.662.282	16.502.811	1.297.750	23.462.843	24.1	70.3	5.5

Kaynak: BDDK

Sektördeki toplam Borçların Aralık 1999 itibariyle yüzde 20'sine sahip olan yabancı bankalar grubunun Borçları Aralık 2000'e kadar artış göstermiş, arttıktan sonra 2001 yılının ilk iki ayında 2 katrilyon TL'ye kadar düştükten sonra yılın diğer dönemlerinde 4 katrilyon TL'nin altına düşmemiştir. Yabancı bankaların borçlarının mevduat bankalarının borçları içindeki payına bakıldığında, Aralık 1999'da yüzde 20 olan pay Şubat 2001'de yüzde 8'e düşmüş ve 2001 yılının son çeyreği hariç yüzde 18'in altına inmemiştir. Kamu bankalarının borçlar kalemi Aralık 1999-Şubat 2001 dönemleri arasında artarken Şubat 2001 krizi sonrasında azalmaya başlamıştır. Kamu ve özel bankaların Aralık 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde

likidite sıkıntısına girmesi nedeniyle bu iki banka grubunun borçlar kalemindeki artışlar kriz dönemlerinde daha belirgindir.

c) Özkaynaklar

Mevduat bankalarının toplam özkaynaklarının ortalama olarak yüzde 70'ine sahip olan özel bankaların özkaynakları Eylül 2000 dönemine kadar artmış sonraki dönemlerde yaşanan iki kriz nedeniyle Eylül 2000'deki düzeyine ancak bir yıl sonra gelebilmiştir. Yabancı bankaların özkaynaklar kalemi Eylül 2000'e kadar artış gösterse de yaşanan krizler nedeniyle 2001 yılının başında özkaynakların yarıya yakını kaybetmiştir. Şubat 2001 krizinden sonra yabancı bankaların özkaynakları hızlı bir şekilde artmıştır. Mevduat toplayan bankaların toplam özkaynakları içinde ikinci büyük paya sahip olan kamu bankalarının özkaynakları Aralık 1999-Eylül 2000 dönemleri arasında hafif bir artış gösterse de Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle kamu bankalarının özkaynaklar kalemi 2001 yılının ilk yarısına kadar hızlı bir düşüş yaşamıştır. Haziran 2001'de kamu ve fon bankalarının mali yapılarının güçlendirilmesi çerçevesinde aktarılan kaynaklar ile kamu bankalarının ödenmiş sermayesi Haziran 2001'de 2.2 katrilyon TL'ye Aralık 2001'de ise 4.7 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

TABLO 3.34. BANKA GRUPLARI BAZINDA ÖZKAYNAKLARIN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Özkaynak	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.99	1.031.478	4.472.014	619.517	6.123.009	16.8	73.0	10.1
Mar.00	1.150.170	5.450.670	677.406	7.278.246	15.8	74.9	9.3
Haz.00	1.191.662	6.423.902	730.643	8.346.207	14.3	77.0	8.8
Eyl.00	1.177.034	7.906.587	758.077	9.841.698	12.0	80.3	7.7
Ara.00	1.093.340	6.628.041	702.085	8.423.466	13.0	78.7	8.3
Oca.01	1.044.985	7.052.327	372.681	8.469.993	12.3	83.3	4.4
Şub.01	696.689	6.118.756	448.766	7.264.211	9.6	84.2	6.2
Mar.01	821.943	7.402.685	812.765	9.037.393	9.1	81.9	9.0
Haz.01	2.263.175	7.576.892	882.056	10.722.123	21.1	70.7	8.2
Eyl.01	4.160.916	8.362.106	942.050	13.465.072	30.9	62.1	7.0
Ara.01	4.776.205	7.540.218	1.184.401	13.500.824	35.4	55.9	8.8

Kaynak: BDDK

d) Diğer Pasifler

Mevduat bankalarının diğer pasifler kalemi Aralık 1999-Ocak 2001 dönemleri arasında istikrarlı bir seyir göstermiştir. Şubat 2001’de itibaren istikrarlı bir şekilde artan mevduat bankalarının diğer pasifler kalemi Mart 2001’de 2.5 katrilyon TL’ye Eylül 2001’de ise 3 katrilyon TL’ye yükselmiştir. 2001 yılının son çeyreğinde ise düşmüştür. Kamu bankalarının diğer pasifler kalemi Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında istikrarsız bir gelişme göstermiştir. Kamu bankalarının diğer pasiflerinin mevduat bankaları içindeki payı ise ilgili dönemler arasında azalmıştır. Özel bankaların diğer pasifler kalemi Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında sürekli yükselmiş, buna paralel olarak da mevduat bankaları içindeki diğer pasiflerin payı da artış göstermiştir. Yabancı bankalar grubu bazında diğer pasifler Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında inişli çıkışlı bir gelişme göstermiştir.

TABLO 3.35. BANKA GRUPLARI BAZINDA DİĞER PASİFLERİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Diğer Pasifler	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.99	605.758	434.828	59.480	1.100.066	55.1	39.5	5.4
Mar.00	925.711	649.627	82.465	1.657.803	55.8	39.2	5.0
Haz.00	1.004.965	936.062	86.753	2.027.780	49.6	46.2	4.3
Eyl.00	868.025	868.669	68.610	1.805.304	48.1	48.1	3.8
Ara.00	735.495	993.885	98.482	1.827.862	40.2	54.4	5.4
Oca.01	998.305	1.059.997	53.668	2.111.970	47.3	50.2	2.5
Şub.01	1.113.338	1.376.482	59.032	2.548.852	43.7	54.0	2.3
Mar.01	1.073.979	1.343.821	149.886	2.567.686	41.8	52.3	5.8
Haz.01	793.421	1.644.344	178.373	2.616.138	30.3	62.9	6.8
Eyl.01	758.795	1.926.392	398.916	3.084.103	24.6	62.5	12.9
Ara.01	734.182	1.996.097	63.731	2.794.010	26.3	71.4	2.3

Kaynak: BDKK

3.1.2. Kriz Sonrası Bankacılık Sektörü

Bu çalışmada, kriz sonrası bankacılık sektörünün gelişimine bakmaktaki amaç, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra sektörün toparlanma sürecini incelemektir. Bununla beraber; bu çalışmada kriz sonrası dönemi incelemekteki diğer amaç ise 2002 yılından itibaren ekonomide yaşanan olumlu gelişmelerin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerine değinmektir. Çalışmanın bu kısmında Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar ve mevduat bankaları bazında aktif ve pasiflerin gelişimi irdelenmektedir.

A) Aktif Yapısı

Yeniden yapılandırma programı, ekonomik faaliyetlerde canlanma, yüksek oranlı DİBS reel faizler, İstanbul Yaklaşımı ve banka sermayelerinin güçlendirilmesi bağlamında mevduat toplayan bankaların aktif yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Mevduat bankalarının aktif büyüklüğü 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin ardından toparlanmış ve artış trendine girmiştir. Ekonomik aktivitedeki canlanmaya bağlı olarak mevduat bankalarının kullandığı kredilerde de önemli artışlar yaşanmıştır. Banka grupları bazında incelendiğinde Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında aktif büyüklüğü açısından en büyük artış yabancı bankalarda nominal yüzde 26 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kamu bankalarının aktif büyüklüğü sözkonusu dönemler arasında nominal yüzde 25 artarak 67.8 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Mevduat bankalarının aktif büyüklüğünün önemli bir kısmına sahip olan özel bankaların aktif büyüklüğü ise Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında nominal yüzde 24 artarak 119.4 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Genel olarak bakıldığında, mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü yukarıda da bahsedilen nedenlerden dolayı 2002 yılı içinde yükselmiştir. Banka gruplarının aktif büyüklüğünün sektör (TMSF bankaları ve yatırım ve kalkınma bankaları hariç) içindeki payına bakıldığında, özel bankaların ağırlığının sürdüğü görülmektedir. Kamu, özel ve yabancı bankalarının aktif büyüklüklerinin 2002 yılı içerisindeki nominal artış oranlarının birbirine yakın olması nedeniyle bu banka gruplarının aktif büyüklüklerinin sektör içindeki paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Aralık 2002 dönemi itibariyle kamu bankalarının payı yüzde 35, özel bankaların payı yüzde 61.6 ve yabancı bankaların payı ise yüzde 3.4'tür.

TABLO 3.36 BANKA GRUPLARI BAZINDA TOPLAM AKTİFLERİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Toplam Aktifler	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.	Mevd. B.	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.
Ara.01	54.121.967	96.127.099	5.250.261	155.499.327	34.8	61.8	3.4
Mar.02	58.105.436	93.165.736	5.162.878	156.434.050	37.1	59.6	3.3
Haz.02	61.877.739	102.433.050	5.981.825	170.292.614	36.3	60.2	3.5
Eyl.02	65.689.253	109.509.133	6.126.247	181.324.633	36.2	60.4	3.4
Ara.02	67.831.493	119.471.241	6.629.664	193.932.398	35.0	61.6	3.4

Kaynak: BDDK

Kamu bankalarının seçilmiş aktif kalemlerinden biri olan likit ve likide yakın aktifler 2002 yılı süresince artış trendini sürdürmüştür. Likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki payı 2002 yılı itibariyle geçen yıla kıyasla çok fazla değişmemiştir.

Tahsili gecikmiş alacakların sektördeki olumlu gelişmeler ve kriz ortamından çıkılması nedeniyle 2002 yılı boyunca düşüş gösterdiği görülmektedir. Özellikle bu düşüş sektörün tahsili gecikmiş alacaklarının önemli bir kısmına sahip olan kamu ve özel bankalarında yaşanmıştır. Tahsili gecikmiş alacakların banka grupları bazında toplam aktifler içerisindeki payı özel bankalarda yüzde 6'dan yüzde 1'e kamu bankalarında yüzde 3'ten yüzde 2'ye ve mevduat bankalarında yüzde 6'dan yüzde 1'e düşmüştür.

TABLO 3.37. BANKA GRUPLARI BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)²⁵

Kamu B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	12.000.803	7.509.610	1.667.275	25.969.046	1.027.167
Mar.02	12.030.552	6.905.168	1.566.607	30.858.958	1.126.045
Haz.02	12.992.448	7.223.273	1.609.281	32.098.435	1.280.449
Eyl.02	14.978.300	7.272.821	1.330.992	32.515.950	1.431.101
Ara.02	15.408.970	7.616.274	1.187.737	0	1.412.097
Özel B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	35.577.473	20.994.770	5.510.965	15.360.658	1.753.081
Mar.02	28.912.901	21.403.569	5.002.392	19.099.113	1.984.038
Haz.02	34.189.114	25.157.306	4.215.743	20.120.996	2.360.894
Eyl.02	34.299.210	28.715.339	3.831.272	22.423.308	2.378.314
Ara.02	49.056.549	33.971.558	1.568.559	0	1.578.668
Yabancı B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	2.415.424	1.325.066	18.641	714.948	262.212
Mar.02	2.412.117	1.261.678	9.865	821.414	241.186
Haz.02	3.007.015	1.468.516	18.672	933.117	133.599
Eyl.02	2.499.792	1.885.685	20.987	1.101.034	149.993
Ara.02	2.942.785	2.161.304	24.945	0	267.223
Mevduat B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	49.993.700	29.829.446	7.196.881	42.044.652	3.042.460
Mar.02	43.355.570	29.570.415	6.578.864	50.779.485	3.351.269
Haz.02	50.188.577	33.849.095	5.843.696	53.152.548	3.774.942
Eyl.02	51.777.302	37.873.845	5.183.251	56.040.292	3.959.408
Ara.02	67.408.304	43.749.136	2.781.241	0	3.257.988

Kaynak: BDDK

²⁵ Bu çalışmada, likit ve likide yakın aktifler nakitler, bankalardan alacaklar, Merkez Bankasından alacaklar, bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, zorunlu karşılıkların ve menkul değerler cüzdanının toplamından oluşmaktadır. Menkul değerler cüzdanı ise Aralık 2002 dönemine kadar devlet borçlanma senetleri ve diğer menkul kıymetlerin toplamından oluşmaktadır ve bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur. Aralık 2002 döneminde likit ve likide yakın aktifler içindeki menkul değerler cüzdanı alım satım amaçlı menkul değerler ve satılmaya hazır menkul değerlerin toplamından oluşmaktadır ve bunun içinde vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler yoktur.

Seçilmiş aktiflerde yeralan bağlı menkul değerler kamu bankalarında Aralık 2001'de 25.9 katrilyon TL iken, Eylül 2002'de bu tutar 31.5 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Özel bankalarda bağlı menkul değerler 2001 yılı sonu itibariyle 15.3 katrilyon TL, Eylül 2002'de ise 22.4 katrilyon TL'dir. Yabancı bankalarda bağlı menkul değerler Aralık 2001-Eylül 2002 dönemleri arasında 714 trilyon TL'den 1.1 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Tüm banka gruplarında Aralık 2002 döneminde menkul değerler cüzdanının içeriği değişmesinden dolayı bağlı menkul değerler yoktur. Seçilmiş aktif kalemlerden bir diğeri ise diğer aktifler olup, tüm banka grupları bazında yıl içerisinde değişim göstermemiştir.

TABLO 3.38. BANKA GRUPLARI BAZINDA SEÇİLMİŞ AKTİFLERİN TOPLAM AKTİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Kamu B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	22.2	13.9	3.1	48.0	1.9
Mar.02	20.7	11.9	2.7	53.1	1.9
Haz.02	21.0	11.7	2.6	51.9	2.1
Eyl.02	22.8	11.1	2.0	49.5	2.2
Ara.02	22.7	11.2	1.8	0.0	2.1
Özel B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	37.0	21.8	5.7	16.0	1.8
Mar.02	31.0	23.0	5.4	20.5	2.1
Haz.02	33.4	24.6	4.1	19.6	2.3
Eyl.02	31.3	26.2	3.5	20.5	2.2
Ara.02	41.1	28.4	1.3	0.0	1.3
Yabancı B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	46.0	25.2	0.4	14	5.0
Mar.02	46.7	24.4	0.2	16	4.7
Haz.02	50.3	24.5	0.3	16	2.2
Eyl.02	40.8	30.8	0.3	18	2.4
Ara.02	44.4	32.6	0.4	0	4.0
Mevduat B	Likit ve Likide Yakın Aktifler	Krediler	TGA (Net)	BMD	Diğer Aktifler
Ara.01	32.2	19.2	4.6	27.0	2.0
Mar.02	27.7	18.9	4.2	32.5	2.1
Haz.02	29.5	19.9	3.4	31.2	2.2
Eyl.02	28.6	20.9	2.9	30.9	2.2
Ara.02	34.8	22.6	1.4	0.0	1.7

Kaynak: BDDK

Likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içinden aldığı pay kamu bankaları için fazla değişiklik göstermezken (Aralık 2001'de yüzde 22,2 iken, Aralık 2002'de yüzde 22.7), özel bankalarda bu oran Aralık 2001'de yüzde 37'den, Aralık 2002'de yüzde 41'e, yabancı bankalarda ise oran Aralık 2001'de yüzde 25'den Aralık 2002'de yüzde 33'e yükselmiştir. Kamu bankalarının kullandığı kredilerde ilgili dönemde önemli bir değişiklik olmazken sektör içindeki payı yüzde 14'ten yüzde 11'e gerilemiştir. Tüm

banka gruplarında net TGA'nın toplam aktifler içindeki payı Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında düşmüştür. Kamu bankalarında bu oran yüzde 3.1'den yüzde 1.8'e, özel bankalarda yüzde 5.7'den yüzde 1.3'e ve yabancı bankalarda ise oran değişmemiştir. Aralık 2001-Eylül 2002 dönemleri arasında bağlı menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı kamu bankalarında yüzde 48'den yüzde 49.5'e, özel bankalarda yüzde 16'dan yüzde 20.5'e ve yabancı bankalarda ise oran yüzde 14'ten yüzde 18'e yükselmiştir.

1) Seçilmiş Aktif Kalemlerin Gelişimi

a) Likit ve Likide Yakın Aktifler

Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında sektör genelinde ve tüm banka grupları bazında nakit değerler azalmıştır. Bununla beraber Bankalardan alacaklar, sektörün likit kalma tercihlerinin değişmesi nedeniyle düşüş göstermiştir. Bankalardan alacaklar, kamu bankalarında 5 katrilyon TL'den 3.9 katrilyon TL'ye, özel bankalarda 10.4 katrilyon TL'den 7.8 katrilyon TL'ye, mevduat bankalarında 16.5 katrilyon TL'den 12.8 katrilyon TL'ye gerilerken yabancı bankalarda bir değişiklik olmamıştır. BPP işlemlerinden alacaklar kamu bankalarında üç katı kadar artmasına rağmen özel bankalarda yaklaşık 1.4 katrilyon TL düşmesi nedeniyle sektör genelinde 2002 yılı sonu itibariyle gerilemiştir.

Hem sektör hem de banka grupları bazında likit ve likide yakın aktiflerden olan menkul değerler cüzdanı 2002 yılı boyunca artmıştır. Sektör bazında menkul değerler cüzdanı 2002 yılı sonunda 33 katrilyon TL, kamu bankaları bazında 6.1 katrilyon TL, özel bankalar bazında 26 katrilyon TL ve yabancı bankalar bazında 756 trilyon TL seviyesine gelmiştir. Likit ve likide yakın aktiflerden olan menkul değerler cüzdanı Aralık 2002'den önce devlet borçlanma senetlerinden ve diğer menkul kıymetlerden oluşuyorken Aralık 2002'den sonra menkul değerler cüzdanının içeriğinde değişiklik olmuştur. Bu değişikliklerle menkul değerler cüzdanı, satılmaya hazır menkul değerler ve alım satım amaçlı menkul değerlerden oluşmaktadır. Aralık 2002'den önce menkul değerler cüzdanı kapsamında yer alan bağlı menkul değerler ile Aralık 2002'den sonra menkul değerler cüzdanı kapsamında olan vadeye kadar

elde bulundurulacak menkul değerler likit ve likide yakın varlıklar içinde olmadığından dolayı buradaki menkul değerler cüzdanının hesaplaması içine dahil edilmemiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında yer alan menkul değerler cüzdanına ilişkin kısımda yukarıda bahsedilen kalemler menkul değerler cüzdanının hesaplaması içine dahil edilmiştir.

TABLO 3.39. BANKA GRUPLARI BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİF KALEMLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)^{26 27}

Kamu Bankaları	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC ²⁸	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	728.923	601.024	409.824	5.095.822	2.951.501	2.213.709
Mar.02	519.086	707.875	1.146.268	3.961.355	3.415.190	2.280.778
Haz.02	552.212	670.242	762.310	3.759.947	4.821.065	2.426.672
Eyl.02	590.805	939.357	755.815	4.448.996	5.349.867	2.893.460
Ara.02	523.576	613.400	1.255.950	3.995.884	6.157.084	2.863.076
Özel Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	1.646.332	1.447.474	6.666.334	10.493.754	9.983.094	5.340.485
Mar.02	765.165	1.090.781	5.097.704	7.094.773	10.100.366	4.764.112
Haz.02	966.407	1.319.888	5.804.879	7.326.619	13.476.140	5.295.181
Eyl.02	1.134.066	1.225.744	5.318.790	7.672.115	12.638.445	6.310.050
Ara.02	1.239.413	1.962.969	5.233.811	7.834.866	26.632.074	6.153.416
Yabancı Bankalar	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	74.559	99.766	565.978	989.688	476.088	209.344
Mar.02	33.010	78.292	792.161	879.221	427.767	201.666
Haz.02	40.038	52.674	761.097	1.457.326	405.778	290.102
Eyl.02	45.510	24.364	676.521	995.603	442.495	315.299
Ara.02	56.571	51.480	773.564	987.019	756.618	317.533
Mevduat B.	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	2.449.814	2.148.264	7.642.136	16.579.264	13.410.683	7.763.538
Mar.02	1.317.261	1.876.948	7.036.133	11.935.349	13.943.323	7.246.556
Haz.02	1.558.657	2.042.804	7.328.286	12.543.892	18.702.983	8.011.955
Eyl.02	1.770.381	2.189.465	6.751.126	13.116.714	18.430.807	9.518.809
Ara.02	1.819.560	2.627.849	7.263.325	12.817.769	33.545.776	9.334.025

Kaynak: BDDK

Tüm banka grupları bazında nakit değerlerin likit ve likide yakın aktifler içindeki payı aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2002 yılında düşmüştür. 2002 yılında gerçekleşen olumlu gelişmeler nedeniyle sektördeki bankaların likidite sıkıntısının ortadan kalkması sebebi ile Merkez Bankasından alacaklar bankalardan alacaklar ve bankalararası para piyasası işlemlerinden alacakların toplam likit ve likide yakın aktifler içindeki payları

²⁶ MB'dan A.: Merkez Bankasından alacaklar, BPP İşl. A.: Bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, Bankalardan A.: Bankalardan alacaklar, MDC: Menkul değerler cüzdanı.

²⁷ Bu çalışmada likit ve likide yakın aktifler nakit değerler Merkez Bankasından alacaklar bankalararası para piyasası işlemlerinden alacaklar, bankalardan alacaklar, menkul değerler cüzdanı ve zorunlu karşılıkların toplamından oluşmaktadır.

²⁸ Likit ve likide yakın aktiflerden olan menkul değerler cüzdanı Aralık 2002'ye kadar devlet borçlanma senetleri ve diğer menkul kıymetlerin toplamı olup; bunun içinde bağlı menkul değerler yoktur. Aralık 2002'den itibaren likit ve likide yakın aktifler içinde yer alan menkul değerler cüzdanının içeriği değişmiştir. Bu değişikliklikle menkul değerler cüzdanı alım satım amaçlı menkul değerler ve satılmaya hazır menkul değerlerin toplamı olup; bunun içinde vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler yoktur.

gerilemiştir. Aralık 2002 dönemi itibariyle Merkez Bankasından alacaklar, bankalardan alacaklar ve bankalararası para piyasası işlemlerinden alacakların toplam likit ve likide yakın aktifler içindeki payları kamu banka grubunda sırasıyla yüzde 4, yüzde 25.9, yüzde 8.2, özel banka grubunda sırasıyla yüzde 4, yüzde 16, yüzde 10.7 ve yabancı banka grubunda sırasıyla yüzde 1.7, yüzde 33.5 ve yüzde 26.3'tür. Tüm banka grupları bazında zorunlu karşılıklar kalemi Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında yükselmesine rağmen likit ve likide yakın aktifler içindeki payları özel bankalarda düşerken kamu ve yabancı bankalarda yükselmiştir. 2002 yılı itibariyle banka grupları bazında zorunlu karşılıkların likit ve likide yakın aktifler içindeki payları sırasıyla kamu bankalarında yüzde 18.6, özel bankalarda yüzde 12.5 ve yabancı banka grubunda ise 10.8 seviyesindedir.

TABLO 3.40. BANKA GRUPLARI BAZINDA LİKİT VE LİKİDE YAKIN AKTİFLERİN YÜZDE PAYLARI

Kamu B.	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	6.1	5.0	3.4	42.5	24.6	18.4
Mar.02	4.3	5.9	9.5	32.9	28.4	19.0
Haz.02	4.3	5.2	5.9	28.9	37.1	18.7
Eyl.02	3.9	6.3	5.0	29.7	35.7	19.3
Ara.02	3.4	4.0	8.2	25.9	40.0	18.6
Özel B.	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	4.6	4.1	18.7	29.5	28.1	15.0
Mar.02	2.6	3.8	17.6	24.5	34.9	16.5
Haz.02	2.8	3.9	17.0	21.4	39.4	15.5
Eyl.02	3.3	3.6	15.5	22.4	36.8	18.4
Ara.02	2.5	4.0	10.7	16.0	54.3	12.5
Yabancı B.	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	3.1	4.1	23.4	41.0	19.7	8.7
Mar.02	1.4	3.2	32.8	36.5	17.7	8.4
Haz.02	1.3	1.8	25.3	48.5	13.5	9.6
Eyl.02	1.8	1.0	27.1	39.8	17.7	12.6
Ara.02	1.9	1.7	26.3	33.5	25.7	10.8
Mevduat B.	Nakit Değerler	MB'dan A.	BPP.İşl.A	Bankalardan A.	MDC	Zorunlu Karşılıklar
Ara.01	4.9	4.3	15.3	33.2	26.8	15.5
Mar.02	3.0	4.3	16.2	27.5	32.2	16.7
Haz.02	3.1	4.1	14.6	25.0	37.3	16.0
Eyl.02	3.4	4.2	13.0	25.3	35.6	18.4
Ara.02	2.7	3.9	10.8	19.0	49.8	13.8

Kaynak: BDDK

b) Menkul Değerler Cüzdanı²⁹

2002 yılında, yüksek reel getiri sağlaması ve sermaye yeterliliği hesaplanmasında sıfır kredi riski ile dikkate alınması nedeniyle kamu borçlanma senetlerine ağırlık verilmesi, Hazine tarafından kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve fon bankalarının açık pozisyonlarını kapamak amacıyla devlet iç borçlanma senedi ihraç etmesi sonucunda sektördeki menkul değerler cüzdanı Aralık 2001'de 55.4 katrilyon TL iken Aralık 2002 döneminde 80 katrilyon TL'ye çıkmıştır. Bununla beraber Aralık 2002'den önce menkul değerler cüzdanı devlet borçlanma senetleri, bağlı menkul değerler ve diğer menkul kıymetlerden oluşuyorken, Aralık 2002 ve sonrasında menkul değerler cüzdanının içeriği değişmiş ve menkul değerler cüzdanı alım satım amaçlı menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul değerler ve vadeye kadar elde bulundurulacak menkul değerlerden oluşmaktadır. Menkul değerler cüzdanının 2002 yılı boyunca sürekli ve hızlı bir şekilde artmasının nedenlerinden biri hem sektörde hem de tüm banka gruplarında 2002 yılının başından itibaren bağlı menkul değerlerdeki artıştır. Diğer bir neden ise yukarıda bahsedildiği gibi 2002 yılı boyunca, kamu borçlanma senetlerinin yüksek reel getiri sağlaması ve sermaye yeterliliği hesaplanmasında sıfır kredi riski ile dikkate alınması ve Hazine tarafından kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve fon bankalarının açık pozisyonlarını kapamak amacıyla devlet iç borçlanma senedi ihraç etmesidir.

TABLO 3.41. BANKA GRUPLARI BAZINDA MDC'NİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

MDC	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.01	28.920.547	25.343.752	1.191.036	55.455.335	52	46	2
Mar.02	34.274.148	29.199.479	1.249.181	64.722.808	53	45	2
Haz.02	36.919.500	33.597.136	1.338.895	71.855.531	51	47	2
Eyl.02	37.865.817	35.061.753	1.543.529	74.471.099	51	47	2
Ara.02	39.245.247	39.818.961	1.548.410	80.612.618	49	49	2

Kaynak: BDDK

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı kamu, özel ve yabancı banka grupları bazında menkul değerler cüzdanı 2002 yılı boyunca artış

²⁹ Menkul değerler cüzdanı Aralık 2002 dönemine kadar devlet borçlanma senetleri, bağlı menkul değerler ve diğer menkul kıymetlerin toplamından oluşmaktadır. Aralık 2002 döneminde ise menkul değerler cüzdanı alım satım amaçlı menkul değerler, satılmaya hazır menkul değerler ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin toplamından oluşmaktadır.

trendindeyken sektör içindeki paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Aralık 2001-Eylül 2002 dönemleri arasında kamu bankaları bazında devlet borçlanma senetleri 2.9 katrilyon TL'den 5.3 katrilyon TL'ye, diğer menkul kıymetler 22 trilyon TL'den 48 trilyon TL'ye ve bağlı menkul değerler 25.9 katrilyon TL'den 32.5 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Özel bankalarda bu dönemler arasında devlet borçlanma senetleri 8.8 katrilyon TL'den 10.4 katrilyon TL'ye, diğer menkul kıymetler 1.1 katrilyon TL'den 2.2 katrilyon TL'ye ve bağlı menkul değerler 15.3 katrilyon TL'den 22.4 katrilyon TL'ye yükselmiştir. İlgili dönemde yabancı bankalar bazında devlet borçlanma senetleri 473 trilyon TL'den 407 trilyon TL'ye düşerken; diğer menkul kıymetler 3 trilyon TL'den 34.9 trilyon TL'ye ve bağlı menkul değerler 714 trilyon TL'den 1.1 katrilyon TL'ye yükselmiştir

TABLO 3.42. BANKA GRUPLARI BAZINDA MDC'NİN ALT KALEMLERİNİN GELİŞİMİ VE MDC İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)^{30 31}

Kamu B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.01	28.920.547	2.929.306	22.195	25.969.046	10	0	90
Mar.02	34.274.148	3.385.802	29.388	30.858.958	10	0	90
Haz.02	36.919.500	4.777.327	43.738	32.098.435	13	0	87
Eyl.02	37.865.817	5.301.564	48.303	32.515.950	14	0	86
Ara.02	39.245.247	0	0	0	0	0	0
Özel B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.01	25.343.752	8.806.104	1.176.990	15.360.658	35	5	61
Mar.02	29.199.479	8.683.255	1.417.111	19.099.113	30	5	65
Haz.02	33.597.136	11.797.228	1.678.912	20.120.996	35	5	60
Eyl.02	35.061.753	10.418.538	2.219.907	22.423.308	30	6	64
Ara.02	39.818.961	0	0	0	0	0	0
Yabancı B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.01	1.191.036	473.006	3.082	714.948	40	0	60
Mar.02	1.249.181	418.148	9.619	821.414	33	1	66
Haz.02	1.338.895	371.994	33.784	933.117	28	3	70
Eyl.02	1.543.529	407.537	34.958	1.101.034	26	2	71
Ara.02	1.548.410	0	0	0	0	0	0
Mevduat B.	MDC	DBS	DMK	BMD	DBS	DMK	BMD
Ara.01	55.455.335	12.208.416	1.202.267	42.044.652	22	2	76
Mar.02	64.722.808	12.487.205	1.456.118	50.779.485	19	2	78
Haz.02	71.855.531	16.946.549	1.756.434	53.152.548	24	2	74
Eyl.02	74.471.099	16.127.639	2.303.168	56.040.292	22	3	75
Ara.02	80.612.618	0	0	0	0	0	0

Kaynak: BDDK

Aralık 2002 döneminde kamu bankaları bazında alım satım amaçlı menkul değerler 5.7 katrilyon TL satılmaya hazır menkul değerler 370 trilyon TL ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler 33 katrilyon TL; özel

³⁰ Menkul değerler cüzdanı Aralık 2002 döneminde kadar devlet borçlanma senetleri, bağlı menkul kıymetler ve diğer menkul kıymetlerin toplamından oluşmaktadır. Aralık 2002 döneminden itibaren menkul değerler cüzdanının içeriği değişmiştir. Bu dönemden donra menkul değerler cüzdanı alım satım amaçlı menkul değerler, satılmaya hazır menkul değerler ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerden oluşmaktadır.

³¹ MDC: Menkul değerler cüzdanı, DBS: Devlet borçlanma senedi, DMK: Diğer menkul kıymetler, BMD: Bağlı menkul değerler

bankalar bazında alım satım amaçlı menkul değerler 12.7 katrilyon TL satılmaya hazır menkul değerler 13.8 katrilyon TL ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler 13.1 katrilyon TL'dir. Yabancı bankalarda ise alım satım amaçlı menkul değerler 305 trilyon TL satılmaya hazır menkul değerler 450 trilyon TL ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler 791 katrilyon TL; düzeyindedir.

c) Krediler

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında ekonomik aktivitedeki gerileme ile kredilerin geri ödenmesinde yaşanan sorunlar bankaların kredi hacimlerinin daralmasına neden olmuştur. 2002 yılında ekonomide yaşanan hızlı büyümenin etkisiyle kredi talebinde ortaya çıkan artış, bankaların krizin etkilerini atlatmalarının ardından kredi imkanlarını artırmaları 2002 yılı boyunca ve özellikle yılın son çeyreğinde kredilerin hızla artmasında etkili olmuştur.

TABLO 3.43. BANKA GRUPLARI BAZINDA KREDİLERİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Krediler	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.	Mevd. B.	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.
Ara.01	7.509.610	20.994.770	1.325.066	29.829.446	25.2	70.4	4.4
Mar.02	6.905.168	21.403.569	1.261.678	29.570.415	23.4	72.4	4.3
Haz.02	7.223.273	25.157.306	1.468.516	33.849.095	21.3	74.3	4.3
Eyl.02	7.272.821	28.715.339	1.885.685	37.873.845	19.2	75.8	5.0
Ara.02	7.616.274	33.971.558	2.161.304	43.749.136	17.4	77.7	4.9

Kaynak: BDDK

Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında hem sektör bazında hem de grup bazında ve özellikle özel banka grubu bazında krediler hızla yükselmiştir. 2002 yılında kamu bankalarının verdikleri kredilerin sektör içindeki payı düşerken özel ve yabancı bankaların verdikleri kredilerin sektör içindeki payı artmış ve yıl sonunda sırasıyla yüzde 77.7 ve yüzde 4.9 düzeyine gelmiştir. Mevduat bankalarının verdikleri kredilerdeki artışın önemli bir kısmı özel bankalardan kaynaklanmıştır.

TABLO 3.44. BANKA GRUPLARI BAZINDA YP KREDİ / TOPLAM KREDİLER RASYOSUNUN GELİŞİMİ (YÜZDE)

YP KREDİ/TOPLAM KREDİ	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.01	24.0	64.0	59.6	54.0
Mar.02	23.0	64.0	60.4	54.0
Haz.02	25.0	67.0	55.8	58.0
Eyl.02	23.0	66.0	57.0	57.0
Ara.02	23.0	67.0	59.0	59.0

Kaynak: BDDK

d) Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA)

Sektör bazında Aralık 2001'de 7.1 katrilyon TL olan net tahsili gecikmiş alacaklar Aralık 2002'de 2.7 katrilyon TL'ye gerilemiştir. Aynı gelişme kamu ve özel banka gruplarında yaşanmış ve net tahsili gecikmiş alacaklar kamu bankalarında 1.6 katrilyon TL'den 1 katrilyon TL'ye, özel bankalarda ise 5.5 katrilyon TL'den 1.5 katrilyon TL'ye düşmüştür. Kamu bankaları grubu bazında net TGA'nın sektör içinde aldığı pay yüzde 23.2'den yüzde 42.7'ye çıkarken özel bankalar bazında net tahsili gecikmiş alacakların sektör net tahsili gecikmiş alacakları içinden aldığı pay yüzde 76.6'dan yüzde 56.4'e gerilemiştir.

TABLO 3.45. BANKA GRUPLARI BAZINDA TGA (NET), TGA (BRÜT) VE TGA KARŞILIKLARININ GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

TGA (Net)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.01	1.667.275	5.510.965	18.641	7.196.881	23.2	76.6	0.3
Mar.02	1.566.607	5.002.392	9.865	6.578.864	23.8	76	0.1
Haz.02	1.609.281	4.215.743	18.672	5.843.696	27.5	72.1	0.3
Eyl.02	1.330.992	3.831.272	20.987	5.183.251	25.7	73.9	0.4
Ara.02	1.187.737	1.568.559	24.945	2.781.241	42.7	56.4	0.9
TGA (Brüt)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.01	4.469.087	7.991.866	77.616	12.538.569	35.6	63.7	0.6
Mar.02	4.634.011	7.665.020	66.664	12.365.695	37.5	62	0.5
Haz.02	4.839.953	6.692.956	88.148	11.621.057	41.6	57.6	0.8
Eyl.02	4.718.142	6.649.174	93.422	11.460.738	41.2	58	0.8
Ara.02	4.545.264	3.334.667	111.564	7.991.495	56.9	41.7	1.4
TGA Karşılıkları	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.01	2.801.812	2.480.901	58.975	5.341.688	52.5	46.4	1.1
Mar.02	3.067.404	2.662.628	56.799	5.786.831	53	46	1
Haz.02	3.230.672	2.477.213	69.476	5.777.361	55.9	42.9	1.2
Eyl.02	3.387.150	2.817.902	72.435	6.277.487	54	44.9	1.2
Ara.02	3.357.527	1.766.108	86.619	5.210.254	64.4	33.9	1.7

Kaynak: BDDK

Brüt TGA'da sektör itibariyle 7.9 katrilyon TL'ye düşmüştür. Kamu bankalarının brüt tahsili gecikmiş alacaklar Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında artış gösterirken, özel bankaların brüt tahsili gecikmiş alacakları gerilemiştir. Aynı gelişme kamu ve özel bankaların brüt tahsili gecikmiş

alacaklarının sektör brüt tahsili gecikmiş alacakları içindeki payında da meydana gelmiştir. Kamu bankalarının payı artarken, özel bankaların payı azalmıştır. Yabancı bankaların brüt tahsili gecikmiş alacakları ve sektör içindeki payı bu dönemde yükselmiştir.

Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında kamu ve yabancı bankaların tahsili gecikmiş alacaklar karşılıkları artarken, özel bankalarındaki düşüşe geçmiştir. Sektör içindeki payları ise kamu bankalarında yüzde 64.4'e, yabancı bankalarda yüzde 1.7'ye çıkmış, özel bankalarda ise oran yüzde 33'e gerilemiştir.

e) Diğer Aktifler

TABLO 3.46. BANKA GRUPLARI BAZINDA DİĞER AKTİFLERİNİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

DİĞER Aktifler	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.01	1.027.167	1.753.081	262.212	3.042.460	33.8	57.6	8.6
Mar.02	1.126.045	1.984.038	241.186	3.351.269	33.6	59.2	7.2
Haz.02	1.280.449	2.360.894	133.599	3.774.942	33.9	62.5	3.5
Eyl.02	1.431.101	2.378.314	149.993	3.959.408	36.1	60.1	3.8
Ara.02	1.412.097	1.578.668	267.223	3.257.988	43.3	48.5	8.2

Kaynak: BDDK

Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında hem sektör hem de banka grubu bazında değişiklik göstermeyen diğer aktifler kaleminin banka grupları içindeki paylarında da önemli bir değişiklik meydana gelmemiştir.

B) Pasif Yapısı

2002 yılında uygulamaya konulan Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, döviz kuru artış hızının yıl boyunca düşük seyretmesi, uluslararası piyasalarda gelişmekte olan piyasalara kredi kullandırmadaki isteksizlik, mevduata alternatif yatırım araçlarındaki gelişmeler ve yaşanan belirsizlik ortamının etkisiyle bankaların kaynak yapısında 2001 yılına göre değişimler gözlenmiştir. Borçlar kaleminin toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 15'ten yüzde 10'a gerilemiş, diğer pasiflerde değişiklik olmamış, mevduatların, banka sermayelerinin güçlendirilmesi programı kapsamında desteklenen ve karlılık performansındaki iyileşmelerin etkisiyle özkaynakların toplam kaynaklar içindeki payı artmıştır.

Banka grupları bazında kaynak kalemlerinin gelişimine bakıldığında, kamu bankaları grubunda mevduat ve özkaynakların grup içindeki payı artarken borçların payının azaldığı görülmektedir. Özel bankalar grubundaki toplam kaynaklarının yüzde 70'i olan mevduatlar 2002 yılında artmasına rağmen toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 67'ye düşmüştür.

TABLO 3.47. BANKA GRUPLARI BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİF KALEMLERİN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Kamu B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	37.257.560	5.662.282	4.776.205	734.182
Mar.02	38.960.747	5.450.531	5.240.330	812.607
Haz.02	42.370.373	5.452.675	4.810.848	980.061
Eyl.02	46.391.800	5.394.015	5.859.950	11.993.435
Ara.02	48.488.559	4.757.887	6.747.415	830.801
Özel B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	67.223.028	16.502.811	7.540.218	1.996.097
Mar.02	63.325.355	12.751.698	7.441.463	2.232.154
Haz.02	67.361.735	15.340.680	11.122.094	2.286.991
Eyl.02	74.204.628	13.106.516	11.957.389	2.882.826
Ara.02	80.629.436	14.034.401	15.193.746	2.458.041
Yabancı B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	2.251.929	1.297.750	1.184.401	63.731
Mar.02	2.013.296	1.411.291	1.191.532	75.069
Haz.02	2.532.144	1.750.159	1.230.060	95.514
Eyl.02	2.859.151	1.532.423	1.312.151	65.127
Ara.02	3.085.808	1.476.220	1.387.698	258.140
Mevduat B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	106.732.517	23.462.843	13.500.824	2.794.010
Mar.02	104.299.398	19.613.520	13.873.325	3.119.830
Haz.02	112.264.252	22.543.514	17.163.002	3.362.566
Eyl.02	123.455.579	20.032.954	19.129.490	14.941.388
Ara.02	132.203.803	20.268.508	23.328.859	3.546.982

Kaynak: BDDK

Özel bankalarda borçların payı ilgili dönemde yüzde 17'den yüzde 12'ye düşerken, özkaynakların payı yüzde 8'den yüzde 13'e yükselmiş, diğer pasiflerin payı değişmemiştir.

Aralık 2001-Aralık 2002 dönemleri arasında yabancı bankalar grubu bazında mevduatların toplam içindeki payı yüzde 43'ten yüzde 47'ye, diğer pasiflerin toplam içindeki payı yüzde 1'den yüzde 4'e yükselirken, borçlar ve özkaynakların toplam kaynaklar içindeki payı sırasıyla yüzde 25'ten yüzde 21'e, yüzde yüzde 23'ten yüzde 21'e gerilemiştir.

TABLO 3.48. BANKA GRUPLARI BAZINDA SEÇİLMİŞ PASİF KALEMLERİN TOPLAM PASİFLER İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

Kamu B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	69	10	9	1
Mar.02	67	9	9	1
Haz.02	68	9	8	2
Eyl.02	71	8	9	18
Ara.02	71	7	10	1
Özel B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	70	17	8	2
Mar.02	68	14	8	2
Haz.02	66	15	11	2
Eyl.02	68	12	11	3
Ara.02	67	12	13	2
Yabancı B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	43	25	23	1
Mar.02	39	27	23	1
Haz.02	42	29	21	2
Eyl.02	47	25	21	1
Ara.02	47	22	21	4
Mevduat B.	Mevduat	Borçlar	Özkaynak	Diğer Pasifler
Ara.01	69	15	9	2
Mar.02	67	13	9	2
Haz.02	66	13	10	2
Eyl.02	68	11	11	8
Ara.02	68	10	12	2

Kaynak: BDDK

1) Seçilmiş Pasif Kalemlerin Gelişimi

a) Mevduat

Aralık 2001 dönemi itibariyle sektördeki toplam mevduatın yüzde 63'ü özel bankalarda iken, bu oran 2002 yılı sonunda yüzde 61'e gerilemiştir. Kamu bankalarının mevduatları ise bu dönemler arasında 37 katrilyon TL'den 48 katrilyon TL'ye yükselmiş ve toplam içindeki payı da yüzde 34.9'dan yüzde 36.7'ye çıkmıştır. Bankacılık sektörünün toplam mevduatının Aralık 2001 itibariyle yüzde 2.1'sine sahip olan yabancı bankaların mevduat kalemi ise 2002 yılı itibariyle 3 katrilyon TL'ye yükselmiş, toplam içindeki payı yüzde 2.3 düzeyinde kalmıştır.

TABLO 3.49. BANKA GRUPLARI BAZINDA TOPLAM MEVDUATLARIN GELİŞİMİ (MİLYAR TL)

Mevduat	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.	Mevd. B.	Kamu B.	Özel B.	Yab. B.
Ara.01	37.257.560	67.223.028	2.251.929	106.732.517	34.9	63.0	2.1
Mar.02	38.960.747	63.325.355	2.013.296	104.299.398	37.4	60.7	1.9
Haz.02	42.370.373	67.361.735	2.532.144	112.264.252	37.7	60.0	2.3
Eyl.02	46.391.800	74.204.628	2.859.151	123.455.579	37.6	60.1	2.3
Ara.02	48.488.559	80.629.436	3.085.808	132.203.803	36.7	61.0	2.3

Kaynak: BDDK

Mevduat toplayan bankaların toplam mevduatının 2001 sonu itibariyle yüzde 53.9'u yabancı para iken, bu oran 2002 yılı sonunda yüzde 59.1'e yükselmiştir. Banka grupları bazında yabancı para cinsinden mevduatların gelişimine bakıldığında, kamu bankalarının yabancı para mevduatının toplam mevduatı içindeki payı Aralık 2001'de yüzde 37.2 iken, Aralık 2002 döneminde bu oran yüzde 36.3'e gerilediği görülmektedir. Özel bankaların yabancı para cinsinden mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı da bu dönemde yüzde 70.8'den yüzde 68.8'e düşmüştür.

TABLO 3.50. BANKA GRUPLARI BAZINDA YP MEVDUAT / TOPLAM MEVDUAT (YÜZDE)

YP MEVD/TOPLAM MEVD	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.01	37.2	70.8	83.0	53.9
Mar.02	31.8	69.2	81.0	53.9
Haz.02	36.1	71.2	80.0	57.6
Eyl.02	35.9	71.7	86.0	57.2
Ara.02	36.3	68.8	84.0	59.1

Kaynak: BDDK

b) Borçlar³²

Mevduat bankalarının borçlar kalemi 2002 yılında 2.2 katrilyon TL azalarak 20.2 katrilyon TL düzeyine gelmiştir. Özel ve kamu bankalarının borçlar kalemi 2002 yılında düşerken, yabancı bankaların borçlar kalemi artmıştır. Sektör genelinde bankaların önemli bir fon kaynağı olan borçlar kalemindeki bu düşüşün nedeni 2002 yılında ekonomide ortaya çıkan olumlu hava ve sektörün kriz durumundan çıkarak toparlanma düzeyine gelmesi sebebi ile likit kalma korkusunun azalması ya da likidite sıkıntısının ortadan kalkmasıdır.

TABLO 3.51. BANKA GRUPLARI BAZINDA BORÇLARIN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Borçlar	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.01	5.662.282	16.502.811	1.297.750	23.462.843	24.1	70.3	5.5
Mar.02	5.450.531	12.751.698	1.411.291	19.613.520	27.8	65.0	7.2
Haz.02	5.452.675	15.340.680	1.750.159	22.543.514	24.2	68.0	7.8
Eyl.02	5.394.015	13.106.516	1.532.423	20.032.954	26.9	65.4	7.6
Ara.02	4.757.887	14.034.401	1.476.220	20.268.508	23.5	69.2	7.3

Kaynak: BDDK

³² Borçlar kalemi Merkez Bankasından Borçlar, Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden Borçlar ve Bankalardan Borçlar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır.

c) Özkaynaklar

2001 yılı itibariyle mevduat toplayan bankaların özkaynaklar toplamı 13.5 katrilyon TL iken, bu tutar 2002 yılında 23.3 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Özkaynaklar kalemindeki artışta banka sermayelerinin güçlendirilmesi programı kapsamında özel bankaların hissedarlarınca yapılan 848 trilyon TL'lik ödenmiş sermaye artırımının etkisi vardır.

TABLO 3.52. BANKA GRUPLARI BAZINDA ÖZKAYNAKLARIN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Özkaynak	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.01	4.776.205	7.540.218	1.184.401	13.500.824	35.4	55.9	8.8
Mar.02	5.240.330	7.441.463	1.191.532	13.873.325	37.8	53.6	8.6
Haz.02	4.810.848	11.122.094	1.230.060	17.163.002	28.0	64.8	7.2
Eyl.02	5.859.950	11.957.389	1.312.151	19.129.490	30.6	62.5	6.9
Ara.02	6.747.415	15.193.746	1.387.698	23.328.859	28.9	65.1	5.9

Kaynak: BDDK

Grup bazında incelendiğinde, kamu bankalarının özkaynakları 4.7 katrilyon TL'den 6.7 katrilyon TL'ye, özel bankaların özkaynakları 1.9 katrilyon TL'den 2.4 katrilyon TL'ye, yabancı bankaların özkaynakları ise 63.7 trilyon TL'den 258 trilyona TL'ye yükselmiştir. Gruplar itibariyle sektör içinde aldıkları paylara bakıldığında, kamu ve yabancı bankaların paylarının düştüğü özel bankaların özkaynaklarının sektör içindeki payının ise arttığı görülmektedir.

d) Diğer Pasifler

Mevduat toplayan bankaların diğer pasiflerinin 2002 yılındaki gelişimi kamu bankalarının diğer pasiflerinin gelişimine paralel bir yol izlemiştir. Özel ve yabancı bankalar grubu bazında diğer pasifler kalemi 2002 yılında sırasıyla 2.4 katrilyon TL ve 258 trilyon TL düzeyine yükselmiştir ve buna paralel olarak sektör içindeki payları da artmıştır.

TABLO 3.53. BANKA GRUPLARI BAZINDA DİĞER PASİFLERİN GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI (MİLYAR TL)

Diğer Pasifler	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.	Mevduat B.	Kamu B.	Özel B.	Yabancı B.
Ara.01	734.182	1.996.097	63.731	2.794.010	26.3	71.4	2.3
Mar.02	812.607	2.232.154	75.069	3.119.830	26.0	71.5	2.4
Haz.02	980.061	2.286.991	95.514	3.362.566	29.1	68.0	2.8
Eyl.02	11.993.435	2.882.826	65.127	14.941.388	80.3	19.3	0.4
Ara.02	830.801	2.458.041	258.140	3.546.982	23.4	69.3	7.3

Kaynak: BDDK

3.2. Riskler Açısından Finansal Tabloların Analizi

3.2.1. Likidite Riski

Enflasyonla mücadele programından önce getirisi yüksek olan ve risksiz olarak kabul edilen kamu kağıtlarının, 2000 yılında faiz oranlarındaki düşüşe paralel olarak, en çok tercih edilen kıymetler olma özelliğini yitirmeye başlaması ve ortaya çıkan talep artışı sonucunda bankaların özellikle tüketici kredilerine yönelmeleri sektörün aktif kompozisyonunu değiştirmiştir. Böylece, **likit ve likide yakın değerlerin ortalama toplam aktifler içindeki payı** 2000 yılında bir önceki yıla göre önemli oranda azalmıştır.

Menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payının Aralık 2000'de gerilemesinde Aralık 1998-1999 döneminde yüzde 97,3 olan iç borç stoku artışının Aralık 1999-2000 arasında yüzde 59'a düşmesi de etkili olmuştur.

Başlıca likidite riski rasyoları menkul değerler cüzdanının toplam aktiflere oranı ve likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktiflere oranıdır. Burada likidite riski incelenirken menkul değerler cüzdanının içinde bağlı menkul değerler ve vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler yer almamaktadır. Bununla beraber menkul değerler cüzdanında devlet borçlanma senetleri, diğer menkul kıymetler, alım satım amaçlı menkul değerler ve satılmaya hazır menkul değerler vardır. Likit ve likide yakın aktiflerin hesaplanmasında da aynı şeyler geçerlidir.

Kamu bankalarının menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında yüzde 10.7'den yüzde 6.2'ye gerilemiştir. Aynı düşüş özel ve yabancı bankalarda da yaşanmış ve özel bankalarda bu oran yüzde 20'den yüzde 9.9'a yabancı bankalarda ise yüzde 34'ten yüzde 16.7'ye düşmüştür. Menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payının düşmesinin en önemli nedeni o dönemde olumsuz ekonomik koşullardan dolayı yabancıların ellerindeki menkul kıymetleri satması ve piyasadan çekilmesidir. Menkul değerler cüzdanının toplam aktif içindeki payının azalmasının diğer bir nedeni ise 2000 yılı başında uygulanmaya başlanan istikrar programının etkisiyle hazinenin yurtiçi piyasalardan itfasının altında borçlanması, faiz oranlarının

hızlı düşüşü neticesinde kamu kağıtlarının cazibesinin azalması ve yılın son çeyreğinde bankaların repo yoluyla sağladıkları kaynaklardaki hızlı artıştır. Ayrıca, Mayıs 2000'de Hazine Müsteşarlığı'nın Haziran ayından geçerli olmak üzere uygulamaya koyduğu menkul kıymetlerin değerlendirme esaslarını düzenleyen ve teminata verilen menkul kıymetlerin bağlı menkul değerler hesabında muhasebeleştirilmesini içeren değişiklik, menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payının küçülmesinde etkili olmuştur. 2001 yılının ikinci yarısında özel ve yabancı bankaların menkul değerler cüzdanının aktif toplam içindeki payı azalmış ve sırasıyla Haziran 2001 itibariyle yüzde 5.9 ve yüzde 4.1'e gerilemiştir. Buna karşın kamu bankalarının menkul değerler cüzdanının aktif toplamı içindeki payı Haziran 2001 ve Eylül 2001 dönemlerinde artış göstermiş ve sırasıyla Haziran 2001'de yüzde 42.8'e Eylül 2001'de ise yüzde 45.4'e yükselmiştir. Bu da bankalara görev zararı alacaklarının tasfiyesi amacıyla verilen DİBS'lerden kaynaklanmıştır. Bu arada özel bankaların menkul değerler cüzdanının aktif toplamı içindeki payının azalmasında bu bankaların likit kalma tercihleri ve takas işlemi sonrası almış oldukları DİBS'lerin bağlı menkul değerler kaleminde yer alması etkili olmuştur. 2001 yılının sonunda özel ve yabancı bankaların toplam aktifler içindeki menkul değerler cüzdanının payı artarken kamu bankalarınınki azalmıştır. 2002 yılında ise tüm banka gruplarının aktif toplamının içindeki menkul değerler cüzdanının payı artmıştır.

Likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki paylarına bakıldığında, kamu bankalarında oran Aralık 1999 döneminde yüzde 24.8 iken, Kasım 2001 ve Şubat 2001 krizleri sonucu sektörün likidite sıkıntısına girmesi nedeniyle likit ve likide yakın değerlerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001'de 21'e düşmüştür. Özel ve yabancı bankalarda ise Aralık 1999'da sırasıyla yüzde 43.5 ve yüzde 70.4 olan oranlar Mart 2001 döneminde sırasıyla yüzde 34.9 ve yüzde 61.8'e düşmüştür. Mart 2001'den sonra kamu ve fon bankalarına aktarılan kağıtlardan dolayı kamu bankalarında oran Eylül 2001'e kadar artarken yabancı bankalarda oran azalma eğilimine girmiştir. Özel bankalarda bu dönemde likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktiflere oranında hafif bir artış görülmüştür. Aralık 2001 döneminde özel ve yabancı bankaların likit ve likide yakın değerlerinin toplam

aktifler içindeki payı yüzde 37 ve yüzde 46 iken, Aralık 2002'de bu oranlar sırasıyla yüzde 41.1 ve yüzde 44.4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

3.2.2. Kredi Riski

Kredi riskinin başlıca göstergeleri kredilerin toplam aktiflere oranı, kredilerin takibe dönüşüm oranı, YP kredilerin toplam kredilere oranı, kredi/mevduat oranı, Brüt TGA/Toplam krediler, Net TGA / Toplam krediler oranlarıdır. Kredilerin toplam aktiflere oranı kamu bankaları için Aralık 1999'dan itibaren artarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi dönemlerinde tepe noktasına ulaşmıştır. Kamu bankalarının kredilerinin toplam aktiflere oranı Aralık 1999'da yüzde 22.7 iken, 2000 istikrar programının etkisi ve faizlerin 2000 yılında hızlı düşüşü nedeniyle kredilerde ani artış yaşanmış bu da kredilerin aktif toplam içindeki payını yükseltmiştir. Özel bankalarda bu oran Aralık 1999'da yüzde 33 iken, Aralık 2000'de yüzde 36.9'a kadar yükseldikten sonra Ocak 2001'den itibaren azalmaya başlamış, Ocak 2001'de yüzde 36.6 olan oran Aralık 2001'de yüzde 21.8'e düştükten sonra 2002 yılı boyunca tekrar artmış ve 2002 yılını yüzde 28.4 düzeyinde kapatmıştır. 2002 yılındaki artışa rağmen bu oran hem Aralık 1999'dan hem de kriz dönemdekinden daha düşüktür. Yabancı bankaların krediler/toplam aktifler oranı Aralık 1999'da yüzde 14.5 iken, Aralık 2000'de yüzde 16.3'e yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yılları boyunca artmış ve Aralık 2002'de yüzde 32.6'ya çıkmıştır. Krediler/toplam aktifler oranına mevduat bankaları bazında Aralık 1999'da yüzde 27.5 olan oran kriz döneminde yüzde 31'e kadar yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yıllarında düşey bir seyir seyretmiş ve 2002 yılını yüzde 22 düzeyinde kapatmıştır.

Kredi riskinin göstergelerinden olan **kredilerin takibe dönüşüm oranı** brüt tahsili geçmiş alacakların krediler ve brüt tahsili geçmiş alacaklarının toplamına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu rasyo tahsili gecikmiş alacakların düzeyini göstermek açısından yardımcı olmaktadır. Brüt TGA/(brüt TGA+Krediler) oranı kamu bankaları için Aralık 1999'da yüzde 9.6 iken, Aralık 2000'de yüzde 11.6'ya yükselirken aynı oran özel bankalarda yüzde 3.7'den yüzde 6.1'e, yabancı bankalarda ise yüzde 2.3'ten yüzde 2.5'e çıkmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinden sonra bu

krizlerin bu oran üzerindeki etkisi Mart 2001-Mart 2002 dönemleri arasında görülmüştür. Bu dönemde kamu bankalarının kredilerinin takibe dönüşüm oranı yüzde 12.9'dan yüzde 40.2'ye yükselmiştir. Mart 2002'den yıl sonuna kadarki dönemde ise oran düşüş eğilimine girmiştir. Özel bankalarda ise Aralık 1999'da kredilerin takibe dönüşüm oranı yüzde 3.7 iken, kriz döneminde yani Ocak 2001'de yüzde 6'ya çıkmıştır. Kamu bankalarına benzer bir şekilde özel bankaların kredilerinin takibe dönüşüm oranı Mart 2001-Mart 2002 döneminde artış göstermiş Mart 2002'de oran yüzde 26.4 iken, bu oran yıl sonunda yüzde 8.9'a kadar düşmüştür. Yabancı bankalarda ise kamu ve özel bankaların aksine Aralık 1999-Aralık 2002 dönemleri arasında ani hareketler göstermemiş olup, Aralık 1999'da oran yüzde 2.3 iken, kriz döneminde yüzde 3.6'ya yükselmiş dönemin en yüksek değerini yüzde 5.7 ile Haziran 2002'de almış ve daha sonra yıl sonuna kadar azalmıştır. Kamu ve özel bankaların kredilerinin takibe dönüşüm oranlarının Mart 2001-Mat 2002 dönemleri arasında artış göstermesinin en önemli nedeni bu dönemde brüt tahsili gecikmiş alacakların tahsili gecikmiş alacaklar karşılığındaki büyük artışlar ve dolayısıyla net tahsili gecikmiş alacaklardaki artışın brüt tahsili gecikmiş alacaklardan az olması etkili olmuştur. Ayrıca ilgili dönemde kredilerin ilgili banka grupları bazında yatay bir seyir göstermesi kredilerin takibe dönüşüm oranının söz konusu dönemde artmasının diğer bir nedeni olabilir.

Kredi riskinin diğer bir göstergesi olan **yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı** kur riski için de bir göstergedir. Banka grupları bazında yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payına bakılacak olursa, kamu bankaları için Aralık 1999-Aralık 2001 döneminde azaldığı ve yüzde 30'dan yüzde 22'ye düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde özel bankalar için oran düşme eğilimindeyken, yabancı bankalarda artış yönünde olmuştur. Özel bankalarda oran yüzde 55.7'den yüzde 48'e, yabancı bankalarda ise yüzde 58.4'ten yüzde 60.4'e yükselmiştir. Kamu ve özel bankalarda oran nispeten düşük olmasına rağmen yabancı bankalarda yüksek olması dikkat çekicidir. Bunun nedeni ise 2000 yılındaki istikrar programı çerçevesinde uygulanmaya başlanan önceden açıklanan sabit kur politikasıdır. Bankaların önceden

açıklanan kur politikası nedeni ile mevcut olan kur riskini karşı tarafa yüklerken kredi riskini ya da kredinin geri ödememe riskini kendisi yüklenmiştir. YP kredilerin toplam krediler içindeki payı kurun serbest bırakıldığı Mart 2001'e kadar artmıştır. Dalgalı kura geçilmesi ile yabancı para cinsinden kredilerin Türk Lirası kredilerine çevrilmesi sonucu yabancı para cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payı düşmeye başlamıştır. Bu oranın artması bankacılık sektöründe hem kur riskinin hem de kredi riskinin arttığına bir göstergesidir. Bu oran Mart 2001'de kamu bankalarında yüzde 28'e, özel bankalarda yüzde 57'ye çıkmış iken, yabancı bankalarda ise oran Şubat 2001'de yüzde 72 iken Mart 2001'de bu oran yüzde 76'ya kadar yükselmiştir. Mart 2001'den Aralık 2002'ye kadarki dönemde ise oran kamu ve yabancı bankalar için düşerken, özel bankalar için artmaya devam etmiş ve Aralık 2002'de oran kamu bankalarında yüzde 23, özel bankalarda yüzde 67 ve yabancı bankalarda ise yüzde 59 düzeyinde gerçekleşmiştir. Mevduat bankalarının toplamı açısından bakıldığında, Aralık 1999-Ocak 2001 dönemleri arasında kamu bankalarının düşük oranları nedeniyle YP kredilerin toplam kredi içindeki payı yüzde 40'lar düzeyinde kalırken, daha sonraki dönemde özellikle özel bankaların YP kredilerinin toplam krediler içindeki payının artması kısmen de özel bankalardaki ilgili oranın yüksek seyretmesidir.

Kredi/Mevduat oranının yükselmesi sektörde kredi riskinin yükseldiğinin bir göstergesidir. Bu oran kamu bankaları için Aralık 1999-Şubat 2001 dönemleri arasında yüzde 31.5'ten yüzde 37.4'e yükselmiş sonraki dönemlerde azalarak Haziran 2001'de 28.9'a Aralık 2002'de ise yüzde 15.7'ye düşmüştür. Özel bankalarda bu oran Aralık 1999'da yüzde 60 iken Eylül 2001'de yüzde 71.1'e yükselmiş, daha sonraki dönemlerde ise düşüş trendi göstermiştir. Yabancı bankaların krediler/mevduat oranı ise Aralık 1999'da yüzde 53.4 iken, Mart 2000'de yüzde 91.4'e kadar yükselmiş bu dönemden Şubat 2001'e kadarki dönemde kredilerdeki artışın mevduatlardaki artış kadar olmaması nedeniyle oran yüksek düzeylerde kalmıştır. Şubat 2001-Aralık 2001 dönemleri arasında oran hızlı bir şekilde düşerek yüzde 31.2'ye gerilemiş, 2002 yılı boyunca oran yüzde 35'in üzerinde seyretmiştir. Yabancı bankalarda Şubat 2002'den sonra bu oranın

azalmasının en büyük nedeni mevduatlardaki ani artış ve kredilerin mevduatlar kadar yükselmemesi gösterilebilir.

Brüt TGA/Toplam Kredi ve Net TGA/Toplam Kredi oranlarının Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde artması ilgili dönemlerde sektörde kredi riskinin arttığını göstermektedir. Aralık 1999-Haziran 2001 arasında Brüt TGA/Toplam krediler oranı yüzde 10.7'den yüzde 25.3'e yükselmiştir. Aynı oran ilgili dönemde özel bankalarda yüzde 3.8'den yüzde 5'e, yabancı bankalarda yüzde 2.4'ten yüzde 4.6'ya yükselmiştir. Haziran 2001'den sonra kamu bankaları için oran Mart 2002'ye kadar artarak yüzde 67.1'e kadar yükseldikten sonra Aralık 2002'de yüzde 59.7 düzeyinde kalmıştır. Özel bankalarda Haziran 2001'den sonra oran kamu bankaları gibi yükselmiş, Aralık 2001'de yüzde 38.1 olarak en yüksek değerini aldıktan sonra düşüşe geçmiştir. Yabancı bankalarda Mart 2001'den sonra Haziran 2002'ye kadar yükseldikten sonra Aralık 2002'de yüzde 5.2'ye gerilemiştir. Kamu bankalarında Haziran 2001'den sonra Brüt TGA/Toplam Krediler oranındaki ciddi düzeydeki artışın arkasında kredilerdeki azalıştan çok kredi karşılıklarının artması ve kredilerin tahsili gecikmiş alacak halini alması yani TGA'ların Mart 2001'den sonra büyük bir oranda artması yatmaktadır. Özel bankaların Brüt TGA/ Toplam Krediler oranı Aralık 2001 döneminden itibaren ciddi bir artış göstermesinin nedenleri ise Aralık 2001'de kredilerin 28 katrilyon TL'den 20 katrilyon TL'ye düşmesi ve TGA'ların aynı dönemde 1.4 katrilyon TL'den 7.9 katrilyon TL'ye yükselmesidir.

Net TGA/Toplam krediler oranı da kredi riskinin bir göstergesidir. Net TGA/Toplam Krediler oranı kamu bankaları için Aralık 1999-Haziran 2001 dönemleri arasında yüzde 6-yüzde 8.5 düzeyleri arasında iken, Eylül 2001'de hızla artarak Mart 2002'de yüzde 22.7'ye yükseldikten sonra Aralık 2002'de yüzde 15'e gerilemiştir. Özel bankalar için bu oran Aralık 1999-Eylül 2001 arasında yüzde 1.5-yüzde 2.7 arasında iken, Aralık 2001'de yüzde 26'ya yükseldikten sonra 2002 yılı boyunca düşmüştür. Yabancı bankalarda kamu ve özel bankaların aksine Aralık 1999-Aralık 2002 dönemleri arasında yüzde 0.5-1.5 arasında değişmiş ve önemli bir değişiklik göstermemiştir. Kamu bankalarının Eylül 2001'de özel bankaların ise Aralık 2001'de Net TGA/Toplam Krediler oranındaki ani sıçrayışın arkasında Brüt TGA ve kredi

karşılıklarındaki artış yatmaktadır. Bu da Şubat 2001 krizinin etkilerinin önemli bir göstergesidir. Hem kamu hem de özel bankaların Net TGA/Toplam Krediler ve Brüt TGA/Toplam Krediler rasyolarının sırasıyla kamu bankalarında Eylül 2001'den, özel bankalarda ise Aralık 2001'den itibaren sığrayış göstermesinin belki de en önemli nedeni Şubat 2001 krizi nedeniyle yükselen faizlerin ve döviz kurlarının ve bozulan makro ekonomik dinamiklerin sonucu olarak kredilerin geriye ödenememesi ya da geriye çağırılması yatmaktadır. Ayrıca Şubat 2001 krizi ile kredilerin geriye ödenememesi ya da TGA'ların artması sadece bankacılık sektörünü değil kredileri alan ve geriye ödeyemeyen reel sektörü yani firma ve şirketleri de olumsuz etkilemiş bu da Şubat 2001 krizi ile şirket ve firma iflaslarının artmasına ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Bu da göstermektedir ki; bankacılık sektörünün bilançosundaki gelişmeler yani sektördeki risklilik düzeyi sadece kendi sektörünü değil tüm ekonomiyi ve reel sektörü olumsuz etkileyebilmektedir. Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen kredi riskine ilişkin rasyolar Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde ve sonrasında olumsuz bir gelişim göstermiş ve Şubat 2001 krizi sonrasında sektörde kredi riskinin önemli bir düzeyde artması sonucunu doğurmuştur.

3.2.3. Faiz Riski

2000 yılında uygulanmaya başlayan makro ekonomik program çerçevesinde, bankacılık sektörünün kısa vadeli olan kaynak yapısının özellikle Kasım krizinden sonra daha da kısaldığı görülmektedir.

2000 yılı itibariyle, bankacılık sektörünün faize duyarlı varlıkları faize duyarlı yükümlülükleri ile karşılaştırıldığında; varlıkların, Türk lirasında 6 aya kadar, 1 yıla kadar ve 1 yıldan fazla faiz yenileme dönemlerinde, yükümlülüklerin ise ABD doları ve Euro döviz cinslerinin bütün faiz yenileme dönemlerinde faiz hareketlerine daha duyarlı olduğu belirlenmiştir. Sektör aktiflerinin uzun vadeli buna karşın pasiflerinin kısa vadeli olduğu dikkate alındığında, faizlerin düşme eğiliminde olduğu dönemlerde, söz konusu vade kompozisyonu olumlu bir yapıya, faizlerin yükselme eğiliminde olması halinde ise olumsuz bir yapıya işaret etmektedir. Nitekim, Kasım 2000 likidite krizinde faiz oranlarının yükselmesinin olumsuz etkileri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde

bankaların likidite ihtiyaçlarındaki artış ve varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğu; sektörün kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürede yeniden fiyatlandırılmasına yol açarak sektörü likidite sıkışıklığından kaynaklanan bir faiz riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Bazı bankaların portföylerindeki düşük faizli menkul kıymetleri satmaları ise faiz riskini realize etmelerine neden olmuştur. 1 aya kadar vadeli faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasiflere oranı Aralık 1999 dönemine kıyasla Haziran 2000 ve Haziran 2001 dönemlerinde gerilemiştir. Sektörün TL ve USD cinsinden vadelerde pasiflerin faiz duyarlılığı yüksektir. Haziran 2000 ve Haziran 2001 dönemlerinde özellikle 1-3 ay arası vadede faize duyarlı pasiflerin yoğunluğunun çok yüksek olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğu nedeniyle uzun yıllar faiz riski ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Kaynakların çok kısa vadede yoğunlaşması ve varlıkların daha uzun vadelere yayılması nedeniyle bilanço yapılarındaki vade uyumsuzluklarının derinleşmesi, bankaların kaynak sağlamada karşılaşılabilecekleri yüksek faiz maliyeti riskini artırmıştır.

2000 yılından itibaren uygulanan enflasyonu düşürme politikası sonrası azalan faiz oranları vade uyumsuzluğu nedeniyle sektörün maruz kaldığı faiz riskini azaltmış iken, 2000 Kasım dönemi ile 2001 Şubat dönemlerinde yaşanan krizler sonrası yükselen faiz oranları nedeniyle sözkonusu risk bankaların mali yapılarını ciddi olarak bozacak şekilde gerçekleşmiştir. Aralık 1999-Haziran 2001 dönemlerinde bankacılık sektörünün pasif yapısının çok kısa vadede yoğunlaştığı, buna karşılık getirili aktiflerinin vade yapısının uzadığı görülmektedir. 2001 Haziran döneminde gerçekleştirilen iç borç takası sonrasında ise DİBS'lerin vadesinin uzaması bankacılık sektörünün aktifleri ile pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğunu daha da artırmıştır. Bankacılık sektörünün genelinde 1 aya kadar vadeli faize duyarlı aktiflerin, faize duyarlı pasiflere oranı Haziran 2000 ve Haziran 2001 dönemlerinde Aralık 1999 dönemine göre azalmıştır. Bundan dolayı bankacılık sektöründe 1-3 ay arası kısa vadede faize duyarlı varlıklar ile yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğu artmıştır.

Banka grupları bazında faiz riskine bakıldığında ise; kamu bankalarında Haziran 2001 döneminde tüm para cinsleri itibariyle pasiflerin faiz duyarlılığının daha fazla olduğu, 1 aya kadar olan vadede faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasiflere oranı Türk Lirası'nda USD'ye göre çok daha düşük olduğu görülmektedir.

Özel banka grubunda, Türk Lirası hesaplar itibariyle 3 aya kadar olan vadelerde pasiflerin faiz duyarlılığı yüksek iken, diğer vadelerde aktiflerin faize duyarlılığı daha yüksektir. Eylül 2000 dönemine göre bir iyileşme görülmekle beraber USD cinsinden tüm vadelerde pasiflerin faiz duyarlılığı yüksek çıkmıştır. Haziran 2000 döneminde bir önceki döneme kıyasla 1 aya kadar vadedeki faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasiflere oranı yükselmiştir.

Yabancı banka grubuna gelindiğinde ise Türk Lirası hesapları itibariyle tüm vadelerde aktiflerin duyarlılığı daha yüksektir. Haziran 2000 döneminde 1 aya kadar vadede faize duyarlı TL aktifler (oran olarak) faize duyarlı pasiflerden daha yüksektir. Aynı dönemde 3 aya kadar vadede ise faize duyarlı pasifler faize duyarlı aktiflerden (oran olarak) daha yüksektir. Bu durum yabancı bankaların faiz oranlarının yükselmesi durumunda ek faiz geliri yaratacaktır. Faiz oranlarında azalma olması halinde ise faiz gelirinde kayıp olacaktır. USD cinsinden 6 aya kadar olan vadelerde pasiflerin faiz duyarlılığı yüksektir. Eylül 2000 dönemine göre 1 aya kadar vade grubunda faize duyarlı USD aktiflerinin USD pasiflere oranı Haziran 2001 döneminde ciddi bir şekilde yükselmiştir.

3.2.4. Kur Riski

Kur riskinin en önemli göstergeleri YPNGP/ST rasyosu, bilanço içi döviz pozisyonu³³ YPNGP YP aktiflerin toplam aktiflere oranı, YP pasiflerin toplam pasiflere oranı, yabancı para mevduatın ve kredilerin toplam mevduat ve kredilere oranıdır. YPNGP/ST rasyosu Aralık 1999'da kamu bankalarında - yüzde 4, özel bankalarda yüzde 13 ve yabancı

³³ Bilanço içi döviz pozisyonu=Yabancı para cinsinden yükümlülükler-yabancı para cinsinden varlıklar (bilanço içindeki yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler) YPNGP= Yabancı para cinsinden bilanço içi ve dışı yükümlülükler - yabancı para cinsinden bilanço içi ve dışı varlıklar. YPNGP: Yabancı para net genel pozisyonu; YPNGP/ST: Yabancı para net genel pozisyonu/sermaye tabanı

bankalarda – yüzde10 düzeyindeyken 2000 yılının başında bu oran kamu bankalarında - yüzde 26'ya, özel bankalarda - yüzde 16 yabancı bankalarda ise - yüzde 17'ye kadar çıkmıştır. Kamu bankalarında YPNGP/ST rasyosu Haziran 2001'e kadar negatif iken bu dönemden sonra pozitif değerler almaya başlamıştır. Özel bankalarda ise rasyo Aralık 2000'de yüzde 13 değerini aldıktan sonra Mart 2002'ye kadar rasyo artış göstererek pozitif değerler almış Haziran 2002-Aralık 2002 dönemlerinde yine negatif değerlere dönmüştür. Özel bankalarda YPNGP/ST rasyosu Mart 2001-Aralık 2002 dönemlerinde çok farklı düzeylerde gerçekleşmiş ve Aralık 2002'de - yüzde 1 seviyesine gelmiştir.

Bankacılık sektöründe döviz kuru riskinin diğer bir göstergesi ise bilanço içi döviz pozisyonu ve YPNGP'dir. Bilanço içi döviz pozisyonu Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında kamu bankalarının açık pozisyonları nedeniyle genelde negatif düzeylerde gerçekleşmiştir. Haziran 2001'den sonra kamu bankalarının yeniden yapılandırma programı çerçevesinde DİBS aktarılması açık pozisyonu fazlaya döndürmüştür, bu durum Aralık 2002'ye kadar devam etmiştir. Özel bankaların bilanço içi döviz pozisyonu Aralık 1999-Mart 2002 dönemleri arasında negatif düzeylerde seyretmiş yani bu dönemler arasında özel bankaların açık pozisyon sorunu yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni 2000 istikrar programı ile 2000 yılının başından itibaren yürütülmeye başlayan önceden ilan edilen sabit kur politikası nedeniyle özel bankaların YP yükümlülüklerinin özellikle Kasım 2000 likidite krizi ve Şubat 2001 döviz krizi dönemlerinde ve öncesinde artması etkili olmuştur. Mart 2001'de bilanço içi döviz pozisyonu 7 katrilyon TL (6.9 milyar USD) açık vermiş daha sonraki dönemlerde bu açık azalarak Haziran 2002 ve Eylül 2002 dönemlerinde fazla vermiştir. Aralık 2002'de ise tekrar açık vermiştir. Bilanço içi döviz pozisyonu yabancı bankalarda özel bankalar gibi bir trend göstermiştir. Aralık 1999-Mart 2001 dönemlerinde YP yükümlülükler YP varlıklardan fazla olması nedeniyle açık pozisyonda kalmışlardır. Mart 2001'den sonra ise yabancı bankalar pozisyonlarını hızla kapatarak Haziran 2002'ye kadar fazla pozisyonda kalmışlardır. Hem özel bankalar hem de yabancı bankalar Aralık 1999-Mart 2001'e kadarki dönemde uygulanan kur politikası nedeniyle YP

yükümlülüklerini artırmışlar ve bunun sonucu olarak ilgili dönemde YP yükümlülükler YP varlıklardan daha çok olmasından dolayı bu dönemlerde açık pozisyon durumuna düşmüşler ve bu banka gruplarının kur riskleri artmıştır. Aynı dönemde kamu bankaları ile birlikte özel ve yabancı bankaların YPNGP/ST rasyosu yüksek düzeylerde gerçekleşmiş bu da sektörde Şubat 2001 krizi sonrasında kur riskinin yüksek olduğunun bir göstergesidir.

Döviz kuru riskinin diğer bir göstergesi ise YPNGP'dir. YPNGP, YPNGP/ST rasyosu ile aynı trendi sergilemiştir. Kamu bankaları için Aralık 1999-Mart 2000 dönemleri arasında YPNGP negatif 20 trilyon TL'den (-37.8 milyar USD'den) negatif 247 trilyon TL'ye (-421 milyar USD'ye) çıkmıştır. Aynı dönemlerde özel bankalarda ve yabancı bankalarda YPNGP düzeyi negatif seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu da Mart 2001 dönemi itibariyle kamu, özel ve yabancı banka gruplarında kur riskinin arttığı ve bu artışın en yüksek özel bankalarda daha sonrada kamu ve yabancı bankalarda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu gösterge de Mart 2001'de bankacılık sektöründe kur riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu dönemden sonra kamu ve özel bankaların YPNGP'leri pozitif düzeylere çıkmış olup kamu bankaları için YPNGP Aralık 2001'de 204 trilyon TL (142 milyar USD) iken Aralık 2002'de 320 trilyon TL (194 milyar USD) düzeyinde gerçekleşmiştir. Özel bankalarda ise YPNGP Haziran 2002'ye kadar pozitif iken, bu dönemden sonra tekrar negatife dönmüştür. Yabancı bankalarda ise YPNGP pek istikrarlı bir trend göstermemiştir.

Döviz kuru riskinin diğer bir göstergesi ise YP aktiflerin toplam aktiflere oranı ve YP pasiflerin toplam pasiflere oranıdır. Genelde TL ağırlıklı çalışan kamu bankalarında Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında YP aktiflerin toplam aktifler içindeki payı artmakta, Aralık 2001'de yüzde 35 düzeyine geldikten sonra Aralık 2002'de yüzde 33'e gerilemiştir. YP pasiflerin toplam pasifler içindeki payı ise kamu bankalarında Aralık 2001'e kadar yükseldikten ve bu dönemde en yüksek değeri olan yüzde 37'e çıktıktan sonra Aralık 2002'de oran yüzde 35'e gerilemiştir. Özel bankaların YP aktiflerinin toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 50 iken, Ocak 2001'de yüzde 43'e geriledikten sonra Haziran 2001'de yüzde 56'ya

yükselmiş ve bu dönemden sonra düşüş eğilimi göstererek Aralık 2002'de yüzde 50'ye gerilemiştir. Özel bankalar grubunda YP pasiflerin toplam pasifler içindeki payı Eylül 2001'de en yüksek değeri olan yüzde 68 düzeyine çıktıktan sonra Aralık 2002'ye kadar düşmüştür. Yabancı bankaların YP aktiflerinin toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 54 iken, Ocak 2001'de yüzde 38'e düşmüş, Haziran 2001'de yüzde 63'e yükseldikten sonra tekrar düşmeye başlamış ve Aralık 2002'de yüzde 52'ye gerilemiştir. Yabancı bankaların YP pasiflerinin toplam pasifler içindeki payı ise Aralık 1999'da yüzde 68 iken, Eylül 2000'de yüzde 72 Eylül 2001'de yüzde 74 ve Aralık 2002'de ise yüzde 54 değerlerini almıştır.

Kur riskinin diğer bir göstergesi ise yabancı para mevduatın ve kredilerin toplam mevduat ve kredilere oranıdır. Çoğunlukla TL mevduat toplayan ve TL cinsinden kredi veren kamu bankalarının yabancı para mevduatının toplam mevduata oranı Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden önce ve sonrasında yükselmiştir. Aralık 1999'da yüzde 20.9 olan bu oran Eylül 2001'e kadar yükselmiş sonra hafif bir düşüş göstererek yüzde 36 düzeyine gerilemiştir. Kamu bankalarının verdiği yabancı para cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payı Ocak 2001'e kadar düşüş trendine girmiştir. Aralık 1999'da yabancı para kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 30 iken Ocak 2001'de bu oran yüzde 21'e düşmüştür. Krizden sonra Eylül 2001'e kadar oran yüzde 21.5'ten yüzde 33'e yükselmesine rağmen sonraki dönemlerde oran düşmeye başlamış ve 2002 yılının sonunda yabancı para kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 23 düzeyine gerilemiştir. Portföylerinde ağırlıklı olarak yabancı mevduat olan yabancı bankaların yabancı mevduatların toplam mevduatlar içindeki payının gelişimine bakıldığında, bankaların yabancı para cinsinden mevduatların toplam mevduatlara oranı Aralık 1999 döneminde sırasıyla yüzde 73.3 ve yüzde 89.2 iken, yabancı para cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payı da aynı dönemde yüzde 55.7 ve yüzde 58.4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Hem özel hem de yabancı bankaların yabancı para cinsinden mevduatların toplam mevduatlar içindeki payı Aralık 1999'tan Şubat 2001 krizi sonrasına kadar düşmüştür. Bu da göstermektedir ki kriz boyunca ve sonrasında özel ve yabancı bankaların yabancı para ağırlıklı fon toplayıp bunu TL

enstrümanlara plase etmesi sektörde kur riskini artırmış ve Şubat 2001 krizi ile beraber kur riski realize olmuştur.

Mart 2001'den sonra özel ve yabancı bankalar açısından oran dalgalı seyir izlemiştir. Yabancı para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı özel bankalarda Şubat 2001 krizine kadar düşüş trendi göstermiştir. Şubat 2001 krizinden sonra ise özel bankalar bakımından yabancı para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı yükselmiş ve Aralık 2002 döneminde yüzde 37 düzeyine gelmiştir. Yabancı bankalara bakıldığında ise, yabancı para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı Mart 2001'e kadar yükselmiş ve bu dönemden sonra oran yüzde 76'dan yüzde 55.8'e kadar düşmüştür. Hem özel hem de yabancı bankalar YP yükümlülük toplayıp bunları TL enstrümanlara yatırması kur riskinin Şubat 2001 krizi sonrasında artmasının nedenlerinden biridir.

Sonuç olarak; 2000 yılının başında başlayıp Şubat 2001'e kadar uygulanan istikrar programı çerçevesinde getirilen döviz kuru çıpası politikası, devalüasyon riskini azalttığından bankacılık sektörünü döviz üzerinden borçlanıp Türk Lirası plase etme yönünde teşvik etmiştir. Yani kurlardaki artışın piyasa faiz oranlarının altında seyretmesinden dolayı ilgili dönemlerde toplam mevduatının yarısından çoğu yabancı para cinsinden gerçekleşmiştir. Döviz mevduatı ile beraber 2000 yılı boyunca bankaların yurtdışından özellikle sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri aracılığıyla yabancı para cinsinden yükümlülükleri artmıştır. Bankaların topladığı yabancı para kaynaklarının büyük bir kısmını Türk Lirası cinsinden plase etmeleri pozisyon açığını artırmış bu da özellikle Şubat 2001 krizi sonrasında kur riskini artırmış ve bu kur riski realize olmuştur.

3.2.5. Sermaye Yeterliliği

Bankacılık sektöründeki kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu 1998 yılında yüzde 8.47 iken, 1999 yılında yüzde 11.65 olarak yüzde 8 olan yasal oranın üzerinde gerçekleşmiştir. Özel bankalarda ise sermaye yeterliliği rasyosu 1998 yılında yüzde 13.92, 1999 yılında yüzde 17.23 oranında gerçekleşirken, yabancı bankalarda sermaye yeterliliği rasyosu

1998 yılında yüzde 21.72 ve 1999 yılında yüzde 22.5 olup, yasal oran olan yüzde 8'in çok üstündedir.

Mart 2000 döneminde kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu yüzde 11.3, özel bankaların yüzde 16.3 ve özel bankaların ise yüzde 23.1 düzeyindedir. Aralık 2000'e kadar özellikle kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosunda azalış yaşanmış ve bu dönemde rasyo yüzde 8 seviyesine gerilemiştir. Aynı döneme kadar özel ve yabancı bankaların sermaye yeterliliği rasyolarında ufak azalışlar olmuş ve rasyo sırasıyla özel bankalarda yüzde 15.3'e, yabancı bankalarda ise yüzde 21.9'a gerilemiştir. 2001 yılının başında kamu bankalarına yasal sermaye yeterliliği rasyosunu tutturabilmeleri amacıyla ek sermaye kaynağı verilmiştir. Bunun etkisiyle kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu 2001 yılı boyunca belirgin bir şekilde artmış ve Mart 2001'de rasyo yüzde 10.7 iken, Aralık 2001'de rasyo yüzde 40.6'ya kadar yükselmiştir. Özel bankaların sermaye yeterliliği rasyosu Haziran 2001'e kadar düşmüş ve ilgili dönemde yüzde 10.4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yabancı bankalara bakıldığında, sermaye yeterliliği rasyosu Eylül 2001'e kadar fazla hareket göstermez iken, Aralık 2001'de yüzde 44'e yükselmiştir. 2002 yılına gelindiğinde 2001 yılında uygulamaya konulan Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı kapsamında bankaların kendi kaynakları ile sermayelerini artırmalarının yanında kamu ve fon bankalarının mali bakımdan iyileştirilmesi bakımından kaynak aktarılması sermaye yeterliliği rasyolarında olumlu etki yapmıştır. Ayrıca 2002 yılından başlayarak enflasyon muhasebesi uygulaması sonucunda bankaların ana sermayelerine dahil edilen ve incelenen dönem için sermaye ve yedek akçelerinin enflasyona endekslenmesi sonucunda ortaya çıkan fark bankaların sermaye yeterliliği rasyolarını artırmalarında önemli bir unsur olmuştur. Aralık 2001 döneminde kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu yüzde 40.60 iken, 2002 yılının sonunda bu oran yüzde 50.22'ye yükselmiştir. Özel bankalarda Aralık 2001'de rasyo yüzde 14.64 iken 2002 yılının aynı döneminde rasyo yüzde 19.72'ye yükselirken, yabancı bankalarda ise aynı dönemlerde yüzde 43.97'den yüzde 32.78'e düşmüştür.

3.2.6. Karlılık

Bankacılık sektörünün bu çalışmada incelenen karlılık göstergeleri 5 tane olup; bunlar Net Kar/Toplam Aktifler, Net Kar/Özkaynak ve (özkaynak+Kar)/ Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler ve Faiz Giderleri / Toplam Giderler'dir. Net karın toplam aktiflere oranı Aralık 1999-Şubat 2001 dönemleri arasında kamu bankalarında yüzde 1.1'den - yüzde 1.2'ye, özel bankalarda yüzde 4.3'ten - yüzde 1.2'ye yabancı bankalarda ise yüzde 2.3'e düşmüştür. Bunun en önemli nedeni Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle bankacılık sektöründe artan zararlardır. Bu oranın negatif olması o dönemde o banka grubunun net zararının olması anlamına gelir. Kamu bankalarında bu oranın negatif olması Aralık 2001'e kadar sürmüş, Haziran 2002 haricinde pozitif değerler almış ve Aralık 2002'de net kar/zararın sıfır olması nedeniyle sıfır değerini almıştır. Şubat 2001'den sonra özel bankaların net kar/toplam aktif oranı Aralık 2001 ve Mart 2002 dönemleri dışında pozitif değerler almış ve Aralık 2002'de yüzde 2'ye yükselmiştir. Yabancı bankalarda Şubat 2001'den sonra oran fazla değişmemiş ve yüzde 1.1 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün karlılık göstergelerinden ikincisi ise Net Kar/Özkaynaklar oranıdır. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında kamu bankalarının net kar/özkaynaklar oranı Aralık 2000'e kadar pozitif iken o dönemden sonra kamu bankalarının yüksek zararlarından dolayı negatife gelmiştir. Mart ve Haziran 2001 dönemlerinde bu oranın sırasıyla yüzde 73.9 ve yüzde 42.2 düzeylerinde olması yaşanan iki krizin kamu bankaları üzerindeki etkisini daha iyi göstermektedir. 2002 yılından itibaren kamu bankalarının net kar/özkaynak oranı pozitif değerler almış ve Eylül 2002 yılında yüzde 18 düzeyine gelmiştir. Aynı dönemde kamu bankaları için net kar/toplam aktifler oranının yüzde 1.6 olması bu dönemde toplam aktiflerdeki artışı göstermektedir. Özel bankaların net kar/özkaynak oranı Şubat 2001, Aralık 2001 ve Mart 2002 haricinde pozitif değerler alırken en düşük değeri - yüzde 87.9 olarak Aralık 2001 döneminde almıştır. Yabancı bankaların durumuna bakılacak olursa; Aralık 1999'da yüzde 44 ile en yüksek değerini, Mart 2002'de yüzde 0.9 olarak en düşük değerini aldığı görülmektedir.

Karlılık göstergelerinin üçüncüsü ise (öz kaynak+kar)/toplam aktif oranıdır. Bu oran kamu bankaları için en düşük değerini Mart 2001 döneminde alırken en yüksek değerini Eylül 2002'de almıştır. Özel bankaların bu oranı Aralık 1999 döneminde yüzde 17.4 ile en yüksek değerini alırken, en düşük değerini Aralık 2001'de yüzde 0.2 ile almıştır. Yabancı bankalar için (öz kaynak+net kar)/toplam aktif oranı Aralık 1999'da yüzde 17.4 iken, Aralık 2000'de yüzde 14.5, Aralık 2001'de yüzde 12, Aralık 2002'de ise yüzde 22.2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Karlılığın diğer bir göstergesi faiz gelirlerinin toplam gelirlere ve faiz giderlerinin toplam giderlere oranıdır. Kamu banka grubuna bakıldığında Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı yüzde 93 seviyelerindeyken, Şubat 2001 krizi ile beraber bu oran yüzde 97'ye kadar yükselmiş ve Eylül 2001'den itibaren düşüşe geçerek 2002 yılının aynı döneminde yüzde 91'e gerilemiştir. Bunun en önemli nedeni faiz gelirlerindeki ani azalış olup, toplam gelirlerdeki azalış faiz gelirlerindeki azalıştan daha yüksek olmuştur. Kamu bankalarının faiz giderlerinin toplam giderler içindeki payına bakılacak olursa, Aralık 1999'da bu oran yüzde 87.7 iken, Mart 2001'de yüzde 78'e gerilemiş fakat Aralık 2002'ye kadar olan dönemde tekrar artarak Aralık 2002'de yüzde 94 düzeyine yükselmiştir.

Özel banka grubu açısından faiz gelirlerinin toplam gelirlere ve faiz giderlerinin toplam giderlere oranlarının gelişimi şöyledir: Aralık 1999'da faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı yüzde 87 iken Mart 2001'de bu oran yüzde 90'a çıkmış Aralık 2002'de ise tekrar yüzde 80'e gerilemiştir. Faiz giderlerinin toplam giderler içindeki payı aynı trendi sürdürmüş olup, Aralık 1999'da 68 olan oran Mart 2001'de yüzde 80'e çıkmış daha sonra azalarak Aralık 2002 döneminde yüzde 66'ya kadar gerilemiştir.

Yabancı banka grupları açısından durum özel bankalarinkine benzerdir. Faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı Aralık 1999'da 89.8 iken Haziran 2001'de oran yüzde 95'e yükselmiş sonraki dönemlerde ise azalarak Aralık 2002 döneminde yüzde 83 seviyesine gerilemiştir. Faiz giderlerinin toplam giderlere oranının gelişimi ise özel banka grubundakiyle benzerlik göstermiştir. Krizler öncesi Aralık 1999'da oran 69.4 iken kriz

sonrası Mart 2001'de oran yüzde 86'ya çıkmış bu oran Eylül 2001'e kadar aynı kaldıktan sonra düşmeye başlayarak Aralık 2002'de yüzde 51 düzeyinde gerçekleşmiştir.

3.3. Türkiye'deki Krizler ile Dünya Ülkelerinde Yaşanan Krizlerin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türkiye'de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bağlamında bankacılık sektörü hakkında bazı tespitler belirtilmekte ve dünya ülkelerinde yaşanan krizler ile karşılaştırılmaktadır.

Türk bankacılık sektörüne Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında bakıldığında, aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır:

1) 1999 yılı sonu itibariyle: a) Fondaki bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki payı yüzde 5.6, milli gelire oranı ise yüzde 5'tir. b) Sektörde faaliyet gösteren 81 bankanın aktif büyüklüğü önceki yıla kıyasla Dolar bazında yüzde 14 oranında artmış ve 133.5 milyar USD düzeyine yükselmiştir. Aynı yıl sektörün açıkladığı toplam zarar 566 milyon USD'dir. c) Sektörde borçlanma maliyetinin yükselmesi nedeniyle kredi kalitesi düşmüş ve konan vergiler bankacılık sektörünün karını azaltmıştır. d) Bankacılık sektörünün ilk 5 bankasının toplam aktiflerinin sektör içindeki payı yüzde 46 olmuştur. Bu 5 bankanın ilk ikisi kamu bankasıdır. Bu da göstermektedir ki, 1999 yılı itibariyle bankacılık sektöründeki yoğunlaşma yüksektir. e) 1999 yılında toplam krediler önceki yıla göre azalmış, kredilerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 38'den yüzde 30'a düşmüştür. f) Tasfiye olacak alacakların kredilere oranı yüzde 7.2'den yüzde 10.7'ye yükselmiştir. g) Tahsili gecikmiş alacakların toplam aktiflere oranı yüzde 2.8'den yüzde 3.2'ye yükselmiştir. h) Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kamu bankalarında yüzde 5.6'dan yüzde 10'a, özel bankalarda ise yüzde 2.4'den yüzde 3.6'ya yükselmiştir. i) Sektör içindeki donuk aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 7.9'dan yüzde 9.4'e yükselmiştir. j) Bankacılık sektöründe batık kredilerin toplam krediler içindeki payı giderek artmış, bu bankaların sermaye yapılarını bozmuş ve sektör daha kötüye gitmiştir (TBB, Bankalarımız, 1999).

2) 2000 yılının Haziran ayı itibariyle bankacılık sektörünün mevduat dağılımına bakıldığında, TL mevduatın yüzde 61'i kamu bankalarında, YP

mevduatın yüzde 86'ü özel bankalarda görülmektedir. Mevduat faizlerine bakıldığında ise, kamu bankalarının TL mevduata, özel bankaların ise YP mevduata daha yüksek faiz verdiği görülmektedir. Bu dönemde kurun öngörülebilir olması nedeniyle bankalar yabancı para borçlanarak bu kaynağı hazine bonosu-devlet tahviline yatırmış, bu da bankacılık sektöründe açık pozisyondan dolayı bir risk doğurmuştur. Bankalar, yabancı yükümlülükleri artırarak elde ettiği kaynakları TL enstrümanlarında değerlemesi bankaların açık pozisyonları açısından olumsuz bir durum meydana getirmiştir.

3) Uygulanan sabit kur politikası bankacılık sektöründe YP yükümlülüklerinin TL yükümlülüklerine kıyasla daha çok artmasına neden olmuştur. Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında YP aktiflerin toplam aktifler içindeki payı kamu bankalarında yüzde 19'dan yüzde 35'e, özel bankalarda yüzde 50'den yüzde 52'ye yükselirken, yabancı bankalarda yüzde 54'ten yüzde 52'ye gerilemiştir. Yükümlülükler açısından bakıldığında ise, YP yükümlülüklerinin toplam yükümlülükler içindeki payı ilgili dönemde kamu bankalarında yüzde 20'den yüzde 37'ye, özel bankalarda yüzde 61'den yüzde 67'ye yükselmiş ve yabancı bankalarda yüzde 68'den yüzde 67'ye gerilemiştir. Mevduat bankaları bazında ise YP aktiflerin toplam aktifler içindeki payı ilgili dönemler arasında yüzde 38'den yüzde 46'ya yükselmiş, YP yükümlülüklerin toplam yükümlülükler içindeki payı ise yüzde 46'dan yüzde 56'ya yükselmiştir.

4) Bankacılık sektörünün kısa vadeli kaynakları uzun vadeye plase etmeleri sektörde vade uyumsuzluğu sorununa neden olmuştur.

5) Kasım 2000 krizinden tam anlamıyla çıkamadan siyasi gerginlikten dolayı Şubat 2001 krizi yaşanmış ve sektördeki kur riski ve kredi riskini Şubat 2001 krizinden sonra tepe noktasına çıkmıştır.

6) Şubat 2001 krizi sonucunda kurun dalgalanmaya bırakılması ile bankacılık sektöründe kur riski realize olmuştur. 2001 yılının ikinci çeyreğinden itibaren de kredi riskinin realize olmasına neden olmuştur.

7) Her iki kriz öncesi çalışmanın üçüncü bölümünde anlatılan kamu, özel ve yabancı banka gruplarının bilançolarının ve ilgili risk rasyolarının

gelişimi bankacılık sektöründe yaşanabilecek bir bankacılık krizi hakkında ipuçlarını vermiştir.

8) Her iki krizin maliyetleri yüksek olmakla beraber bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin (kredi, likidite, kur, piyasa riski) bankacılık sektörü için bir tehlike oluşturduğu ve risklerin iyi yönetilip kontrol edilememesinin neticelerinin ağır olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Yani bankacılık sektörü bilançosunun ve risklerinin iyi yönetilip yönetilememesi bankacılık krizleri ile doğrudan ilgili olduğu sonucunu doğurmuştur.

9) Türk Bankacılık sisteminde mevduat toplayan bankalar bazında menkul değerler cüzdanı portföyünün toplam aktifler içindeki payı 1999 sonuna göre yüzde 17.5'ten 2000 yılı sonunda yüzde 8.9'a gerilemiştir. 2000 yılından itibaren uygulanan istikrar politikası bağlamında faizlerin hızla düşmesi sonucu özellikle özel bankaların kullandığı krediler Aralık 1999-Eylül 2001 dönemleri arasında hızlı bir yükseliş trendi içine girmiştir. (Aralık 1999'da 11 katrilyon TL, Aralık 2000'de 17 katrilyon TL, Şubat 2001 20.6 katrilyon TL ve Eylül 2001'de 28 katrilyon TL). Kredilerin toplam aktiflere oranı kamu bankaları için Aralık 1999'dan itibaren artarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi dönemlerinde tepe noktasına ulaşmıştır. Özel bankalarda bu oran Aralık 1999'da yüzde 33 iken, Aralık 2000'de yüzde 36.9'a kadar yükseldikten sonra Ocak 2001'den itibaren azalmaya başlamış ve Ocak 2001'de yüzde 36.6 olan oran Aralık 2001'de yüzde 21.8'e gerilemiştir. Yabancı bankaların krediler/toplam aktifler oranı Aralık 1999'da yüzde 14.5 iken, Aralık 2000'de yüzde 16.3'e yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yılları boyunca artmış ve Aralık 2002'de yüzde 32.6'ya çıkmıştır. Krediler/toplam aktifler oranına mevduat bankaları bazında bakıldığında ise Aralık 1999'da yüzde 27.5 olan oran kriz döneminde yüzde 31'e kadar yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yıllarında düşey bir seyir seyretmiş ve 2002 yılını yüzde 22 düzeyinde kapatmıştır.

10) Kredilerin takibe dönüşüm oranı kamu bankaları için Aralık 1999'da yüzde 9.6 iken, Aralık 2000'de yüzde 11.6'ya yükselmiş, aynı oran özel bankalarda yüzde 3.7'den yüzde 6.1'e, yabancı bankalarda ise yüzde 2.3'ten yüzde 2.5'e çıkmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin bu oran üzerindeki etkisi Mart 2001-Mart 2002 dönemleri arasında

görülmüştür. Bu dönemde kamu bankalarının kredilerinin takibe dönüşüm oranı yüzde 12.9'dan yüzde 40.2'ye yükselmiştir. Özel bankalarda ise Aralık 1999'da kredilerin takibe dönüşüm oranı yüzde 3.7 iken, kriz döneminde yani Ocak 2001'de yüzde 6'ya çıkmıştır. Kamu bankalarına benzer bir şekilde özel bankaların kredilerinin takibe dönüşüm oranı Mart 2001-Mart 2002 döneminde artış göstermiş Yabancı bankalarda ise kamu ve özel bankaların aksine Aralık 1999-Aralık 2002 dönemleri arasında ani hareketler göstermemiş olup; Aralık 1999'da oran yüzde 2.3 iken, kriz döneminde yüzde 3.6'ya yükselmiş, dönemin en yüksek değerini yüzde 5.7 ile Haziran 2002'de almış ve daha sonra yıl sonuna kadar azalmıştır.

11) Net TGA'nın banka grupları itibariyle gelişimine bakıldığında net TGA'nın kamu bankalarında Aralık 2000'de 803 trilyon TL'den, Eylül 2001'de 1.6 katrilyon TL'ye, özel bankalarda Aralık 2000'de 314 trilyon TL'den Aralık 2001'de 5.5 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Yabancı bankalarda ise 5.7 katrilyon TL'den Haziran 2001'de 32 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

12) Aralık 1999-Aralık 2001 dönemleri arasında likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki payı Şubat 2001'e kadar azalmış Haziran 2001'den sonra yeniden yapılandırma programı sonucunda oran artış göstermiştir. Özel bankalarda ise oran Aralık 1999'da yüzde 43 iken, Aralık 2001 döneminde yüzde 37'ye gerilemiştir. Yabancı bankalarda likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999'da yüzde 70 iken, Aralık 2001'de oran yüzde 46'ya düşmüştür. Sektörün YP borçlanması, (açık pozisyonlardaki artış) kur riskini tetiklerken kredilerin uzun vadeli olması ve kısa vadeli mevduatlarla karşılanması hem kredi riskini artırmış hem de vade uyumsuzluğu nedeniyle likidite riskini tetikleyici bir unsur olmuştur.

13) Bankacılık sisteminin özkaynakları bu kriz ile birlikte büyük kayba uğramıştır. Mevduat bankaları bazında özkaynaklar Eylül 2000'de 9.8 katrilyon TL iken; Şubat 2001'de 7.2 katrilyon TL'ye gerilemiştir.

14) Ekonomideki kaynakların etkin dağılımını sağlaması gereken kamu bankalarının iyi yönetilememesi sonucu ortaya çıkan görev zararları kriz sonucunda bankacılık sektörüne ve ekonomiye büyük bir maliyet getirmiştir. Bununla beraber kamu bankalarının sermaye yapılarının yeterli

düzeyde olmaması, likidite, piyasa ve kredi riskine olan aşırı duyarlılık (genelde sektörün sorunu) kamu bankalarının Haziran 2001'de yeniden yapılandırma kapsamında sermaye güçlendirme programına girmesine neden olmuştur. Bu da kamu bankalarının rasyonel bir şekilde yönetilemediği sonucunu doğurmuştur.

15) Yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı kur riski için de bir göstergedir. Banka grupları bazında yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payına bakılacak olursa; kamu bankaları için Aralık 1999-Aralık 2001 döneminde azaldığı ve yüzde 30'dan yüzde 22'ye düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde özel bankalar için oran düşme eğiliminde olurken yabancı bankalarda artış yönünde olmuştur. Özel bankalarda oran yüzde 55.7'den yüzde 48'e, yabancı bankalarda ise yüzde 58.4'ten yüzde 60.4'e yükselmiştir. Kamu ve özel bankalarda oran nispeten düşük olmasına rağmen yabancı bankalarda oran yüksektir.

16) Sonuç olarak; Aralık 1999 döneminde başlayıp Şubat 2001'e kadar uygulanan istikrar programı çerçevesinde getirilen döviz kuru çıpası politikası, devalüasyon riskini azaltması bankacılık sektörünü döviz üzerinden borçlanıp Türk Lirası plase etme yönünde teşvik etmiştir. Yani kurlardaki artışın piyasa faiz oranlarının altında seyretmesinden dolayı ilgili dönemlerde toplam mevduatının yarısından çoğu yabancı para cinsinden gerçekleşmiştir. Döviz mevduatı ile beraber 2000 yılı boyunca bankaların yurtdışından özellikle sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri aracılığıyla yabancı para cinsinden yükümlülükleri artmıştır. Bankaların topladığı yabancı para kaynaklarının büyük bir kısmını Türk Lirası cinsinden plase etmeleri pozisyon açığını artırmış bu da özellikle Şubat 2001 krizi sonrasında kur riskinin realize olmasına neden olmuştur.

Türkiye'de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri hakkında yukarıda yapılan tespitlere paralel olarak dünya ülkelerinde yaşanan krizlere bakıldığında şu önemli noktalar göze çarpmaktadır (Eriş, 2001; Erdönmez, 2000; Aydın ve diğerleri, 2000). 1) Arjantin, Brezilya, Meksika, Türkiye ve Asya ülkelerinde yaşanan krizler öncesinde sabit kur politikası yürütülmüş ve bu ülkelerde cari açıkları artırmıştır. Bu ülkelerde kredilerdeki ani artış sonraki

dönemlerde takipteki kredileri ve batık kredileri artırmıştır. 3) Takipteki kredilerin ve batık kredilerin artması bu ülkelerde zayıf olan bankacılık sektörünü daha da zayıflatmıştır (Hacıslamoğlu ve Silahşör, Mayıs 1998). 4) Sabit kur politikasının bir sonucu olarak bu ülkelerin paraları aşırı değerlenmiştir. Kriz ile beraber bu ülkelerde sıcak para sorunu ortaya çıkmış ve sermaye kaçışları artmıştır (Banco de Mexico,1988). 5) Türkiye haricindeki bu ülkelerde krizlerin yayılma ve bulaşma etkilerinin yaşanan krizlerde önemli bir rolü olmuştur (Öztay ve Sak, 2001). 6) Arjantin, Brezilya, Meksika, Asya ülkeleri ve Türkiye’de uygulanan kur politikası nedeniyle bu ülkelerin bankacılık sektörlerinin YP cinsinden borçlanması artmıştır. 7) Arjantin, Brezilya, Meksika, Türkiye ve Asya ülkelerinde bankacılık sisteminde aktif-pasif ve vade uyumsuzluğu vardı (Erdoğan, 2002). 8) Arjantin, Brezilya, Türkiye ve Asya ülkelerinde ani sermaye çıkışı nedeniyle likidite sıkıntısı yaşanmış, bu da kredi riskini arttırmıştır. 9) Arjantin, Brezilya, Meksika ve Türkiye’de yüksek enflasyon bütçe açıkları ve cari açık sorunları vardı (Tınç, 2001).

Son 30 yıllık dönemde **gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizlerinin milli gelir üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizlerine göre daha yüksek olmuştur. Gelişmiş ülkelerde bankacılık krizlerinin milli gelir üzerindeki etkisi genellikle yüzde 10’un altında gerçekleşirken; gelişmekte olan ülkelerde bu etki genellikle yüzde 10’un üzerinde olmuştur** (Goldstein ve Turner, 1996). Yaşanan krizlerden sonra gelişmekte olan ülkelerde banka bilançolarının düzeltilmesinin maliyetinin GSYİH’ye oranı incelendiği zaman; 1980’lerde ortaya çıkan Arjantin krizinde yüzde 13, Şili’de yüzde 20, Venezüella’da yüzde 18, Bulgaristan’da yüzde 14, Macaristan’da yüzde 10, 1994-1995 Meksika’da yüzde 15-20, 1997-1998 döneminde Tayland’da yüzde 42, Endonezya’da yüzde 36, Kore’de yüzde 20 ve Malezya’da ise yüzde 21 olarak gerçekleşmiştir (Kaminsky, 1999). Sanayileşmiş ülkelerde ise 1991-1993 Finlandiya krizinde GSYİH’nin yüzde 8’i, 1991 yılında İsveç’te yüzde 6, 1987-1989 yılları arasında Norveç’te yüzde 4 ve 1984-1991 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleşen krizin maliyeti de GSYİH’nin yüzde 3’ü oranında olmuştur. Ayrıca, Asya krizi önceki krizlere göre daha

yıkıcı bir kriz olmuş ve daha ağır bir maliyet yaratmıştır. Ülkemizde 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden sonra, banka bilançolarını temizlemenin maliyeti, 2001 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 40 milyar USD ve GSMH'nin yüzde 35'i seviyesindedir (Kaplan, 2001).

Meksika, Doğu Asya ve Türkiye'de yaşanan krizleri karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda aşağıdaki hususlar öne çıkmaktadır. **Öncelikle Meksika ve Doğu Asya krizlerinin aksine Türkiye'de kriz yaşanmadan önce IMF destekli program yürütülmekte olup, yüksek kamu borcu ve enflasyon hüküm sürmekteydi. Her üç krizde sermaye hareketlerinin serbest olması, kredi stoğundaki artışların olması, yüksek dış açıkların olması, sabit kurun uygulanması, reel kurun aşırı değerli olması ve döviz rezervlerinin hem kısa vadeli dış borçlara hem de toplam likit varlıklara göre yeterli olmaması sabit kurun uygulanması bu üç krizin ortak özellikleridir. Meksika ve Türkiye'de Doğu Asya krizinden farklı olarak yüksek bütçe açıkları mevcuttu. Bu üç krize bankacılık sektörünün yapısal temelleri açısından bakıldığında üçünde de bankacılık sektöründe ahlaki tehlikenin olması, bankacılık sektörünün denetiminin yetersiz olması ve özellikle bankacılık sektörünün bilançolarında risklerin fazla olması krizleri yaratan temel nedenlerin başında gelmektedir. Ayrıca sadece bankacılık sektörünün bilançoları değil, bununla birlikte şirket bilançoları ve dolayısıyla reel sektörde yaşanan sorunlar bu üç ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Doğu Asya ve Türkiye'de yaşanan krizler boyunca çapraz kurlar olumsuz bir seyir seyretmiş ve dış talep ve fiyatlarda sorunlar yaşanmıştır. Doğu Asya ülkelerinin ticari ilişkiler bakımından birbirine yakın olmaları bu ülkelerin aynı anda krize girmelerine neden olmuştur. Bu da Doğu Asya ülkelerinde yaşanan krizlerin bulaşma etkisinin Meksika ve Türkiye'den fazla olmasına neden olmuştur. Bu üç ülkede de yaşanan bankacılık krizleri hem bankacılık sektörünü hem reel sektörü hem de yatırımcıları etkilemiştir.**

Mali liberalizasyon ve sabit döviz kuru rejimi uygulayan Meksika'da cari dış açık 1994 yılında 29.7 milyar USD'ye (milli gelirin yüzde 7'sine) ulaşmış, kamu ve özel sektörün yükümlülükleri önemli ölçüde dolarize olmuş,

vadeler kısalmış ve reel kur değeri artmıştı. Döviz rezervlerinin de yeterli olmadığı bir ortamda (Aralık 1994) tetiklenen krizde sabit kur savunulamadığı için yerli para dalgalanmaya bırakılmış, devalüasyon ve faiz şokları mali ve reel sektörlerde büyük sarsıntı yaratmıştır. Döviz krizinin banka krizine dönüşmesini önlemek için, Meksika'ya çok hızlı bir biçimde 52 milyar USD'lik uluslararası acil destek sağlanmıştır. Meksika kısa sürede toparlanabildiği ve dış mali piyasalara tekrar erişim sağlayabildiği için bu desteğin yarısını kullanmış ve tümüyle geri ödemesini 1997'de tamamlamıştır (Carstens ve Werner, 1999). Krizden sonra serbest dalgalı kur rejimi altında sıkı maliye politikasıyla desteklenen enflasyon hedeflemesi yöntemi ciddiye alınmıştır. Banka sisteminin mali yapısını düzeltmek için etkili bir program uygulanmıştır. Bu programın kamu maliyesine getirdiği brüt fiskal yük 1998 milli gelirinin yüzde 14.4 düzeyinde olmuştur.(OECD, 1999b: 114).

Dış ticaret yönelimi yüksek olan Doğu Asya ülkelerinde ekonomik yapılanma ve politika rejimleri Türkiye'den oldukça farklıdır (Ön, 1992; Sönmez, 2001). Bu ülkelerin çoğunda kronik enflasyon ve kamu açıklarından uzakta durulduğu, iç tasarrufların yükseltildiği ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesine ağırlık verildiği gözlenmektedir. 1990'ların ortalarında sabit kur rejimi altında yeterli denetim mekanizmaları düzenlenmeden gerçekleştirilen mali liberalizasyon bu ekonomilere dış kaynak girişini çoğaltmış, cari dış açıklar büyümüş, dolar bazında varlık değerleri aşırı yükselmiş ve krize hassas koşullar oluşmuştur. 1997 sonlarında Tayland'da tetiklenen kriz, menkul ve gayrimenkul varlık değerlerinin çöküşüne yol açmış, komşu ülkelere hızla bulaşmış ve portföy yatırımları ile kısa vadeli sermayenin ani çıkışlarının sonucunda 1998 yılında büyük oranlı ekonomik daralmalar yaşanmıştır.

Doğu Asya ülkelerinden olan Kore, Tayland, Malezya ve Endonezya'da yaşanan krizlere bakıldığında şu önemli noktalar göze çarpmaktadır: **1) Ekonominin küçülmesi açısından, krizin en olumsuz etkisi 1998 yılında Endonezya ve Tayland'da gerçekleşmiştir. Tayland ve özellikle Kore ve Malezya 1999'da devalüasyonların rekabet gücünü arttırmasıyla birlikte ihracat ağırlıklı büyümeye geçiş sağlamışlar ve**

enflasyonlarını tekrar çok düşük oranlara indirmişlerdir. 2) Kore ve Tayland'da dış borç azalırken, doğrudan yabancı yatırım girişleri (şirket satın almalar dahil) yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. 3) Endonezya'nın dış borç kullanımındaki artışa rağmen, büyümeye geçmekte gecikmiş ve doğrudan yatırımlar ülkeden çıkmıştır. 4) Politik istikrarsızlıktan olumsuz etkilenen Endonezya'da krizin uzun sürmesinin bir nedeni de şirket sektörünün kriz öncesi dönemde mali araçları kullanmadan doğrudan dış borçlanması ve kriz darbesinden sonra kredilendirilme maliyetlerinin aşırı yükselmiş olmasıdır (Gürkaynak, 2000: 30). 5) Krizden sonra ödemeler dengesi sermaye hesabına kısmi kontrol getiren Malezya'da mali istikrar oldukça hızlı sağlanmıştır. (Kaplan ve Rodr, 2000). 7) 2001 yılında dünya ticaretinde yavaşlamanın etkisiyle, Doğu Asya ekonomilerinin ihracatı ve büyüme hızları düşmüştür.

Hem Arjantin hem de Türkiye'de yaşanan krizlerin arkasında finansal liberalizasyon değil liberalizasyon için gerekli düzenlemelerin ve kurumların kurulmaması ve piyasaların yapılan liberalizasyona ayak uyduramaması yatmaktadır. Bundan dolayı liberalleşme istikrarsızlığın nedeni olarak anlaşılmamalıdır. Liberalleşme ile belirsizlik artmış, yeni finansal araçlar ortaya çıkmıştır. Bankacılık sistemlerinin liberalleşmesi sektörü krize daha duyarlı hale getirmektedir. Bu da krizlerin yayılma etkisini kolaylaştırır. Dış dünya ile entegrasyonun artması bir ülkede yaşanan krizin diğer ülkeleri etkileme düzeyini artırmış, dolayısıyla krizlerin yayılma ve bulaşma etkileri artmıştır. 1994'deki Meksika devalüasyonu başlayan Tekila Krizinin Arjantin'i etkilemesi ve Türkiye'de 1998'deki Rusya krizinden sonra sanayi kesiminin faaliyetlerinin daralması sonucu sektörün aktif yapısının bozulması krizlerin yayılma ve bulaşma etkilerine örnek verilebilir. Hem Arjantin'in hem de Türkiye'nin liberalleşmeden sonra bankacılık sektöründe rekabetin artması faizleri yükseltmiş bu da kaynak maliyetlerini yükseltmiştir. **Her iki ülkede yüksek enflasyon sorunu vardı.** Arjantin'de hiperenflasyonla mücadele etmek, Türkiye'de ise yaşanan iki haneli enflasyonu aşağı çekmek için döviz kuruna dayalı istikrar politikaları yürütülmüştür. **Her iki ülkede yaşanan yüksek enflasyon banka**

sermayelerini düşürmüştür. Bankaların özsermayelerinin azalması ve bununla beraber yabancı para kaynaklarına dayalı bir sürece girilmesi her iki ülkenin bankacılık sektöründe risk doğurmuş ve kriz dönemlerinde sektöre sermaye enjekte edememeleri sonucunda bankalar zor duruma düşmüştür. Türkiye ve Arjantin'in bankacılık sektörlerindeki en önemli fark; Türkiye'de yaşanan krizlerde bankacılık sektörünün zayıflığı kriz sebebi olarak görülürken Arjantin'de özellikle Konvertibilite Planından sonra sektörde önemli düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen krize girilmesidir. Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra sektörün sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla düzenlemelere gidilmiş ve yeniden yapılandırma süreci başlatılmıştır. Her iki ülkede kamu bankalarının tam rekabet koşullarında çalışamamaları ve sistemde istikrarsızlığa sebep olmaları nedeniyle özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Arjantin'de kamu bankaları özelleştirilirken, Türkiye'de 2001 krizinin ardından kamu bankalarının özelleştirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye'de ve Arjantin'de döviz kurlarındaki ve büyümedeki istikrarsızlıklar bankaların risklilik düzeylerini artırmıştır. Her iki ülkede de dövize olan spekülatif ataklar ve sıcak para hareketleri bankacılık sektörünün bilançolarını olumsuz etkilemiş ve bu da bankacılık krizlerine yol açmıştır. Her iki ülke sabit kur politikası uygulamış fakat sabit kur politikasının bankacılık sektörünü krizlere karşı daha duyarlı hale getirmesi nedeniyle Türkiye'de 2001 yılında dalgalı kura geçilmiş ve Arjantin ise 2002 yılında sabit kur politikasından ayrılmıştır. Her iki ülkede de donuk ya da problemlili kredilerin artması bankaların aktif kalitesini bozmuş, karlılık azalmış, likidite sıkıntısı doğmuştur.

Ayrıca bankacılık sektöründeki vade uyumsuzluğu, yani banka bilançolarının pasifleri kısa vadeli iken aktiflerinin uzun vadeli olması her iki ülkede ortak bir problem olmuştur. Kredi yoğunlaşmasının sektördeki likit varlıkların azalmasına neden olmaları her iki ülkeyi krize daha duyarlı hale getirmiştir. Arjantin ve Türkiye'de yaşanan krizlerin ortak nedenlerinden biri de yüksek miktardaki kısa vadeli dış borçlardır. En son olarak Arjantin ve Türkiye'de bankacılık sektörünün denetiminin

yeterli düzeyde olmaması bu ülkelerin krize girmelerinin ortak nedenidir.

3.4. Krizler Sonrası Otoritelerce Yapılan Düzenlemeler

Çalışmanın bu kısmında Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra bankacılık sektöründen kaynaklanan riskler ve bu risklerin yönetimi ve ölçümü ile ilgili Türkiye’de yapılan düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir.

a) Bankalar Kanunlarında Yapılan Düzenlemeler

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden önce olmakla beraber Türk Türk Bankacılık mevzuatında risklerle ilgili Bankalar Kanunlarında yapılan ilk düzenleme 7129 Sayılı Bankalar Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin 31.8.1979 Tarih ve 28 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bankalar Hakkında 22.7.1983 tarih ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek kabulü hakkındaki Kanun 25.4.1985 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu’dur. Bu Bankalar Kanunu ile ilk kez bankalarda risklerin sınırlandırılmasına ilişkin düzenleme getirilmiştir. Şubat 2001 krizinden sonra 29.05.2001 tarihinde 4672 sayılı Kanun ile 23.6.1999 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu’nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikler ile AB standartlarına çok daha fazla paralellik sağlanmıştır. 4672 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu’nun ondördüncü maddesinin ikinci fıkrasının ‘a’ bendine göre bir bankanın aktiflerinin vade itibariyle pasiflerini karşılayamadığı durumlarda ya da likiditeye ilişkin düzenlemelere uyulmadığı durumda ilgili bankanın uzun vadeli veya duran değerlere yatırım yapmaması, bankanın iştirakler ve gayrimenkuller gibi duran değerlerini elden çıkarması da dahil olmak üzere likiditenin güçlendirilmesi amacıyla uygun göreceği her türlü tedbirin alınmasını isteyebilir (4672 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu). Mart 2002 tarihinde 4672 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, 4743 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. Bu yeni kanun konu itibariyle 4672 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu’ndan farklı değildir. Bankalar Kanununun 11. maddesi kredi tanımını yapmakta ve bununla birlikte

ilgili Bankalar Kanunu ile, genel risk sınırları bankaların özkaynakları ile oranlanarak belirtilmiştir³⁴. (4672 Sayılı Kanun ile Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu; 4491 Sayılı Kanun ile değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu; 4743 Sayılı Kanun ile Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu).

b) Umumi Disponibilite ve Zorunlu Karşılıklar Hakkındaki Düzenlemeler

Umumi disponibilite hakkındaki krizlerden önce yürürlükteki tebliğ 96/1 sıra nolu Tebliğ olup; bu tebliğe göre, bankaların Türk Lirası mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı yüzde 8, yabancı para mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı yüzde 3, altın depo hesapları için disponibilite oranı yüzde 0, mevduat dışı Türk Lirası pasif hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı yüzde 12 ve mevduat dışı yabancı para pasif hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı yüzde 14'tür (96/1 sıra nolu Tebliğ). Krizlerden sonra 29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Umumi Disponibilite Hakkındaki Tebliğ ile bankaların Umumi Disponibiliteden indirilecek kalemler yeniden belirlenmiştir. Bu tebliğe göre; umumi disponibilite oranları Türk Lirası Yükümlülüklerde yüzde 4 Yabancı Para Yükümlülüklerde yüzde 1'dir (29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Umumi Disponibilite Hakkındaki Tebliğ). Zorunlu karşılıklar hakkındaki krizlerden önce yürürlükte olan düzenleme 96/1 Tebliğ'i olup bu tebliğe göre; zorunlu karşılık oranları Türk Lirası mevduatta yüzde 4, döviz tevdiat hesaplarında yüzde 11, altın depo hesaplarında yüzde 0 oranında tesis edilmek zorundadır (96/1 Tebliğ Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ).29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Zorunlu Karşılıklar Tebliği ile kaldırılan 29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Zorunlu Karşılıklar Tebliğinde ise bankalar için Türk Lirası yükümlülüklerde yüzde 6, yabancı para yükümlülüklerde yüzde 11, özel finans kurumları için Türk Lirası yükümlülüklerde yüzde 5.7 ve yabancı para yükümlülüklerde ise yüzde 11'dir.³⁵

³⁴ 4491 sayılı Kanun ile değiştirilen şeklidir.

³⁵ 4.7.2003 tarih, 25158 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 4.7.2003 tarihli cetvelden başlamak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe giren 2003/2 sayılı Tebliğle değişik şeklidir

c) Sermaye Yeterliliğine İlişkin Düzenlemeler

Bankacılık sektörünün karşılaştığı riskler açısından sermaye yeterliliği ve bununla ilgili düzenlemeler çok önemlidir. Türk Bankacılığında, bununla ilgili krizlerden önce yapılan düzenlemeler 6 Ekim 1989'da 20324 sayılı resmi gazetede yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na ilişkin 6 sayılı tebliğ, 1993 yılında, Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı, yayınladığı 8 sayılı tebliğ, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, sermaye yeterliliği konusunda, 9 Şubat 1995'de yayınlamış olduğu 12 sayılı tebliğ ve 30.6.1998 tarihinde 23388 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve "Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ"dir (HDTM 1989; HDTM, 1993; BHM, 1995; BHM, 1998a).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 'de yaşanan krizlerden sonra BDDK'nın, 31 Ocak 2002 tarihinde çıkartılmış ve 24657 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Bankaların Sermaye Yeterliliği'nin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" piyasa risklerini de sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında dikkate alınmasını sağlayarak, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin Basel standartlarına uygun hale getirilmesini sağlamıştır (BDDK, 2002b). Bundan önceki tebliğde piyasa riskleri "potansiyel riskler" içinde değerlendiriliyordu. Bu yönetmelikte amaç, SYR'nin hesaplanmasında piyasa riskine maruz kalan, bankanın alım satım amacıyla elinde tuttuğu, piyasa fiyatlarına duyarlı tüm finansal araçların piyasa risklerinin ölçümünde dikkate alınmasıdır. Bu yönetmelik, 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Yönetmelik ile değiştirilmiştir. Yönetmelik, rasyonun hesaplanmasında iki risk üzerinde durmaktadır. Bunlar kredi riski ve piyasa riskidir. Bu yönetmelik ile piyasa riskleri, genel piyasa riskleri ve spesifik risk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yürürlükte olan bu yönetmelik ile piyasa riskleri ile ilgili yapılan sınıflandırma, Basel (1996) Komitesi'nin piyasa riskleri ile ilgili düzenlenmeye uyumlu hale gelmiştir. BDDK'nın risk ölçüm modellerine niteliklerine ilişkin getirdiği standartlar ilgili yönetmeliğin onuncu maddesinde belirtilmiştir (BDDK, 2003).

Piyasa riskinin ölçümünde model kullanmayan, modeli BDDK tarafından yeterli bulunmayan ya da yeterliliğini yitirdiğine kanaat getirilen bankalar, standart metot ile piyasa risklerini ölçmek durumundadırlar.

Bankalar faiz oranı riskini standart model ile ölçerken genel piyasa riskini ve spesifik riski hesaplamak zorundadırlar. Yönetmelik bankaların genel piyasa riskini hesaplarken vade merdiveni tablosunu kullanarak bankanın borçlanma amacıyla elinde bulundurduğu faize duyarlı menkul kıymetleri ile bu menkul kıymetlere dayalı işlemlerine ilişkin uzun ve kısa pozisyonları düzenleyeceklerdir. Bankalar spesifik riskin hesaplanmasında kullanılan risk ağırlıklarına göre ağırlıklandırılan pozisyonlardan mutlak değeri küçük olanın yüzde 10'u dikey sermaye gereksinimi olup; yatay sermaye gereksinimi ise vadeye kalan gün sayısına göre vadeler ve risk ağırlıkları kullanılarak da farklı zaman aralıkları arasındaki netleştirilmiş pozisyonlar üzerinden hesaplanacaktır. Yatay ve dikey sermaye gereksinimlerinin toplamı genel piyasa riski için gerekli olan sermaye gereksinimini vermektedir. (BDDK, 2003).

Bankalar, genel piyasa riski ve spesifik risk hesaplamalarını hisse senedi pozisyonları için de yapacaklardır. Genel piyasa riski için ayrılması gereken sermaye yükümlülüğü, hisse senetlerine ilişkin toplam uzun pozisyonlar ile toplam kısa pozisyonlar arasındaki farkın yüzde 8'i alınarak hesaplanmaktadır. Spesifik risk için ayrılması gereken sermaye tutarı kısa ve uzun pozisyonlarının mutlak değerleri toplamının yüzde 4'tür. Bankalar kur riski için tutmak zorunda olacağı sermaye tutarı; portföyünde olan tüm döviz türleri için hesaplanan net kısa ve net uzun pozisyonlarını ayrı ayrı toplamından mutlak değeri büyük olanı ile net altın pozisyonunun mutlak değeri toplamının yüzde 8'i kadardır. Yönetmelik, ayrıca bankaların kur riski için sermaye yükümlülüğünü hesaplamak zorunda olmayacakları durumları da belirtmiştir. Buna göre, kur riskine esas alınacak net pozisyonunun özkaynağın yüzde 100'ünü ve net uzun ve net kısa pozisyonlar arasındaki farkın özkaynağın yüzde 2'sini geçmemesi durumlarında bankalar kur riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamayabilirler. Bu iki koşulu sağlayan bankalar ayrıca yapısal uzun pozisyonlarda kur riskine tabi olmayabilirler (BDDK 2003). Ayrıca BDDK bu Yönetmelikte, piyasa riskinin opsiyonlardan

kaynaklanan kısmı için de ayrılması gereken sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmaları ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. BDDK yayınladığı yönetmelik ile opsiyonlara ilişkin risklerin ölçümünde kullandığı modelin, opsiyon pozisyonlarının doğrusal olmayan fiyat hareketlerini ölçebilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yönetmelik, Özel Finans Kurumları'nı da kapsayacak şekilde 1.2.2002 tarihinden itibaren geçerlidir ve bankalar konsolide bazda piyasa risklerinin dikkate alındığı SYR hesaplamasına 1.7.2002 tarihinden itibaren başlamışlardır (Değirmenci, 2003).

d) Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı Standart rasyolarının Bankalarca Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Düzenlemeler

Krizlerden önce bankacılık sektöründe iki tebliğ yürürlükteydi. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan ve 30.6.1998 tarihinde 23388 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve BHM ve TCMB'nin birlikte çıkardıkları "Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı" ve "Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı" standart rasyolarının "Bankalarca Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" yürürlüğe girmeden 29 Ağustos 1998 tarihinde yeni bir tebliğ çıkarılmıştır. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan ve 30.6.1998 tarihinde 23388 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğe göre YPNGP'nin bankanın sermaye tabanına oranının azami yüzde 30, yabancı para net vadeli işlem pozisyonunun (YPNVİP) sermaye tabanına oranının azami yüzde 15 olması gerekmektedir. Bu tebliğ yürürlüğe girmeden çıkarılan 29 Ağustos 1998 tarihindeki tebliğin öncekine göre iki önemli fark vardır. Bunlardan biri; YPNGP'nin sermaye tabanına oranın yüzde 20 olarak belirlenmesidir. Diğeri ise, YPNVİP pozisyonun sermaye tabanı oranının yüzde 15 olmasının kaldırılmış olmasıdır (BHM, 1998b).

21 Aralık 1999 tarih ve 23913 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ikinci tebliğe göre bankanın döviz varlık ve yükümlülükleri arasında ilgi ve dengenin kurulmasını ve bunların sermaye tabanları ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonu tutmalarını temin etmek üzere bankanın

yabancı para varlık ve yükümlülükleri arasındaki fark olan yabancı para net genel pozisyonunun sermaye tabanına oranının yüzde 20'yi geçmemesi gerekmektedir (BHM, 1998b, BHM, 1998c)..

Kasım 2000 krizi sonrasında 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Özkaynak" Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında İlgili bu Yönetmelik ile 29 Ağustos 1998 tarih ve 23488 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Sermaye Tabanı Standart Rasyosunun Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" ile 21 Aralık 1999 tarih ve 23913 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Yabancı Para Genel Konsolide Pozisyon / Sermaye Tabanı Standart Rasyosunun Bankalarca Konsolide Mali Tablolardaki Hesaplar Baz Alınarak Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" yürürlükten kaldırılmıştır. Yönetmelik'in amacı, bankaların döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki ilgi ve dengelerin kurulmasını ve özkaynakları ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonlarını tutmalarını temin etmektir. Bankalar tarafından ilgili Yönetmelikte belirlenen esaslara göre hesaplanan "Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranı" $\pm$ yüzde 20'yi aşamaz (BDDK, 2002c). Bankalar, "Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranı"nı günlük, haftalık ve ay sonları itibarıyla hesaplarlar.

BDDK'nın, 31 Ocak 2002 tarihinde çıkartılmış ve 24657 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Bankaların Sermaye Yeterliliği'nin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" piyasa risklerini de sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında dikkate alınmasını sağlayarak, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin Basel standartlarına uygun hale getirilmesini sağlamıştır. Bundan önceki tebliğde piyasa riskleri "potansiyel riskler" içinde değerlendiriliyordu. Bu yönetmelikte amaç, SYR'nin hesaplanmasında piyasa riskine maruz kalan, bankanın alım satım amacıyla elinde tuttuğu, piyasa fiyatlarına duyarlı tüm finansal araçların piyasa risklerinin ölçümünde dikkate alınmasıdır. Bu yönetmelik, 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Yönetmelik ile değiştirilmiştir.

e) Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik

Türk Bankacılık Sisteminde risk ölçüm ve yönetiminde gelişmiş içsel teknikleri kullanma ve bankaların etkin çalışan bir risk yönetimi ve iç denetim kültürüne sahip olma konusunda eksiklikleri kapatmak amacıyla Bankaları İç Denetim ve Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından, bankaların karşılaştığı riskleri izlemek ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla 08.02.2001 tarihinde yayınlanmıştır (BDDK, 2001a). BDDK'nın yayınlamış olduğu sermaye yeterliliği konusundaki yönetmelikler ile Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Sermaye yeterliliği yönetmelikleri mevzuatın varolan Basel standartlarına uyumlu hale getirilmesini amaçlamaktadır. İç denetim yönetmeliği ise risk ölçüm ve yönetimini bankanın asli fonksiyonlarından biri haline getirerek kurumsallaştırmakta ve bu konuda bankaların yönetim kurullarını sorumlu kılarak Basel II'nin uygulanmasını mümkün kılacak altyapının bankacılık sistemimizde oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu yönetmelik riskler için genel bir tanım yapılmış ve riskleri kontrol edilebilir riskler ve kontrol edilemeyen riskler olarak ikiye ayırmıştır. Risklerin ölçülmesi konusunda ise Yönetmelik bankaların karşılaşılabileceği risklerin belirli ölçüler veya kriterler kullanılarak sayısal ya da analitik bir şekilde ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada küreselleşmenin ve liberalleşen finansal sistemin etkisiyle son 20-25 yılda çeşitli finansal krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin bir kısmı bankacılık krizi iken bir kısmı ise döviz krizi, para krizi ve likidite krizidir. Bu finansal krizlerin arkasında çeşitli nedenler olmakla beraber genelde bu krizler bankacılık sisteminin kırılganlığı, uygulanan hatalı para-maliye politikaları, yasal düzenlemelerin zamanında uygulanmaması siyasi istikrarsızlık ve ekonomik göstergelerde görülen sapmalardan kaynaklanmıştır. Bu nedenle risklerin bankacılık ve mali sistemdeki rolü ve etkisi 1980'li yılların sonlarında görülmeye başlamıştır.

Bankacılık sektöründe riski artıran nedenlere bakıldığında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı nedenler olduğu görülmektedir. Fakat genelde riskler mikro ekonomik nedenlerden (çoğunlukla bankanın bilançosuna ilişkin unsurlar), makro ekonomik göstergelerdeki istikrarsızlıklardan, mali deregülasyonun olumsuz etkilerinden ve finansal sistemde yaşanan yeniliklerden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kamu açıkları ve sermaye fazlalığı, gelişmekte olan ülkelerde ise artan dış borç ve istikrarsız sermaye hareketleri (sıcak para gibi) uluslararası piyasalarda belirsizlikleri artırmıştır. Uluslararası piyasalarda belirsizliğin artması 1980'lerden sonra dünyada çeşitli ülkeler ve bölgelerde yaşanan krizlerin başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

Türkiye'de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin nedenlerine, gelişimine ve sonuçlarına bakıldığında, bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin payının büyük olduğu görülmektedir. 2000 yılı başından itibaren uygulanmaya başlanan enflasyonu düşürme amaçlı istikrar politikası sonucunda 2000 yılı boyunca faizlerde ciddi sayılabilecek düşüşler yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe faizlerin düşmesi bankaların daha fazla kredi vermesine sebep olmuş, ayrıca uygulanan sabit kur politikası ile sektör

yurtdışından yoğun bir düzeyde yabancı para cinsinden kaynak sağlamaya başlamıştır. Aynı dönemde sektör portföyünde devlet iç borçlanma senedi tutmayı tercih edilmiş ve bu süreç 2000 yılının son çeyreğine kadar sürmüştür. Bankacılık sektörü 2000 yılı istikrar politikasının bir sonucu olarak YP yükümlülüklerini TL plasmanlarına aktaran, kredi portföyünü ciddi oranda artıran ve MDC ağırlıklı likit varlığa sahip bir görünümdeydi. YP yükümlülüklerinin artması, bunların TL'ye yönelmesi ve faizlerdeki ani, düşüşten dolayı kredilerin artması bankacılık sektöründe bazı olumsuzlukların işaretiydi. Öncelikle sektörde pozisyon açığının artması sabit kur politikasında risksiz görünmekle beraber tehlikeli bir gelişme olmuştur. Bankacılık sektörünün kısa vadeli kaynakları uzun vadeye plase etmeleri yani kısa vadeli YP borçlanan bankaların bunu uzun vadeli kredi olarak reel sektöre vermesi bankacılık sektöründe vade uyumsuzluğu ve kur riski bakımından olumlu gelişmeler olmamıştır. Ayrıca enflasyonun beklendiği kadar düşmemesi de 2000 yılında uygulanmaya başlanan istikrar politikasının ilk olumlu sinyallerini ortadan kaldırmıştır. 2000 yılı istikrar politikası sonucunda yılın başından itibaren faizlerin düşmesi ve enflasyonda düşüş yaşanması olumlu gelişmeler olmakla beraber uygulanan sabit kur politikası nedeniyle bankacılık sektörünün açık pozisyonu ciddi seviyelere gelmiştir.

Hem Kasım 2000 hem de Şubat 2001 krizlerinin nedenlerine ve sonuçlarına bakıldığında şu önemli noktalar göze çarpmaktadır:

1) Uygulanan sabit kur politikası bankacılık sektöründe YP yükümlülüklerin TL yükümlülüklerine kıyasla daha çok artmasına neden olmuştur.

2) Bankacılık sektörünün yukarıda da belirtildiği gibi kısa vadeli kaynakları uzun vadeye plase etmeleri sektörde vade uyumsuzluğu sorununa neden olmuştur.

3) Sektörün YP borçlanmasındaki, açık pozisyonlardaki artış kur riskini tetiklerken kredilerin uzun vadeli olması ve kısa vadeli mevduatlarla karşılanması hem kredi riskini artırmış hem de vade uyumsuzluğu nedeniyle likidite riskini tetikleyici bir unsur olmuştur.

4) Kasım 2000 krizinden tam anlamıyla çıkmadan siyasi gerginlikten dolayı Şubat 2001 krizi yaşanmış ve özellikle Şubat 2001 krizinden sonra kur riski ve kredi riski realize olmuştur.

5) Şubat 2001 krizi sonucunda kurun dalgalanmaya bırakılması bankacılık sektöründe 2001 yılının ikinci çeyreğinden itibaren de kredi riskinin realize olmasına neden olmuştur.

6) Her iki kriz öncesi çalışmanın üçüncü bölümünde anlatılan kamu, özel ve yabancı banka gruplarının bilançolarının ve ilgili risk rasyolarının gelişimi bankacılık sektöründe yaşanabilecek bir bankacılık krizi hakkında ipuçlarını vermiştir.

7) Her iki krizin maliyetleri yüksek olmakla beraber bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerin (kredi, likidite, kur, piyasa riski) bankacılık sektörü için bir tehlike oluşturduğu ve risklerin iyi yönetilip kontrol edilememesinin neticelerinin ağır olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani bankacılık sektörü bilançosunun ve risklerinin iyi yönetilip yönetilememesi bankacılık krizleri ile doğrudan ilgili olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin bilançolar ve risklerle ilgili rasyolar üzerindeki etkileri ise şöyledir:

1) Türk Bankacılık sisteminde mevduat toplayan bankalar bazında menkul değerler cüzdanı portföyünün toplam aktifler içindeki payı 1999 sonuna göre yüzde 17.5'ten 2000 yılı sonunda yüzde 8.9'a gerilemiştir. 2000 yılından itibaren uygulanan istikrar politikası bağlamında faizlerin hızla düşmesi sonucu özellikle özel bankaların kullandığı krediler Aralık 1999-Eylül 2001 dönemleri arasında hızlı bir yükseliş trendi içine girmiştir (Aralık 1999'da 11 katrilyon TL, Aralık 2000'de 17 katrilyon TL, Şubat 2001 20.6 katrilyon TL ve Eylül 2001'de 28 katrilyon TL). Net TGA'nın banka grupları itibariyle gelişimine bakıldığında, net TGA'nın kamu bankalarında Aralık 2000'de 803 trilyon TL'den, iken Eylül 2001'de 1.6 katrilyon TL'ye, özel bankalarda Aralık 2001'de 314 trilyon TL'den Aralık 2000'de 5.5 katrilyon TL'ye yükseldiği görülmektedir. Yabancı bankalarda ise 5.7 katrilyon TL'den Haziran 2001'de 32 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

2) Bankacılık sistemi özkaynakları bu kriz ile birlikte büyük kayba uğramıştır. Mevduat bankaları bazında Eylül 2000 döneminde 9.8 katrilyon TL olan özkaynaklar, Şubat 2001'de 7.2 katrilyon TL'ye kamu bankalarında 1.1 katrilyon TL'den 696 trilyon TL'ye, özel bankalarda 7.9 katrilyon TL'den 6.1 katrilyon TL'ye ve yabancı bankalarda 758 trilyon TL'den 448 trilyon TL'ye düşmüştür.

3) Ekonomideki kaynakların etkin dağılımının sağlanması gereken kamu bankalarının etkin olarak yönetilememesi sonucu ortaya çıkan görev zararları kriz sonucunda bankacılık sektörüne ve ekonomiye büyük bir maliyet getirmiştir. Bununla beraber kamu bankalarının sermaye yapılarının yeterli düzeyde olmaması, likidite, piyasa ve kredi risklerine olan aşırı duyarlılık (genelde sektörün sorunu) kamu ve fon bankalarının Haziran 2001'de yeniden yapılandırma kapsamında sermaye güçlendirme programına girmesine neden olmuştur. Bu da kamu bankalarının rasyonel bir şekilde yönetilemediği sonucunu doğurmuştur.

4) Aralık 1999 itibariyle kamu bankaları bazında TL yükümlülüklerinin toplam yükümlülükler içindeki payı yüzde 80, özel bankalarda yüzde 39, yabancı bankalarda yüzde 32 ve mevduat bankalarında yüzde 54 iken, Mart 2001'de bu oranlar sırasıyla kamu bankalarında yüzde 74'e, özel bankalarda yüzde 38'e mevduat bankalarında ise yüzde 50'ye gerilemiş, yabancı bankalarda ise oran değişmemiştir. Bununla birlikte banka grupları itibariyle YP mevduatın toplam mevduat içindeki payı Aralık 1999'da kamu bankalarında yüzde 20.9, özel bankalarda yüzde 73.3, yabancı bankalarda yüzde 89.2 ve mevduat bankalarında ise yüzde 47.4 iken, Eylül 2000'de kamu bankalarında yüzde 24.9'a, özel bankalarda yüzde 75'e, yabancı bankalarda yüzde 86'ya yükselmiştir. Eylül 2000'den sonra Ek 8'de de görüldüğü gibi kamu bankalarının YP mevduatının toplam mevduat içinden aldığı pay artarken, özel ve yabancı bankalarinki düşmüştür. Bu gelişim Haziran 2001'e kadar sürmüştür.

5) Enflasyonla mücadele programından önce getirisi yüksek olan ve risksiz olarak kabul edilen kamu kağıtlarının, 2000 yılında faiz oranlarındaki düşüşe paralel olarak en çok tercih edilen kıymetler olma özelliğini yitirmeye başlaması ve ortaya çıkan talep artışı sonucunda bankaların özellikle tüketici

kredilerine yönelmeleri sektörün aktif kompozisyonunu değiştirmiş, likit ve likide yakın değerlerin ortalama toplam aktifler içindeki payı 2000 yılında bir önceki yıla göre önemli oranda azalmıştır.

6) Menkul değerlerin toplam aktifler içerisindeki payının Aralık 2000'de gerilemesinde Aralık 1998-1999 döneminde yüzde 97,3 olan iç borç stoku artışının Aralık 1999-2000 arasında yüzde 59'a düşmesi de etkili olmuştur. Kamu bankalarının menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı Aralık 1999-Aralık 2000 dönemleri arasında yüzde 10.7'den yüzde 6.2'ye gerilemiştir. Aynı düşüş özel ve yabancı bankalarda da yaşanmış, özel bankalarda bu oran yüzde 20'den yüzde 9.9'a, yabancı bankalarda ise yüzde 34'ten yüzde 16.7'ye düşmüştür.

7) Likit ve likide yakın aktiflerin toplam aktifler içindeki paylarına bakıldığında, kamu bankalarında Aralık 1999 döneminde yüzde 24.8 iken, Kasım 2001 ve şubat 2001 krizleri sonucu sektörün likidite sıkıntısına girmesi nedeniyle likit ve likide yakın değerlerin toplam aktifler içindeki payı şubat 2001'de 21'e düşmüştür. Özel ve yabancı bankalarda ise Aralık 1999'da sırasıyla yüzde 43.5 ve yüzde 70.4 olan oranlar Mart 2001 döneminde sırasıyla yüzde 34.9 ve yüzde 61.8'e düşmüştür. Mart 2001'den sonra kamu ve fon bankalarına aktarılan kağitlarından dolayı kamu bankalarında oran Eylül 2001'e kadar artarken yabancı bankalarda oran azalma eğilimine girmiştir.

8) Kredilerin toplam aktiflere oranı, kamu bankaları için Aralık 1999'dan itibaren artarak Kasım 2000 ve şubat 2001 krizi dönemlerinde tepe noktasına ulaşmıştır. Özel bankalarda bu oran Aralık 1999'da yüzde 33 iken, Aralık 2000'de yüzde 36.9'a kadar yükseldikten sonra Ocak 2001'den itibaren azalmaya başlamış ve Ocak 2001'de yüzde 36.6 olan oran Aralık 2001'de yüzde 21.8'e gerilemiştir. Yabancı bankaların krediler/toplam aktifler oranı Aralık 1999'da yüzde 14.5 iken, Aralık 2000'de yüzde 16.3'e yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yılları boyunca artmış ve Aralık 2002'de yüzde 32.6'ya çıkmıştır. Krediler/toplam aktifler oranı mevduat bankaları bazında Aralık 1999'da yüzde 27.5'ten kriz döneminde yüzde 31'e kadar yükseldikten sonra 2001 ve 2002 yıllarında düşey bir seyir seyretmiş ve 2002 yılını yüzde 22 düzeyinde kapatmıştır.

9) Kredilerin takibe dönüşüm oranı kamu bankaları için Aralık 1999'da yüzde 9.6 iken, Aralık 2000'de yüzde 11.6'ya yükselirken, özel bankalarda yüzde 3.7'den yüzde 6.1'e, yabancı bankalarda ise yüzde 2.3'ten yüzde 2.5'e çıkmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinden bu oran üzerindeki etkisi Mart 2001-Mart 2002 dönemleri arasında görülmüştür. Bu dönemde kamu bankalarının kredilerinin takibe dönüşüm oranı yüzde 12.9'dan yüzde 40.2'ye yükselmiştir. Özel bankalarda ise Aralık 1999'da kredilerin takibe dönüşüm oranı yüzde 3.7 iken, kriz döneminde yani Ocak 2001'de yüzde 6'ya çıkmıştır. Kamu bankalarına benzer bir şekilde özel bankaların kredilerinin takibe dönüşüm oranı, Mart 2001-Mart 2002 döneminde artış göstermiştir. Yabancı bankalarda ise kamu ve özel bankaların aksine Aralık 1999-Aralık 2002 dönemleri arasında ani değişimler göstermemiş olup; Aralık 1999'da oran yüzde 2.3'ten kriz döneminde yüzde 3.6'ya yükselmiştir. Haziran 2002'de yüzde 5.7 değerini aldıktan sonra yıl sonuna kadar düşüş göstermiştir.

10) Yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı kur riski için de bir göstergedir. Banka grupları bazında yabancı para cinsinden kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payına bakıldığında, kamu bankaları için Aralık 1999-Aralık 2001 döneminde azaldığı ve yüzde 30'dan yüzde 22'ye düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde özel bankalar için oran düşme eğiliminde olurken, yabancı bankalarda artış yönünde olmuştur. Özel bankalarda oran yüzde 55.7'den yüzde 48'e, yabancı bankalarda ise yüzde 58.4'ten yüzde 60.4'e yükselmiştir. Kamu ve özel bankalarda oran nispeten düşük olmasına rağmen yabancı bankalarda oran yüksektir.

11) 2000 yılından itibaren uygulanan enflasyonu düşürme politikası sonrası azalan faiz oranları vade uyumsuzluğu nedeniyle sektörün maruz kaldığı faiz riskini azaltmış iken, 2000 Kasım dönemi ile 2001 Şubat dönemlerinde yaşanan krizler sonrası yükselen faiz oranları nedeniyle sözkonusu risk bankaların mali yapılarını bozacak şekilde gerçekleşmiştir. Aralık 1999-Haziran 2001 dönemlerinde bankacılık sektörünün pasif yapısının çok kısa vadede yoğunlaştığı, buna karşılık getirili aktiflerinin vade yapısının uzadığı görülmektedir.

12) Kur riskinin önemli bir göstergesi olan YPNGP/ST rasyosu Aralık 1999'da kamu bankalarında eksi yüzde 4, özel bankalarda eksi yüzde 13 ve yabancı bankalarda eksi yüzde 10 düzeyindeyken, 2000 yılının başında bu oran kamu bankalarında eksi yüzde 26'ya, özel bankalarda eksi yüzde 16'ya yabancı bankalarda ise eksi yüzde 17'ye yükselmiştir. Kamu bankalarında YPNGP/ST rasyosu Haziran 2001'e kadar negatif iken, bu dönemden sonra pozitif değerler almaya başlamıştır. Özel bankalarda ise rasyo Aralık 2000'de eksi yüzde 13 değerini aldıktan sonra Mart 2002'ye kadar rasyo artış göstererek pozitif değerler almaya başlamıştır.

13) Sonuç olarak; 2000 yılının başında başlayıp Şubat 2001'e kadar uygulanan istikrar programı çerçevesinde getirilen döviz kuru çıpası politikası, devalüasyon riskini azalttığından bankacılık sektörünü döviz üzerinden borçlanıp Türk Lirası plase etme yönünde teşvik etmiştir. Yani kurlardaki artışın piyasa faiz oranlarının altında seyretmesinden dolayı ilgili dönemlerde toplam mevduatının yarısından çoğu yabancı para cinsinden gerçekleşmiştir. Döviz mevduatı ile beraber 2000 yılı boyunca bankaların yurtdışından özellikle sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri aracılığıyla yabancı para cinsinden yükümlülükleri artmıştır. Bankaların topladığı yabancı para kaynaklarının büyük bir kısmını Türk Lirası cinsinden plase etmeleri pozisyon açığını artırmış bu da özellikle Şubat 2001 krizi sonrasında kur riskini artırmıştır.

Bankacılık sektörünün istikrarını sağlamak ve bir daha bankacılık ya da finansal krizin yaşanmaması açısından bazı politikaların uygulanması ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın sonucunda, Türkiye'de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri açısından bankacılık krizlerine karşı alınabilecek önlemler şu şekilde özetlenebilir:

1) Bankacılık sektörünün sermaye yapısının güçlendirilmesi, sektörde faaliyet gösteren bankaların yönetim kalitelerinin yüksek olması, etkin denetim koşullarının ve güven ortamının sektörde sağlanması gerekmektedir. Bankaların yönetiminin kalitesi kadar yönetimin dürüstlüğü ve etkinliği de önemlidir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde de görüldüğü gibi bankacılık krizlerinde bankalar büyük tutarlarda özkaynak kayıpları yaşamıştır. Bu açıdan bankacılık sektörünün özkaynak yapısının

güçlendirilmesi gerekmektedir. Bankacılık krizlerinin nedenlerinden biri olan riskler açısından bankacılık sektöründe risk kültürünün oluşturulması, geliştirilmesi, risklerin tanımlanması gerekmekte ve risk yönetiminin tüm bankalarda uygulanabilir olması gerekmektedir. Sektördeki piyasa riski bankalar açısından yönetilebilir bir seviyeye düşürülmelidir. Bununla beraber sektörde varolan kredi riski, likidite riski ve kur riski sektördeki bankalar tarafından kendi içlerinde yönetilebilir ve ölçülebilir olmalıdır.

2) Bankacılık krizlerinin nedenlerinden biri olan sektördeki vade uyumsuzluğunu önlemek açısından bankacılık sektöründe ve finansal piyasalarda güvenin sağlanması gerekmektedir. Çünkü Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden önce bankacılık sektöründe aktif pasif ve vade uyumsuzluğu önemli bir sorun olmuş ve sektörün likidite sıkıntısına girmesinde etkili olmuştur.

3) Banka varlıklarının gerçekçi değerlendirilmesi, banka şeffaflığının artırılması, güvenli raporların hazırlanması ve kamuya açıklanması gerekmektedir.

4) Bankacılık sektörü ve finansal sistemin istikrarı açısından risk yönetimi ve risk ölçümü Türkiye’de Basel Komitesi’nin yaptığı düzenlemeler çerçevesinde dikkate alınmalı ve uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmelidir.

5) Türk bankacılık sektöründe bankaların sermayelerinin tabana yayılmamış olması, sektördeki iç denetimi aksatmakta ve bankaların birleşmelerinde sorunlar oluşturmaktadır. Bundan dolayı, Türkiye’de bankalarının halka açılmasının sağlanması, banka birleşmelerinde rekabetçi ortamın oluşturulması ve yabancıların da sektöre girmesinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

6) Bankacılık krizlerinde likidite sıkıntısı sektörde sorunlar yarattığından dolayı, piyasaya zamanında ve uygun likiditenin sağlanması önemlidir. Merkez Bankası reeskont penceresi yolu ile piyasaya likidite verebildiği gibi açık piyasa işlemleri yolu ile de piyasanın likidite ihtiyacını karşılar.

7) Mevduat sigorta sistemi, kriz zamanlarında mudilerin bankalardan paralarını alamayacakları korkusu ile bankalara yönelik olabilecek paniği önlemesi ve krizlerin önüne geçilmesi açısından önemlidir. Buna rağmen mevduat sigorta sisteminin bazı olumsuz yanları vardır. Bunlar: a) Mevduat sigorta sistemi bankacılık sektöründe haksız rekabete neden olmakta ve sektörün etkin işleyişini engellemektedir. b) Mevduatlara verilen yüzde 100 güvence sektördeki bankaların daha fazla risk almalarına sebep olmakta ve bankacılık sektörünü krizlere duyarlı hale getirmektedir. c) Mudiler mevduat sigorta sisteminin yüksek olması nedeniyle paralarını yatıracakları bankayı seçerken, ahlaki riziko ve ters seçim sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı, mevduat sigorta sisteminin sınırlı olması sektörü krizlere daha az duyarlı hale getirecektir.

8) Bankacılık krizlerine karşı uygulanabilecek diğer bir politika da erken uyarı sistemleri olup, çok sayıda bankanın bulunduğu ülkelerde kullanılmıştır. Bir çeşit ön eleme sistemi olan erken uyarı sisteminin amacı problemlili bankaların teşhisinin yapılması ve banka iflaslarının önlenmesidir.

9) Bankaların derecelendirme sistemi bankaların taşıdıkları riskleri derecelendiren bir sistem olup, krizlere karşı uygulanabilecek politikalardan biridir. Bankaların derecelendirme sistemi, kamu oyunu aydınlatmakta, sektörün daha şeffaf olmasına ve sektörde güvenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Derecelendirme işleminin güvenilir ve tarafsız bir yaklaşım ile yapılması gerekir. Derecelendirme işleminin güvenilir ve tarafsız bir yaklaşım ile yapılmaması durumunda elde edilen sonuçlar inanılır olmayacaktır. Bu nedenle derecelendirmenin bağımsız bir kuruluş tarafından yapılması, devletin ya da her hangi bir kuruluşun etkisi altında kalınmadan yapılmış olması gerekir.

10) Kasım ve Şubat 2001 krizlerinde görüldüğü gibi faizlerin hızlı düşüşü kredileri artırmakta, verimsiz alanlara verilen kredilerde krediler portföyünün bozulmasına, tahsili gecikmiş alacakların ve batık kredilerin artmasına neden olmaktadır. Sektördeki kredi portföyünün bozulması ve batık kredilerin artması reel sektörü etkilemekte ve bu da iflasların artmasına ve ekonominin tümünün olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı bankaların kredi kullandıracağı müşterilerin seçiminde

özenli davranması ve bunun için de gerekli düzenlemelerin ve denetimlerin yasal otoritelerce yapılması gerekir.

11) Bununla beraber Kasım 2000 ve arkasından gelen Şubat 2001 krizinde de olduğu gibi bankacılık sektörünün yüksek tutarlarda yabancı para cinsinden borçlanması, (uygulanan sabit kur politikasının bir sonucu olarak) bunu yerli para cinsinden enstrümanlara plase etmesi sektörde kur riskini artırmaktadır. Bundan dolayıdır ki bankalar bilançolarındaki aktif pasif uyumu açısından kur riskini ölçebilmeli, yönetebilmelidir ve yasal otoritenin kur riski ölçütlerine (bilanço içi pozisyon, YPNGP/ST rasyosu ve YPNGP gibi) ilişkin gerekli düzenleme ve denetimleri yapması gerekmektedir.

12) Finansal istikrar, bankacılık sektöründe istikrarın sağlanması için ön koşul olmakla beraber her ikisi de merkez bankalarının görevlerini ve üstlendikleri rolleri önemli hale getirmiştir. Fiyat istikrarının olmadığı bir ülkede enflasyonist ortamda borçlanma vadeleri kısaltılmakta bu da faizleri yukarı çekmektedir. Bu gelişmeler finans sektöründe enflasyonist ortamlarda faiz getirisi elde etmeyi cazip hale getirir. Bankalar yüksek ve kronik enflasyonun yaşandığı ülkelerde faiz gelirlerini artırma eğilimindedir. Ayrıca aynı ülkelerde bankaların faaliyet dışı gelirleri yani karları da önemli düzeydedir. Durgun ekonomilerde para arzının artırılması enflasyona sebep olur. Yüksek enflasyon faizleri yukarı çeker. Merkez Bankasının ya da devletin borçlanma faizini yukarı çekmesiyle alınan bu borçların üretime dönmemesi borç ödeyebilme ve borç alabilme düzeylerini azaltır. Bu nedenlerden dolayı, finansal istikrar sağlanması ile bankacılık sektöründe istikrar sağlanmış olur. Böylece finansal krizlerin önüne geçilmiş olunur.

13) Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik koşullardaki ve bankalarının mali yapılarındaki değişimler bankacılık sektöründe krizler yolaçmasından dolayı makro ihtiyat analizlerinde kullanılacak göstergeler önemlidir.

14) Türk Bankacılık sektörünün karşılaştığı diğer bir sorun ise yoğunlaşmadır. Eylül 2001 itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren ilk beş banka toplam aktiflerinin yüzde 47.5’ine, toplam mevduatın yüzde 53.4’üne, kredilerin ise, yüzde 54’üne sahiptir. Ayrıca sektördeki ilk on banka, aktiflerin yüzde 70.7’sini, mevduatın yüzde 77.2’sini ve kredilerin ise yüzde 79’unu

kontrol etmektedir. Bu bağlamda yoğunlaşmanın çok olduğu bir bankacılık sektöründe banka birleşmelerinin zor olacağı ve rekabetin tam anlamı ile olamayacağı şüphesizdir. Bununla beraber banka birleştirmeleri yapılırken rekabetin kaybolmamasına özen gösterilmelidir. Kredi yoğunlaşması da sektör için ayrı bir sorundur. Bu açıdan kredi yoğunlaşmasının yüksek ve şube sayısının çok yüksek olduğu ve bu nedenlerden dolayı etkin denetimin yapılamadığı bankaların sistem içindeki payları azaltılmalıdır. Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde önemli bir sorun olan kamu bankalarındaki görev zararlarının da bir daha olmaması açısından kamu bankalarının kaliteli bir yönetim yapısına sahip olması, siyasi etkilerden uzak etkin bir şekilde yönetilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir (Saraç, 2002).

15) Bankacılık sektöründe mali bünyenin iyileştirilmesi için gerekli önlemlerin zamanında alınması, gözetim ve denetimin etkin şekilde yapılması bankacılık krizlerinin maliyetlerini azaltıcı rol oynar. Bununla birlikte, sorunlu bankaların birbiri ile birleşmesi yerine, tasfiye edilmelerini gerekli kılan tespitlerin ve şartların olması halinde bankaların tasfiye edilmesi ve sektörden çıkışa izin verilmesi gerekir.

16) Yukarıda yeralan önlemler bankalara yönelik önlemler olmakla beraber merkez bankasının da bankacılık sektörünün istikrarının sağlanması açısından alması gereken tedbirler vardır. Bu tedbirleri şu maddeler altında toplamak mümkündür: a) Merkez bankalarının 3 temel görevi vardır. Merkez bankalarının temel rollerinden ilki, para politikalarının istikrarını sağlayarak finansal istikrarı temin etmek ve ekonomide belirsizlik ortamını azaltmaktır. İkincisi, güçlü ve sağlam ödeme sistemleri geliştirmektir. Üçüncü rolü ise, finansal krizlerin olması durumunda son başvurulacak merci rolünü yerine getirmektir. Son rolünün gereği olarak merkez bankaları, geçici likidite sıkıntılarına karşı müdahalelerde bulunur. Ancak, bu müdahaleleri, belli sınırlar doğrultusunda ve kuşkuyla yer vermeyecek şekilde şeffaf olmalıdır. Bunun için ise merkez bankaları piyasaları gerektiği gibi izlemeli, iyi analiz etmeli ve finansal sistemin istikrarını sağlamalıdır (Timmermans, 2001). b) Gelişmiş ülke merkez bankalarının finansal istikrarın sağlanması amacıyla yönelik uyguladıkları faaliyetler paralelinde finansal sistemin bir bütün olarak izlenmesi koşulundan hareketle makro ve mikro göstergeleri belirleyip,

finansal sistemi izlemeli ve değerlendirmelidir. c) Bankacılık sisteminin analizine yönelik olarak mikro bazda yapılan erken uyarı analizleri ve risk analizlerini hem bankaların yayınladıkları tablolar hem de denetim otoriteleri tarafından denetlenmiş olan tablolar üzerinden olarak iki yönlü yapılması gerekir. d) Bununla birlikte Merkez Bankası makro bazlı göstergelerin uzun ölçekli zaman periyotlarında incelenmesi ve bunlar üzerinde stres testlerinin yapılması ve senaryo analizleri ile kırılma testlerinin yapılması gerekmektedir. e) Makro ekonomideki devalüasyon ve dolarizasyon özel sektör açısından sistemik risk taşıdığından ve mali piyasaların sağladığı yönünde kuşku uyandırdığından finans piyasalarının serbestleşmesi denetimsiz kalan özel sermayeli bankaları aşırı riskli hale getirmektedir. Bu gelişme de hem bankacılık sektörünü hem de ekonominin genelini riskli hale getirir ve krize olan duyarlılıklarını artırır. Bu nedenlerden dolayı Merkez Bankası para otoritesinden gelen gücünü kullanması gerekir (Yeldan, 2002).

Sonuç olarak Türkiye'de ileride tekrar kriz yaşamaması için bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankacılık sektöründen kaynaklanan risklerle ilgili yapılan düzenlemelere devam edilmesi ekonominin dolayısıyla finansal sistemin istikrarı için düşük enflasyonun ve yüksek büyümenin sağlanması ve krizlere karşı erken uyarı sistemlerinin kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, A. (2001). Riskler ve Risk Yönetimi. *Seminer Notları*, Ankara.
- Aydın, A, Erdönmez P, İnan, A. ve Tülay B. “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Ülkü Uygulamaları,” TBB Araştırma Raporları, <http://www.tbb.org.tr/turkce/calismalar.htm> (12 Temmuz 2003).
- Aydın, A. (2000). *Sermaye Yeterliliği ve VAR: Value At Risk.Erişim:12 Temmuz 2003.* TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu. <http://www.tbb.org.tr/turkce/calismalar.htm>.
- Bardo, M.D. Financial Crises, Stock Market Crashes and The Money Supply: Some International Evidence, 1870-1933, F. Capie-G.E.Wood ed; Financial Crises and The World Bank System,” Macmillan, 1986.
- Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, “3182 Sayılı Bankalar Kanunu’na İlişkin Tebliğ, No: 6”, 26 Ekim 1989, 20324 Sayılı Resmi Gazete.
- Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, “3182 Sayılı Bankalar Kanunu’na İlişkin Tebliğ, No: 8”, 1 Nisan 1993, 21539 Sayılı Resmi Gazete.
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “3182 Sayılı Bankalar Kanunu’na İlişkin Tebliğ”, No: 12, 9 şubat 1995, 22197 Sayılı Resmi Gazete.
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (1998a). “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”, 30.6.1998, 23388 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete.
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (1998b). “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”, 30.6.1998 tarihinde 23388 sayılı Resmi Gazete.
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (1998c). “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı Standart rasyolarının Bankalarca Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”, 21 Aralık 1999 tarih ve 23913 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete.
- BDDK, (2001a). “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 8.2.2001,24312 sayılı Resmi Gazete
- BDDK, (2002b). “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”, 31 Ocak 2002, 24657 sayılı Resmi Gazete

- BDDK (2002c). "Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Özkaynak" Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete
- BDDK, (2001). *Piyasa Riskinin Dahil Edildiği Sermaye Yeterliliği Rasyosunun Standart Metoda Göre Hesaplanmasına İlişkin Örnek.* (10 Eylül, 2003) www.bddk.org.tr (10 Eylül, 2003)
- Beck, T. (2001). Deposit Insurance as a Private Club: Is Germany a Model?. *Worldbank Working Paper*, No:2559 .
- Bessis, J. (2002). *Risk Management In Banking* New York John Wiley Sons Ltd.
- Calomiris, G. Jr. ve Klingebiel, D. (2000). Can Establishing Market Bank Regulators Establish Credible Discipline: The Case Of Argentina, 1992-1999. (5 Eylül 2003) *NBER Working Paper* No:7715, <http://www.nber.org/papers/w7715>
- Caprio, G. Jr. ve Klingebiel, D. (1996). Bank Insolvencies: Cross Country Experiences. *Worldbank Working Papers*, No: 1620, (5 Eylül 2003) <http://www.nber.org/papers/w1620>
- Carstens, A. ve Werner, A.M. (1999). *Mexico's Monetary Policy Under a Floating Exchange Rate Regime.* , Mexico City: Banco de Mexico
- Çelebican, G. (1996). *Küreselleşme ve Türkiye Üzerine Etkileri*, TÜHIS Yayınları,
- Davis, P. (1992). *Debt, Financial Fragility And Systemic Risk*, Oxford University Press, Second Edition.
- Değirmenci, N. (2003). *Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Baz Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi.* Ankara. TCMB Uzmanlık Tezi (Yayınlanmamış). Demirgüç-Kunt A. ve Detragiache E.. (Eylül 1997). The Determinants Of Banking Crises: Evidence From Developing and Developed Countries, (1 Ağustos 2001) *IMF Working Paper*, WP/97/106, <http://www.imf.org>.
- Dornbush, R. (Şubat-Mart 2001). Ortaya Çıkan Piyasa Krizleri Üzerine. (Çeviren: Özge İzdeş). *İktisat Dergisi*, s:56-62.
- Duman, M. (2000). Bankacılık Sektöründe Finansal Riskin Ölçülmesi ve Gözetiminde Yeni bir Yaklaşım Value At Risk Metodolojisi. *Bankacılar Dergisi*, TBB. Sayı 32
- Erdoğan, N. (2002). *Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler*. Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- Erdönmez, P. *Brezilya'da Banka Yeniden Yapılandırılması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi.* (Aralık 2000). (5 Kasım 2003) Türkiye Bankalar Birliği. <http://wwwwww.tbb.org>.
- Eriş, İ. (Temmuz 2001). Enflasyonla Mücadelede Brezilya Denetimi ve Türkiye ile Karşılaştırması, *İktisat, İşletme ve Finans*. Yıl:16 Sayı:184, , s:6-9

- Evans O., Alfredo M.L., Mahinder G. ve Paul H. (2000). Macroprudential Indicators Of Financial System Soundness. Erişim: 25 Kasım 2003 *IMF Occasional Paper*, WP/99/30. <http://www.imf.org>.
- Goldstein, M. ve Turner, P. (1996). Banking Crises In Emerging Economies, Origins and Policy Options. *BIS Economic Papers*
- Grenadier, S., Hall, J. B. (1995). Risk Based Capital Standarts and Riskiness Of Bank Portfolios:Credit and Factor Risks. Erişim: (5 Haziran 2003), www.bis.org
- Güloğlu, B. (Eylül-Ekim 2001). İstikrar Programından İstikrarsızlığa (Kasım 2000 ve şubat 2001 Krizleri) *Yeni Türkiye Dergisi*, Kriz Özel Sayısı 1,
- Gültekin, E. Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği. BDDK Yetki Etüdü Raporu, Ankara, 2001.
- Günay, Z (1997). Türk Bankacılık Sektöründe Likidite ve Aktif Pasif Yönetimi.
- Gürkan YAY, G. (1998). Küreselleşme Sürecinde Fi,nansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler. İTO Yayınları No:47.
- Gürkaynak, R. (2000). Real Appreciations Capital Flows and Twin Crisis, *IV ODTÜ Ekonomi Kongresinde sunulan bildiri* (14-17 Eylül 2000, Ankara.
- Hacııslamoğlu, M.L. ve Silaşşör, H.S. (1998). Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri. TC. Başbakanlık Hazine Müşteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi 17.
- Halme, L. (2002). The 1990s Banking Crisis in Finland: Main Causes and Consequences, Lessons for The Future, Rahoitustarkastus, Financial Supervisory Authority.
- Hardy, Daniel C.ve. Pazarbaşıoğlu C (Eylül/Aralık 1999). Determinants and Leading Indicators of Banking Crises: Further Evidence. Erişim: 22 Temmuz 2003. *IMF Staff Paper*, Vol:46, No: 3 <http://www.imf.org>
- Hendricks, D., Hirtle, B. (December. 1997). Bank Capital Requirements For Market Risk :the Internal Models Approach, *FRBNY Economic Policy Review*,
- Hermosillo, B. G. (1999). Determinants of Ex-ante Banking System Distress: A Macro-Micro Empirical Exploration of Some Recent Episodes. Erişim: 25 Kasım 2003. *IMF Working Paper*, WP/99/33. <http://www.imf.org>.
- Hutchison, M. and Kathleen Mc D. (1999). Are All Banking Crises Alike? The Japanese Experience in İnternational Comparsion. Erişim: 16 Temmuz 2001 .*NBER Working Paper Series* <http://nber.org.papers/w7253>.
- İMKB (1998). Güneydoğu Asya Krizi:Türkiye Ekonomisi ve İMKB'ye Etkileri Araştırma Müdürlüğü.
- İpeker, M. (22 Mart 2002) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal İstikrar Sağlamasındaki Rolü. Ankara TCMB Uzmanlık Tezi .

- Kaminsky, G. (1999). Currency and Banking Crises: the Early Warnings Of Distress. Erişim: 16 Temmuz 2001 *IMF Working Paper*, wp/99/178. <http://www.imf.org>.
- Kaminsky, G.; Saul L. and Carmen M. R. (1996). Leading Indicators Of Currency Crises.. *IMF Working Paper*
- Kaminsky, G.; Saul L. and Carmen M. R. (Temmuz 1997). Leading Indicators Of Currency Crises. Erişim 18 Temmuz 2001. *IMF Working Paper*, WP/97/79. <http://www.imf.org>.
- Kanat, M. M. (2001). Basel II Düzenlemelerinin Getirdikleri ve Bu Düzenlemelerin Bankacılık Sistemimize Etkiler. *BDDK Yetki Ed t  Raporu*, Ankara.
- Kaplan, C.; Yılmaz, E. (2001). Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasının Maliyeti. *TC Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü*, Yayınlanmamış alışma.
- Kaplan, E. ve Rodr K. D. (2000). "Did the Malaysian Capital Controls Work?" Kennedy School of Government , Harvard University
- Karabulut, Dr G. (2002). Gelişmekte Olan  lkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri. Der Yayınları, İstanbul,
- Karacan, A. İ. (1996). Bankacılık ve Kriz. Finans Dünyası Yayınları No 1
- Karatepe Y., Ali İhsan. (2001). Bankacılıkta Risk Yönetim Aracı Olarak Value At Risk (Riske Edilmiş Değer). *T.C. Merkez Bankası Eğitim Seminer Notlar.*,
- Karatepe Y., Ali İhsan. (2002). Bankacılıkta Risk Yönetim Aracı Olarak Value At Risk (Riske Edilmiş Değer). *T.C. Merkez Bankası Eğitim Seminer Notları*.
- Kaufman, G. G. (1999). Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review. Federal Reserve Bank Of Chicogo Draft:8-11-99.
- Kaufman, G. G. (2000). Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review. Federal Reserve Bank Of Chicogo.
- Laker, JF. (Ekim 1999). Monitoring Financial System Stability. Erişim: 20 Temmuz 2001 *Reserve Bank of Australia Bulletin*. <http://www.rba.org>.
- Linsmeier, T. J. ve Pearson, N. D. (1996). Risk Measurement:Introduction to Value at Risk. Urbana-Champaign'deki Illinois Üniversitesi.
- Mishkin, F. S. (1997). The Causes and Propogation of Financial Instability Lessons For Policymakers., s55-93.
- OECD (1999b). *OECD Economic Surveys: Mexico 1999*, Paris, OECD
-  n, Z. (1992). The East Asian Model of Development and Turkish Case: A Comparative Analysis *ODT  Gelişme Dergisi*, 19 (4): 495-528

- Saraç, G. (2002). Bankacılık Krizlerini Belirleyici Faktörler: Uluslararası Deneyimler ve Türkiye Değerlendirilmesi. Ankara TCMB Uzmanlık Tezi.
- Saunders, A. (1999). Financial Institution Management. McGraw-Hill Higher Education, Third Edition.
- Sönmez A. (2001). Doğu Asya Mücizesi ve Bunalım. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Summers, L. (2000). International Financial Crises: Causes, Prevention and Cures. *American Economic Review*.
- Sundarajan, V ve Balino, T. J.T. (1991). Issues in Recent Banking Crises. *IMF Working Paper*
- TBB. Bankalarımız 1999. 1999
- TBB. (Eylül 1997). Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Prensipler. Erişim:, 10 Haziran 2003, <http://www.tbb.org.tr>, ()
- TBB. (Eylül, 1997). Faiz Riski Yönetimi Prensipleri. Erişim:, 10 Haziran 2003 <http://www.tbb.org.tr>,
- TBB. (Temmuz, 1999a). Kredi Risk Yönetimine İlişkin İlkeler. Erişim:, 10 Haziran 2003 <http://www.tbb.org.tr>,
- TBB Araştırma Grubu Raporları (2001). Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001 Erişim: 10 Haziran 2003 <http://www.tbb.org.tr>.
- TBB (Ekim 2001). Basel Komitesi Yeni Sermaye Düzenlemesi.
- Bankaların Aylık Bilançoları (1999) Erişim Aralık 2004, TCMB, Bankacılık Gözetim Sistemi Verileri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,
- T.C. Ziraat Bankası, (1999). Bankacılıkta Risk Yönetimi (Yayınlanmamış Arge Raporu).
- T.C. Ziraat Bankası, (2000). Bankacılık: Teori Uygulama ve Yönetim Nobel Yayınları Ankara
- Tınç, F. (30.08.2001). Brezilya Dersi. *Hürriyet Gazetesi*.
- Timmermans, T. (2001). *Monitoring Macroeconomic Determinants of Banking System Stability* Erişim:7 Eylül 2003 <http://www.bis.org/pub/bispap01.htm>.
- Türker Kaya Y. (2001). Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: Arjantin Örneği. BDDK MSPD Çalışma Raporları, No:2001/2
- Uyar, S. (2003). Bankacılık Krizleri. Ankara, 2003
- Uysal, Ö. (1999), Piyasa Riskinin Tespitinde Kullanılan Riskteki Değer (Value At Risk) Yöntemi. Sermaye Piyasası Kurulu. Aracılık Faaliyetleri Dairesi.
- Umumi Disponibilte Hakkındaki 96/1 Sıra Nolu Tebliğ, 22.7.1996 tarih ve: 22704 sayılı Resmi Gazete

Ünsal, B. A. 2001 Bankacılıkta Likidite Riski Yönetimi, BDDK Yetki Edütü Raporu, Ankara.

Yeldan, E. (2002). *Neoliberalizmin Gözde Ekonomisi Arjantin Çökerken*
Erişim:7 Kasım 2003. <http://ntvmsnbc.com>

7129 sayılı Bankalar Kanunu, 23.6.1958 tarihli Resmi Gazete

3182 sayılı Bankalar Kanunu, 25.4.1985 tarihli Resmi Gazete

4389 Sayılı Bankalar Kanunu, 23.6.1999 tarihli Resmi Gazete.

4672 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu

4743 Sayılı Kanunla Değişik 4389 Sayılı Kanunu

4491 Sayılı Kanun ile değişik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu

29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Umumi
Disponibilite Hakkındaki Tebliğ

www.tbb.org.tr

www.bddk.org.tr

EKLER

MDC / TOPLAM AKTİFLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999-Aralık 2000) (Yüzde)

MDC/TOPLAM AKTİF	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	10.7	20.0	34.2	17.5
Mar.00	9.0	17.8	28.6	15.4
Haz.00	8.2	16.0	20.1	13.4
Eyl.00	7.0	12.2	20.1	10.9
Ara.00	6.2	9.9	16.7	8.9
Oca.01	17.7	11.9	20.0	14.6
Şub.01	9.1	9.4	8.8	9.3
Mar.01	10.4	6.7	11.2	8.4
Haz.01	42.8	5.9	4.1	17.8
Eyl.01	45.4	9.2	3.6	20.6
Ara.01	5.5	10.4	9.1	8.6
Mar.02	5.9	10.8	8.3	8.9
Haz.02	7.8	13.2	6.8	11.0
Eyl.02	8.1	11.5	7.2	10.2
Ara.02	9.1	22.3	11.4	17.3

Kaynak: BDDK

LİKİT AKTİFLER/TOPLAM AKTİFLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999- Aralık 2002) (Yüzde)

LİKİT AKTİFLER/TOPLAM AKTİFLER	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	24.8	43.5	70.4	38.3
Mar.00	23.8	43.3	68.1	38.0
Haz.00	24.9	41.8	64.1	37.1
Eyl.00	23.0	37.9	67.3	34.7
Ara.00	19.6	37.0	65.8	32.3
Oca.01	29.1	37.6	70.9	35.4
Şub.01	21.1	36.7	65.2	32.1
Mar.01	24.0	34.9	61.8	33.3
Haz.01	57.8	35.7	58.5	44.6
Eyl.01	63.8	35.2	45.2	45.2
Ara.01	22.2	37.0	46.0	32.2
Mar.02	20.7	31.0	46.7	27.7
Haz.02	21.0	33.4	50.3	29.5
Eyl.02	22.8	31.3	40.8	28.6
Ara.02	22.7	41.1	44.4	34.8

Kaynak: BDDK

KREDİ / TOPLAM AKTİFLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)

KREDİ/TOPL. AKT.	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	22.7	33.0	14.5	27.5
Mar.00	23.8	33.3	17.5	28.6
Haz.00	23.3	35.4	17.7	29.6
Eyl.00	24.2	36.4	16.8	30.6
Ara.00	24.5	36.9	16.3	30.5
Oca.01	24.7	36.6	14.0	31.0
Şub.01	24.8	34.1	11.5	29.9
Mar.01	24.4	34.3	15.1	29.2
Haz.01	20.4	34.0	16.7	28.3
Eyl.01	17.7	33.5	18.4	27.3
Ara.01	13.9	21.8	25.2	19.2
Mar.02	11.9	23.0	24.4	18.9
Haz.02	11.7	24.6	24.5	19.9
Eyl.02	11.1	26.2	30.8	20.9
Ara.02	11.2	28.4	32.6	22.6

Kaynak: BDDK

KREDİLERİN GERİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)

TGA/(KREDİ+TGA)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	9.6	3.7	2.3	5.6
Mar.00	9.0	3.3	2.1	5.1
Haz.00	10.4	3.1	2.6	5.3
Eyl.00	11.8	2.9	2.8	5.6
Ara.00	11.6	6.1	2.5	7.8
Oca.01	11.8	6.0	3.6	7.9
Şub.01	11.8	5.6	2.7	7.5
Mar.01	12.9	3.9	3.0	6.7
Haz.01	20.2	4.7	4.4	8.9
Eyl.01	29.6	4.7	4.6	11.3
Ara.01	37.3	27.6	5.5	29.6
Mar.02	40.2	26.4	5.0	29.5
Haz.02	40.1	21.0	5.7	25.6
Eyl.02	39.3	18.8	4.7	23.2
Ara.02	37.4	8.9	4.9	15.4

Kaynak: BDDK

YP KREDİ/TOPLAM KREDİ RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)

YP KREDİ/TOPLAM KREDİ	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	30.0	55.7	58.4	47.4
Mar.00	29.0	52.0	52.0	45.0
Haz.00	27.0	48.0	52.9	42.0
Eyl.00	25.0	45.0	57.1	40.0
Ara.00	22.0	48.0	60.4	40.0
Oca.01	21.5	48.4	70.6	40.0
Şub.01	24.2	54.0	72.3	45.4
Mar.01	28.0	57.0	76.0	48.0
Haz.01	31.0	60.0	57.4	53.0
Eyl.01	33.0	64.0	57.3	58.0
Ara.01	24.0	64.0	59.6	54.0
Mar.02	23.0	64.0	60.4	54.0
Haz.02	25.0	67.0	55.8	58.0
Eyl.02	23.0	66.0	57.0	57.0
Ara.02	23.0	67.0	59.0	59.0

Kaynak: BDDK

KREDİLER / MEVDUAT RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)

KREDİLER/MEVDUAT	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	31.5	60.7	53.4	46.6
Mar.00	34.5	61.5	91.4	50.2
Haz.00	34.7	66.4	89.2	52.9
Eyl.00	36.0	71.1	90.1	56.0
Ara.00	37.3	68.4	75.7	54.3
Oca.01	37.4	69.4	98.7	54.8
Şub.01	37.0	63.6	89.7	52.6
Mar.01	34.9	61.7	59.2	50.2
Haz.01	28.9	55.5	49.9	45.4
Eyl.01	24.8	50.0	48.2	41.1
Ara.01	20.2	31.2	58.8	27.9
Mar.02	17.7	33.8	62.7	28.4
Haz.02	17.0	37.3	58.0	30.2
Eyl.02	15.7	38.7	66.0	30.7
Ara.02	15.7	42.1	70.0	33.1

Kaynak: BDDK

**TGA (BRÜT) / TOPLAM KREDİLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA
GELİŞİMİ (Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)**

TGA (BRÜT)/TOPLAM KREDİ	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	10.7	3.8	2.4	6
Mar.00	9.9	3.4	2.2	5.3
Haz.00	11.6	3.2	2.6	5.6
Eyl.00	13.3	3	2.9	6
Ara.00	13.2	6.5	2.6	8.4
Oca.01	13.3	6.4	3.8	8.5
Şub.01	13.4	6	2.8	8.1
Mar.01	14.8	4.1	3.1	7.2
Haz.01	25.3	5	4.6	9.8
Eyl.01	42	4.9	4.8	12.7
Ara.01	59.5	38.1	5.9	42
Mar.02	67.1	35.8	5.3	41.8
Haz.02	67	26.6	6	34.3
Eyl.02	64.9	23.2	5	30.3
Ara.02	59.7	9.8	5.2	18.3

Kaynak: BDDK

**TGA (NET) / TOPLAM KREDİLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA
GELİŞİMİ (Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)**

TGA (NET)/TOPLAM KREDİ	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	6.9	1.5	0.6	3.2
Mar.00	6.3	1.3	0.6	2.8
Haz.00	7.8	1.3	0.7	3.2
Eyl.00	9.7	1.1	0.5	3.5
Ara.00	9.2	1.8	0.5	4.1
Oca.01	7.6	1.7		3.6
Şub.01	7.7	2.0	1.1	3.7
Mar.01	8.5	2.0	1.1	3.9
Haz.01	8.2	2.6	2.1	3.9
Eyl.01	20.6	2.7	1.4	6.4
Ara.01	22.2	26.2	1.4	24.1
Mar.02	22.7	23.4	0.8	22.2
Haz.02	22.3	16.8	1.3	17.3
Eyl.02	18.3	13.3	1.1	13.7
Ara.02	15.6	4.6	1.2	6.4

Kaynak: BDDK

KUR RİSKİ GÖSTERGELERİNİN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999- Aralık 2002)

YPNGP (Milyar TL)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	-20.451	-358.095	-39.779
Mar.00	-247.632	-517.194	-94.440
Haz.00	-9.393	-368.379	-20.515
Eyl.00	-7.373	-587.883	-50.432
Ara.00	-56.561	-793.238	-16.483
Mar.01	-25.298	-443.624	12.961
Haz.01	195.444	78.076	-4.799
Eyl.01	177.209	469.418	25.517
Ara.01	204.854	152.226	-680
Mar.02	272.735	440.878	61.403
Haz.02	364.660	-141.307	-46.087
Eyl.02	284.420	-249.889	16.219
Ara.02	320.596	-645.669	-15.543

Kaynak: BDDK

YPNGP/ST (yüzde)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	-4	-13	-10
Mar.00	-26	-16	-17
Haz.00	-1	-9	-3
Eyl.00	-1	-12	-8
Ara.00	-6	-13	-4
Mar.01	-3	-7	3
Haz.01	12	2	-1
Eyl.01	4	9	5
Ara.01	5	3	0
Mar.02	6	6	7
Haz.02	8	-2	-4
Eyl.02	6	-3	1
Ara.02	5	-6	-1

Kaynak: BDDK

BİL İÇİ DÖVİZ POZS (Milyar TL)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	-13.518	-3.277.766	-634.105
Mar.00	-240.887	-4.763.600	-1.162.913
Haz.00	1.349	-5.747.855	-1.277.077
Eyl.00	6.232	-6.996.900	-1.533.600
Ara.00	-93.482	-5.791.326	-855.401
Mar.01	-67.638	-7.097.043	-308.276
Haz.01	189.722	-2.926.967	16.234
Eyl.01	176.638	-1.729.230	115.319
Ara.01	207.908	-2.073.864	161.519
Mar.02	273.351	-1.417.088	191.705
Haz.02	361.244	200.489	238.729
Eyl.02	285.085	259.251	-195.106
Ara.02	320.139	-439.803	70.815

Kaynak: BDDK

**YPNGP VE BİLANÇO İÇİ DÖVİZ POZİSYONUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA
GELİŞİMİ (Milyon USD)
(Aralık 1999- Aralık 2002)**

YPNGP (Milyon USD)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	-38	-663	-74
Mar.00	-421	-879	-161
Haz.00	-15	-596	-33
Eyl.00	-11	-883	-76
Ara.00	-84	-1.181	-25
Mar.01	-25	-435	13
Haz.01	156	62	-4
Eyl.01	117	309	17
Ara.01	142	106	0
Mar.02	204	330	46
Haz.02	232	-90	-29
Eyl.02	173	-152	10
Ara.02	194	-392	-9

Kaynak: BDDK

BİL İÇİ DÖVİZ POZS (Milyon USD)	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	-25	-6.069	-1.174
Mar.00	-410	-8.101	-1.978
Haz.00	2	-9.299	-2.066
Eyl.00	9	-10.508	-2.303
Ara.00	-139	-8.621	-1.273
Mar.01	-66	-8.954	-302
Haz.01	151	-2.336	13
76Eyl.01	116	-1.139	76
Ar112a.01	144	-1.441	112
Mar.01432	204	-1.059	143
Haz.02152	230	128	152
Eyl.02-118	173	157	-118
Ara.0243	194	-266	43

Kaynak: BDDK

**BANKA GRUPLARI BAZINDA TL AKTİF VE PASİFLERİN TOPLAM AKTİF VE PASİFLER
İÇİNDEKİ PAYLARININ GELİŞİMİ (Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)**

TL AKTİF/TOPLAM AKTİF	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	81.0	50.0	46.0	62.0
Mar.00	80.0	52.0	56.0	63.0
Haz.00	78.0	54.0	55.0	63.0
Eyl.00	78.0	56.0	54.0	64.0
Ara.00	81.0	55.0	52.0	65.0
Oca.01	81.0	57.0	62.0	66.0
Şub.01	78.0	55.0	46.0	63.0
Mar.01	75.0	51.0	45.0	59.0
Haz.01	73.0	48.0	37.0	55.0
Eyl.01	69.0	44.0	46.0	52.0
Ara.01	65.0	48.0	48.0	54.0
Mar.02	72.0	53.0	51.0	60.0
Haz.02	67.0	48.0	43.0	55.0
Eyl.02	67.0	48.0	44.0	55.0
Ara.02	67.0	50.0	48.0	56.0

Kaynak: BDDK

TL PASİF/TOPLAM PASİF	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	80.0	39.0	32.0	54.0
Mar.00	79.0	38.0	33.0	53.0
Haz.00	78.0	39.0	32.0	53.0
Eyl.00	78.0	39.0	28.0	52.0
Ara.00	80.0	40.0	32.0	55.0
Oca.01	80.0	40.0	31.0	55.0
Şub.01	76.0	38.0	34.0	52.0
Mar.01	74.0	38.0	32.0	50.0
Haz.01	72.0	35.0	27.0	46.0
Eyl.01	67.0	32.0	26.0	43.0
Ara.01	63.0	33.0	39.0	44.0
Mar.02	69.0	38.0	44.0	50.0
Haz.02	65.0	37.0	43.0	47.0
Eyl.02	65.0	38.0	39.0	48.0
Ara.02	66.0	41.0	44.0	50.0

Kaynak: BDDK

**BANKA GRUPLARI BAZINDA YP MEVDUATIN TOPLAM MEVDUAT İÇİNDEKİ
PAYININ GELİŞİMİ (Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)**

YP MEVDUAT/TOPLAM MEVDUAT	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	20.9	73.3	89.2	47.4
Mar.00	24.0	74.0	88.0	45.0
Haz.00	24.5	73.7	82.0	42.1
Eyl.00	24.9	75.0	86.0	39.6
Ara.00	22.7	67.1	74.0	39.6
Oca.01	22.3	68.4	65.8	46.9
Şub.01	24.7	66.6	72.5	48.7
Mar.01	27.1	67.2	70.0	48.4
Haz.01	31.1	69.9	82.0	53.5
Eyl.01	36.7	73.2	88.0	57.9
Ara.01	37.2	70.8	83.0	53.9
Mar.02	31.8	69.2	81.0	53.9
Haz.02	36.1	71.2	80.0	57.,6
Eyl.02	35.9	71.7	86.0	57.2
Ara.02	36.3	68.8	84.0	59.1

Kaynak: BDDK

**BANKA GRUPLARI BAZINDA YP KREDİLERİNİN TOPLAM KREDİLER İÇİNDEKİ
PAYININ GELİŞİMİ (Aralık 1999-Aralık 2002) (Yüzde)**

YP KREDİ/TOPLAM KREDİ	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	30.0	55.7	58.4	47.4
Mar.00	29.0	52.0	52.0	45.0
Haz.00	27.0	48.0	52.9	42.0
Eyl.00	25.0	45.0	57.1	40.0
Ara.00	22.0	48.0	60.4	40.0
Oca.01	21.5	48.4	70.6	40.0
Şub.01	24.2	54.0	72.3	45.4
Mar.01	28.0	57.0	76.0	48.0
Haz.01	31.0	60.0	57.4	53.0
Eyl.01	33.0	64.0	57.3	58.0
Ara.01	24.0	64.0	59.6	54.0
Mar.02	23.0	64.0	60.4	54.0
Haz.02	25.0	67.0	55.8	58.0
Eyl.02	23.0	66.0	57.0	57.0
Ara.02	23.0	67.0	59.0	59.0

Kaynak: BDDK

BANKA GRUPLARI BAZINDA SYR'NİN GELİŞİMİ (Aralık 1999 – Aralık 2002) (Yüzde)

SYR	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.
Ara.99	11.7	17.2	22.5
Mar.00	11.3	16.3	23.1
Haz.00	9.5	15.6	21.5
Eyl.00	8.0	16.6	19.9
Ara.00	7.7	15.3	21.9
Mar.01	10.4	13.7	26.0
Haz.01	19.8	10.4	27.1
Eyl.01	26.9	10.9	25.7
Ara.01	40.6	14.6	44.0
Mar.02	40.6	18.7	43.7
Haz.02	33.6	16.1	37.8
Eyl.02	47.3	16.3	34.6
Ara.02	50.2	19.7	32.8

Kaynak: BDDK

NET KAR / TOPLAM AKTİFLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999 – Aralık 2002) (Yüzde)

Net Kar/Toplam Aktifler	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	1.1	4.3	5.4	3.2
Mar.00	0.4	1.3	0.9	0.9
Haz.00	0.3	2.0	1.8	1.3
Eyl.00	0.2	2.5	2.1	1.6
Ara.00	-0.5	0.8	0.9	0.3
Oca.01	-0.2	0.2	1.2	0.1
Şub.01	-1.2	-1.2	2.3	-1.1
Mar.01	-1.6	0.4	1.3	-0.3
Haz.01	-2.4	0.2	2.1	-0.5
Eyl.01	-0.9	0.9	3.3	0.5
Ara.01	-3.0	-7.7	0.6	-5.8
Mar.02	0.1	-0.4	0.2	-0.2
Haz.02	-0.1	0.6	0.5	0.3
Eyl.02	1.6	0.5	1.1	0.9
Ara.02	0.0	2.0	1.3	1.3

Kaynak: BDDK

NET KAR / ÖZKAYNAKLAR RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA GELİŞİMİ
(Aralık 1999 – Aralık 2002) (Yüzde)

Net Kar/Özkaynak	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	27.6	33.2	44.9	33.4
Mar.00	9.7	9.2	7.2	9.1
Haz.00	7.8	13.6	14.4	12.8
Eyl.00	4.1	16.0	17.8	14.7
Ara.00	-16.9	5.6	8.7	2.9
Oca.01	-5.3	1.1	10.4	0.8
Şub.01	-61.1	-12.3	19.4	-15.0
Mar.01	-73.9	3.0	14.2	-3.0
Haz.01	-42.2	1.5	21.8	-6.1
Eyl.01	-9.8	9.2	35.0	5.1
Ara.01	-33.5	-97.9	2.4	-66.3
Mar.02	1.6	-4.8	0.9	-1.9
Haz.02	-1.9	5.5	2.2	3.2
Eyl.02	18.0	4.9	5.3	8.9
A	0.0	15.9	6.0	10.7
ra.02				

Kaynak: BDDK

**(ÖZKAYNAKLAR+KAR)/TOPLAM AKTİFLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI
BAZINDA GELİŞİMİ (Aralık 1999- Aralık 2002) (Yüzde)**

(ÖZKAYNAKLAR+KAR)/TOPLAM AKTİF	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	5.2	17.4	17.4	12.6
Mar.00	4.8	15.1	13.2	11.1
Haz.00	4.3	16.5	14.3	11.8
Eyl.00	3.8	18.2	14.0	12.7
Ara.00	2.5	14.5	11.2	9.6
Oca.01	2.7	14.0	12.4	9.4
Şub.01	0.7	8.9	14.0	6.1
Mar.01	0.6	12.6	10.1	8.1
Haz.01	3.3	10.6	11.8	8.3
Eyl.01	8.1	10.7	12.8	10.0
Ara.01	5.9	0.2	23.1	2.9
Mar.02	9.2	7.6	23.3	8.7
Haz.02	7.6	11.5	21.0	10.4
Eyl.02	10.5	11.5	22.6	11.5
Ara.02	9.9	14.7	22.2	13.3

Kaynak: BDDK

**FAİZ GELİRLERİ / TOPLAM GELİRLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI BAZINDA
GELİŞİMİ (Aralık 1999 - Aralık 2002) (Yüzde)**

FAİZ GEL/TPL GEL	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	92.8	89.8	91.7	91.4
Mar.00	92.7	87.3	89.8	98.0
Haz.00	93	84	85	97
Eyl.00	93	83	85	97
Ara.00	93	83	87	97
Mar.01	97	90	94	98
Haz.01	97	89	95	98
Eyl.01	97	88	95	98
Ara.01	96	86	90	97
Mar.02	95	81	86	96
Haz.02	91	84	86	87
Eyl.02	93	84	85	96
Ara.02	94	80	83	91

Kaynak: BDDK

**FAİZ GİDERLERİNİN / TOPLAM GİDERLER RASYOSUNUN BANKA GRUPLARI
BAZINDA GELİŞİMİ (Aralık 1999 - Aralık 2002) (yüzde)**

FAİZ GD/TPL GD	KAMU B.	ÖZEL B.	YABANCI B.	MEVDUAT B.
Ara.99	91.0	74.1	77.6	83.4
Mar.00	87.7	68.4	69.4	77.9
Haz.00	85	65	68	75
Eyl.00	85	64	69	74
Ara.00	84	64	71	74
Mar.01	78	80	86	79
Haz.01	89	80	86	85
Eyl.01	89	77	86	83
Ara.01	86	71	69	79
Mar.02	85	59	55	70
Haz.02	77	68	54	72
Eyl.02	84	67	53	75
Ara.02	84	66	51	74

Kaynak: BDDK

